

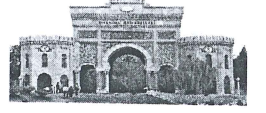
T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI
Yüksek Lisans Tezi

EĞİTİM SENDİKALARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET POLİTİKALARI:
Kadın Öğretmenlerde Toplumsal Cinsiyet

SANEM PALA KAPLAN
2501101111

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serpil Çakır

İSTANBUL 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : SANEM PALA KAPLAN

Numarası : 2501101111

Anabilim Dalı : KADIN ÇALIŞMALARI

Tez Savunma Tarihi : 29.06.2015

Danışman Öğretim Üyesi : PROF.DR SERPİL ÇAKIR

Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : EĞİTİM SENDİKALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKALARI: KADIN ÖĞRETMENLERDE TOPLUMSAL CİNSİYET

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR FIRDEVŞ GÜMÜŞOĞLU		Kabul
2- PROF.DR SERPİL ÇAKIR		Kabul
3- YRD.DOÇ.DR BERRİN OKTAY YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR ADALET ALADA		
2-DOÇ.DR VİLDAN İYİGÜNGÖR		

EĞİTİM SENDİKALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKALARI:

Kadın Öğretmenlerde Toplumsal Cinsiyet

SANEM PALA KAPLAN

ÖZ

Eğitim sendikaları eğitim politikalarının oluşturulmasında olduğu kadar eğitimdeki cinsiyetçi öğelerin ortadan kaldırılmasında da işlev üstlenmektedirler. Türkiye'deki cinsiyetçi eğitim sisteminin etken yapısı düşünüldüğünde bu durum daha da önemsenmelidir. Bu nedenle bu tezde; Türk Eğitim sisteminde var olan cinsiyetçi öğeleri ortadan kaldırmada, eğitim politikalarının oluşturulmasında ve eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada önemli dinamiklerden bir tanesi olan eğitim sendikalarının yürütmüş oldukları toplumsal cinsiyet politikaları incelenmiştir. Ayrıca eğitimde ki cinsiyetçiliği ortadan kaldırmanın başlıca koşullarından biri, eğitim sürecinde 'toplumsal cinsiyet' farkındalığına sahip öğretmenlerin olmasıdır. Bu farkındalığı yaratacak olan dinamiklerin başında eğitim sendikaları gelmektedir. Bu nedenle sendika üyesi olan kadın öğretmenler üzerinden sendikalı olmanın sonuçlarına bakılıp, sendikalı üyelerin toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarında bir farkındalık yaratıp yaratmadığı, eğitim süreci içerisinde tutumlarını ne kadar değiştirdiği tartışılmıştır. Bu bağlamda seçmiş olduğum üç eğitim sendikasının toplumsal cinsiyet politikaları incelenmiş, bu sendikaların tüzüklerine, yapmış oldukları genel kurul raporlarına, kadın kurultayı raporlarına, yaptıkları basın açıklamalarına ve süreli yayınlarına bakılmıştır. Ayrıca sendikanın etkisini ortaya çıkarmak için devlet okullarında çalışan bir eğitim sendikasına üye olan ve üye olmayan on sekiz kadın öğretmen ile 'yarı yapılandırılmış' görüşmeler yoluyla karşılaştırma yapılmıştır.

Bu çerçevede çıkan temel sonuç; üç eğitim sendikasının toplumsal cinsiyet politikalarının farklı olduğu, Eğitim-Sen'in toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalarının olduğu ve kadın öğretmenlerin bilinçlenmesinde ve güçlenmesinde etkisi olduğu, diğer eğitim sendikalarının politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada önemli bir yere sahip olmadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: toplumsal cinsiyet, eğitim sendikaları, kadın öğretmenler

GENDER POLICIES IN THE EDUCATION TRADE UNIONS:

The Gender Awareness of The Female Teachers

SANEM PALA KAPLAN

ABSTRACT

The Education Trade unions have vital function in not only setting up the education policies but also eliminating the sexist components in the education system. When the sexist structure of education system in Turkey is taken into consideration, it can be noticed more carefully. That's why this thesis analyses the gender politics of education unions in accordance with the view of eliminating the sexist components of education system, the role of setting up the politics in education and ensuring the gender equality in the education system. Furthermore; not only the education trade unions have important roles but also the teachers who have the awareness of gender equality have important roles to eliminate the sexism in education system. It is considered that the teacher trade union is one of the dynamics to raise the teachers' awareness about gender equality. Thus, this thesis also examines that being a member of education trade union whether or not affects the teachers' perspectives of gender roles, whether or not changes their attitudes positively in the process of education. In this context, gender and women's policies of three education unions are studied, their regulations, statements, publications are also examined at the point of gender perspectives. To find out the effects of being a member of union, interviews were made with several female teachers who belong and do not belong to education trade unions and the results are got with the comparison of these two groups. Concordantly, the results are that the gender and women's policies of these three education trade unions are different, Eğitim-Sen has the gender policies for its members and also it raises the awareness with their female members but the other two do not raise and they do not have gender perspectives in their union.

Key Words: gender, education trade unions, female teachers

ÖNSÖZ

İlkokula başladığım yıllardan itibaren eğitim sistemi içerisindeyim. Bu süre zarfında ise sadece statüm değişti. Önce öğrenci oldum, uzun zamandır da bu sistemde öğretmen olarak görev yapmaktayım. Bu kadar uzun süre eğitim sistemi içinde yer alınca eğitim konusunda çalışma yapmamam imkânsız idi. Ayrıca Kadın Çalışmalarında eğitimime devam etmem çalışma alanımı belirlememe daha da kolaylık sağladı.

Bir eğitimci olarak kadın meslektaşlarım ile yapmış olduğum sohbetlerde her birinin toplumsal cinsiyete bakış açılarının bir birinden farklı olduğunu gördüm. Kadın öğretmenlerin toplumsal cinsiyet hakkındaki tutumları nötr kalmaya çalışanlar dışında yine kendi içlerinde değişken oranlarda geleneksel tutuma ve eleştirel tutuma sahip olanlar olmak üzere iki alt başlıkta toplanabilir. Kadın öğretmenlerin, toplumsal cinsiyet hakkında tutumlarının oluşmasında pek çok dinamiğin etkisi olduğu kadar üye oldukları sendikaların bu tutumlarında dönüştürücü olup olmadığı üzerine çalışmaya karar verdim. Seçmiş olduğum üç eğitim sendikasının toplumsal cinsiyet politikalarını inceleyerek, sendika üyesi ve sendika üyesi olmayan kadın öğretmenler ile görüşmeler gerçekleştirdim.

Bu süre zarfında da tezimin oluşmasında eleştiri ve önerileri ile çalışmanın şekillenmesinde beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Serpil Çakır'a; çalışmamın ortaya çıkması için görüşme yaptığım tüm kadın arkadaşlarıma, tez sürecim boyunca beni destekleyen, yüreklendiren, sevgili eşim İsmail'e, hep yanımda oldukları için aileme ve bilgilerini, yardımlarını, dostluklarını, esirgemeyen arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Sanem Pala Kaplan

Mayıs 2015, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	viii
TABLolar	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	11
1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet	11
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet	12
1.1.2. Cinsiyet	15
1.1.3. Cinsiyet Kimliğinin Kazanılması	19
1.1.4. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Pekiştiren Öğeler	23
1.1.5. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları	28
1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ortaya Çıktığı Alanlar	33
1.2.1. Çalışma Yaşamı	35
1.2.2. Sosyal Yaşam	40
1.2.3. Siyaset	45
1.2.4. Eğitim	51
1.3. Devletin İdeolojik Aygıtlarından Biri; Eğitim	53
1.3.1. Eğitim Nedir?	55
1.3.2. Eğitim Sistemindeki Cinsiyetçi Öğeler	57
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE EĞİTİMDEKİ CİNSİYETÇİLİĞE KARŞI SENDİKALARIN ROLÜ	78
2.1. Devletin Eğitim Alanında Toplumsal Cinsiyet Politikaları	82
2.2. Türkiye’deki Eğitim Sendikaları	101
2.2.1. Kavram Olarak Sendika	101
2.2.2. Eğitim Sendikacılığının Önemi	104
2.2.3. Eğitim-Sen	108
2.2.4. Türk Eğitim-Sen	109
2.2.5. Eğitim Bir-Sen	110
2.3. Eğitim Sendikalarının Toplumsal Cinsiyet Politikaları	112
2.3.1. Eğitim-Sen’in Toplumsal Cinsiyet Politikaları	113

2.3.2. Türk Eğitim-Sen'in Toplumsal Cinsiyet Politikaları	132
2.3.3. Eğitim Bir-Sen'in Toplumsal Cinsiyet Politikaları	142
3. BÖLÜM: SENDİKALI OLMAK BİR FARK YARATIR MI?	154
3.1. Kadın Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakışları	156
3.1.1. Geleneksel Kadınlık-Erkeklik Rollerine Bakışlar	156
3.1.2. Annelik Kavramı	162
3.1.3. Evlilik Kurumuna Bakış	168
3.1.4. Cinsiyet Kimlikleri Kuruluşunda Çocukluk Dönemindeki Farkındalıklar	171
3.1.5. Ergenlik Dönemindeki Farkındalıklar	174
3.2. Kadın Öğretmenlerin Eğitim Sürecindeki Farkındalıkları	176
3.2.1. Derslerde Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı Yaratma	177
3.2.2. Ders Kitaplarındaki Cinsiyetçi Tutumlara Karşı Tavrı	179
3.2.3. Sınıf İçerisinde Cinsiyetçi Tutumlara Karşı Tavrı ve Dönüşüm Sağlama	181
3.2.4. Farklı Cinsel Yönelime Sahip Öğrenciye Karşı Davranış	184
3.3. Kadın Hareketine Bakış ve Feminizm Algısı	186
3.3.1. Ataerkillik Kurgusu	186
3.3.2. Kadın Hareketine Bakış ve Farkındalık	188
3.3.3. Feminizm Algısı ve Feminist Bir Kimlik Mi?	190
3.3.4. Eşcinselliğe Bakış	195
3.4. Çalışma Hayatında	196
3.4.1. Kadın Öğretmen Olmak	197
3.4.2. Mesleklerin Cinsiyetlendirilmesi	202
3.4.3. Özlük Haklarındaki Farkındalık	205
3.5. Sendikali Olmanın Yarattığı Sonuçlar	208
3.5.1. Sendikaya Üye Olan Kadın Öğretmenlerin Genel Özellikleri	208
3.5.2. Kadın Öğretmenlerin Sendikali Olma Tercihleri	210
3.5.3. Sendikal Etkinliklerde Yer Alma ve Eğitimlerden Faydalanma	212
3.5.4. Sendikalarının Kadın Politikaları Hakkındaki Fikirleri	213
3.5.5. Sendikaların Erkek Egemen Yapısı	217
3.5.6. Sendikali Olmanın Etkileri	220
SONUÇ	222
KAYNAKÇA	232

KISALTMALAR

CEDAW: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

EĞİT-DER: Eğitimciler Derneği

EĞİT-SEN: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

EĞİTİM BİR-SEN: Eğitimciler Birliği Sendikası

EĞİTİM-İŞ: Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası

EĞİTİM-SEN: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

ETUC: European Trade Union Confederation

ICFTU: Interational Confederation of Free Trade Unions

KAOS GL: Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

KADAV: Kadınlarla Dayanışma Vakfı

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

LGBT: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender Hareketi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MEMUR-SEN: Memur Sendikaları Konfederasyonu

OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development

STK: Sivil Tolum Kuruluşu

TÜRK EĞİTİM-SEN: Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikası

TÜRKİYE KAMU-SEN: Türkiye Kamu Çalışanları Sendikası Konfederasyonunun

TÖBDER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

WHO: World Health Organization

TABLÖLAR

TABLO 1: Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Kavramları Arasındaki Farklılıklar	18
TABLO 2: Toplum İçindeki Toplumsal Cinsiyet Rollerini	24
TABLO 3: Kadınlar En Çok Hangi Nedenden Siyasete Girmek İstemez	50
TABLO 4: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi)	94
TABLO 5: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel)	94
TABLO 6: Ortaöğretimde Yıllar İtibari ile Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları	95

GİRİŞ

Bu teze başlamamda beni yönlendiren sebeplerin başında eleştirel pedagojiye inanan bir eğitimci olmam geliyor. Kadın Çalışmalarında yüksek lisans yapmam da çalışma alanımın konusunu belirlememde bana katkı sağladı. Tüm bunların yanı sıra son on yılda eğitim sisteminde yapılan politikalar ve bu politikalar çerçevesinde eğitimde yaşanan dönüşümler ve bunların kadınlara yansıyan sonuçları da beni yönlendiren sebeplerin içerisinde yer almaktadır.

2003 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli kurumlarda İngilizce Öğretmeni olarak görev yaptım ve şu anda da bir Anadolu Lisesinde görev yapmaktayım. Stajyerliğimden sonra inandığım eğitim değerlerini savunan, örgütlenmekten yana olduğum için de 2004 yılında Eğitim-Sen sendikasına üye oldum ve hala sendika üyesiyim. Sendikanın pek çok çalışma alanında yer aldım. Özellikle kadın komisyonunun çalışmalarına, bir dönem aktif olarak katıldım.

Eleştirel pedagojinin öncü kuramcılarında Freire'ye göre eleştirel pedagojiye inanan eğitimci, özgürlükçü bir eğitimcidir. Çünkü böylesi bir eğitimi yaşama geçirmek öğretmenleri kuşatan söylemleri parçalayan özgürlükçü bir bilinçlenme sürecini de tetiklemektedir.¹ Özgürlükçü eğitime göre, devletin denetimi altındaki okullar ve bu okullarda okutulan eğitim programları, eğitim sistemi aracılığı ile kaçınılmaz olarak egemen güçlerin buyruklarına körü körüne boyun eğecek, uysallaştırılmış ve tek tipleştirilmiş vatandaşlar yetiştirmektedir. Oysa eğitim, biçimlendirmenin değil özgürleşmenin aracı olmalıdır. Bu anlamda genel olarak özgürlükçü pedagoji kuramcıları eğitimi, insanlaşmanın bir aracı olarak görmektedir. Özgürlükçü pedagoji olarak sınıflanan akımlardan biri de eleştirel pedagojidir.²

Peki, eleştirel pedagoji nedir? sorusu ile karşılaştığımız da en genel anlamıyla eleştirel pedagoji; eğitim sorunlarını tartışan bir eğitim yorumu olarak düşünülebilir. Giroux'un da tanımladığı gibi eleştirel pedagoji çoğu kez görmezlikten gelinen; yaptıklarımızı neden yapıyoruz ve niçin bilinen geleneksel yollarla yapıyoruz? Devlet eğitim-öğretimi kimin çıkarına hizmet ediyor? gibi sorulara verilen yanıtlar

¹ Paulo Freire, "Dönüşümün Riskleri ve Hissettirdiği Korkular", **Eleştirel Pedagoji Söyleşileri**, Çev. E. Ç. Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009, s.172

² Kürşat Yılmaz, Yahya Altinkurt, "Öğretmen Adaylarının Eleştirel Pedagoji ile İlgili Görüşleri", **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3, Ağustos 2011, s.196

doğrultusunda örgütlenmiş bir olgudur.³ Bu anlamda eleştirel pedagoji eğitim ve toplumsal kurumlar arasındaki ilişkileri ve ortaya çıkan sorunları felsefi, sosyolojik, ideolojik ve politik boyutlarıyla tartışan bir kuramdır. Giroux'a göre eleştirel pedagojinin amacı; öğretmenlerin ve öğrencilerin kuram ile uygulama, eleştirel çözümleme ile sağduyu, öğrenme ile toplumsal dönüşüm arasındaki ilişkiyi etkin olarak sorgulayabilecekleri, tartışabilecekleri bir ortam yaratma hedefiyle eğitsel uygulamaları dönüştürmek ve okulları bu amaç için dönüştürmektir.⁴ Eleştirel pedagoji, toplumdaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve ezilenlere özgürlük getirmek amacıyla eğitimi siyasal bir eylem olarak ele almaktadır. Bu çerçevede eleştirel pedagoji savunucularının ısrarla üzerinde durdukları en önemli konulardan biri kapitalizm ve neo-liberal ekonomi politikalarıdır. Bu politikaların eşitsizlik temeline dayandığı ve özellikle de devlet okulları aracılığı ile uyuşmuş beyinler yaratarak kendi geleceklerini sürdürme gayreti içinde oldukları belirtilmektedir.

Söz konusu politikaların uygulanma süreci, aynı zamanda neoliberal ideolojinin hegomonik etkisinin giderek yaygınlaşmasını getirmiş, eğitimin satın alınması gereken bir hizmet olduğu büyük ölçüde kabul ettirilmiştir. Eğitimin piyasalaştırılmasının yanı sıra eğitim politikalarında ve özellikle toplumsal cinsiyet politikalarında yapılan değişiklikler ve uygulamalar ile de eğitim sistemimiz bilimden uzak dinsellemenin eline bırakılmak istenmektedir. Aynı zaman da yürütülen bu politikalar, eğitimde var olan cinsiyetçiliğin daha da artırılmasına ve sürdürülmesine hizmet etmektedir.

Oysaki toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması; eşitlikçi ve demokratik bir toplum yaratmanın temel taşlarından biridir. Bu eşitlikçi topluma ulaşmanın yolu cinsiyetçi kalıplardan arınmış bir eğitim sisteminden ve okullardan ve bu kalıp yargılarını kırmış eğitimcilerden geçmektedir.

Bu bağlamda eğitim sisteminde var olan eşitsizlikleri, olumsuzlukları ortadan kaldırmak, üretilen devlet politikalarına etki sağlayabilmek ve dönüştürebilmek istiyorsak var olan dinamikleri en etkili şekilde kullanmalıyız. Bu dinamiklerin başında da eğitim emekçilerin örgütlendiği ve mücadele alanı olan eğitim sendikaları

³H. A. Giroux, "Dil/kültürel incelemeler alanında eleştirel pedagojinin bir rolü var mıdır?" **Eleştirel Pedagoji Söyleşileri** , Çev. E. Ç. Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları,2009,s.15

⁴A.e.,s.15

gelmektedir. Bu yüzden de bu etkiyi ve dönüşümü sağlayabilmek ve mücadele aracı olarak da ‘eğitim sendikalarının’ çok başat görevleri olduğuna inanmaktayım.

Çünkü eğitim sendikaları, toplumun en temel kurumlarından biri olan ve o ulusun ihtiyacı olan bireyleri inşa eden bir sektöre hitap ettiklerinden çok önemli bir konumdadırlar. Zira eğitimde olan ve olması muhtemel olan tüm gelişmelerin, eğitim politikalarının üretilmesinin üzerinde, eğitim sendikalarının etkileri söz konusu olabilmektedir. Günümüzde özellikle Avrupa’da ve gelişmiş ülkelerde eğitim sendikaları, eğitim alanında (eğitim anlayışında etkili olan siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal birçok etmen üzerinde), siyasal iktidarlar ile toplum arasında önemli bir işleve sahiptir. Öte yandan önemli bir gerçek de; çağımızın hızlı ilerleyiş serüveninde eğitim sendikaları, değişimin temel yapı taşı olma vasfı taşıyan eğitim hareketliliğine uyum sağlayıp hatta liderlik yapabilmek için sürekli değişim ve gelişime açık bir yapı göstermek durumunda olmalarıdır.

Bundan dolayı da tezimde ilk olarak; Türk Eğitim sisteminde var olan cinsiyetçi öğeleri ortadan kaldırmada, eğitim politikalarının oluşturulmasında ve eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada önemli dinamiklerden bir tanesi olan eğitim sendikalarının yürütmüş oldukları toplumsal cinsiyet politikalarının neler olduğu ve bu politikaların etkilerinin tartışılıp görünür kılınması amaçlanmıştır.

Çalışma sürecim boyunca farklı okullarda pek çok öğretmenler odasında buldum ve çok fazla öğretmen ile tanıştım. Bu süreç içerisinde sendikaya üye olan ve sendika üyesi olmayan pek çok öğretmen arkadaşım oldu. Boş derslerimizde ya da ders aralarında çay ve sohbet vazgeçilmezimiz olurdu. Fakat sohbetlerde dikkatimi çeken en önemli özelliklerden bir tanesi ise çoğu kadın arkadaşımın sohbetleri hep aynı doğrultuda idi. Sadece belli başlı konularda onlar ile ortaklaşmakta ve sohbetlerine dâhil olmakta idim. Öğretmenler odasında, kadın öğretmenler arasında geçen sohbetlerin temelini kadın öğretmenlerin aileleri ve çocukları oluşturmaktaydı.

‘Akşam ne pişirdin? , Şu markada hafta sonu çok indirim vardı deli gibi alışveriş yaptım. Bizim çocuk gene huysuz bu günlerde.’ gibi konu başlıkları yapılan sohbetler arasından birkaç örneği teşkil etmektedir.

Oysaki sendikaya üye olan kadın öğretmen arkadaşlarım ile gündeme ve eğitime dair her konuda fikir alışverişinde bulunuyor, okul içerisinde yaşamış

olduğumuz sıkıntılara da birlikte karşı koyuyorduk. Sendikalı olmak bizi güçlendiriyor ve birleştiriyordu.

Fakat okulda sadece bizim sendikaya üye arkadaşlarım bulunmuyordu diğer sendikalara üye kadın öğretmen arkadaşlarım da vardı ama onlar bizim baktığımız ve ya değerlendirdiğimiz gibi olayları değerlendirmiyordu.

Öğretmenlikte şu zamana kadar geçirdiğim süreç içerisinde kadın öğretmenlerin özellikle toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarında farklılıklara sahip olduklarını gördüm ve bunların sebepleri üzerine düşünmeye başladım. Pek çok neden aklıma gelmekte idi fakat çalışmamı sınırlamam gerekiyor idi. Bundan dolayı da çalışmamın sınırlılığını sendika, toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları çerçevesinde belirledim.

Sendika toplantılarına katılan ve çalışmalarında yer alan bir sendika üyesiyim fakat sendika üyesi olan kadın arkadaşlarımın çoğu ‘kadın’ olmalarından dolayı sahip oldukları sorunlar ve sorumluluklardan dolayı sadece kâğıt üzerinde sendika üyesi olmaktadır ve ne onlar sendikaya ulaşabilmekte ne de sendika onlara ulaşabilmektedir. Bu nokta da sendikaların ‘pasif’ olan diğer kadın öğretmenlere ne kadar ulaşıp ulaşmadığı ve kadın öğretmenlerin hayatlarında ne kadar etkili ve dönüştürücü bir rol oynayıp oynamadığı aklımı kurcalayan bir başka konu olmuştur hep.

Tüm bu sorulara cevap bulabilmek içinde bu tezde ayrıca sendikaların üyesi olan öğretmenler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarında bir farkındalık yaratıp yaratmadığı, eğitim süreci içerisinde tutumlarını ne kadar değiştirdiği, mesleki rolleri ve çatışmaları, kadın hareketi ve feminizm algıları ele alınıp tartışılması ve kadın öğretmenlerin çalışma hayatı ve özlük hakları konusunda bilinçlenmesinde ve farkındalık kazanmasında sendikaların yapmış oldukları bu politikalarının dönüştürücü olup olmadıklarını incelemeye de çalıştım.

Bu çalışmada; sahip olduğum siyasal ve toplumsal teoriyi Kadın Çalışmalarında edindiğim Feminist teori bilgisiyle birlikte ele alıp, bulguları yorumlayıp kolektif bir bilinçle ele almaya çalıştım.

Fatmagül Berktaş'ın da 'Tarihin Cinsiyet'inde yazdığı gibi 'Feminist teori; bir anlama ve yorumlama aracı olduğu kadar,dönüştürmenin yolunu açabilecek bir eleştirel perspektif.'tir.⁵

Farkındalık yaratmak için öncelikle bir farkındalığa sahip olmamız gereklidir. Bu farkındalık ile birlikte hem kendimizi bilmeyi, hem de karşımızdaki bireyi bilmeyi ve yorumlamayı daha doğru bir şekilde yapmış oluruz. Feminist teorinin amaçlarından bir tanesi de kadınlara bu farkındalığı ve bilinci kazandırmaktır. Fakat farkındalığı kazandırmak da uzun yıllardır verilen mücadele ile feminist söylemin görünür olması ile mümkün olmuştur. Çünkü toplumda kadınların sadece sorunları açısından değil her alandaki katkılarının görünür kılınması ancak kadına ilişkin farklı alanlarda yapılmış araştırmalar ile ortaya çıkmaktadır.

Feminist yöntemin ayırt edici bir diğer özelliği de politik olmaları, geleneksel sınırı aşmaya ve toplumsal değişim yaratmaya çalışmalarıdır.

Bu nokta da da aklımıza bir soru gelmektedir: Belli bir feminist araştırma yöntemi var mıdır? Sandra Harding'e göre, bu soruyu karşılayacak kesin bir yanıt yoktur ve sınırları belirlenmiş bir feminist araştırma yöntemi fikrine karşı çıkılması gerekir. Feminist tartışmalarda, tanımlanmış bir feminist yöntemle ilişkin sorulara tatmin edici cevaplar bulmak zordur. Çünkü, yöntem (metod - verileri toplama teknikleri) ve yöntem bilim (metodoloji - araştırmanın nasıl yapılacağı veya nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin teori ve çözümlenmeler) ile ilgili tartışmalar birbirleriyle ve bilgi teorisinin (epistemoloji) sorunlarıyla örtüşüktür. Epistemoloji kimin 'bilen' kişi (kadınlar olabilir mi?) olduğunu cevaplar; toplumsal yargıların bilgi olarak kabul edilip edilemeyeceklerini sınar; ne türden şeyler bilinebilirler, 'özel doğrular' bilgi sayılabilir mi? gibi. Bilgi sosyologları, bilgi teorisini, yargıların onaylanma stratejisi şeklinde tanımlarlar: Tanrı, gelenek ve görenek, sağduyu, gözlem, akıl ve erkek merkezli otoritelere göndermelerin hepsi, bu alışılmış genel geçer stratejinin örnekleridir. Feministler, geleneksel bilgi teorilerinin, kasıtlı olsun olmasın, kadınların 'bilen kişiler' veya 'bilginin taşıyıcısı' olma olasılıklarını sistematik olarak yok saydığını, bilimin sesinin erkeksi olduğunu iddia etmişler, tarihin erkek gözüyle yazıldığını, geleneksel sosyolojik bir cümlede öznenin her

⁵ Fatmagül Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul, 2010 s.12

zaman erkek olduğunun varsayıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, kadınları bilen öznel olarak kabul eden alternatif bilgi teorileri önermişlerdir.⁶

Harding'e göre, feminist araştırmacıları geleneksel araştırmacılardan farklı kılan, veri toplama teknikleridir. Onlar bilgi verici kadın ve erkeklere nesne muamelesi yapılmasına karşı çıkarlar, sürece katıp yaşamları hakkındaki düşüncelerini dinlerler. Harding'in getirdiği diğer önemli eleştiri bilgi teorisi alanındadır, bilgi kaynağı olarak kadın deneyiminin üzerinde durur. Ayrıca, 'araştırmacı' hakkındaki düşüncesi de önemlidir: Ona göre günlük yaşamda kadın sömürsüne etkin bir biçimde karşı çıkmayan bir kişi, cinsiyetçilik ve erkek merkeziliği tarafından çarpıtılmamış herhangi bir konuda toplumsal araştırma yapamaz. Harding'de 'toplumsal cinsiyet' temel çözümleyici kavramlardan biri olarak araştırma sürecine damgasını vurur.⁷

Mies, eğer kadın çalışmaları kadınların özgürlüğü davasına katkıda bulunacaksa, bu akademik sahada çalışan kadınlar, ilimlerini ve bilgilerini bu amaca yönelik olarak kullanılmalıdır, kanısındadır. Ona göre, eğer bunu bilinçli bir şekilde yaparlarsa, kadın olarak varlıklarıyla, bilimci akademisyen olarak varlıklarının birbirleriyle çeliştiğini anlayacaklardır. Kadın araştırmacıların bu çelişkili varoluşsal ve ideolojik konumu yeni bir metodolojik yaklaşıma başlangıç oluşturmaktadır. Feminist kadınlar bilerek ve cesaretle kendi bastırılmış bilinçaltı kadınısı öznelliklerini, yani kendi ezilmişlik ve ayrımcılık yaşantılarını araştırma sürecine katmalıdırlar. Bu demektir ki, kadın sosyal bilimciler kendi 'ikili bilinçlilik' hallerini bir engel gibi değil metodolojik ve politik fırsat olarak değerlendirmelidir.⁸

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeveyi ortaya koymak amacıyla gerekli literatür çalışması yapılmıştır. Literatür taraması çerçevesinde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet, cinsiyet kimliğinin kazanılması, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının neler olduğu bu bölümde ele alınıp incelenmiştir. Ayrıca eğitim sisteminde cinsiyetçi öğeleri üreten

⁶ Sandra Harding, "Feminist yöntem diye Bir şey var mı?", Çev. Zelal Ayman, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Haz. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, İstanbul, Sel yayıncılık, 1995,s.34-36

⁷ Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, İstanbul, Sel yayıncılık, 1995, s.8

⁸ Maria Mies, "Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru" ,Çev. Ayşe Durakbaşı, Aynur İlyasoğlu, **Kadın araştırmalarında Yöntem**, Haz. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1995, s.50-51

ve sürdüren mekanizmalara da yer verilip elde edilen bilgilerle incelenen değişkenler açısından tezin konusuyla ilgili teorik bir çerçeve oluşturulmuştur.

İkinci bölümde Türkiye’de toplumsal cinsiyet kategorisinde devlet tarafından uygulanan eğitim politikalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmalar ve incelemelerimin sonucunda devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalar yapmadığı yapılanlarında liberal-muhafazar ideolojiye hizmet eden politikalar olduğu hatta siyasi erkin bu politikalar aracılığı ile de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirdiği görülmektedir.

Devlet politikalarının yanı sıra eğitimde cinsiyetçi değer yargılarına sahip kültürün devamının sürdürülmesine katkı sağlayan başka öğeler de bulunmaktadır. Bu öğeler içerisinde müfredat, ders kitapları, okul ortamı ve öğretmenler yer almaktadır. Öğretmenlerin bu alanda çok daha farklı ve özel bir yere sahip olduğunu düşünmekteyim. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için sınıf ortamında cinsiyetçi öğelerden sıyrılmış, eğitim süreci içerisinde toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip öğretmenlerin olması gerekmektedir.

Bunun üzerine de aklıma şu sorular gelmektedir: ‘Öğretmenlerimiz toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip mi? Sahip değilse bunun nedenleri nelerdir ve bu alanda öğretmenlerde farkındalık yaratacak olan mekanizmalar bulunmaktadır?’ Cevap olarak da aklıma ilk devletin, öğretmenleri bu alanda bilinçlendirmek adına yaptığı politikalar gelmektedir. Fakat araştırmamın sonucun da varmış olduğum diğer bir sonuç ise devletin bu alanda öğretmenlere yönelik çok fazla çalışmasının olmadığını ve yapmış olduğu çalışmalarının da kısa sürdüğü ya da işlevsellik kazanamadığını söyleyebiliriz.

Devletin, burada yerine getirmediği görevleri yerine getirecek başka mekanizmalar devreye girmektedir. Bu mekanizmalar arasında üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve eğitim sendikaları yer almaktadır. Bende sorunsalımı tartışabilmek için doğrudan eğitim alanına müdahale eden eğitim sendikaları ve sahip oldukları toplumsal cinsiyet politikalarını çalışma alanım olarak belirledim.

Kamu emekçisi kadınlar ve örgütlenmeleri üzerine tez çalışmaları yapılmıştır. Hülya Türkoğlu (1999) tarafından sendika üyesi olan ve olmayan öğretmenlerin sendikaya bakış açılarını, sendikaya üye olma ve olmama nedenlerini, kadın olmaktan dolayı iş yaşamında karşılaştıkları sorunları ele alan “Kadın Öğretmenler

ve Sendikal Katılım Eğitim-Sen Örneği” tezi hazırlanmıştır. Ayşe Savaşçı (2003), Eğitim-Sen örneği üzerinden hazırladığı “Sendikalarda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Eğitim-Sen Örneği” teziyle, sendikalardaki cinsiyetçi yapıyı incelemiştir. Ülker Şener (2013) “Kamu Emekçileri Sendikalarında Kadınlar ve Kadın Politikaları” tezi ile de, üç büyük konfederasyonu KESK, Kamu-Sen ve Memur-Sen’i kadın politikaları açısından karşılaştırarak, bu sendikalarda yer alan kadınların sendikal tercihlerinde belirleyici olan öğeleri üye oldukları sendikayla birlikte değerlendirmiştir. Tez çalışmalarına bakıldığında genelde kadınların sendikal katılımları incelenip tartışılmıştır. Bu tezin temel farklılığı kadınların sendikal katılımları ve yaşadıkları sorunlardan, sendikaların kendi içlerinde ürettiği cinsiyetçi mekanizmalar yerine Türkiye’de eğitim emekçilerin sayısı olarak en fazla örgütlendikleri üç eğitim sendikası olan Eğitim-Sen, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen’in toplumsal cinsiyet politikalarını, devlet politikalarına etkileri ve kadın öğretmenler üzerinde dönüştürücü olup olmadığı ile birlikte ele alınıp değerlendirilmesidir.

Tezin üçüncü bölümünde de metodoloji açısından feminist yönetime uygun olarak gördüğüm niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniğini kullandım. Çünkü feminist yöntemin en önemli özellikleri arasında buluna ‘içeriden bakış ve içeriden bilginin önemi’ söyleminin bu yöntem ile ortaya çıktığına inanmaktayım. Bu çerçevede de devlet okullarında çalışan bir eğitim sendikasına üye olan ve üye olmayan kadın öğretmenler ile ‘yarı yapılandırılmış’ görüşmeler yaptım. Görüşmelerimde ses kayıt cihazı kullandım ve görüşmelerden sonra kadın öğretmenlerin söylemlerini deşifre ettim. Görüşmeler sırasında kadın öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine bakışlarını, özel, çalışma hayatlarında ve eğitimde var olan ‘cinsiyetçilik’ farkındalıklarını, kadın hareketi ve feminizme bakış açılarını anlamaya çalıştım. Bununla birlikte sendikaların üretmiş oldukları politikalar ve söylemlerin kadın eğitim emekçileri üzerinde etkilerinin belirleyici olup olmadıkları yansıtmaya çalıştım. Derinlemesine görüşme metodunun yanında çalışma yaşamımda katılımcı gözlemci olarak edindiğim deneyimlerimi de tezin üçüncü bölümünde ve sonuç bölümünde de kullandım. Çalışma hayatı sürecinde edindiğim bilgiler ve deneyimlerinde bana çalışmamda yol gösterici olduğunu ve kolaylaştırdığını da belirtmek isterim.

Sonuç bölümünde ise yapılan değerlendirmeler çerçevesinde sendikaların yürütmüş oldukları toplumsal cinsiyet politikalarının eğitimde ne derece etkili olup olmadığı tartışıldı ve bu politikaların kadın öğretmenlerde farkındalık yaratıp yaratmadığı üzerinde elde edilen bulgular değerlendirildi ve var olan durum, sonuçlar ortaya konularak sendikalara önerilerde bulunuldu.

Kadın öğretmenler ile görüşmelerime 2014 yılının Mayıs ayında başladım. Görüşmelerimi İstanbul'un farklı bölgelerindeki Anadolu Liselerinde toplamda on sekiz kadın öğretmen ile gerçekleştirdim. Olabildiğince farklı sosyo-ekonomik düzeydeki okullardaki öğretmenlere ulaşmaya çalıştım. Tezimde de 'kadın öğretmenler' ile çalışmamın nedeni de 'kadın' olmam ve daha önce de bahsettiğim gibi öğretmenler odasında geçen sohbetler, kadın öğretmen arkadaşlarımla toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarıdır. Aynı zamanda kadın öğretmenlerin eğitim içerisinde rol model olması konusunda çok daha etkili olduğuna inanmaktayım.

Lise dönemindeki öğrenciler ergenlik döneminin ortalarında ve son evrelerinde olan geçlerden oluşmaktadır. Bu dönemde bazı önemli özelliklerin kazanıldığı veya o zamana kadar kazanılmış olan özelliklerin kalıcı hale gelmeye başladığı birey için en önemli eğitim dönemlerinden bir tanesidir.

Öğrenciler kişilerarası ilişkiler yoluyla toplumun rol beklentilerini, değer yargılarını öğrenirler. Sosyalleşme sürecinde okulun birey üzerinde önemli bir işlevi olduğundan öğretmen ve yönetici davranışları topluma uyum sağlama sürecinde olan öğrenci tarafından örnek alınmaktadır. Ailede başlayan bu süreç okul ortamında da insan ilişkileriyle ilgili beceriler kazanma yoluyla devam etmektedir. Öğrenciler arkadaşları ve öğretmenleri tarafından onaylanan davranışların neler olduğu konusunda ve belli sosyal değerlerle ilgili bilinç kazanırlar. Ayrıca sosyal ilişkilere yön veren tutumlar, kurallar ve normlara göre davranışlarını şekillendirirler.

Lise döneminde gençler artık çoğu konunun daha da farkında olmaya başlamakta ve bir kimlik arayışı içerisine girmektedirler. Nasıl bir kadın ve nasıl bir erkek olacaklarına o dönemde davranışsal olarak göstermeye başlamakta ve bilişsel olarak da toplumsal cinsiyet rollerini benimsemektedirler. Özellikle kendilerine rol model olarak da o dönemde farkında olarak ya da olmayarak öğretmenlerini seçmektedirler. Bu yüzden de öğretmenlerin sınıf ortamında söylemlerinin ve davranışlarının öğrenciler üzerinde doğrudan bir etkisi olmaktadır.

Cinsiyetçi kültürün yansımaları ve egemen ideolojinin kendi varlığını koruyup kendini yeniden ürettiği bir alan olma özelliği taşıyan eğitim kurumlarında, sosyalleşme süreci içinde bireylere verilen her cinsiyetçi değer cinsiyetçiliğin meşru ve doğru kabul edilip yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Kendi varlığını ve içinde yaşadığı sosyal yapılanmayı, kültürü yeni yeni kavrayan ortaöğretim öğrencilerine verilecek her cinsiyetçi değer daha uzun yıllar o ülkenin kültüründe cinsiyetçiliğin diri ve canlı tutulacağını, cinsler arası eşitsizlik ve dengesizliğin devam edeceğini göstermektedir.

Kadın öğretmenler ile görüşmelerimi gerçekleştirirken pek çok sorunla karşılaştım. Çünkü görüşmek istediğim pek çok öğretmen soruların çok özel olduğunu ve soruları cevaplamak istemediklerini belirttiler. Özellikle Eğitim Bir-Sen'e üyesi ve Türk Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlere ulaşmakta sorunlar yaşadım ve ulaştıklarımda görüşme yapmak istemediklerini belirttiler. Bu yüzden ben de üç Eğitim Bir-Sen ve üç Türk Eğitim-Sen'den toplamda altı kişiye ulaşabildim. Ama kanımca vermiş oldukları cevaplarda beni bir şekilde sendika üyelerinin genel profil özelliklerine götürebilecek ve sendikaları hakkında genel bir fikre ulaşmama yardımcı olacak cevaplardı. Oysaki Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenler ise tezime çok büyük katkı sağlayacak şekilde bana yardımcı oldular. Eğitim-Sen üyesi dört kadın öğretmen ve toplamda da on sendika üyesi kadın öğretmen ile görüştüm. Görüşmelerimin değerlendirmeleri sonucunda da Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmen arkadaşlarımda kendilerine olan öz güvenlerinin fazla olduğu ve toplumsal cinsiyete olan duyarlılıklarından dolayı diğer sendika üyesi olan ve üyesi olmayan arkadaşlardan belirgin bir şekilde ayrıldıklarını söyleyebilirim.

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerle görüşme yaparken de sorunlar yaşadım. Görüşmecilerimde çeşitlilik yaratmak için evli olan kadın arkadaşlar ile de görüşmek istediğim de 'Ayyy çok soru var burada. Çok sürer ve eve geç kalmak istemiyorum. Çocuklar evde beni bekliyor' cevabını aldığımı hatırlıyorum. Bu yüzden de evli olan kadın öğretmenler ile de okul dışında ayıracakları vakitleri olmadıkları için okulda boş saatlerinde görüşmelerimi gerçekleştirdim. Sendika üyesi olmayan sekiz kadın öğretmen ve toplamda on sekiz kadın öğretmen ile görüştüm.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlara, toplumsal cinsiyet rolleri ve kazanılma süreçlerine, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren öğelere, toplumsal eşitsizliğin ortaya çıktığı alanlara ve özellikle tezin konusunu da oluşturan eğitim ve eğitim sistemi içerisindeki cinsiyetçi öğelere yer verilmiştir.

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSİYET

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları son zamanlarda üzerinde durulan ve aralarındaki farkın belirtildiği kavramlar haline gelmişlerdir. İngiltere'de cinsiyet için “sex”, toplumsal cinsiyet içinse “gender” kelimeleri kullanılmaktadır. Kelimelerin anlam ve kullanıldıkları yerler bakımından literatürde tartışmalar vardır bazen kelimelerin birbirinin yerine geçtiği kullanımlarda mevcuttur. Kadınlar ve erkekler arasında çeşitli farklar olduğunu kabul edenlerin bu farklılıkların nedeninin biyolojik yapıdan mı yoksa çevresel faktörlerden mi kaynaklı olduğunu vurgulama noktasındaki görüşleri, bu iki kavramın anlamlarının farklı kullanılmasına da yol açmaktadır. Biyolojik temelli olan farklılıkların “cinsiyet” ile, sosyokültürel temelli olan farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır. Sex (cinsiyet) ve gender (toplumsal cinsiyet) sözcüklerinin ikisini de aynı anlamı verecek şekilde birbirinin yerine kullananlar ise, cinsiyetin biyolojik ve sosyal yönlerinin çok ilişki olduğunu ve ayırmanın bazen güç olduğunu belirtmektedir.⁹ Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkların genetik olarak belirlendiği ileri sürülse de, örneğin Butler'a göre de cinsiyet, bedenlerin benzetilmeye çalışıldığı hayali birer kurgu, “toplumsal cinsiyet”se, yaradılışını sürekli ve düzenli olarak gizleyen bir inşa; kültürel bir kurgu olarak üretme ve sürdürme yönünde kolektif sözleşme olarak açıklanmaktadır.¹⁰

⁹ Susan Golombok and Robyn Fivush, **Gender is determined biologically and socially**, Human Sexuality, 1995, Web: <http://galileoweb.org/lylo/files/www/galileoweb.org/wp-content/blogs.dir/126/files/2010/09/Gender-Is-Determined-Biologically-and-Socially.pdf> (05.09.2014)

¹⁰ Judith Butler, **Cinsiyet Belası**, Metis Yayınları, İstanbul-2008, s.229

1.1.1.Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramının kapsamlı bir şekilde ve bugünkü anlamıyla ilk defa 1970'lerdeki feminist hareket tarafından kullanıldığını söylemek mümkündür.

1970'lerde toplumsal cinsiyetin varlığını; başka bir ifadeyle, erkekler ile kadınlar arasındaki farklılıklar ve ayrılıkların biyolojik farklılıkla açıklanamayacağını, erkeklik ve kadınlıkla ilgili, kültürel açıdan egemen fikirlerin gerçekliğe ancak kabaca denk düşen kalıplaşmış yargıları temsil ettiklerini kanıtlamaya yönelik sosyolojik ve psikolojik çabalar vardır. 1970'lerin başından itibaren feminist Marksistler ve antropologlar cinsiyet ayrımının değişik toplumlarda değişik biçimlerde ortaya çıktığını, dolayısıyla biyolojik yapıdan kaynaklanan tek tip bir ayrımcılıktan söz edilmeyeceğini örnekler göstererek öne sürmeye başlarlar. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyetle ilgili düşünceler ve erkeklerle kadınların rolleri söz konusu olduğunda çeşitli kültürler arasında çok farklı değişiklikler bulunduğunu ortaya koymuştur.¹¹

Bu kavramı ilk kullanan birkaç feminist akademisyen arasında yer alan ve sosyolojiye bu terimi sokan Ann Oakley şöyle söyler:

“Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir. Erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder. Toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de doğal değildir.”¹²

Toplumsal cinsiyet feministler sayesinde sosyolojinin önemli bir kavramı haline gelmiştir. Feministler kadınlarla erkekler arasındaki davranışsal ve psikolojik farklılıkların biyolojik sebepleri olmaktan çok toplumsal ve kültürel sebepleri olduğunu savunmuşlardır. Feministler toplumsal cinsiyet kavramını ortaya atmalarındaki neden, biyolojik bir takım farklılıkların toplumsal eşitsizliklerin meşru bir sebebi olamayacağını göstermek ve bu anlayışın yanlışlığını ortaya koymaktır. Saniye Dedeoğlu'nun da belirttiği gibi Toplumsal cinsiyet kavramı, feminist analizin sorunlu alanlarından biridir; ve bu kavram feminist analiz içinde değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bu nedenle, kavramı tek bir tanım içinde açıklamak zor

¹¹ Gordon Marshall, **Sosyoloji sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara, 1999, s.98

¹² **Eğitim-Sen 2.Kadın Kurultayı Bildirgesi**, Atölye Çalışmaları, (Çevrimiçi) 17.09.2014
http://www.egitimsen.org.tr/ekler/78a8ce0f6dacc5f_ek.pdf

görülmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı başlangıçta seks kavramının sınırlılığında, yani cinsler arasında var olan farklılıkları sadece biyolojik temelli olarak tanımlamanın sınırlamasından kurtulmak için kullanılmıştır. Yani toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların sadece biyolojik farklılıklar olmadığını vurguladığı gibi, bu biyolojik farklılıkların sonucu olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel değerlerin oluşturduğu farklılıkları işaret etmek için kullanılmıştır. Böylece toplumsal cinsiyete ilişkin kategoriler, örneğin kadınlık ve erkeklik kavramına içkin olan davranışlar, kişilik özellikleri, roller, tümü aslında sosyal ve kültürel bir dizi yapı dolayında oluşturulmuş kategorilerdir. Bu kategoriler toplumsal olarak oluşturuldukları ölçüde, sabit ve evrensel tanımlara sığdırılmazlar, tam tersine toplumsal değişim sürecinde değişip, dönüşürler.¹³

Cinsiyete dayalı ilişkiye çağdaş bir yorum getirenlerin başında Gayle Rubin gelir. Rubin, “Toward an Anthropology of Women” (Bir Kadınlar Antropolojisine Doğru) başlığıyla yayınlanan kitaptaki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konularını birbirleriyle ilişkili ancak farklı iki kavram olarak ele alır. İnsanların biyolojik yapılarının onların cinsiyetlerini oluşturduğunu söyler. Rubin’e göre kadına ve erkeğe özgü diye ele alınan seksüel gereksinimler bile hep bu toplumsal düzenlemelerden etkilendiğinden içgüdüsel sanılan seksüel istekler ve bunların gideriliş biçimleri gerçekte biyolojik olduğu kadar toplumsal niteliklidir. Rubin’e göre, cinsiyet ayrımının hem başlangıç noktası hem de garantisi ailedir. Kadın ve erkeğin dünyaya geldiği ve cinsiyetlerin olduğu aile ortamı ataerkil sistemin egemenliğinde olduğundan aile her yeni kuşakta yeni yöneten erkekler; yönetilen kadınlar üretir.¹⁴

Rice’a göre toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir.¹⁵ Toplumsal cinsiyet, kültürel olarak belirlenir. Kadınlar genellikle kadınsı (feminen), erkekler ise genellikle erkeksi (maskülen) olarak sosyalleştirilirler. Toplumsal cinsiyete dair gerçekleri, coğrafyadan bağımsız, içinde olduğu politik ve kültürel yapılanmadan ve iktidar mekanizmasından ayrı

¹³ Saniye Dedeoğlu, “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın emeği”,

Toplum ve Bilim Dergisi Güz 2004 88, s.142

¹⁴ Mary Mellor, **Sınırları Yıkarak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru**, Çev. Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s.52

¹⁵ Zehra Yaşın Dökmen, **Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2014, s.20

düşünerek anlamlandırmak pek mümkün değildir.¹⁶ Bundan ötürüde toplumsal cinsiyet kavramı, her ülkenin kendine özgü kültürel dinamikleri ve diğer etkenlerle beraber değerlendirilmelidir.

Toplumsal cinsiyet kavramının son zamanlardaki kullanımı, sosyal bilimlerdeki post-modern tartışmalardan yakından etkilenmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde farklılığa, marjinalliğe ve 'ötekine' yapılan vurgudan dolayı, toplumsal cinsiyet kavramı önemli analiz birimlerinden biri haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı "kadın ve erkek arasındaki her türlü sosyal olarak yaratılan farklılığa hitap ettiği gibi, aynı zamanda 'kadın vücudunu' 'erkek vücudundan' ayıran her türlü ayrımlaştırmayı da kapsamaktadır.

Post-modern yazarlar toplumun, sadece kişilik kalıplarını, davranışları ve sosyal rolleri etkilemekle kalmayıp aynı zamanda cinselliğin kavramlaştırılma biçimini de etkilediğini öne sürmektedirler. Post-yapısalcılar içinde yer alan feminist yazarlardan Butler ve Scott toplumsal cinsiyet kavramını daha da öteye taşımışlardır. Onlara göre, varolan kurumsal güçlerin cinsler arasında yarattığı eşitsizliklerin ötesinde, toplumda varolan cins temelli işbölümü hem eşitsizlikler ve hem de baskılar yaratırken, bu durum erkekler için avantajlı konumlar oluşturmaktadır. Varolan toplumsal cinsiyet kimlikleri, bazı kimlikleri (maço erkek, heteroseksüellik gibi) görünür ve doğal kılarken, bazılarını karşı ayrımcılığa neden olmaktadır. Bütün güç ilişkilerinde bir cinsiyet temeli olduğunu kabul ederek, Butler ve Scott şunu ifade etmektedirler; kadın- erkek; dişi-eril gibi cinsiyete dayalı ayrımlaşmaya işaret ederken, unutmamalıyız ki bu ayrımlar sadece bazı söylemsel (discursive) yapıların özel birer sonuçlarıdır.¹⁷

Savran'a göre, toplumsal cinsiyet kavramı son yıllarda dönüşüme uğramış ve bazı açılardan eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler; öncelikle ilk tanımlamasında, kavramın aslında biyolojik cinsiyetin üzerinde temellenen, biyolojik cinsiyet ikiliğine toplumsal olarak dayatılan ya da farklılığın toplumsal olarak oluştuğunu öne süren fakat gene de yeterince bağımsızlaşmamış bir kavram olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Savran bu konuda düşünceleri şunlardır:

¹⁶ Nil Mutluer, "Türkiye'de Cinsiyet Hallerinin Sınırları 'Namussallaştırma'", **Cinsiyet Halleri**, İstanbul, Varlık Yayınları, 2008, s.17.

¹⁷ Dedeoğlu, a.g.e. , s.143

“Toplumsal kuruluş teorisyenlerine göre cinsiyet eski paradigmanın ileri sürdüğü gibi doğal değil, toplumsal cinsiyet söylemleri ve pratikleri tarafından doğallaştırılmış bir düzeni ifade etmektedir. Onlara göre sorulması gereken soru cinsiyetin nasıl bir süreç içinde, hangi pratik ve faaliyetler aracılığı ile ve neden kurulduğudur”.¹⁸

1.1.2.Cinsiyet

Dünya üzerindeki bütün insanları kadın ve erkek olarak gruplandırmak ve farklılaştırmak için kullanılan ölçütlerden ilki cinsiyettir. Cinsiyet (sex), canlıların cinsiyet kromozomları tarafından belirlenen yapısal, işlevsel ve davranışsal özelliklerini içerir.¹⁹ En temel anlamda cinsiyet biyolojik olarak belirlenir. Cinsiyet, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerini ifade etmektedir. Bu yönüyle cinsiyet doğuştan elde edilen bir statüdür.

Yani cinsiyet, kadın ve erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederek, kadın ve erkeği ayırmaktadır.²⁰ Bu ayırım ise doğurganlık, cinsel uzuvlar ve üreme gibi biyolojik farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklara cinsiyet farklılıkları denir. Hücrelerde bulunan 23. kromozom çifti, cinsiyet kromozomlarıdır ve bu kromozomlar kabaca XX ya da XY şekillerine benzer. XX şeklindeki kromozomlar kadınlarda, XY şeklindeki kromozomlarda erkeklerde bulunur ve bunlar da cinsiyet farklılıklarını yaratır. Kadının ve erkeğin kromozom farklılıkları ve buna bağlı cinsiyet organlarındaki farklılıklar, üreme fonksiyonlarındaki farklılıklar cinsiyete bağlı farklılıklardır. Bunlar birincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklardır.

Vücudun tüylü bölgelerindeki farklılığı, vücut yapılarındaki farklılıklar, sesin farklılığı, göğüsler ve ademelməsi gibi farklılıklar ise ikincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklardır. Bunlarda kadın da ve erkekte farklıdır ama birincil cinsiyet özellikleri kadar kesin farklılıklar gözlenmeyebilir, kalıtıma bağlı olarak çeşitlenebilirler. Örneğin çok tüylü erkekler olabileceği gibi az türlü erkeklerde olabilir. Kadınlar ve erkekler, birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri bakımından

¹⁸ Gülnur Acar Savran, **Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin**, İstanbul, Kanat Kitap, 2004, s.235

¹⁹ B. N Torgimson, C.T. Minson, “Sex and Gender: what is the difference?”, **Journal of Applied Physiology**, September, 2005, v.99, (Çevrimiçi) <http://jap.physiology.org/content/99/3/785> (10.05.2014)

²⁰ L. Alle-Corliss, R. Alle-Corliss, **Advanced Practice in Human Service Agencies-Issues, Trends and Treatment Perspectives**, USA, Wadsworth Publishing, 1999, s.285

farklılıklar gösterirler.²¹ O halde şunu söyleyebiliriz ki kadınlar ve erkekler arasında gerçek farklılıklar biyolojik özelliklerinden gelen farklılıklardır ve diğer farklılıklar ise toplumdan, kültürden, daha doğrusu toplumun kalıp yargıları içerisinde yaratmış olduğu farklılıklardır.

Yukarıda bahsedilen biyolojik olarak ortaya çıkan farklılıklardan dolayı cinsiyet ikili bir sınıflandırmaya karşılık gelmektedir, kadın ve erkek. Bebekler doğduğunda sahip oldukları cinsel organa bakılarak ya kadın ya da erkek cinsiyet grubuna kimliklendirilmektedirler. Ancak buna karşı duranlar örneğin Fausto-Sterling, insanların ille de erkek ya da kadın olarak kategorileştirilmesine karşı çıkar ve insanları iki cinsiyetten birine ait olarak düşünmek yeterli değildir. Fausto-Sterling beş ayrı cinsiyetten söz edilebileceğini vurgulamaktadırlar. Kadın ve erkeğin yanı sıra biyolojik olarak hem kadın hem erkek olanlar(hermaphrodites) , baskın olarak kadın olan ama erkek özellikleri de taşıyanlar (female pseudohermaphrodites), baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri de taşıyanlar (male pseudohermaphrodites) vardır. Ayrıca Fausto-Sterling, çok cinsiyetliliği kabul etmenin ve bireyleri ille de ikili sisteme uygun olmaya zorlamanın bir ütopya olduğunu ve bazı sorunlara yol açabileceğini kabul etmekle birlikte pek çok psikolojik sorunu halledebileceğini de belirtmektedir.²²

Bu konu da Cinsellik Üzerine adlı denemelerinde kadın cinselliğinin gelişimi konusunda Freud, kız ile erkek çocukların aynı libidinal güçlere sahip olduğunu yazar. İnsanın doğuştan mizacında var olduğuna inandığı çift cinsiyetliliğin, kadınlarda erkeklerden çok daha net öne çıktığını savunur. Çünkü erkeğin tek bir cinsel bölgesi olmasına karşın; kadın, gerçek dişilik organı “vajina” ile erkek organına benzeyen “klitoris”e (bızır) sahiptir. Kızların, klitoris masturbasyonunu küçük yaşlarda keşfettiğini açıklayan Freud, klitorisi erkek üreme organı olan penise benzetir. Dolayısıyla kadının daha çok biseksüel nitelik taşımakta olduğunu ifade etmektedir. Kız çocuklarında, erkek organından yoksun olduğunun fark edildiği dönemden itibaren, iğdiş düşüncesinin eksiklik duygusuna yol açtığı iddiası feministlerce eleştirilen Freud, kadının cinsel gelişimini bir evreden ötekine; yani

²¹ Dökmen, a.g.e., s.24

²² A.e., s.21

erkekten bulunmayana geçiş süreci Şeklinde zetlemektedir.²³ Açıkçası Freud, iki cinsin özelliklerinin zenginliğini bir arada ele alıp değerlendiren bir teori oluşturmak yerine, eksikliğin yaratılmasına dayalı bir kadın cinselliği kurgulamıŐtır: Kadının fallik özelliklerinin iğdiş edilmesi.²⁴

Dünya sağlık rgtnn (WHO) cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı üzerine belirlediği bazı kriterler vardır. Dünya Sağlık rgt’ne göre ‘‘cinsiyet’’ özellikleri yönünden insan toplulukları arasında önemli ölçüde farklılık olmazken, toplumsal cinsiyet özellikleri açısından çok büyük farklılıklar olabilmektedir.

Dünya Sağlık rgt (WHO) ne göre, cinsiyete ilişkin bazı zellikler Şu Şekildedir: Kadınlar regl olurken erkekler olamaz, Kadınlar hamile kalırken erkekler kalamaz, Erkeklerin testisleri varken kadınların yoktur, Kadınların genellikle süt üreten göğüsleri geliŐmiŐken, erkeklerin geliŐmemiŐtir, Erkekler genellikle kadınlara göre daha iri kemiklere sahiptir.

Dünya Sağlık rgt (WHO) ne göre, toplumsal cinsiyete ilişkin bazı özellikler ise Şu Şekildedir:²⁵ Birçok ülkede kadınlar erkeklerden daha az kazanmaktadır. Vietnam’da erkekler kadınlara göre daha çok sigara içmektedir. Çünkü, kadınların sigara içmesi geleneksel olarak hoş karŐılanmaz. Suudi Arabistan’da erkeklerin araba kullanmasına izin verilirken, kadınların araba kullanmasına izin verilmez.

²³Sigmund Freud, **Cinsellik zerine: Üç Deneme Bekâret Tabusu/Kadın Cinselliği/FetiŐizm ve Diğer Konular**, 3.Bs., İstanbul, teki Yayınevi,2006, s.362-365

²⁴ Fatima Mernissi, ‘‘Bekâret ve Ataerki’’, **Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.45-46

²⁵ What do we mean by ‘sex’ and ‘gender’, (evrimii), <http://www.who.int/gender/whatisgender/en/> 15.11.2014

Ayrıca toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramları arasındaki farklılıkları Bhasin²⁶ aşağıdaki gibi belirtmiştir:

Tablo 1:Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet kavramları arasındaki farklılıklar

Cinsiyet	Toplumsal cinsiyet
<ul style="list-style-type: none">• Cinsiyet doğaldır.• Cinsiyet biyolojiktir.• Eril ve dişil niteliklere, davranış modellerine, rollere, sorumluluklara vs. işaret eder.• Cinsiyet değişmez, her yerde aynıdır.• Cinsiyet değiştirilemez.	<ul style="list-style-type: none">• Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel, insan icadıdır.• Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürelidir.• Toplumsal cinsiyet değişkendir, zamana, kültüre hatta aileye göre değişir.• Toplumsal cinsiyet değiştirilebilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı gördüğümüz gibi ailede, toplumda doğar ve kadın ve erkeklere birtakım roller yükler. Fakat gerçekte neyin doğal ve neyin sosyal olarak yapılandırılmış olduğunu saptamak oldukça güçtür; çünkü çocuk doğar doğmaz toplum ve aileler toplumsal cinsiyete göre çocuğu yetiştirmeye başlarlar. Birçok Güney Asya kültüründe bir oğlun doğumu kutlanır, bir kızın doğumunda yasa bürünüdür; erkek çocuklara sevgi, saygı daha iyi gıda ve bakım yağdırılır. Erkekler dayanıklı ve dışa dönük olmaya, kızlar ise çekingen, ağırbaşlı ve eve bağlı olmaya teşvik edilir. Bir kız çocuğunun bedeninde onu şort giymekten, ağaca tırmanmaktan ya da bisiklete binmekten alıkoyan hiçbir şey yoktur. Bir erkek çocuğun bedeninde de onu oyunca bebeklerle oynamaktan, kendinden daha küçük kardeşleriyle ilgilenmekten, yemek hazırlamaya ya da temizlik yapmaya yardımcı olmaktan alıkoyan hiçbir şey yoktur. Farklılıklar, toplumsal cinsiyetteki farklılıklardır ve toplum tarafından yaratılır. Toplumsal cinsiyetin doğal bir şey olmaktan ziyade, kültürel ve toplumsal bir nitelik olduğu gerçeğinin kanıtı, onun zaman boyunca, farklı yerlerde ve farklı toplumsal gruplar arasında değişmeye devam etmesidir. Örneğin bir kabile kızı hayvan otlatarak, meyve, yaprak veya dal toplamak için ağaçlara tırmanarak ormanda özgürce dolaşırken orta sınıftan bir kız çocuk okula ya

²⁶ Kamla Bhasin, **Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller**, Kadav Yayınları, Çev. Ayşe Coşkun, İstanbul, 2003, s.2-3

da eve kapatılabilir. Her ikisi de kız çocuktur, fakat vücutlarının aynı olduğu gerçeğine rağmen, farklı yetenekler, amaçlar ve hayaller geliştirirler .²⁷

1.1.3. Cinsiyet Kimliğinin Kazanılması

İnsanlarının kendini tanımlaması, kategorize etmesi, sınıflandırması kısacası dünyada, toplumda insanların kendini koydukları yer bireyin ben kimim sorusuna yanıtı kimliğidir. Kimlik, bireyi diğer bireylerden ayıran özellikleridir. Bireyin kim olduğu kişisel özelliklerinin, rollerinin neler olduğunu, neler yapabileceği kimlikle ilişkilidir. ²⁸ Ergenliğin en önemli gelişim görevlerinden biri, kimliğin belirlenmesidir. Bu kimlik geliştirme sürecinin sorunsuz tamamlanması her zaman olmaz. Ergen ne yapacağına, nasıl biri olacağına, kim olduğuna karar verirken çok büyük zorluklar yaşar ve sürekli bir çelişki içerisinde, kafa karışıklığı içerisinde. Ergenlik döneminde birey nasıl bir kadın ve nasıl bir erkek olduğu konusunda kendince ayarlamalar yapar fakat dönem içerisinde bunlarda farklılıklar gösterebilir.

Cinsiyet kimliği ise kişinin kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamasıdır. Cinsiyet kimliği çok küçük yaşlardan itibaren kazanılmaya başlayan bir süreçtir. İnsanlar isimlerden, seçimlerden, konuşmalardan vs. yollarla bile tanımadıkları insanların cinsiyetleri konusunda fikir yürütebilirler. İnsanlar belirlenmiş olan kadın ya da erkek cinsiyet kimliklerini kabullenir ve buna uygun olarak yaşamlarını şekillendirirler. O halde cinsiyet kimliği; kişilik ve davranış olarak gösterilen kadınlık ya da erkekliğin kişisel ve içsel anlamıdır, bir erkek ya da kadın olmanın öznel durumudur.²⁹ Fakat cinsiyet aslında içsel ve öznel anlamlar içerdiğinden her bireyin beklenen kimlik doğrultusunda hareket etmediği çeşitli sapmalar yaşandığı açıktır. Toplumun ya da grubun beklentisi dışına çıkmış örneğin transseksüeller biyolojik cinsiyetlerini kabul etmeyip psikolojik olarak ve yaşam tarzı olarak diğer cinsiyeti benimsemektedirler.

Kadın ya da erkek olmak ya da kadınsı veya erkeksi olmak ve böyle yaşamak yalnızca biyolojik verilerle şekillenmemektedir insanların psikolojik yapılanma süreçleri ve sosyalleşme durumlarına bağlı olarak görülmektedir ki pek çok farklı yaklaşımlar söz konusudur. Toplumun bireyi kadınlığa ya da erkekliğe sürükleyip

²⁷ Bhasin, a.g.e. , s.4

²⁸ Dökmen, a.g.e. , s.26

²⁹ A.e.,s.27

belli davranış kalıplarına itmesi ardından uyma davranışları bekleyip aksi hallerde üstüne cezalandırması bile farklı seçimlerin oluşmasını önleyememiştir. Bu doğrultuda heteroseksüellerin yanında biseksüeller, transseksüeller, aseksüeller gibi farklı cinsel tercihler oluşmuştur.

Cinsiyet kimliğinin yanında yukarıda bahsedilen seçimler için ise ‘cinsel kimlik’ terimine aittir.

Cinsiyet kimlik terimini Yüksel; ‘Cinsel kimlik’ (gender identity) kişinin kendinin ait olduğu cinsi bilme hissidir. (ben bir kadını/ben bir erkeğim). Cinsel kimliğin dışa ifadesi cinsiyet rolü aracılığı ile olur. Bu ise kişinin hangi cinsle özdeşleştiğine ilişkin öznel bir olgudur. Dolayısıyla cinsellikle ilgili bazı özellikler, biyolojik yatkınlıklar (genital organlar, kromozomlar, genetik özellik, hormonlar) doğumla kazanılır. Bir bölümü ise (cinsiyet rolü, cinsel arzu uyandıranlar) zamanla kazanılır. Bu öğrenim sürecinde erken ve sıkı etkileşimlerin yeri ağırlıklıdır (ilk yıllar ve aile) ve sonradan değişime dirençlidir.³⁰

Cinsiyet kimliği, cinsiyet kararlılığı, cinsiyet değişmezliği iki yaş civarında çocuğun kendinin farkına varmasıyla cinsiyet anlayışı da gelişmektedir. Henüz kendinin cinsiyeti hakkında tutarlı bir görüş oluşmamıştır ama kadın ve erkeği ayırt edebilmektedir. Üç dört yaş civarında ise kendi cinsiyet kimliği oluşmuştur ve doğru olarak kendi cinsiyetini söyleye bilmektedir ama hala cinsiyeti kalıcı bir özellik olarak görmemektedir. Cinsiyet kimliğinin tam olarak kazanıldığı beş –altı yaştan sonra artık cinsiyet değişmez bir özellik olarak görülmeye başlanmaktadır. Bu konuda Eaton ve Vonbargen de cinsiyet kimliğinin kazanılmasında çocuğun dört görevi yerine getirmesinden bahsederler: Kendinin ve başkalarının cinsiyetini tam olarak belirleme (etiketleme), cinsiyetin devamlı olduğunu anlama (kararlılık), cinsiyetin istendiğinde değişmediğini anlama (güdü) ve saç biçiminin ya da giysi şeklinin değişmesine rağmen cinsiyetin kalıcılığını kavrama (değişmezlik).³¹ Bu aşamalar birbirini izler ancak yaş aralıkları değişebilir. Bu verilerden de görülmektedir ki bireyler belirli süreçler doğrultusunda cinsiyet kimliklerini öğrenmekte daha ileriki yaşlarda buna cinsel kimlik de eklenmektedir. Toplumun

³⁰ Şahika Yüksel, “Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, s. 121.

³¹ Dökmen, **a.g.e.**, s.28

birbiriyle uyumlu olarak gelişmesini beklediği hatta ayırt edemediği cinsiyet ve cinsel kimlik toplumun beklentisi dışında kaymalara uğradığı zamanda gerek bireyin içsel ve ruhsal yapısında gerekse toplumsal alanlarda bireyi çeşitli çatışmalara sürüklemektedir.³²

O halde cinsiyet kimliği kişinin ruhsal ve davranış olarak belli bir cinsiyette hissetmesi ve ona göre hareket etmesi iken, cinsel kimlik ise daha çok tercih edilen cinsel yönelimi ifade eder. Örneğin, heteroseksüellerin karşı cinse cinsel yönelimleri vardır, homoseksüeller ise kendi cinsiyetlerinden bireylere cinsel yönelim geliştirirler bu şekilde yönelimi olan erkekler gey kadınlar ise lezbiyen olarak ifade edilirler, biseksüeller her iki cinse de ilgi duyarken transseksüeller kendini tamamen diğer cinsiyetten biri olarak görürler.

Bu nokta da Aysel Aziz kullanmış olduğu ‘yabancılaşma’ kavramını; kişinin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı ilgisinin kaybolması, değer ve normları anlamsız görmesi, kendini güçsüz ve yalnız hissetmesi durumu olarak tanımlar.³³

Çocuğun kendi benliğine yabancılaşmasına neden olan ve doğumdan başlayan olgular şöyle sıralanabilir;

Çocuğa farklı renklerde giysilerin giydirilmesi: Kıza pembe, erkeğe mavi rengin seçimi.

Çocuğa cinselliğine dayanan adların verilmesi: Güçlülük anlamı taşıyan isimler erkeklere verilirken, güzellik, incelik, yumuşaklık içeren isimlerin kızlara verilmesi. (yiğit, berk, arslan, bahadır gibi isimler erkeklere, sevgi, gül, nazlı, ece gibi kırılğanlık ve duygu ifade eden isimler kızlara verilmektedir.) Bu konuda daha yaşamın ilk basamağında cinselliğe bağlı toplumsallaşmada isimler belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır.

Oyuncaklarla yapılan yabancılaştırma: Çocuğun aile içerisindeki toplumsallaşma sürecinde oyunun yeri önemlidir. Oyun olgusunda ‘oyuncak’ ise çocuğun toplumsallaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle taklit ederek öğrenme kuramına göre çocuğa verilen her araç ile kendisinin gözlemediği ya da

³² Zehra Dökmen **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2006, s.15

³³ Aysel Aziz, “Kadın ve Yabancılaşma”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992 s. 255.

kendisine öğretilen bilgiler çerçevesinde gerçek yaşamın benzerini kendi düşsel dünyasında kurmaktadır. Kız çocuğuna verilen bebeklerle oynaması ve erkek çocuğunun ise araba, tüfek, asker, top gibi oyuncaklar ile oynamaya yönlendirilmesi sonucu, kız ve erkek çocuğun toplumsallaşmaları kendi yeteneklerine ya da içgüdülerine göre değil, ailenin belirlediği çerçevede oluşur ve çocuk kendi özvarlığına yabancılaştırılır.

Aile içindeki rollerle yabancılaşma; Çocuğun ileriki yaşamında en büyük belirleyici olan bu tür toplumsallaşma olgusunda kız çocuk rolü, onun evde annesine “evsel işlerde” yardımcı olma görevini yüklerken, erkek çocuk için böyle bir görev yoktur. Erkek çocuk için yüklenen görev ise, “güçlülük, korkusuzluk” hatta biraz da “bağımsızlık” gerektiren görevler ya da işlerdir. Kimi toplumlarda ise erkek çocuğun kız çocuklar için belirlenen işleri yapması örneğin bulaşık yıkaması, aşağılayıcı sözcüklerle nitelenebilmektedir. Hatta o kadar ki, erkek çocuğun ev ile ilgili gereksinmesi bile kız çocuğuna yaptırılmaktadır. Örneğin evde yemek masasının kurulması, kaldırılması ya da yemek yapılması sırasında kız çocuğun yardım etmesi beklenirken erkek çocuk için böyle bir beklenti, istek yoktur. Hatta bazı işler kız ve erkek çocuklar arasında “erkek işi”, kız işi” olarak ayrılmıştır. Bu durum ise toplumsallaşma sürecinde olan kız ve erkek çocuk için ilerideki yaşamlarında yani kendilerinin yetişin olarak toplumsallaştırma etmeni olmaları durumunda tutum ve davranışlarını belirleyici olacaktır. Günümüzde kadın sorunları ve özellikle de çalışan kadının sorunları, çift görevli kadın tipinin sorunları tartışılırken ortaya çıkan önemli sorunlardan biri olan ev işlerinin kesin olarak kadının görevi olarak görülmesinin altında yatan neden, kız ve erkek çocukların aile içinde yabancılaşarak ya da yaygın söylem ile “geleneksel toplumsallaşma” sürecinden geçmelerinde yatmaktadır.

Ailede kullanılan iletişim kalıpları ile yabancılaştırma; Ailede günlük yaşam içerisinde kız ve erkek çocuklarla yapılan iletişimde cinselliğe bağlı iletişim türlerine başvurulmaktadır. Yüz yüze iletişimde kız çocuklarına karşı daha yumuşak bir ton ve sözcükler ile iletişimde bulunurken, erkek çocukları için bunun tam tersi bir tutum ve davranış içerisine girilmektedir. Kız çocuklar için ağlamak korkmak doğal olarak karşılanırken erkek çocuklar için bu tür tutum ve davranışlar hoş

karşılanmamaktadır. Örneğin, “erkekler ağlamaz”, ya da “ aslan oğlum” “cici kızım” gibi benzetme ve nitelermeler bu tür iletişime örnek olarak verilebilir.

Okulda yabancılaşma; Okul etmeni toplumsallaşma etmenleri içerisinde aileden sonra gelen en önemli birincil etmendir. Çocuk, aile ve oyun grubundan sonra en önemli toplumsal grupla karşı karşıyadır. Başka bir deyişle okul ailenin toplumsallaştırmadaki görev ve işlevini paylaşır. Bu süreçte de ders programlarında ve buna bağlı olarak hazırlanan ders kitaplarında kadın ve erkek cinselliğine bağlı olarak yer alan bilgiler aktarılacaktır. Bu süreçte ise yabancılaşma “geleneksel toplumsallaşma” sonucu cinselliğe dayanan kadın ve erkek rolleri öğretilerek pekiştirilmektedir.³⁴

1.1.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Pekiştiren Öğeler

Toplumsal cinsiyet rollerini, kadınlığın ve erkekliğin sosyal ortamlarda ifade edililişidir ve kültürel beklentileri ifade eder. İçinde yaşanan toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rollerini, kadınlar ve erkekler tarafından doğumun hemen ardından başlayan sosyalleşme süreçleri içerisinde öğrenilir. Diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet rollerini, kadınlar ve erkeklerle özdeşleştirilen özellikler, beklentiler ve davranışlar olup, “kadınlığı” ve “erkekliğı” tanımlar. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi, kadınlar için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı olarak adlandırılır. Bireyler, toplumda sahip oldukları rollerini yerine getirirken aslında toplumsal yapının onlara attığı rollere göre davranırlar.³⁵Toplum kadına kadınsılık-kadınlık, erkeğe erkeklik-erkeksilik rollerini bebektikten başlayarak öğrenmeye başlarlar.

Bebeklerin toplumsal cinsiyetlerini öğrenmelerini, neredeyse kesinlikle bilinçsizdir. Çocuklar kendilerini doğru bir biçimde erkek ya da kız olarak adlandırmadan önce, bir dizi sözle ifade edilmeyen sinyaller alırlar. Örneğin, erkek ve kadın yetişkinler bebekleri genellikle farklı biçimde tutarlar. Kadınlar kullandıkları kozmetiklerin, bebeğin erkeklerle eşlediklerinden farklı kokuları vardır. Sistematiğiyiniş, saç biçimi ve diğer farklılıklar bebeğe öğrenme sürecinde görsel sinyaller sağlar. İki yaş civarındaki çocukların, toplumsal cinsiyetin ne olduğuna ilişkin tam olmayan bir anlayışları olur. Kendilerinin, erkek mi yoksa kız mı

³⁴ A.e.,s.263-266.

³⁵ Dökmen, a.g.e.,s.18

olduklarını bilirler, başkalarını da genellikle doğru bir biçimde sınıflandırabilirler. Bununla birlikte çocuklar, beş –altı yaşına gelene kadar, kişinin toplumsal cinsiyetinin değişmediğini, herkesin bir toplumsal cinsiyeti olduğunu ve kızlarla erkekler arasındaki seks farklılıklarının anatomik temelli olduğunu bilmezler.³⁶ Toplum içindeki toplumsal cinsiyet rollerini Pincha şu şekilde özetlemiştir.³⁷

Tablo 2:Toplum İçindeki Toplumsal Cinsiyet Rollerini

ROLLER	KADIN	ERKEK
Üreme Rolü (Tipik olarak kadınlar)	Biyolojik üreme işi: Bebek doğurma ve emzirme Toplumsal yeniden üretim işi: Çocukları büyütme, yemek pişirme, temizlik yapma, çamaşır yıkama, su/ odun/yakacak taşıma vb. görünmez ve karşılığı ödenmemiş. Bağımlı karar almayı destekler.	Üreme ile ilgili isteğe bağlı görünür. Hareketlilik fazla ama minimum iş. Karar verme gücü elinde.
Üretim rolü	Geçim faaliyetleri, Düşük ücret (erkekler göre), Görünmez/ikincil önemde, İşin doğası genellikle yeniden üretim rolüne dayalı.	Geçim faaliyetleri Yüksek ücret(kadına göre) Görünür Geçimi sağlayan olarak kabul edilir
Topluluktaki Rol	Akraba ilişkileri, dinsel faaliyetler, sosyal etkileşim ve törenlerin Ücretsiz iş, İşin doğası yeniden üretim rolüne benzer.	Siyasi, prestij ve güç sağlayan ücretli iş fazlaca görünür

Pincha' ya göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet karşılaştırmasında olduğu gibi, biyolojik ve toplumsal yeniden üretim arasında da toplumsal olarak yapılandırılmış ayrımları anlamak önemlidir. Biyolojik yeniden üretim işlevleri statik ve değişmezdir; sadece kadınlar hamile kalır ve bebek emzirir ve sadece erkekler sperm sağlayıp yumurtayı dölleyebilir. (Bu saptama büyük ölçüde doğru olmakla birlikte bilim ve teknoloji bazı yollarla bunu aşmayı başaramamaktadır). Öte yandan,

³⁶ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Yay. Haz. H. Özel ve C. Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000, s.100

³⁷ Chaman Pincha, **Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi-Uygulamacılar için el kitabı**. Çev. D.K. Demirer, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2009, (Çevrimiçi), http://gdnonline.org/resources/PinchaKitap_Turkce_RENKLI.pdf 19.09.2014

toplumsal yeniden üretim işi değişebilir ve hem kadınlar hem de erkekler tarafından yapılabilir. Çocukları yetiştirme, yemek pişirme ve diğer ev işleri her ikisi tarafından da yapılabilir. Toplumsal cinsiyet temelli geleneksel ev içi işbölümü bu işleri genellikle kadınlara tahsis etmektedir. Toplumsal yeniden üretim işlerindeki bu ayrımların altında herhangi bir biyolojik dayanağın olmadığı konusunda bilinçlenmemiz gerekir.

Her ne kadar toplum kadın ve erkeğe roller yüklese de, kadın veya erkeğin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin birtakım kişisel algıları mevcuttur. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar bireyin toplumsallaşma sürecinde oluşmaktadır.

Marshall'a göre ise cinsiyet rolleri, erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan gerçekleştirmeleri beklenen farklı görevleri ortaya koyar.³⁸ Toplum kadın ve erkekten farklı rolleri sergilemelerini bekler ve kadın veya erkek belirlenen çizginin dışına çıktığında toplum tarafından dışlanır.

Connell, cinsiyet rollerinin nasıl kazanıldığına ilişkin bir süreçten bahsetmektedir. Bu süreç rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmektedir.³⁹

Connell'e göre yeni doğan çocuğun biyolojik bir cinsiyeti vardır ancak çocuk henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum da çocuğun önüne cinsiyete uygun kurallar ya da davranış modelleri dizisi koyar. Bu kurallar ve davranış modelleri ise başta aile olmak üzere okul, arkadaş çevresi ve medya yoluyla çocuğa öğretilir. Ralf Dahrendorf gibi genel rol teorisi savunucuları, cinsiyet rollerinin sosyoloji ve psikolojinin sınırında durduğunu iddia etmektedirler. Bu baskın cinsiyet rolü teorisine göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmektedir. Öğrenmeyi temel alan bu yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri başka bir şey nasıl öğreniliyorsa öyle öğrenilmektedir. Bu öğrenmede iki temel mekanizma söz konusudur. İlk olarak, çocuklar cinslerine uygun davranışları açısından ana-baba ve toplumdaki diğerleri tarafından pekiştirilirlerken, cinslerine uymayan davranışlar için cezalandırılırlar. Örneğin, bir erkek çocuk kamyonuyla oynadığında, ana-baba hoşnut olur, gülümser.

³⁸ Marshall, a.g.e., s.100

³⁹Raewyn Connell, **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s.79

İlgi gösterir ve bu seçimi genel olarak pekiştirir. Fakat o erkek çocuk bir oyuncak bebekle oynamayı seçtiğinde ise anne ve babası olumsuz şeyler söyleyerek onu doğrudan cezalandırabilir, bebeği elinden alıp uzaklaştırabilir ya da ödüllendirmez. Her iki durumda da çocuk cinsiyet damgalı oyuncakları seçmeyi öğrenir. Taklit de cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli rol oynar. Esasen, çocuklarda başka insanları taklit etme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Ancak bu taklit tümüyle tesadüfü değildir. Çocuklar güçlü insanları zayıf olanlardan ve önemli insanları daha az önemli olanlardan daha çok taklit etme eğilimindedirler. Toplumsal öğrenme kuramına göre ise, çocuklar kendisiyle aynı cinsten ana-babayı daha uygun model olarak görmektedirler. Ancak çocukların ana-babaları dışında taklit edecekleri başka modellerde vardır.

Bir diğer yaklaşımı temsil eden bilişsel kurama göre, cinsiyet rollerinin gelişimi, çocukların belli bir gelişim düzeyine ulaştıklarında mümkün olan bir tür anlayış ve değerlendirme ile gerçekleşir. Çocuklar ilk olarak kendi cinsel kimliklerini sonra başkalarınınkini öğrenirler. Hemen sonra da kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumları öğrenirler. Daha sonra da kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumlara uygun davranmak zorunda olduklarını anlarlar. Bilişsel kurama göre, birey ancak tüm bunlardan sonra cinsiyet damgalı davranışlar sergileyebilir. Bir kez doğru cinsiyet rolünü benimsedikten sonra, belli davranışlar için farklı pekiştirmeye gerek yoktur. Bilişsel kuram, çocukların sadece cinsiyet damgalı biçimlerde davranmayı öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda uygun cinsiyet rolü önyargılarını da öğrendiklerini savunmaktadırlar.

Toplumsallaşma sürecine yardımcı olan aile, okul, arkadaş çevresi ve medya da toplumun beklentilerine uygun olarak, belirli kural, şablon ya da davranış kalıplarını çocuğa öğretir. Çocuk toplumun belirlediği kural ve davranış kalıplarını koşullanma, gözlemleme ve model alma yoluyla öğrenerek bu rollerle özdeşleşir.

Çocuklar toplumsallaşma sürecinde, yaşadıkları toplumun inançlarını ve değerlerini öğrenirler. Anne, baba ve çocuğun çevresindeki diğer kişiler, ödül ve ceza sistemlerini kullanarak kadın ve erkeğe özgü davranışların çocuk tarafından öğrenilmesini sağlarlar. Aslında bu, davranışların da ötesinde, insani olan duyguların da kadın ve erkek cinsiyetine göre ayrıştırılmasına neden olur. Nitekim ağlamak kadınlara yakıştırılır ve erkeklerin bir başkasının önünde ağlaması yanlış

karşılabilir. Öfke ve kızgınlık duyguları için de buna benzer bir durum söz konusudur. Kadının öfkelenmesi de farklı algılanabilir çünkü kadın sevgi ve şefkatin emsalidir. Cinsiyet rollerinin etkisi, çocuk henüz doğmadan görülür. Çocuğun hangi oyuncaklarla oynayacağı, hangi renk kıyafetler giyeceği, hangi rolleri yerine getireceği ve bu doğrultuda hangi davranışları benimsemesi gerektiği aile tarafından önceden planlanır. Sonraki süreçlerde kız çocuklarından ev işleri için annelerine yardımcı olmaları, erkek çocuklarından ise daha çok dışarıdaki işler için babalarına yardım etmeleri beklenir.⁴⁰

Evlilikte de kadın erkek ilişkilerinde ve rollerinde toplumsal değerler ve beklentilerin etkisi görülmektedir. Kadınlar ailede daha duygusal, destekleyici, sorumluluk sahibi, alttan alıcı ve adeta bir 'sevgi kelebeği' görünümündedir. Evdeki işler, yemek yapma, ütü yapma, temizlik ve çocuk bakımı çoğu zaman kadının sorumluluğundadır. Erkekler ise daha sert, sinirli, tartışmalarda alttan almayan bir konumdadır. Erkeklerin daha atılgan, konuşmalarında ve duygularında daha sert ve daha hırslı oldukları görülürken, kadınlar daha heyecanlı, duygularını açıkça ifade edebilen bir görünüm sergilemektedirler.

Toplumsal yapının statik olmaması değişimlere açık, dinamik bir yapı karakterinde olması, bünyesinde yer alan sosyal ilişkilerin ve değerlerin de zamanla etkilenmesine ve değişmesine neden olmaktadır.

Modern zihniyet ve sosyal koşulları ile birlikte kadınların çalışma hayatına girişi ve eğitim durumlarındaki yükselme, erken evlenmelerde ve çocuk sahibi olmada bir azalmaya tesir etmiştir. Bu durum, kadının geleneksel rollerinde önemli değişimleri doğurmuştur. Ayrıca bu süreçteki edinilen eğitim imkânları ve kadınların iş hayatına girmesi cinsiyet rollerinin algılanmasında ve yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur.⁴¹ Kadınlar bir yandan aile içerisinde kararlarda ve bazı rollerde daha aktif olurken, diğer taraftan üstlendiği geleneksel rollerini de toplumsal kurumlara ve yapılara devretmiştir.

Rol kavramı bireyin belirli bir yapı içinde belirli kalıplara göre hareket etmesini ifade eder. Toplum bireylere farklı roller öğretir ve sosyal yapı içinde çok

⁴⁰ Bhasin, a.g.e. ,s.10-11

⁴¹S.E. Tallichet, F.K. Willits, Gender-role attitude change of young women: influential factors from a panel study, **Social Psychological Quarterly** 49, 1986, 219–227

sayıda insan bu çeşitli rollere uygun yaşar örneğin babalık, askerlik, öğretmenlik, kardeşlik gibi pek çok rol vardır. Toplumsal cinsiyet rolleri de tıpkı diğer roller gibi toplumsallaşma sürecinde kazanılan rollerdir. Toplum kadına kadınsılık-kadınlık, erkeğe erkeklik-erkeksilik rollerini bebeklikten başlayarak öğrenmeye başlarlar. Toplum tarafından kız ya da erkek olarak etiketlenmelerinin ardından çocuklar cinsiyetin kültürel anlamlarını öğrenmeye ve kazanmaya başlarlar.

Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir takım beklentidir. Sosyalleşme süreci ile kızlar ve erkek çocuklar çeşitli nesnelere, etkinliklere, oyunlara, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için uygun ya da uygun değil olarak ayırt etmeyi öğrenirler.⁴² Toplum çeşitli roller öğrettiği kız ve erkek çocuklarına görüldüğü gibi uyma ve cinsiyet rolünü ayırt etme bilgisini çok küçük yaşlarda vermektedir. Bireylerde her ne kadar sapmalarda gözlense de verilenleri pekiştirmekte kuşaklara bu doğrultuda bilgilerini aktararak evrimleşme sürecine de bu doğrultuda katkıda bulunmaktadır.

Toplumsallaşma sürecine yardımcı olan aile, okul, arkadaş çevresi ve medya da toplumun beklentilerine uygun olarak, belirli kural, şablon ya da davranış kalıplarını çocuğa öğretir. Çocuk toplumun belirlediği kural ve davranış kalıplarını koşullanma, gözlemlenme ve model alma yoluyla öğrenerek bu rollerle özdeşleşir. Bu konunun ayrıntılarına çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı biçimde yer verilmektedir.

1.1.5. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

Kişi, dünyaya gelişinden itibaren aile ve yakın çevreden başlayarak, cinsiyetini oluşturan ve pekiştiren binlerce davranış kodlarıyla donanmaya başlar. Alınan oyuncakların çeşitleri, giyilen kıyafetlerin renkleri, herhangi bir olay veya durum karşısında 'sen erkeksin şöyle davranmalısın', ya da 'sen kızsın böyle davranmalısın' tavırları, çocuğun etrafında gördüğü kadın ve erkek davranış biçimleri, dünyaya gelişinden itibaren onun toplumsal cinsiyetini yavaş yavaş örer. Bu kurgu toplumun tüm kurumlarında bireyin cinsel kimliğinin pekiştirilmesiyle

⁴²Zehra Dökmen, **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, , 2006, s.16

sürer gider. Kalıp yargılar peki ne demektir? Kalıp yargılar; bütün olarak bir grubun davranışları ve özellikleri hakkındaki genellenmiş inançlardır.⁴³

Kalıp yargıların oluşması ve geliştirilmesinde en etkin grup ailedir onu diğer sosyal ortamlar, çevre kitle iletişim araçları vb. izler. Bu etken kalıp yargıların pekiştirilip, uygulanmasında da bireyle hareket ederler. Süreç bireye öğrendiği kalıp yargıları kendiliğinden uygulama fırsatı verir artık çok düşünmeden kalıp yargılar insanları yönlendirir.

Kalıp yargılarının bazı işlevleri vardır bunlar; a) Ana-baba tarafından onaylanmak, arkadaşlar tarafından beğenilmek gibi bazı psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına yardım ederler, b) bireysel kendilik değerini arttırmayı ya da olumlu sosyal sosyal kimlik oluşturmayı sağlarlar, c) sosyal gruplara ilişkin olumsuz tutumları haklı çıkarma ihtiyacını karşılarlar, d) sosyal çevreye ilişkin algıların belirginleşmesini, kolayca biçimlenmesini, bilgi verici olmasını ve zenginleşmesini sağlarlar.⁴⁴

Kalıp yargıları kolayca değişmezler fakat sosyal temas, grupların birbirlerini farklı özellikler ile tanımaları, bütün grup üyelerinin aynı özelliklere sahip olmadıklarının gözlenmesini sağlayabilir ve zaman içerisinde bu kalıp yargılarının değişmesi için bir fırsat yaratabilir. Ayrıca, kalıp yargıların işlevlerini yitirmeleri, kullanışlı ve istenir olmama halinde de değişmeleri mümkündür.

Toplumda mevcut olan kalıp yargılar, önyargılar ve ayrımcılık kadınlık ve erkeklik normları biçiminde işler. Kadınlık normları, kadının güzel, bakımlı, genç ve sağlıklı ama güçsüz, zayıf, korunmaya muhtaç, yanı sıra iyi eş, fedakâr anne ve becerikli, hamarat ev kadını vb. olması gereğine işaret eder; bunlara “pamuk prenses” normu da demek mümkündür. Erkeklik normları, ki bunlara da “beyaz atlı prens” normu denebilir, erkeğin fiziksel, zihinsel, cinsel ve ekonomik olarak güçlü, başarılı ve statü sahibi vb. olması gereğini ortaya koyar. Bunların sonucunda, kadınlar da erkekler de toplumsal cinsiyete bağlı sorunlar yaşayabilmektedirler; hem fiziksel hem psikolojik rahatsızlıklar, mutsuzluk duyguları ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınlar toplumsal cinsiyet nedeniyle daha fazla olumsuz kalıp yargılara,

⁴³ A.e., s.96

⁴⁴Dökmen, a.g.e., s.97

önyargılara ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar, dolayısıyla ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Kalıp yargıların diğer özellikleri de şu şekildedir;

Kalıp yargı Korkusu; İnsanlar davranışlarıyla bazen olumsuz kalıp yargıları da doğruladıklarının farkındadırlar. Kavramın oldukça dar kapsamlı bir tanımı vardır. Belirli bir durumda harekete geçen geçici bir kaygı ve farkındalık durumu olarak tanımlanmaktadır. Kalıp yargı korkusu kişinin kendinden hoşnut olmamasının ya da kendini değersiz hissetmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaz. Daha çok kişinin, davranışlarına, kendisinin ve diğer insanların gözünde olumsuz kalıp yargılar yoluyla mantıklı bir açıklama getireceğini düşündüğünde olan bir durumdur. Yani kalıp yargı korkusu, kişi benlik algısıyla uyuşan ve sonucu kendisi için gerçekten önemli olan bir değerlendirme yapacağı zaman olur.

Yükleme Belirsizliği; Bazı durumlarda insanların kalıp yargıların etkisinde kalarak yaptıkları davranışlara ilişkin farkındalıkları, kalıp yargıların oluşumu için yüklem belirsizliği diye adlandırılan bir ikilem yaratmaktadır. Yüklem belirsizliği kalıp yargısal davranışların sonuçlarını anlamada yaşanan belirsizliktir.

Çeşitli gruplara karşı da kalıp yargılar da vardır. Cinsiyet, ırk, din, cinsel yönelim temelinde insanlar kategorileştirilerek haklarında kalıp yargıları geliştirilir. Bu kalıp yargılar diğer insanlara ilişkin algıları ve etkileşimleri büyük ölçüde biçimlendirir. Cinsiyet kalıp yargıları da bunlardan bir tanesidir. Cinsiyet kalıp yargılarına göre kadınlar naziktir, kırılıgandır, fazla hassas ve duygusaldır, bağımlıdır, kendi benliğini geride tutandır, akılcı düşünemez, dış görünüşü ile çok ilgilidir... Erkeklerse akılcıdır, duygusal değildir, başarı odaklıdır, baskındır, kendine güvenlidir, bağımsızdır. Kadınlara atfedilen özellikler temelde bakım verme ile ilişkilidir ve feminen olarak isimlendirilir. Kadınlar çocuk doğururlar ve büyütürler, evde daha çok onlar vakit geçirir, yemek, temizlik vb işlerden onlar anlarlar. Kendi ihtiyaçlarından önce eşlerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını yerine getirirler. Erkekler atfedilenler ekmek kazanma ile ilişkilidir ve maskülen olarak isimlendirilir. Erkeklerde tehlikeli her işe koşarlar, savaşa kavgaya giderler, zor işler yaparlar, evlerinin geçimini sağlarlar. Bu düşünceler genel anlamda hem bizim düşüncelerimizi yansıtıyor hem de toplumun kalıp yargılarını. O halde cinsiyet kalıp yargılarını şu şekilde tanımlayabiliriz; toplumun bir grup olarak kadınlardan ve bir grup olarak erkeklerden beklediği bazı davranışlar ve özelliklerdir.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları yukarıda bahsedilen kalıp yargılarından farklı özelliklere sahiptirler. Bu konuda Fiske ve Stevens cinsiyet kalıp yargılarının çok özel bir statüye sahip olduğunu, ve bu farklılığında çok farklı nedenleri olduğundan bahsetmektedir. Cinsiyet kalıp yargılarının hem betimsel hem de reçetesel bir tarafı olduğunu söylemektedir. Peki bu betimsel ve reçetesel taraflar hangi özellikleri nitelemektedir? Betimsel yan o kalıp yargının ait olduğu grubun tipik bir üyesinin neye benzediğine ilişkin olarak insanların kafalarındaki tanımlar olduğunu, reçetesel tarafın ise, o grubun üyelerinin neler yapmaları, nasıl davranmalarını dikte eden yanın olduğunu söylemektedir. Bu cinsiyet kalıp yargıları hem kadınların hem de erkeklerin davranışlarını sınırlandırmaktadır. Bu kalıplara uyulmaması çok dikkat çekicidir ve genellikle de olumsuz algılanır ve sonunda da güçlü cinsiyet ayrımcılığı ortaya çıkmaktadır.

Zehra Yaşın Dökmen'in de belirttiği diğer özellikler şunlardır; cinsiyet kalıp yargıları zamanla pek az değişmektedir, zaman içinde değişmediği gibi dünyanın çeşitli kültürlerin de de benzerlik gösterirler. Yirmi beş ülkede yapılan bir çalışmaya katılanların kadınlar ve erkekleri tanımlamak için kullandıkları sıfatların genellikle özdeşleştiğinden bahsetmektedir. Örneğin erkekler için duygusal anlamlardan aktif ve güçlü, psikolojik ihtiyaçlardan baskınlık, özerklik, saldırganlık, ego durumlarından eleştirici ana-baba ve yetişkin, kadınlar için ise; duygusal anlamlardan pasif ve zayıf, psikolojik ihtiyaçlardan bağımlılık, saygı, yardımseverlik, bakım vericilik, ego durumlarından bakım verici ana-baba ve uyumlu çocuk misyonunu yüklemektedirler.⁴⁵ Toplumsal kalıp yargıları dünyanın çoğu yerinde aynı özellikleri taşıyalar da yine de kültürden kültüre de değişiklik göstermektedir.

Diğer bir özellikte, cinsiyet kalıp yargılara insanlara ilişkin algımızı bazı durumlarda daha çok etkiler. Algılanan kişinin bazı fiziksel ve davranışsal özellikleri bu kalıp yargıların kullanılabilirliğini etkiler. Fiziksel olarak daha kadınsı ya da erkeksi görünen kişilerden daha kadınsı ve erkeksi davranışlar beklentisi içine girilmektedir. Tabi bu sadece dış görünüş itibarı ile kafamızda yer eden cinsiyet kalıp yargılarının örtüşmesi sonucu gerçekleşmektedir. Bu da algılayan kişinin kalıp yargılarına

⁴⁵ A.e.,s.108

bağlıdır. Şayet bu kişinin dünyayı algılayışında cinsiyet önemli bir yere sahipse ve güçlü bir cinsiyet şemasına sahipse gördüğü kalıp yargılardan daha çok etkilenecek ve değerlendirme yaparken de bu kalıp yargılarını kullanacaktır. Peki bu cinsiyet şemasına sahip olan bireyler kimlerdir? Bem' e göre bu bireyler dünyayı kadın ve erkek olarak ayırıp ona uygun olarak algılayan bireylerdir.⁴⁶ Aynı zamanda cinsiyet kalıp yargıları da kişinin ırkına, sosyal sınıfına ve yaşına göre de farklılıklar göstermektedir. Bunlara ilaveten de cinsiyet kalıp yargılarını etkileyen faktörler vardır bunlar; cinsiyet ve eğitimidir. Örneğin erkeklerin kadınlara kıyasla daha gelenekselci ve abartılı kalıpyargılara sahip olduklarını söylenirken, eğitilmiş insanların kalıp yargılar çerçevesinde düşünmesi ve o doğrultuda davranması daha az düzeye indirildiği belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının varlığını sürdürebilmelerinin en önemli nedenlerinden bir tanesi davranışsal olarak doğrulanmalarıdır. Davranışsal doğrulanma davranışta bulunan kişinin, karşıdaki kişinin kalıp yargısal beklentilerini fark edip onlara uygun davranması sonucu oluşmaktadır. Davranışta bulunan kişinin diğerlerinin beklentilerine uygun davranışları göstermesinin değişik nedenleri olabilir.

Pincha' da toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını şu şekilde açıklamaktadır;

Kadınlar; hürmetkardır, uzun saçlıdır, çocuk doğurur, ev işini yapar, bakma yükümlüdür, sesleri çıkmaz.

Erkekler; duygularını belli etmez, geçimi sağlayandır, kaba ve serttir, cinsel arzularını doyurmalıdır, kadınlar üzerinde güç sahibi olmalıdır.

⁴⁶ Sandra Bem, **The Lenses of Gender**, New Heaven and London, Yale University Press, 1993(21.02.2014)http://www.csun.edu/~krowlands/Content/Academic_Resources/Literature/Theory/Greenbaum-Seeing%20through%20Lenses%20of%20Gender.pdf

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN ORTAYA ÇIKTIĞI ALANLAR

Bu bölüme başlarken ‘toplumsal cinsiyet eşitsizliği’ kavramının ne olduğunu açıklamak faydalı olacaktır. “Toplumsal cinsiyet eşitsizliği”, kadın ve erkeğin tüm kamusal alan ve özel yaşam alanlarında eşit seviyede yetki sahibi olamaması, bu alanlara eşit seviyede katılamaması ve bu alanlarda eşit seviyelerde görünür olamaması anlamına gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, fırsatları kullanmada, kaynakların ayrılması ve kullanımında, hizmetleri elde etmede bireyin cinsiyeti nedeni ile ayrımcılığa uğramasıdır. Sosyologlar genellikle cinsiyet eşitsizliğini gücün, maddi refah ve prestijin dağılımı açısından kadınlar ve erkekler arasındaki hiyerarşik asimetriler olarak tanımlanmaktadır .

Cinsiyet eşitsizliği; güç, prestij ve mülkiyet dağılımı bireysel meziyetlere değil, cinsiyet esasına dayandırıldığında ortaya çıkmakta ve bir cinsin diğer cins üzerinde baskın ya da diğerine göre üstün olduğu inancıyla açıklanmaktadır.⁴⁷ Burada devreye başka bir terim girmektedir; cinsiyet ayrımcılığı.

Cinsiyet ayrımcılığı için cinsiyetçilik (sexism) terimi de kullanılmış ve erkek egemen toplumda kadınlara yönelik olumsuz tutumların hayata ayrımcılık olarak yansımaları sonucunda kadının sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda erkeğe göre düşük konumlarda tutulması olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, cinsiyet ayrımcılığı toplumda kadınların temel hizmetlerden yoksun olması, fırsatlara ve kaynaklara sahip olmada erkeklere oranla eşit olmayan koşullar yaşaması, şiddete uğraması, siyasette ve çalışma yaşamında düşük oranlarda temsil edilmesi biçiminde tanımlanmaktadır.

Kadınların günlük yaşam faaliyetlerine tam ve özgür bir şekilde katılma olanağından yoksun olmalarına neden olan cinsiyet ayrımcılığının kapsamına karar mekanizmalarına katılamama, kamusal olanaklardan yararlanamama, sağlıklı koşullarda yaşama, uygun konut sahibi olamama, çalışma yaşamında engellerle karşılaşma, işyerinde taciz ya da haksızlığa uğrama ile sendikaya üye olamama ve sendikal faaliyetlere katılamama gibi çeşitli konular girmektedir.

⁴⁷ Sevda Demirbilek, “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, cilt. 44 sayı.511. 2007, s.13-14
(Çevrimiçi), http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/511/Sayi_511_Makale_01.pdf
15.09.2014

Cinsiyet ayrımcılığı, doğrudan ve dolaylı cinsiyet ayrımcılığı olmak üzere iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı, bir bireyin bir kadına cinsiyetini esas alarak bir erkeğe davrandığı ya da davranacağından daha olumsuz davranması veya daha az olumlu davranmasıdır.

Dolaylı cinsiyet ayrımcılığı ise, biçimsel olarak eşitlikçi gözükken davranış veya uygulamaların sonradan kadın üzerinde ayrımcı etkiler yaratmasıdır.⁴⁸

Glick ve arkadaşları, cinsiyetçiliğin düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilikten oluştuğunu ileri sürmüştü ve bu iki cinsiyetçiliği şöyle tanımlamışlardır: Düşmanca cinsiyetçilik, kadının erkeğe göre zayıf ve ona bağımlı olarak algılanması, düşük seviye de görülmesi ve ayrımcılığa tabi tutulmasıdır. Korumacı cinsiyetçilik ise; kadının korunması, yüceltilmesi ve sevilmesi gibi olumlu tutumları içermekle birlikte kadının erkeğe göre düşük olduğunu gösteren bir önyargıdır. İki tür cinsiyetçilikte kadının zayıf cinsiyet olduğunu ve ev işi yapmak gibi çeşitli rollerinin sürmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Düşmanca cinsiyetçilik; kadını yönetme, kontrol etme, değersizleştirme, seks objesi olarak görme vb. şekillerde ortaya çıkarken, korumacı cinsiyetçilik adından da anlaşılacağı gibi kadını zayıf ve korunmaya muhtaç olarak değerlendirmektedir.⁴⁹

Yaşadığımız toplumda da cinsiyet kalıp yargılarının sonucu olarak ister doğrudan ister dolaylı yoldan cinsiyet ayrımcılığı yaşanmaktadır. Kadının ve erkeğin farklı farklı özelliklere sahip oldukları inancı ile de bazı rol ve pozisyonların erkeklere ya da kadınlara uygun bulunmaması da cinsiyet ayrımcısı uygulamalar ile sonuçlanmaktadır ve kadınlar genel olarak toplumsal cinsiyet sorunlarından erkeklere göre daha fazla zarar görmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği de şüphesiz en çok kadınlara yönelik gerçekleşmektedir. Kadınlar, toplumsal yapıda özellikle eğitim, ekonomi siyaset, sosyal yaşam, gibi kurumlarda çok sayıda eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar aleyhine ortaya çıktığı alanlar ekonomi, eğitim, siyaset ve sosyal yaşam bağlamında ele alınacaktır.

⁴⁸ Savran, a.g.e., s.216

⁴⁹ Dökmen, a.g.e., s.122

1.2.1. Çalışma Yaşamı

Kadının tarihsel gelişimine baktığımızda, kapitalist toplumun ortaya çıkmasıyla birlikte kapitalist üretim ilişkileri cinsiyetçi iş bölümünü dayatmakta ve kadın, savaş vb. koşullar haricinde, toplumsal üretimin dışında tutulmaktadır. Ayrıca ucuz ve vasıfsız iş gücü olarak görülmektedir. Kadınların eğitime erkeklere oranla fırsat eşitliği ve toplumsal önyargılarda, uygulanan, istihdam politikalarına dayanak olmaktadır.

Başlangıçta ev ve çocuk bakımı ile sınırlı olan kadın, zaman içinde öncelikle ekonomik nedenlerle ve zamanla kazandığı ekonomik özgürlüğün kendisine kazandırdığı kimlik ile çalışma hayatında ücretli çalışanlar arasında kendine yer edinmeye başlamıştır. Kadının ücret karşılığı çalışmaya başlaması ile birlikte kadının ailedeki ve toplumdaki rolünde farklılaşma meydana gelse de, kadın ev yaşamının getirdiği yükten kurtulamamıştır. Bir taraftan evin ve ailenin ağır yükü diğer taraftan sistemin ağır sömürsü ve de çalışma yaşamının yükü ile kadın çifte sömürüye maruz bırakılmıştır. Bu yüzden kadına "emekçinin emekçisi" denilmektedir. Kadının üretime katılımının önündeki en büyük engel ise, doğurganlığı, analığı, ev işleri ve çocuk bakımının toplumsallaşmamasıdır. Ayrıca bu durumu özelleştirme uygulamalarıyla yoğunlaşan işten atılmalarında gerekçesi de yapılmaktadır. Kadın istihdamı; ücretsiz ve işçiliği, yarı zamanlı çalışma, tarım işçiliği, parça bası üretim, emek yoğun imalat sanayi ve ev işlerinin devamı olarak görünen hizmet sektöründe yoğunlaşmaktadır.⁵⁰

Sanayi üretiminde kadın emeği kullanımı çok eskilere gitmekle birlikte gelişmekte olan ülkelerde kadın emeğinin toplu bir şekilde keşfedilmesi, Fordist üretimin son evresinde yeni ortaya çıkan işbölümüne uygun olarak, firmaların işçilik maliyetlerini azaltmak üzere bu ülkelere yatırımlarını yönlendirmeleriyle olmuştur. Bu dönemde neden kadın emeğinin gündeme geldiği sorusuna Massey⁵¹ 'in verdiği yanıtlar aydınlatıcı olacaktır:

1. Kapitalist birikim süreci içinde kadın en uygun işgücünü oluşturmaktadır. Kadınlar genel olarak ev kadını olarak tanımlanmakta, evde yaptıkları işler ücretli iş

⁵⁰ Merih Çalışkan, Nihal Kocakuşak, "Çalışma Hayatında Kadın", (Çevrimiçi), 07.11.2014 <http://www.bianet.org/bianet/kadin/45622-calisma-hayatinda-kadin>

⁵¹ Doreen Massey, "Industrial Restructuring as Class Restructuring", *Regional Studies* 17:2, 1983, s.73-89.

kapsamına girmemekte, ancak ev dışında gerçekleştirdikleri işler gelir artırıcı bir etkinlik olarak görülmektedir. Bu nedenle kadın emeği erkeğinkinden daha ucuza satın alınabilmektedir.

2. Kadınların ev kadını olarak genellenmesi aynı zamanda daha kolay kontrol edilebilmesini sağlamaktadır. Atomistik ve örgütlü olmayan kadın işgücü ortak istemleri konusunda fazla bilinçli olmayıp, bunları da dile getirmekte zorlanmaktadır. Pek çok kadının ufku ailesi ile sınırlıdır.

3. Kadının işgücünün tercih nedenlerinden biri, bu iş gücünün serbest tipik proleter işgücü yerine, marjinalleştirilmiş eve bağımlı ve serbest olmayan bir niteliği olmasındandır.

4. Yukarıdaki tanım, işgücü piyasasında cinsiyete dayalı bir işbölümünü de tanımlamaktadır. Bu işbölümünde erkek için betimlenen rol özgür ücretli işçi iken, kadın işgücü için bağımlı ev kadını olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tanım, uluslararası işbölümü çerçevesinde gelişmiş ülkelere verilen tüketim ve az gelişmiş ülkeler için tanımlanan üretim işlevi geliştirmekte olan ülke kadınlarının hem üretim, hem de kadınlığını öne çıkaran bir rol tanımını pekiştirmektedir.

5. Gelişmiş ülkelerdeki tüketim mallarının bolluğu, emeğin verimliliğinin artmasından değil, özellikle geliştirmekte olan kadın emeğinin giderek artan biçimde sömürülmesinden kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmle birlikte de, kadınlar daha çok ev işlerine benzeyen hizmetler sektöründe, sağlık, eğitim, tekstil, gıda vb. alanlarda kitlesel bir biçimde çalışmaya başlamışlardır. Eşit işe eşit ücret yasalarına rağmen ücretleri erkeklerinkinden daha düşük olmuştur. Ekonomik bunalım dönemlerinde ya öncelikle işten çıkarılırlar ya da part time olarak çalışmaya yönlendirirler.

Karar alıcı, yönetici, örgütleyici konumlara çok az sayıda ve çok zor gelebilirler. Evlilik ve çocuk bakımı gibi nedenlerle işi aksatma veya bırakma olasılıkları oldukça yüksektir. Bundan ötürü, işe almalarında erkeklere tercih edilmezler.⁵²

Kapitalizmde işbölümü, kadın ve erkek işçiler arasında belirgin bir farklılaşmayı yansıtır. Kadın emeği belirli düzeylerde belirli endüstrilerde

⁵² Necla Arat, "Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri", **Türkiye'de Kadın Olmak**, İstanbul, Say Yayınları, 1994, s.46

yoğunlaşır, kötü çalışma koşullarına sahiptir ve bu emeğin kazancı sistematik olarak erkeklerden daha düşüktür. Ücretli iş alanında kadınlarla erkekler arasındaki söz konusu ayrımlar, genellikle “cinsel iş bölümü”nün merkezinde yer alan öğeyi oluşturur. Buna ek olarak, cinsel işbölümü kapitalist süreçlerin türevidir ve onlar tarafından yeniden yaratılmaktadır. Kadınlar düşük ücretli, daha az güvenceli, erkeklere oranla daha az terfi olanağına sahip işlerde çalışmaktadır. Genellikle kadınların çalışma alanları hizmet ve endüstri sektörlerindeki belirli meslekler olmaktadır.⁵³

Yıldız Ecevit’in de belirttiği gibi kadın emeğinin işgücü piyasasına sunumunda ve istihdamının şekillendirmede aile önemli bir unsurdur. Çünkü aile daha özelde ailedeki ataerkil yapı kadınların eğitim seçiminden, ev içindeki karar almalarını ve kariyer durumlarından daha birçok unsuru yakından etkilemektedir. Kadınların ne tür işlerde, kimlerle, haftada kaç gün ve kaç saat çalışacağı evli değilse baba, evli ise koca tarafından önemli görülmektedir. Diğer taraftan evlilik, kadınların işgücüne katılımını ve kariyerini son derece derinden etkilemektedir. Özellikle evli ve küçük çocuklu kadınların işgücüne katılım oranı düşüktür. Kadınlar, çalışma kararı verirken ve iş tercihi yaparken ev içindeki görevlerini aksatmayacak işleri seçmektedirler.⁵⁴

Geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisine göre; erkek ev dışında çalışarak para kazanma ve kadın eş-anne olarak günlük ev işlerini yerine getirme rolünü üstlenmektedir. Ailelerin erkeğin ev dışında çalışması ile ilişkili koşulların ve ekonomik kazançların belirlendiği yaşam modellerine kolaylıkla uyum göstermelerinde geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisi ile Kanter’in yaklaşımının katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak son yıllarda toplumsal değişimin etkisi ile bu modelin/mitin geçerliliği de kuşku vericidir. İş ve aile yaşamının ayrı alanlar olarak ele alınması; aileyi etkileyen kapsamlı toplumsal değişimlerle çatışmaktadır. Çünkü işsizlik ve giderek artan sıklıkta yaşanan ekonomik durgunluk aile yaşamının kalitesine büyük ölçüde zarar vermektedir. Ayrıca bu değişimler eşlerin çalıştığı ve

⁵³ Michele Barrett, **Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı: Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar**, Çev. Şen Süer, İstanbul, Pencere Yayınları, 1995, s.152

⁵⁴Yıldız Ecevit, “Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın-Erkek Eşitliği”, **Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD, 12/290, İstanbul, 2000, s.158

tek ebeveynli ailelerde yaşanan baskı ve çatışmaları daha da görünür hale getirmektedir. Böylece ayrı dünyalar yaklaşımında öne sürülen görüşler zayıflamakta iş ve aile yaşamı arasındaki bağlantıların açıklanmasına duyulan ihtiyaç artmaktadır.⁵⁵

Kadınların çalışma hayatı; annelik, çocuk ya da yaşlı bakımı gibi nedenlerle sıkça kesintiye uğramaktadır. Genel olarak endüstri toplumlarında aile üyeleri, geri kalmış toplumdaki bireylerden farklı olarak ev işlerine yardımcı olmaktadır. Ancak, Dünya'nın hiçbir yerinde ev işleri aile üyeleri arasında eşit olarak paylaşılmamaktadır. Kısacası, erkekler kadınların para kazanması ve bu amaçla işgücüne katılması düşüncesini desteklemekte ve fakat eşlerine kariyerleri ile ev yaşamının yönetiminde yardımcı olma konusundaki geleneksel tutum ve davranışlarını değiştirmede güçlük yaşamaktadırlar.

Kadınların kariyer yaşamlarını etkileyen en önemli unsurlardan birisi erkeklerden farklı olarak toplum içerisinde benimsedikleri cinsiyet rolüdür. Cinsiyet rolü, hangi meslek ya da pozisyonun kadın işi, hangilerinin erkek işi olduğunun belirlenmesini sağlamakta hatta çalışma hayatına başlayabilmenin temel koşulu olan eğitim ortamlarında da bunların yansımaları olabilmektedir. Toplumsallaşma süreci kadınları, yönetmeye yönelik işlerden (yöneticilik, başkanlık, idarecilik, müdürlük v.b) ziyade uzmanlık gerektiren işlere (doktorluk, öğretmenlik v.b) yönlendirmektedir. Böylece cinsiyet rolüne dayalı önyargılar pekişmektedir.

Kadınlar iş yaşamına girdikten sonra kadın emeğini kalıcı ve sürekli değildir. Bunun nedenleri çok fazla olmakla birlikte genel olarak şunları söyleyebiliriz: Kadınların bir kısmının evlendikten sonra, bir kısmının ise evlenip çocuk sahibi olduktan sonra iş yaşamından ayrıldıkları bilinen ve sıkça karşılaşılan bir durumdur. İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılan bir araştırmada,⁵⁶ daha önce çalışmış fakat araştırma sırasında çalışmayan kadınlara işten ayrılma nedenleri sorulmuş. Kadınların %52'si ailevi yani evlenme, nişanlanma, çocuk sahibi olma ve hamilelik gibi nedenlerle işten ayrıldıklarını ifade etmişlerdir.

⁵⁵ Emine Gönen, Şengül Hablemitoğlu, **Akademisyen Kadınlar**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, s.20

⁵⁶ Ayşe Eyüboğlu, vd., "Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri", **İktisat Dergisi**, Mart, 1998, Sayı: 377, s.37-43

Ekonomik kriz dönemlerinde ilk önce işten çıkarılanlar kadınlar olurken, kapitalizmin gelişim gösterdiği, sermaye birikiminin arttığı dönemlerde de kadın emeğinin işgücü piyasasına girmesi sağlanabilmektedir. Şirin Tekeli bu durumla ilgili şu yargıyı dile getirmektedir: “Savaş sonrası kapitalizmin gelişme devresinde sanayinin yeniden düzenlenmesi ve refah devleti önlemlerinin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte kadın emeğine duyulan ihtiyaç yeniden kendisini gösterecek ve bu kez emek gücüne katılan kadınlar uzun süreli ve kalıcı bir biçimde çalışma hayatına gireceklerdi. 1951 ile 1973 arasında çalışan kadınların sayısında %26’lık bir artış olurken erkekler arasında bu artış ancak %1,2 oranında kalacaktı. Bu aslında evrensel bir gelişmenin İngiltere’de gözlemlenen yönü”⁵⁷ dür.

Ataerkil toplumun geleneksel değerleri toplumda büyük ölçüde varlığını koruduğundan kadınlar üzerindeki “iyi eş, iyi anne” olmak, yani “ideal kadın” modeli önem taşımaktadır. Koray’a göre bu kadının sömürsüdür. Bu ideal kadının çifte sömürü koşullarını yaratmaktadır. Kadınlar üzerindeki ataerkil toplum değerleri ve baskı kadının çalışma yaşamındaki rolleriyle çatışmakta bu çatışma kadının ikincil ve güçsüz konumunu pekiştirmekte ve kadını hem iş hem de toplum yaşamındaki olumsuz koşullarını değiştirme gücünden yoksun bırakmaktadır.⁵⁸

Kadın istihdamını arttırmaya yönelik yasal düzenlemeler dışında da ek politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal cinsiyet bakış açısını içeren, işsizlik sorununu çözmeye yönelik aktif istihdam politikalarının geliştirilmesi ve kadın erkek eşitliği yaklaşımının istihdam politikalarına dahil edilmesi önde gelen taleplerdendir. Bu talebin hayata geçirilmesi için de kapsamlı, zaman sınırlı ve somut hedefli kadın istihdamı politikasının ilgili kurumların ortaklığında oluşturulması gerekmektedir. Çalışma yaşamını veya daha geniş bir tanımlamayla kamusal alandaki düzenlemeleri tek başına ele alan düzenlemelerin sonuçlarda eşitlik sağlamanın mümkün olmadığı bunu sağlamak içinde aile yaşamı / özel alan ile çalışma yaşamını / kamusal alanı uyumlaştıracak, toplumsal iş bölümündeki cinsiyetçi yapılandırmayı kaldıracak politikalar gereklidir. Ancak bu şekilde ele alındığında kadınlar için hem iş yaşamında hem de sosyal alanda eşitlik sağlamak ve mevcut ayrımcılığı ortadan

⁵⁷ Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yay., İstanbul, 1982, s.95.

⁵⁸ Meryem Koray, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları”, **75. Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998,s.369

kaldırmak mümkündür. Kamusal olan ile özel olan arasında ayırım yapmadan hayatın her alanındaki ayrımcılık ile mücadele etmek hem kadın istihdamının arttırılmasına hem de mevcut erkek egemen sistemin nüfuz ettiği kurumların dolayısıyla hayatın dönüşmesine neden olacaktır.

1.2.2.Sosyal Yaşam

Gerek bireyler arasındaki ilişkiler gerekse toplumların çeşitli kurumlarındaki iş ve özel ilişkiler kadınlarla ilgili gelenekleşmiş önyargılarca düzenlendiğinden kadın aile içinde etkenleştirilen fakat sosyal yaşam alanı içinde edilginleştirilen kısır bir döngü içerisine hapsedilmektedir. Bu bağlamda aile ve toplumsal yaşamda kadınlara ilişkin kültürel tanımlamalardaki farklılıkların sosyal yapı ve pratiklerin bir ürünü olduğunu belirten Chodorow⁵⁹, cinsiyet kimliklerinin gelişimine ilişkin kuramında ebeveynliğin toplumsal organizasyonunun geleneksel ve modern değerlerin etkisinde olduğunu savunur.

Sanayileşme ve kapitalist ekonominin gelişim sürecini dikkate alarak kadına ilişkin cinsiyet kimliklerinin sosyolojik içerikli kapsamlı bir analizini geliştiren Chodorow, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin temellerini sorgulamak için öncelikle kültür olgusunun yeniden çözümlenmesi gerektiğini ifade eder. Bir başka deyişle ebeveynlik organizasyonu simetrik özelliğe geçişi sağlamadıkça yani erkekler biyolojik anneliğin dışında kadınlar tarafından sürdürülen toplumsal ve kültürel rolleri üstlenmedikçe, cinsiyetçi sosyo-kültürel yapı ve cinsiyet hiyerarşisi varlığını devam ettirecektir. Bunun bir sonucu olarak da ikili toplumsallaşma sürecinde kadının maruz kaldığı baskı ve ayrımcılık mekanizmaları toplumsal kurumlar ve bireyler arası ilişkiler sürecinde her gün yeniden üretilen cinsiyetlendirilmiş kişilikleri yaratmayı sürdürecektir. Ancak anne-babanın aile içindeki simetrik duruşuyla toplumsal cinsiyet sistemindeki ikili kategori nispeten ortadan kaldırılabilecektir. Bu gerçekleştiğinde ise sosyo-kültürel yaşamın farklı alanları cinsiyetçi karakter taşımak yerine bireysel eylem ve çabaların sonuçlarına göre eşitlikçi cins ideolojisini yaratmış olacaktır.

⁵⁹ N. Chodorow, **Family structure and feminine personality, women, culture and society: A theoretical overview** (Ed. M.Z. Rosaldo ve L. Lamphere). Standfort: Standfort University Press, 1974. <https://seminariolecturasfeministas.files.wordpress.com/2012/01/nancy-chodorow-family-structure-and-femenine-personality.pdf> (Çevrimiçi) 23.08.2014

Bütün bu bakış açılarının ortak noktası, kadına ilişkin kültürel tanımlamaların aile ve toplum tarafından şekillendirildiği ve kadını toplumsal yaşamdan dışlayan geleneksel eğilimin kadının yaşam alanlarını da sınırladığı gerçeğidir. Böylelikle erkek egemen anlayışı üzerine inşa edilmiş geleneksel yapı kadını baskılayıp annelik ve ev kadınlığı rolüyle sınırlarken kadına yönelik yaşamsal fırsatları da dar sınırlar içerisine hapsedmektedir.

Rousseau Emile adlı kitabında kadının başlıca görevleri ‘doğa’larına uygun olarak çocuklarını sağlıklı ve güçlü olarak yetiştirmeleri ve onlardan özen ve ilgilerini eksik etmemeleridir. O’na göre kadınların eğitimi erkeklerin eğitimine faydalıdır, onu destekler ve tamamlar.

“Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütme, büyüyünce onlara bakmak, nasihat vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli bir hale koymak...işte kadınların görevleri her zaman bunlar olmuştur. En küçük yaşlardan itibaren kendilerine öğretilmesi gerekenler de bunlardan ibarettir”.⁶⁰

Ayrıca kadınların küçükken anne-babalarına, büyüdüklerine ise kocalarına itaat etmeleri gerektiğini kitabında görmekteyiz. Kadınların kendi kararlarını almaları yönünde bir destek verilmediği gibi onların erkeklerin kararlarına saygı duymaları gerektiğinden dem vurulmaktadır.

“Bir kadında ilk ve en önemli beğenilecek yön, uysallıktır. Çoğunlukla birçok kötülükle ve sayılmaz kusurlarla dolu olan erkek gibi bir varlığa itaatle mükellef tutulan kadın, küçük yaştan beri haksızlığa dayanmayı ve şikayet etmeden kocasının haksızlıklarına katlanmayı öğrenmelidir...”⁶¹

Görüldüğü gibi, kadını erkeğin varoluşu üzerinden tanımlayan, ona toplumsal cinsiyet rolleri yükleyen, onu ‘erkeğin hoşuna gitmekle görevlendiren, ona yaratılışlarının ‘asıl gayesinin dünyaya çocuk getirmek’ olduğunu hatırlatan, erkeğe itaat etmenin gerekliliğini vurgulayan, ‘erkeği idare etmek’ yüce vasfıyla donatılmış olduğunu ve bu vasfın çok önemli olduğunu defalarca yineleyen Rousseau, bu söylemlerle aslında kadını ikinci sınıf insan kategorisine koymaktadır. Dolayısıyla, kadın için geleneksel rollerinin dışında, toplumsal cinsiyet önyargılarından uzak, ataerki anlayıştan bağımsız bir eğitim düşüncesi yoktur. Rousseau’nun özgür ve eşitlikçi eğitimi yalnızca erkekler için olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁰Jean Jacques Rousseau, **Emile “Bir Çocuk Büyüyor”**, Selis Kitaplar, İstanbul,2005,s.220

⁶¹ A.e.,s.224

Rousseau'nun kadınıla kamusal alanı ilişkilendirdiği tek bir durum vardır. O da kadının sorumluluğuna verdiği ulusa iyi evlatlar yetiştirmek görevidir. Böylece Rousseau'nun tanımlamasında kadın, kamusal alanla sadece yetiştirdiği erkek evlatları ulusa yarar sağladığı sürece ya da kocası tarafından kamusal alanda temsil edildiği sürece var olabilmektedir.

Aile her yeni kuşakta yeni yöneten erkekler ve yönetilen kadınlar üretir. Eve, aile içine kapanmaya zorlanan ve orada çok önemli birçok görevi yüklenmekle sorumlu tutulan kadın aile içinde ona verilen cinsiyeti benimserken evcilleşir. Ancak bu evcillenme süreci kadın açısından acı ve aşağılanmalarla doludur. Kadın çeşitli baskılar altında ezilerek sınırlar içinde yaşamayı öğrenir. Kadını ezen bu ekonomik ve politik sistem bitmez tükenmez bir monotonlukla sonsuz çeşitlilik göstererek kendini ortaya koyar.⁶²

Engels Ailenin Kökeni adlı yapıtından kadınların durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Engels'in Ailenin Kökeni adlı yapıtındaki temel tezi; "tarih öncesi komünist anaerkilliğin belirli bir anda ataerkillik tarafından nasıl ters çevrildiği ya da ikame edildiği üzerinedir. Engels, bu geçişi ekonomik gelişmelere, özellikle de özel mülkiyetin kurulmasına ve değişim ve kar için kullanılan metaların ortaya çıkmasına bağlar. Ancak değişimden önce toplum anne etrafında dönen geniş aileler temelinde ya da ana soyluluktan anaerkil bir biçimde örgütlenmişti. Komünist hanede kadınların çoğu ya da tümü bir ve aynı kabileye bağlı iken erkekler farklı kabilelerden gelir. Cinsler arasındaki işbölümü var olmakla birlikte, kendi alanları içinde eşit güce sahiptirler. Herkes kendi alanında efendidir."⁶³ Ekonomik gelişmelerle birlikte, özel alan içerisine itilen kadının ev içi emeği görünmez bir hal alırken, kamusal alanda çalışan erkek ailenin de yöneticisi olmaya başlamıştır. Engels tarihteki ilk sınıf mücadelesinin tek esli bir evlilikte kadın ve erkek arasında olduğunu ve ilk sınıf baskısının eril cinsin dışı cins üzerine baskısı ile çakıştığını söyler. Benzetme açıktır: "erkek burjuvazidir ve karısı proletaryayı temsil eder. Eder çünkü erkek daha güçlü maddi temele sahiptir. Bu, modern endüstriyel ailede de devam eder: koca hayatı kazanmak ve ailesine bakmakla yükümlüdür ve bu durum

⁶²Dilek Doltaş, "Batıdaki feminist kuramlar ve 1980 sonrası Türkiye feminizmi", **Türkiye'de Kadın Olgusu**, İstanbul, Say Yayınları, 1995, s.53-54

⁶³ Josephine Donovan, **Feminist teori**. Çev.A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 142-143.

ona üstün bir konum sağlar.”⁶⁴Erkeğin kazandığı bu üstün durum, onu sadece aile içerisinde ayrıcalıklı hale getirmez, kamusal yaşamda da aileyi ve kadını temsil eder duruma getirerek bu ayrıcalığını pekiştirir. Erkek, dışarıda çalışarak ailesine baktığı için, içeride de kadının ona bakması meşru hale gelmiş olur.

Marksist teoriye göre, kadının ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale gelmesi, onu diğer sosyal alanlarda da erkeğe bağımlı hale getirmiştir. Zaten ataerkil yapıların varlığından bu yana hakim düşünce de budur. Kadının bağımlı yaşamı onu “ikinci cins” olarak belirleyen temel faktördür. Özellikle ev ve aileye tam bağımlı olarak yaşamakta olan kadın özel hayata kapatılarak, kamusal alandan bilerek uzaklaştırılmıştır. Evi geçindirme, yani ekonomik rolü erkek üstlenirken kadın bu rol için uygun olmayı sergilemektedir.

Bu durum kadında yabancılaşmaya neden olur. Marksist feminist teorisyenlerden Foreman, kadınların duygusal hayatın bekçileri yapılarak eve kapatılmalarının “kadınlığa” içkin bir yabancılaştırıcı toplumsal cinsiyet yapısı oluşturduğunu savunur. Foreman gibi diğer Marksist feministler de ev içi alanı kadınlar için başlı başına yabancılaştırıcı olarak görmüşlerdir. Özellikle ev işinin gerçekte yabancılaşmış emek olduğunu savunmuşlardır. Çünkü emeğin cinsel işbölümü özellikle kadınlar için yaratıcı olmayan ve soyutlayıcı iş örgütlenmesi demektir.⁶⁵

Kadınların ötekiliğini vurgulayan bir kültürel anlayışın, kadınların eğitimden uzak tutulması sorununu gündeme getirdiğini savunan kültürel feministlere göre, kadınların aydınlanma dönemine kadar akli çalışmalara dahil edilmemeleri ve ev işlerini idame ettirecek biçimde ve dine göre temellenen toplumsal işbölümü çerçevesinde eğitilmeleri, “ötekilik” konumunu pekiştirmektedir. Bu yüzden kültürel feministler, kadınların eğitim alarak, toplumsal yapıda etkin rol almalarının toplumu değiştirmeyi sağlayacağını düşünürler.

Bu bağlamda, kültürel feministlerin vurguladığı gibi kadınlar, sosyo-kültürel yapının doğurduğu kimi nedenlerle (ev içi ve dışında işgücüne duyulan ihtiyaç, toplumun baskısı ve dinsel faktörler) erkeklere göre eğitimden daha düşük oranda yararlanmaktadırlar. Bu nedenle kadınlarda özgüven duygusunu geliştirmek,

⁶⁴ A.e.,s. 145

⁶⁵ A.e.,s.152

toplumsal ve ekonomik hayatın üyesi haline getirmek, böylelikle kadınların daha huzurlu ve güvenli bir geleceği amaçlayan kalkınma süreçlerine entegrasyonunu sağlamak açısından kültürel yapının dönüştürülmesi önem arz etmektedir.⁶⁶

Günümüzde meydana gelen küreselleşmenin etkileri ile birlikte kadınların hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşmenin kısırtıcılığı ile şekillenen popüler kültür özellikle kadınların toplumsal rollerine büyük darbeler vurmakta; kâr amaçlı tüm stratejilerde onu metalaşmış bir figüre dönüştürmektedir. Burada cinsiyet rollerinden ve değerlerinden ziyade kadını cinsel bir obje olarak sunmaktadır. Kadın çalışıyorsa, mesleğinin yanı sıra ev işleri ve çocuk yetiştirme sorumluluklarını da sürdürmesi istenmektedir. Kadınların sosyal yaşamda sahip olduğu haklara karşı önemli ayırıcılık alanı şiddettir. Kadına yönelik şiddetin en sık rastlanan şekli ise aile içi şiddettir. Aile içi şiddet, uzun yıllar devletin ve adli sistemin müdahale edemeyeceği özel bir alan olarak kabul edilmiştir. Fakat son yıllarda kadının korunmasına yönelik çalışmalar ve kanunlar çıksa da şiddet mağduru kadınların yine de önüne geçilememekte, hatta çoğu zaman şiddetin sonucu kadının ölümü ile neticelenmektedir. Tabii ki aile içi şiddet kadının maruz kaldığı tek tür değildir. İş hayatında da birçok kadın, yöneticisinin psikolojik şiddetine maruz kalabilmektedir.

Diğer taraftan kadın ve kız çocuklarının seks ticareti, fahişeliğe zorlanmaları, tecavüze uğramaları, kadının yaşama hakkını ihlal eden, kadının aynı zamanda vücut bütünlüğü, sağlık ve cinsellik hakkını çiğneyen kadın sünneti de kadına yönelik eşitsizliklerin temelini oluşturmaktadır.⁶⁷

Dolayısıyla kadının rolleri toplumsal sistemle ve sosyo-kültürel çevreleriyle olan ilişkileri çerçevesinde sürekli deneyimlenerek kurulur. Kadın, sahip olduğu güçlenme stratejileriyle kendi öznelliğini yeniden ve yeniden inşa eder. Bu kimlik edinme süreci, bir dayatmadan ve durağanlıktan çok dönüştürülebilir ve yeniden kurulan bir süreçtir.

⁶⁶S. Mustafaoğlu, **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadının Statüsüne Yönelik Bir Araştırma** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2006

⁶⁷ Şengül Hablemitoğlu, **Toplumsal Cinsiyet Yazıları, Kadınlara Dair Birkaç Söz**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005, s.153

1.2.3. Siyaset

Türkiye’de kadın erkek eşitsizliğinin en görünür alanlarından biri hiç şüphesiz siyasettir. Gerek Türkiye’de gerekse demokrasi, insan hakları ve sosyal eşitlik açısından oldukça ileri gitmiş ülkelerde bile, siyasal yaşamda ve genel olarak karar verme süreçlerinde kadınların eşit olarak temsili söz konusu değildir.⁶⁸

Fatmagül Bertay Politikanın Çağrısı kitabında kadınların siyasete katılmamasının daha doğrusu katılamamasının uzun bir tarihi olduğunu şu şekilde özetlemiştir:

“Epey uzun bir tarihi var derken, hemen Eski Yunan’a gönderme yapabiliriz. Eski Yunan hep bildiğimiz gibi, demokrasinin beşiği olarak kabul edilen bir yer. Ne var ki Eski Yunan demokrasisi tümüyle kadınların ve kölelerin dışlanması üzerine kuruluydu. Özgür kadınların vatandaş sayılmaması, kadınların-kadın oldukları için- kamusal alana girmeye yönetmeye elverişli olmadıkları varsayımı üzerine kuruluydu. Bu demokrasinin eksik ya da kusurlu olması sorunu değil; doğrudan doğruya gerçekten demokrasi olup olmadığı sorundur.”⁶⁹

Burada devreye iki kavram girmektedir; Kamusal alan ve özel alan. Bertay’ın da belirttiği gibi Kamusal/ özel alan ayrımı eski Yunan düşüncesinden ve onun *polis*(kamusal alan) , ile *oikos*(özel alan) kavramlaştırmasından türetilir; *polis* erkeklerin yönetim alanı, *oikos* ise kadın ve çocukların yeri olan ev içidir. Böylece erkeklerin işi kültür ve uygarlık yaratmak, kamusal alanda otoriteyi kullanmak ve yönetmek, yani siyaset yapmak; kadınların ise ev içinde ve aile içinde kalıp çocuk doğurmak olarak belirleniyordu.

Aristo da, erkeğin doğası gereği, koşulları çeşitli nedenlerle doğayla çelişmediği sürece, yönetmeye kadından daha yatkın olduğunu belirtmektedir. Devlet yönetiminde yöneten ile yönetilenlerin yer değiştirmeleri söz konusu olabilir; çünkü yönetenlerle yönetilenler doğuştan eşittir, aralarında fark yoktur. Ancak erkekle kadın arasında yöneten-yönetilen ilişkisi süreklidir.⁷⁰ Aristo bu söylemiyle hiyerarşik bir cinsel işbölümünü doğal bir yapıya büründürmüştür. “Erkeğin doğal üstünlüğü ona yasayı yazdırma görevini yükler, yani siyasal bir düzen kurma görevi verir. Aristoteles’in *insan doğal olarak siyasal bir hayvandır* diye yazdığı ünlü sayfaları

⁶⁸ Meryem Koray, Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kamuda Çalışma, **Kadın Eğitim Çalışanlarının Sorunları Sempozyumunda** sunuldu, Ankara, 1995, s.199

⁶⁹ Fatmagül Bertay, “Kadınlar, Siyaset ve Demokrasi”, **Politikanın Çağrısı**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.121

⁷⁰ Michael Rosen, Jonathan Wolff, **Siyasal Düşünce**, Çev. S. Çalışkan, H. Çalışkan, Dost Yayınları, Ankara, 2006, s. 58–59.

okumaya devam edersek, siyasal yasamla ilgili yetenek insana sözle kazandırılmıştır. Gerçekten de insanlar hayvanlardan farklı olarak yararlı ve zararlı, doğru ve yanlış diyebildikleri için iyilik ve kötülük duygusunu paylaşırlar ve siteler kurarlar. Dolayısıyla belli bir açıdan bakıldığında kadının konuşamayacağı kabul edilmelidir. Yaratılışı ya da erkeklerin belirledikleri kurallar yüzünden herhangi bir kuralı dile getirmek için konuşması doğru değildir. Aristoteles kadın ve çocukları, kuralların ilk muhatapları gibi görerek aile hiyerarşisini doğal hiyerarşiye dayandırmak ister gibidir.”⁷¹

Şadiye Deniz doktora tezinde yurttaşlık tanımını yapmış ve kadınların bu tanım üzerinden siyasal haklardan yoksun kalmasını şu bağlamda açıklamaktadır:

“19. Yüzyıla kadar yurttaşlık tanımını yapan siyasal güçler, yurttaşlığın cinsiyeti üzerine hiç tartışmamışlardır çünkü tüm haklara sahip olan tek cins erkekler olmuştur ve haklarını paylaşmayı düşünmemişlerdir. Demokrasinin siyaset biliminin inceleme alanına girmesinin ve Batı demokrasilerinin menşeinin çok eskilere dayandığı düşünülürse, kadınların pek çok siyasal haklarını geçen yüzyılda kazanmış olmaları, demokrasi içindeki yurttaş tanımını açısından bir problemin varlığını göstermektedir. Demokrasi yüzyıllardır vardır ancak geçen yüzyıla kadar sadece tek bir insan cinsi için vardır: Erkekler. Yurttaş olan, yurttaş olarak demokratik haklara sahip olan tek cins akıl sahibi erkeklerdir. Akıl, yüzyıllar boyunca yurttaş olma haklarına sahip olmanın en önemli aracı olarak görülmüştür. Kadınların duygusallığa dayanan özel alana ilişkin rolleri, onların makul düşünemeyecekleri gerekçesiyle, kamusal alana çıkmasını geciktirmiştir. Bu geciktirme, kamusal işleri yapmaya ehil olan cinsin erkekler olduğu söyleminden ve bu söylemin oluşturduğu kolektif bilinçaltından beslenmiştir.”⁷²

Anne Phillips’de kamusal alanla demokrasinin eril kimlikte görünürlük kazandığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Demokratik kuramcılar, toplumsal cinsiyetin konuyla iliksisini reddederek, tarihsel olarak egemen olan cinsin konumunu pekiştirdiler; politikayı kamusal alanla özdeşleştirerek, demokrasiyi tarihsel olarak erkeklerle ilişkilendiren etkinliklerle sınırdaş hale getirdiler. Bu an bu ölçüde, cinsel farklılığa dikkat çekenlere ve politikanın cinsiyetin üzerinde yer alması gerektiği zannına karşı çıkanlara tamamen katılıyorum. Bu perspektifin içinden çıkabilecek iki apaçık sonuç var. Birincisi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini belirgin bir şekilde tanıyan ve böylelikle politik kararların alındığı alanlarda cinsiyetler arasında yeni bir orantılılık sağlayacak temsil mekanizmalarını geliştirmek gerekmektedir. İkincisi kamusal alan ve özel alan arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyebilmek için kadın hareketi politikasındaki kavrayışı gücünü temel almaktır.”⁷³

⁷¹ Sylviane Agacinski, **Cinsiyetler Siyaseti**, Çev. İsmail Yerguz, Dost Yayınları, Ankara, 1998, s. 34.

⁷² Şadiye Deniz, **“Türkiye’de Demokrasi ve Yurttaşlık Düşüncesi Perspektifinden Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili: Kadın Politikacılar Üzerine Bir İnceleme”** yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2009 s.6

⁷³ Anne Phillips, “Feminizm ve Demokrasi”, **Demokrasinin Cinsiyeti**, İstanbul, Metis yayınları, 1995, s.16.

Modern demokrasilerin önemli bir koşulu olan eşitliği, Juliet Mitchell ve Ann Oakley, iktisadi gelişmeyle paralel giden bir ideolojik dünya görüşü olarak açıklamaktadır. Ancak kapitalizmin iktisadi gelişmesi daima eşit olmayan bir şekilde geliştiği için iktisadi gelişmeyle el ele yürüyen ideolojik dünya görüşünün de aynı şekilde eşitsiz olduğunu söylemektedirler. Kapitalizmde eşitlik, ancak yasa önünde eşitlik anlamına gelebilir. Dayandığı sınıflı toplumun temel eşitsizliklerini dikkate alması mümkün olmadığı için, hukukun kendisi, bireyleri genelleştirebilir; onları soyut bir kategori olarak ele almak ve yalnızca bireysel farklılıklarını farklı ihtiyaç ve yeteneklerini değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik durumlarındaki mutlak farklılıkları da göz ardı etmek zorundadır. 17. yüzyıldan itibaren hukuk bunu önkoşul olarak saymıştır⁷⁴.

Yasa önünde eşitlik kavramı ekonomik eşitsizliklere uygulanmaz, tersine varlık nedeni onları maskeleyektir. Yasa geneldir; dolayısıyla insan olarak herkes eşit olduğuna göre, yasa onların durumlarındaki eşitsizlikleri dikkate almaz. Eşitlik daima, bir kavram olarak bağrında saklı olan eşitsizliği yadsır. Burjuva devriminin sloganı olarak doğan eşitlik kavramı, bu devrimin yol açtığı yeni sınıfsal eşitsizlikleri şiddetle reddeder: Eşitlik, yalnızca, yasa önünde soyut insanlıklarına indirgenmiş olan kişiler arasında, soyut bir ölçü birimi olarak mevcuttur.⁷⁵

Fatmagül Berktaş yasalar önünde eşitliğin, kadını nasıl eşitsiz hale getirdiğini de bir başka yazısında şöyle açıklamaktadır:

“Eşitsiz ve hiyerarşik toplumda eşitlik, ancak yasa önünde olabilir ve hukukun kendisi bireyleri genelleştirmek, soyut bir kategori olarak ele almak zorundadır. Hukuk, yalnızca insanların bireysel farklılıklarını, farklı yetenek ve gereksinimlerini değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik durumlarındaki farklılıkları, farklı aidiyetlerini de göz ardı eder. Bu soyut insanın sınıfının, ırkının, cinsiyetinin vb. olmadığı varsayılır. Oysa var olan toplumda insanların tümü, insanlıklarını somut aidiyetler çerçevesinde, yani belirli bir ırka, sınıfa, etnik gruba vb. olduğuna kadar belirli bir cinsiyete ait olarak yaşarlar. Ve bu verili toplumda eşit ilişkiler değil, iktidarın egemen olduğu hiyerarşik ilişkiler geçerlidir. İnsan hakları söyleminin temel aldığı insan soyutlamasının ardında aslında, iktidar ilişkileri içinde egemen olanı temsil eden somut bir insan vardır. Bu insan, herhangi bir insan varlığı değil, beyaz, burjuva ve aynı zamanda erkek olan insandır”⁷⁶.

⁷⁴ Juliet Mitchell, Ann Oakley, **Kadın ve Eşitlik**, Çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984, s. 29.

⁷⁵ **A.e.**, s.30

⁷⁶ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları** No: 7, 2004, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf, (22.09.2014)

Berktaş'a göre kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılığın, bir toplumsal/kültürel farklılığa dönüştürülmesi ve bu sayede erkek egemenliğinin meşru gerekçesi sayılması bin yılların ötesinden günümüze ulaşan, zamana ve değişime dayanıklılık ve direnç gösteren ideolojik bir kalıptır. Bu ideolojik kalıp kadınların toplumsal olarak kontrol edilmelerini ve bastırılmalarını doğru ve meşru göstermek için de bir gerekçe olmuştur. Kadınların nasıl giyinmeleri, nasıl davranmaları neyi nerede söylemeleri gerektiği, ne zaman ve hangi durumlarda çizgiyi aşmış sayılıp cezalandırılacaklarına karar verilmesi ve verilen cezanın uygulanması hep erkeklerin tekelinde sayılır. Bu nedenle parlamentodaki milletvekillerinden sokaktaki adama kadar bütün erkekler, kadınlar hakkında konuşmayı asli ve vazgeçilmez haklarından biri olarak görürler ve buna karşı çıkıldığı durumlarda da çok şaşırırlar. İşte bu yüzen erkek parlamenterlerin kendilerine ait menkul görevlerden biri olarak kadın milletvekillerinin ya da parlamentoda görev yapan kadın gazetecilerinin kılık kıyafetleri hakkında yorum yapmayı görürler. Aslın tüm bu yorumlar hangi mevkiye gelirse gelsin kadının asıl iktidarın erkekte oluşunu unutmaması çabasını yansıtır. Erkek kını kendi bakış açısına göre tanımlamaktadır. Bu klişeler kadının bireysel özelliklerini ve farklılıklarını dikkate almayıp onların tek bir kategori altına alındığı değer yargılarıdır. Bu kategori cinsiyet kategorisidir.⁷⁷

Serpil Çakır'ın 'Erkek Kulübünde Siyaset' isimli kitabında da belirttiği gibi siyasetten dışlanan, geleneksel olarak marjinalleştirilen kadınlar için yurttaşlık faaliyetinin gerçekleşebilmesi için bazı ön koşullara ihtiyaç vardı: Siyasal alan, bireylerin karar alma mekanizmalarına katılmalarını mümkün kılacak tüm kurumları kapsayacak şekilde genişlemeli, kamu ve özel arasındaki kesin ayrım ortadan kaldırılmalıydı. Bu iki alan birbirini yakından etkiler, bu etkinin biçim ve sonuçlarını göstermek özellikle kadınlar için hayati önem arz eder. Lister'a göre bu tür değişiklikler yapılmadığı sürece, kadınların yurttaşlık faaliyetlerini gerçekleştirmeleri, çeşitli engeller yüzünden pek mümkün olmayabilir. Özel alandaki baskıcı ve eşitsiz cinsiyet ilişkilerinin deşifre edilmesi için kamusal ve özel alan

⁷⁷ Fatmagül Berktaş, "Tanımlanması Serbest Bir Nesne: Kadın", **Kadınların Gündemi**, der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1997

arasındaki sınırlar sorgulanmalıdır. Buna ilave yapmak da gerekir. Sınırların geçişkenliği kadın hareketinin talepleri doğrultusunda belirlenmelidir.⁷⁸

Gerçekte seçme ve seçilme açısından eşitsizliğin kaldırılması, kadınlara oy verme dışında bir eşitlik getirmekten hala uzaktır. Gerek özel gerekse kamu kesimlerinde kadınlar üst yönetim düzeylerine gelemedikleri gibi, siyasal yaşamda da çok az varlık göstermektedir.

20. yüzyıla kadar birçok demokraside kadınlar, oy hakkı bile elde edememişlerdir. Kadınların oy hakkı kazanmalarına yönelik örgütlü hareketler 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlamış ve kadınlar ilk kez oy hakkını 1893 yılında Yeni Zellanda’da elde etmişlerdir. ABD’de 1920 yılında, Fransa, Yunanistan, İtalya gibi Avrupa ülkelerinin pek çoğunda ise İkinci Dünya Savaşından sonra oy hakkı elde edebilmişlerdir.

Türkiye’de kadınların siyasal haklarını kazanmaları Cumhuriyet dönemiyle birlikte gerçekleşmiştir. Kadınlar siyasal haklarına 1930’da Belediye seçimlerine, 1933’de Muhtarlık seçimlerine ve 1934’te ise Genel seçimlere katılma haklarının verilmesiyle kavuşmuşlardır. Fakat uzunca yıllar siyaset, geleneksel olarak erkek işi kabul edilmiştir.

Türkiye’de de kültürel faktörler ve kadınların özel alana ilişkin rolleri siyasal alanın dışında kalmasına neden olurken, bunun yanında politikanın yapısına ilişkin faktörler kadınların politikaya girme konusunda kendilerine güvenmemelerine neden olmaktadır. Binnaz Toprak ve Ersin Kalaycıoğlu’nun “İş Yasamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın” adlı çalışmasında “Kadınlar En Çok Hangi Nedenen Siyasete Girmek İstemez?” sorusuna kadınların verdiği yanıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁷⁸ Serpil Çakır, **Erkek Kulübünde Siyaset-Kadın Parlamentelerle Sözlü Tarih**, İstanbul, Versus Kitap, 2013, s.37-38

Tablo 3: “Kadınlar En Çok Hangi Nedenen Siyasete Girmek İstemez?”

Yanıtlar	Yüzde
Siyasete girmek para isı yeterince parası yok	3.4
Siyaset erkeklere ait bir alan aralarına kadın giremez	3.3
Parti toplantılarının koşulları kadınlara göre değil(ör; gece toplanıyorlar)	1.9
Partilerde lider sultanı var. Onlar istemiyor	0.6
Bu sistemi değiştirmek zor. Siyasete girmek bos bir uğraş	3.0
Siyasette atılgan hatta biraz kavgacı olmak lazım.	2.8
Siyasette başarılı olmak geniş bir çevreniz olmasına bağlı	1.2
Siyasetle ilgilenmiyor	31.6
Yaslı hasta	4.2
Eğitimi yeterli değil- yapamayacağını düşünüyor	8.7
Çevresi-ailesi siyasete girmesini kabul etmez	1.2
Diğer	3.5
Fikri-cevap yok	0.7
Siyasal partiye üye olabileceğini düşünüyor	34.0
Kadın örnekleme	1557

1557 Kadın üzerinde yapılan bu araştırmada, kadınları siyasetten uzak tutan en önemli neden % 31,6 ile siyasetle ilgilenmemeleridir. Bunun dışındaki nedenlere bakıldığında en önemli pay, % 8,7 ile eğitimin yeterli olmamasıdır. Bu sıralamayı % 4,2 ile yaslı hasta, % 3,4’le siyasete girmek para isı yeterince parası yok, siyaset erkeklere ait bir alan aralarına kadın giremez, parti toplantılarının koşulları kadınlara uygun değil, siyasete girmek için atılgan hatta biraz kavgacı olmak gerek gibi şıklar izlemektedir.⁷⁹

Kalaycıoğlu ve Toprak’ın yapmış oldukları çalışmalarında kadınların üst düzey yönetici konumunda olmaları ve aktif olarak siyaset yapabilmeleri için; hükümetlerin, kadın örgütleri, insan haklarına duyarlı diğer sivil toplum kuruluşları, barolar, üniversiteler, v.b. kurumlarla İş birliği yapması, sorunları saptayıp çözüm yollarını araştırması, siyasal partilerin kadın kotası koyması gerekliliği, eğitim seferberliğinin başlatılması, Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla ders kitaplarının

⁷⁹ Ersin Kalaycıoğlu, Binnaz Toprak, **İş yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın**, İstanbul TESEV Yayınları, 2004, s. 79

içeriğinde gerekli değişiklikler yaparak kız çocuklarının ve kadınların eğitiminin, meslek sahibi olmalarının ve iş yaşamına katılmaları, çocuk bakımı sorununun devlet eliyle çözümlenmesi, kreş ve yuvaların yaygınlaştırılması gibi öneriler sunmaktadırlar.⁸⁰

1.2.4.Eğitim

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği asıl olarak okul sisteminin her iki cinse sunduğu olanaklar ve fırsatlarla ilgili olmakla beraber, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilk yanı yasal eşitlikle ilgilidir. Eğitime erişim, devam ve tamamlamanın yasal olarak güvence altına alınmasını ifade etmektedir. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ikinci boyutu ise, eğitimin içeriği (müfredat ve ders kitapları) ve okul hayatının nasıl yapılandığı ile ilgilidir. Okullar ve eğitim sistemi biçimsel olarak her iki cinse eşit fırsatlar sunuyor görüldüğünde bile, eğitim sistemleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için pek az şey yapmaktadır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığı besleyen uygulamalardan biri de eğitim politikalarıdır. Eğitim politikaları belirli ideolojiler üzerine kurulmakta ve ona göre şekillenmektedir. Bu politikalar toplumun siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre şekillenmektedir. Ünal ve Özsoy'a⁸¹ göre, bu etkileşim, hem eğitimin içerik ve biçiminin toplumsal yapıların tarihsel gelişimine göre biçimlenmesine, hem de onların eğitimin biçim ve içeriğinden etkilenmesine yol açar. Bu konuda en güzel örneklerden biri Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda eğitim alanında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dönüşümler yapılarak geleneksel bir toplum yapısından modern bir toplum yapısına geçiş hedeflenmiştir. Eğitimde yaşanan bu dönüşüm sürecinde kız enstitülerine "kültürlü, bilgili, iyi, aydın 'ev kadını' yetiştirme görevi verilmiştir".⁸² Mesleki eğitimin cinsiyet ayrımcılığına dayalı olarak örgütlenmesi toplumsal cinsiyet rollerinin devlet eliyle ve politikalarla yeniden üretildiği ve oluşturulduğu anlamı taşımaktadır. Bu örgütlenme biçimi farklı eğitim kademelerinde ve türlerinde görülmemektedir.⁸³

⁸⁰ A.e., s.109-113

⁸¹ L. I. Ünal, S. Özsoy, "Modern Türkiye'nin Sisyphos miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği." Fatma Gök (Ed.), **75.Yılda Eğitim**, İstanbul Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,1999,s.39-72

⁸² Fatma Gök, **75 Yılda Eğitim**, İstanbul, Türkiye İş Bankası ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1999 s.242

⁸³ Ali Şimşek, "Mesleki ve Teknik Eğitimde Yeniden Yapılanma", **75. Yılda Eğitim** İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.1999, s. 237-240

Eğitim sisteminde cinsiyet ayrımcılığı, bireylerin cinsiyetleri yüzünden eğitim olanaklarından yoksun kalması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Geçmişte, geleneksel olarak sosyalleşme sürecinde erkek çocuklarının eğitim alıp, iş sahibi olmaları bir sosyal değer olarak aktarılmışken; kızların evde kalıp ev işleriyle ilgilenmesini teşvik eden eğitim sistemi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, erkekler kızlardan daha iyi ve daha uzun süreli eğitim alabilmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı her yıl okullaşma ile ilgili verileri açıklamaktadır. Kız çocuklarının okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitedeki okullaşması; ilkokul hariç her kademedede erkek çocuklarından daha düşüktür. 2013/2014 MEB Örgün Eğitim istatistiklerine göre 4+4+4 modelinin eğitim üzerindeki yıkıcı etkileri sürmektedir. Özellikle okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarının her geçen yıl daha fazla düşmesi yeni eğitim modelinin en belirgin olumsuz etkisi olarak ortaya çıkmaktadır. 5 yaşında kız çocuklarının okullaşma oranları %24.44 düşmüştür.

Pedagojik sakıncaları ile birlikte okul öncesi eğitim oranlarının düşürülmesi cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmiştir. Çocukların bakım sorumluluklarını aile içerisindeki kadınlara yüklenmiştir. Kız çocuklarının nitelikli, kamusal ve erişilebilir okul öncesi eğitim alma haklarını ellerinden alan bu sistem; aile içerisinde geleneksel iş bölümünü kadınların aleyhine sürdürmektedir. İlkokul 'da okullaşma oranları ile ilgili açıklanan istatistikler kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha fazla okullulaştığını göstermektedir. Ancak cinsiyet eşitsizliği asıl olarak ilkokuldan sonraki kademeler arasındaki düşüşte ortaya çıkmaktadır.

Eğitim alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer önemli boyutu okullardaki cinsiyetçi kültürdür. Okullarda ki bu cinsiyetçi kültürü besleyen öğelerde 'Eğitim Alanındaki Cinsiyetçi Öğeler' bölümünde daha detaylı ele alınmıştır.

1.3.DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARINDAN BİRİ; EĞİTİM

Eğitim, hemen her siyasal iktidarın egemen ideolojisini ya da ideolojilerini yeniden üretmede kullandığı temel araçlardan biridir. Siyasal iktidarlar kendi çıkarlarına uygun olan bilgi ve değerleri eğitim kurumu içinde tanımlayarak egemenliklerini sürekli kılmaya çalışırlar. Ancak, eğitim kurumu ile hangi bilgi ve değerlerin aktarılacağı, tüm toplumsal yapıda sınıflar arasında gerçekleşen çatışma ve mücadelelerin sonucunda belirlenir. Okul, müfredat ve ders kitaplarında aktarılacak olan meşru bilgi, ‘belli sınıf, ırk, cinsiyet ve dinsel gruplar arasındaki karmaşık iktidar ilişkileri ve mücadelelerinin sonucudur. Bu yüzden eğitim ve iktidar, ayrılmaz bir ikili terimdir. Bu açıdan toplumda iktidar ve güç sahibi olan toplumsal sınıflar, genellikle eğitsel kararları alan gruplar olurlar.⁸⁴

İnal’a göre, ideoloji kavramı, eğitim sürecini anlamada temel bir öneme sahiptir. Eğitim sistemlerinin biçimlenmesinde önemli bir rol oynayan ideoloji, eğitim sistemlerini sürekli değişen ve şiddetli ideolojik çatışmalara maruz kalan daha geniş bir toplumsal bağlamın bir parçası haline getirir. Bu nedenle eğitim kurumu, ideolojik çatışmaların gerçekleştiği/görüldüğü bir arenadır. Egemen grup ya da resmi ideolojinin eğitim, özellikle okullar üzerindeki doğrudan etkisini Gutek şu şekilde açıklamaktadır:

- “1.İdeoloji, eğitim politikalarını, beklentilerini, sonuçlarını ve amaçlarını biçimlendirmeye çalışır,
2. İdeoloji, toplumsal çevre aracılığıyla bazı tutum ve değerleri aktarır ve pekiştirir. (Toplumsal çevre, gerek okul içinde gerekse okul dışında ortaya çıkan ideolojik etmenleri yansıtır. Egemen ya da resmi ideolojinin başarı ölçütüyle belirlenen güç/iktidar, saygınlık ve statü, sadece eğitsel amaçları değil, öğretmen ve öğrenci davranışlarını da biçimlendirir)
3. İdeoloji, okulun resmi ve açık programı olan müfredat ile seçilmiş ve onaylanmış bilgi ve becerileri önemle vurgular”.⁸⁵

Kuramsal (teorik) olmaktan çok uygulama (eylem) merkezli ideoloji; siyasal, sosyal, ekonomik ve eğitimsel politikaları yönlendirmede kullanılır. Kuramsal eğitim, özellikle okullar bu politikalarda başarılı olmak için araç olarak kullanıldıkça eğitim ideolojik yönlenmeye zemin hazırlar.⁸⁶

⁸⁴ Kemal İnal, **Eğitim ve İdeoloji**, Ankara, Kalkedon, 2008, s.105

⁸⁵ Gerald L. Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev.N. Kale, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006, s.181-182

⁸⁶ **A.g.e**,s.164

Eğitim, hemen her siyasal iktidarın egemen ideolojisini yeniden üretmede kullandığı temel araçlardan biridir.⁸⁷ Bu bağlamda okulda müfredat ve ders kitaplarında aktarılacak olan “meşru” bilgi ve eğitsel kararlar “ sınıf, cinsiyet, ırk” gibi toplumda iktidar ve güç sahibi olan toplumsal sınıflar tarafından şekillendirilir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu çerçevede okullarda genellikle eril cinsiyetin lehine olacak şekilde açık ya da gizli yollarla öğretilmekte ve benimsetilmektedir.

Apple, Okulların hem teknik bilgi üreten hem de var olan ideolojik süreçleri meşrulaştıran araçlar olduğunu savunmaktadır. Okul bir taraftan, hiyerarşik işgücü piyasası için öznel ve teknik işletme odaklı bilgi kültürel sermayesi üreterek birikime yardımcı olurken diğer taraftan eşitlik, sınıf hareketliliği ideolojileri meşrulaştırmak ve kendilerinin, olabildiği kadar çok sınıf ve farklı sınıfsal kesimler tarafından olumlu görünmesini sağlamak durumundadır.⁸⁸

Toplumda iktidar ve güç sahibi olan yönetici sınıfın iktidarı ele geçirmesini ve korumasını sağlayan şey sadece kaba güç değil aynı zamanda kültürel hâkimiyetin sağlanmasıdır. Başka bir deyişle toplumun; felsefesi, değerleri, tercihleri, vb. ile yönetici sınıf tarafından yönlendirilmesi yoluyla hâkimiyet sağlanabilir ve bu tahakküm kurmaktan çoğu zaman daha etkili ve önemli olmaktadır.⁸⁹ Söz konusu yönlendirmeyi yapmanın yollarından biri de eğitim alanıdır. Eğitim yoluyla toplumun felsefesi, değerleri, tercihleri egemen olanın bilgisi ile şekillendirilir ve içeriği buna göre belirlenerek benimsetilmeye çalışılır. McLaren’e göre, okullarda edinilen bilgi hiçbir zaman tarafsız değildir. Bilgi belirli şekillerde sıralanmış ve şekillendirilmiştir, bilginin ön plana çıkardıkları ve dışladıkları vardır. Bu perspektiften bakıldığında bilgi, güç ilişkileri bağı içerisine yerleşmiş sosyal bir yapıdır. Bilgi belli sosyal ilişkileri (sınıf, ırk, cinsiyet) sürekli yaşayan bireylere, zaman içerisinde belli anlarda yaşayan bireyler arasındaki anlaşma ve rızanın ürünüdür. Belli bilgi tipleri, aslında belli cinsiyet, sınıf ve ırksal çıkarları meşrulaştırmaktadır. Bu bilgi kimin çıkarlarına hizmet etmektedir? Sonuçta kim dışlanmaktadır? Kim marjinalleştirilmektedir? Sosyal sınıf ile okulda öğretilen bilgi

⁸⁷Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev. A. Tümertekin, İstanbul, İthaki, 200, s. 167-178

⁸⁸Michael W. Apple, **Eğitim ve İktidar**, Çev. E. Bulut İstanbul, Kalkedon, 2006, s.101

⁸⁹ C. Borg, J. Buttigieg, P. Mayo, **Gramsci ve Eğitim**, Çev. I. Yavlal ve O. Gayretli, İstanbul, Kalkedon, 2011

arasındaki ilişki nedir? Okul bilgisi, kadınlar, azınlıklar, yoksullar ile ilgili klişeleri ve basmakalıplılığı nasıl güçlendiriyor.⁹⁰ Bu ve benzeri sorular özellikle eleştirel eğitim alan yazını içerisinde araştırılmaya, tartışılmaya ve cevaplanmaya çalışılmıştır ve halen bu çabalar sürmektedir.

1.3.1.Eğitim Nedir?

Bourdieu'ya göre eğitim, miras alınmış kültürel farklılıkların akademik başarıyı ve mesleki fırsatları şekillendirmesini sağlayarak, gerçekte eşitlikli bir toplumsal düzenin idamesine katkıda bulunur.⁹¹ Bourdieu, eğitim sisteminin üç kilit işlevi yerine getirdiğini söyler. Bu noktayı Swart, Bourdieu'ya dayanarak şu şekilde açıklamaktadır:

Öncelikle, bir kültürel mirası “muhafaza etme, telkin etme ve yüceltme” işlevini görür. Bu eğitimin “içsel” ve en “asli işlevi” idir. Eğitim, yalnızca teknik bilgi ile becerinin aktarılmasını değil, belirli bir kültürel gelenek içerisinde sosyalleşmeyi de sağlar. [...] Okul ‘toplumun kültürel kanonlarını muhafaza etmek, aktarmak ve telkin etmek üzere özel olarak tasarlanmış bir kurum’dur. Kültürel yeniden üretim işlevini yerine getirir. Bu ilk işlev geleneksel pedagojiyle birleştiğinde eğitim sistemi ikinci, “dışsal” işlevini yerine getirir: Toplumsal sınıf ilişkilerini yeniden üretme işlevini. Kültürel sermayenin eşitsiz dağılımını yeniden düzenlemektense pekiştirir. Ayrıca toplumsal yeniden üretim işlevini de görür. Eğitim sisteminin üçüncü bir işlevi daha vardır: “meşrulaştırma”. Eğitim sistemi, aktardığı kültürel mirası yücelterek toplumsal yeniden üretim işlevinin gözlerden kaçmasına ve yanlış tanınmasına katkıda bulunur.⁹²

Fatma Gök'de; “Okullar devletin ideolojik araçları olarak hizmet yaparlar.”⁹³ demektedir ve eğitimin toplumsal fonksiyonlarını şöyle açıklamaktadır:⁹⁴

“İnsan gücü gereksinimi eğitim sürecine karşılanarak toplumsal işbölümünün konumları için bireyler seçilmekte ve yetiştirilmektedir. Verili toplumsal düzenin kültürel, siyasi, vb. değerleri de eğitim yoluyla aktarılırken bireylerin sosyalizasyonu gerçekleştirilmiş olur. Eğitim süreci yukarıdaki işlevlerini yerine getirirken toplumun sınıf yapısının ve cinsiyete dayalı işbölümünün de yeniden üretilmesinin vazgeçilmez bir alanı haline

⁹⁰P. McLaren, **Okullarda Yaşam ve Eleştirel Pedagojiye Giriş**, Çev. M. E.Yunus, ve H.Arslan, Ankara, Anı Yayıncılık, 2011, s.292

⁹¹D. Swartz, **Kültür ve İktidar**, Çev. E. Gen, İstanbul, İletişim Yayınları,2011, s.264

⁹² **A.g.e.**, s.265

⁹³ Fatma Gök, “Eğitim Politikaları”, **İktisat Dergisi**, Şubat -1997, Sayı: 364, s.37.

⁹⁴ Fatma Gök, “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın**, Der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yay., 1990, s. 166

gelmiş olur. Öyle ise, eğitim sistemi aracılığıyla toplumda var olan sınıfsal eşitsizlikler ve cinsiyet ayrımcılığı yeniden üretilmekte ve meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Eğitim kurumları, hâkim ekonomik ve cinsiyetçi ve ırkçı sistemi yeniden üretir.”⁹⁵

Eğitim sistemi sınıfsaldır. Ayrıca eğitim sistemi cinsiyetçidir. Çünkü eğitim kurumları aracılığıyla toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yeniden üretilmektedir. Eğitimin tanımında yer alan kasıtlı olarak istendik değişimin hangi yönde ve nasıl olacağı kapitalist sistemin ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Patriarkal ideoloji kapitalist sistemin meşruluğunu ve sürekliliğini sağlayan bir ideoloji olduğuna göre; bu ideolojinin yeniden üretilmesi kapitalist sistem için bir ihtiyaçtır. Okullarda bireylerin; meydana getirilen istendik değişimlerle kadınlık ve erkeklik rollerine uygun bir şekilde toplumsallaşması istenir. Okullarda öğretmen, müfredat programları ve ders kitapları aracılığıyla gelecek kuşaklara bazı bilgi ve beceriler aktarılırken yani “kasıtlı olarak istendik değişimler” meydana getirilirken; kapitalist sistemin ideolojisi, ahlaki değerleri, toplumda uyulması gereken kurallar ve cinsiyete dayalı işbölümü de aktarılmaktadır. “Kadının farklı bir toplumsal işlevi bulunduğu inancını onda en küçük yaştan itibaren uyandırma işlevini üstlenen ideolojik aygıt ise ailedir. Onun bıraktığı yerden devreye okul girer.”⁹⁶

“Eğitim süreci, parçası olduğu toplumsal yapının egemen ideolojisini yeniden üretir.”⁹⁷ Veya üretmeye çalışır. Çünkü okullarda tüm öğrenciler her verilen olduğu gibi alan, içselleştiren ve kabul eden edilgen alıcılar değillerdir. Eğitim süreci değişimin ve gelişimin dinamiklerini de içinde barındırmaktadır. Deniz Kandiyoti, Louis Althusser’in devletin ideolojik aygıtları dediği kurumları kastederek şöyle demektedir: “Toplumsal kurumlar, tekil bir ataerkil mantığı yansıtmazlar, tersine, her birisi, cins hiyerarşilerinin hem yaratıldığı hem de sorgulandığı siyasal süreçlerin ve iktidar ilişkilerinin alanıdır.”⁹⁸ Eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yeniden üretilirken; aynı zamanda bu kurumlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin araştırıldığı ve sorgulandığı kurumlar da olabilmektedir. Şu an yapılmakta olan bu çalışma, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Mine Tan ise;

⁹⁵ Gök, a.g.e.,s.36.

⁹⁶ Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, s: 350

⁹⁷ Fatma Gök, 1990, a.g.e.,s.166.

⁹⁸ Deniz Kandiyoti, “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın**, Der.: Şirin Tekeli, İletişim Yay., İstanbul, 1990, s.343.

“Eğitimin hem bir egemenlik, hem de özgürleşme gizilini içinde barındırdığını”⁹⁹ söylemektedir. Egemen sınıf toplumsal kurumlar aracılığıyla egemenliğini meşru, haklı, kalıcı ve sürekli kılmaya çalışır. Bu süreç çok karmaşık, gerilimli, çelişkili ve zaman zaman da çatışmalı bir şekilde yaşanır.

Eleştirel eğitimciler, eğitim sürecinde yaşanan ayrımcılığa neden olan uygulamaları ve ideolojik, hegemonik işleyişi daha çok açığa çıkaracak değerlendirmeler yapmaktadır. İnal’a göre, eğitim, ideolojilerin yeniden üretilmesinde önemli işlev gören kurumlardan biridir. Okullar egemen toplumsal sınıfların ideolojilerini aktardığı alanlardan biridir. Okullar demokrasi adına ya da demokrasi adı altında ayrımcılığa neden olan uygulamalar barındırmaktadır. Bu bağlamda özellikle kapitalist toplumlarda eğitim eşitliğin oluşturulmasında değil eşitsiz toplumsal ve iktisadi yapıların yeniden üretilmesinde önemli roller oynamaktadır. Okullar egemen kültürü ve ideolojiyi egemen kültürün değerlerini yeniden üreterek devam ettirir. Örneğin, kapitalist sistem kuralları çerçevesinde yazılan ders kitaplarında kadınlar ikincil bir cinsiyet olarak değerlendirilir. Kadına “biçilen” roller içerikte ve resimlerde sürekli vurgulanır.¹⁰⁰

1.3.2. Eğitim Sistemindeki Cinsiyetçi Öğeler

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulduğu alanlardan biri de eğitim alanıdır. Toplumsal cinsiyetin eğitim ile ilişkisi Sayılan’a göre, üç farklı güç arasındaki etkileşim içinde biçimlenmektedir. Birinci güç ataerkil ailedeki cinsiyete dayalı işbölümüdür. İkinci güç emek piyasasındaki cinsiyete dayalı işbölümüdür. Üçüncüsü ise okul sisteminin yapısı ve yaygınlığıdır. Sayılan; modern Türk eğitim sisteminin aile ve ailedeki değişim, istihdam yapısı ve sunduğu olanaklar ve eğitim/okul sisteminin amaçları ve yaygınlığı arasındaki karmaşık ilişki matrisinde işlediğini ve ataerkil aile ile cinsiyetçi emek pazarı arasındaki etkileşim eğitimdeki cinsiyetçi yapılanma ve pratiklere maddi bir zemin sunduğunu ancak eğitimin bir kurum olarak sektörler ve düzeyler üzerinde sınırlayıcı ve dönüştürücü bir etki de yaratabileceğini aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltabileceğini de ifade etmektedir.¹⁰¹

⁹⁹ Mine Tan, “Eğitimde Kadın – Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, **Kadın – Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 2000, s.24.

¹⁰⁰ Kemal İnal, **Eğitim ve İdeoloji**. Ankara, Kalkedon, 2008, s.105-137

¹⁰¹ Fevziye Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanakları ve Sınırları**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012, s.67-68

Sayılan okullarda kapitalist sistemin ve gizli müfredatın cinsiyete dayalı eşitsizliği nasıl sürdürdüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Okuldaki ideolojik ve kültürel üretim kapitalist sistemin sınıf yapısı, aile ve piyasa gibi toplumsal yapılarla dolayımlanmış. Ayrıca araştırmalar gösteriyor ki okullar açıkça toplumsal cinsiyet eşitliği politikası sürdürdüğü zaman bile hegemonik erkeklik ve kadınlık kültürünü güçlendirmekten kaçınmıyor. Dahası çoğu kez, okullardaki toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi kızların ikincilleşmesini ve marjinalleşmesini maskeleyebiliyor. Müfredat cinsiyetçilikten arındırılsa bile, gizli müfredat “iyi, sessiz ve başarılı kız” ve “sert, asi ve delikanlı” gibi basmakalıp imajlar okul söyleminde, bazı öğretmenlerin tutumlarında, okuldaki kültürel ortam ve etkinliklerde açığa çıkabiliyor.”¹⁰²

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği uygulamalarının bir başka yönünü Sayılan’ın da belirttiği gibi gizli müfredat uygulamaları oluşturmaktadır. Eğitim süreci içerisinde gizli ya da açık yollarla okulun işleyiş ve örgütlenmesiyle ilgili söylem ve pratiklerle çeşitli mesajlar verilir. Gizli müfredat genellikle statükoyu korumak için egemen kültür ve sosyo-ekonomik hiyerarşinin korunmasına hizmet eder. İnal’ında belirttiği gibi bireyin sınıfsal ve etnik kökeni, din, dil, kültür, cinsiyet ve okulun içinde bulunduğu sosyal çevre gizli müfredatın içeriğini belirler.

“Örneğin gecekodu mahallesindeki bir devlet okulundaki gizli müfredat, bir kolejininkinden çok farklıdır. İlkinde sisteme mutlak itaat, geleneğe vurgu, üste saygı gibi değerler öne çıkar; çünkü bu tür okullara biçilen rol alt ve ara kademe uysal bir emek işgücünün yetiştirilmesidir. Özel okullarda ise çocuk yarışmacı, bilgilendirici, etkin, çok yönlü bir eğitim ağı içine sokulur. Amaç geleceğin yöneticisini yetiştirmektir.”¹⁰³

Toplumsal cinsiyet rollerinin üretimi kapitalist toplumlarda eğitimin öznelerinden olan kız öğrencileri çeşitli yollarla ikincilleştirerek yeni bir hiyerarşik yapının oluşmasına neden olmaktadır. Okulun resmi söylemi ve gizli müfredatı toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden-üretimine nasıl katkıda bulunmaktadır? Bu soruya Sayılan şu şekilde açıklık getirmektedir:

Öncelikle yönetim için okuldaki şiddeti ve öğrenci cinselliğini kontrol etmek açısından cinsiyetçi yaklaşımlar ve tutumlar büyük bir öneme sahip. Bunun için her iki cinse özgü farklı yoldan çıkma/düzen bozucu davranış tanımları ve şekilleri, dolayısıyla farklı ehlileştirme stratejileri uygulanıyor. Toplumdaki erkek egemen söylem ve pratiklerle uyum içinde olan bu stratejiler, alternatif ve muhalif bir karşı-söylemin yokluğunda öğrenciler tarafından da kabulleniliyor. Öğretmenler ve

¹⁰² Sayılan, a.g. e, s.14

¹⁰³ İnal, a.g.e., s.135

yöneticiler lise çağındaki gençlerin “özgül” sorunları olduğunu kabul ediyor. Ancak gençlerin içinde buldukları gelişim evresinin cinsiyetlendirilmiş yorumu konusunda erkek yanlısı bir tutum aldıkları da açıkça görülüyor.¹⁰⁴

Okulların ve eğitsel uygulamaların içerikleri, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları gizli ya da açık bir şekilde öğrencilere taşır. Bu iletiler çocukları geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranışlara yöneltir, kadın ve erkeğe ilişkin başarı ölçütlerini ve sınırlarını tanımlar. Okul, öğrencilerini hem standartlaştırılmış öğrenme durumları aracılığıyla hem de davranış kuralları, derslik düzenlemeleri ve öğretmenlerin uyguladığı informal öğretim yöntemleri gibi yollarla biçimlendirir.

Altunpolat okulun toplumsal cinsiyetlere göre ayrılmış kalıplarla heteroseksüel kalıplar tarafından karakterize edilen bir kurum olduğunu savunur. Okul yönetiminin, öğrenciler arasında hâkim cinsiyet düzeniyle bağdaşan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin oluşturulmasını özendirdiğini başka bir deyişle okulun sınırları içerisinde egemen ve ikincil erillikler ve dişillikler arasında bir asimetri inşa edildiğini öne sürmektedir. Eğitim müfredatının disiplin mevzuatı, öğretmen-öğrenci etkileşimi, gözetim ve denetim gibi birçok uygulama ve okuldaki ritüeller yoluyla toplumsal cinsiyet farklılaşmasını belirgin kılarak söz konusu heteroseksüel değerlere dayalı heteronormatif yapının devamını sağladığını ifade etmektedir. Altunpolat’a göre, Türkiye’de eğitim sistemi, bir yandan bu olguların mevcudiyetini görünmez kılarken bir yandan da verili cinsiyetçi pratikleri ve kimlik rollerini kullanmakta ve yeniden üretmektedir.

“İlköğretimden yükseköğretime, genel liselerden mesleki ve teknik eğitime, devlet okullarından özel okullara ve dershanelere kadar tüm tür ve düzeyler açısından Türk eğitim sisteminde heteroseksüalite dışındaki bütün cinsel kimlikler vatandaş kurgusunun dışında bırakılmıştır”.¹⁰⁵

Ayrıca Altunpolat’a göre, eğitim süreci; cinsiyetler ve cinsel kimlikler arasında hiyerarşik bir farklılık modeli kurarak çocukluktan itibaren cinsiyetli bedenlerin toplumsal olarak üretilmesine yol açar. “Bu süreçte bireylere ‘norm(al)’, ‘doğal’ ve ‘derin biyolojik hakikatler sonucu’ olduğu varsayılan ‘Kadınlık’ ve

¹⁰⁴ Sayılan, a.g.e., s.135

¹⁰⁵ Remzi Altunpolat, “Kamusal Eğitimi İnşa Ederken LGBT'lerin Sesini Fark Etmek”, N. Kurul, T. Öztürk ve İ. Metin içinde, **Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013, s.290

‘erkeklik’ olmak üzere iki toplumsal kategori dayatılır. Bu kategorizasyon kaynağını, toplumu kadın-erkek dikotomisi çerçevesinde kurgulayan ve heteroseksüelliği “yegâne varoluş” olarak toplumsal örgütlenmenin temelini yerleştiren heteronormativist/heteroseksist zihniyetten alır”.¹⁰⁶ Altunpolat heteroseksüel oluş dışındaki cinsel oluşların norm dışı kabul edilip anormal, sapkın ve patolojik vakıalar olarak kodlanarak norma uymaya zorlandığını bunun için de ataerkil-heteroseksist düzenin kurumları (okul, hastane, hapisane, kitle iletişim araçları vb.) aracılığıyla rehabilite etme süreçleri olarak adlandırılabilir bir sosyalizasyona tabi tutulduğunu ifade etmektedir.

Diğer önemli bir öge de öğretmenlerdir. Öğretmenlerin de ataerkil ideolojinin yeniden üretimindeki katkıları tartışılmazdır. Öğretmenler, aldıkları formasyonlar, yetiştirilme biçimleri, aile ve çevre yapıları çoğunlukla egemen ve geleneksel yapının bir parçası oldukları için, bu cinsiyetçi yapının devam etmesinde çoğu kez farkında olmayarak rol alırlar. Araştırmaların ortaya koyduğu ilginç bir bulgu, öğretmenlerin okullarda erkek egemen bir sistemin bulunup bulunmadığı konusunda bir görüş belirtmeyişleri, kadınların eğitim sisteminin cinsiyetçi yaklaşımını ve ders kitaplarının tutucu ve şoven oluşunu erkeklerden de daha az önemsemeleridir.

Kadın öğretmenlerin de erkek meslektaşları gibi, mesleğe ve toplumsal cinsiyet rollerine yönlendirme, cins ayrımcılığını pekiştirme, cins gruplarının sınırlarını belirleme ve soyutlama, cinselliğin denetimi üzerinde çok önemli olumsuz etkileri olabildiği saptanmaktadır.¹⁰⁷

Tan, bu durumu şöyle dile getirir: “öğretmenlerin, gerek kadın gerekse erkek, mesleğe ve toplumsal cinsiyet rollerine yönlendirme, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını pekiştirme, cinsiyet gruplarının sınırlarını belirleme ve soyutlama, cinselliğin denetimi üzerinde etkileri söz konusu. Dahası bu etkiler eğitimin ilk düzeyinde başlıyor. Cinsiyetçilik ilerleyen aşamalarda farklı uzmanlık alanlarındaki

¹⁰⁶ A. g. e., s.288

¹⁰⁷ TÜSİAD, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri-Kadın Erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellemesi**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul-2008, s.63 (Çevrimiçi) <http://www.tusiad.org:7979/FileArchive/KADINRAPOR.pdf> 14.03.2014

öğretmenler tarafından biyolojik ya da kültürel değişik meşrulaştırıcılar kullanılarak yeniden ve yeniden üretiliyor”.¹⁰⁸

Okulların ve eğitimin rolünü sorgulamak, normal koşullarda zamanının büyük bir okulda geçiren bir çocuğun hayatında ne gibi değişimlere yol açacağına farkına varmak önemlidir. “Ya, var olan toplumsal ilişkileri normalleştirip, asimetrik güç ilişkilerini meşrulaştıran kurumlar olmayı sürdürecektir ya da daha adil ve eşitçi bir topluma ulaşmak için bireyleri güçlendiren ve özgürleştiren yaşam alanları açacaklardır.”¹⁰⁹

Yukarı da bahsedilen cinsiyetçi durumların ortaya çıkmasını sağlayan ve sürdürülmesinde etkin rol oynayan öğeler olarak aşağıdaki parametreleri ele alabiliriz: a) müfredat b) Ders kitapları c) Öğretmenler d) Okul ve Sınıf ortamı

a)Müfredat

İnal’a göre, eğitimin ana işlevi egemen kültürü aktarmaktır. Egemen kültür ise egemen/resmi ideolojinin denetimi altındadır. Apple’a göre, Willis ve diğerlerinin çalışmaları okulların kültür ve ideolojilerin öğrencilere zorla dayatıldığı yerler olmaktan ziyade bunların üretildiği alanlar olduğunu ve ayrıca okulların öğrencilerin farklı direniş pratiklerini sergiledikleri mekânlar olduğunu göstermektedir.

Apple, “ideoloji ve müfredat” adlı çalışmasında tarihsel, ekonomik, kültürel ve etnografik bir dizi teknik kullanarak eğitimi sorgulamıştır. Bu süreçte öğrencilere yardımcı olması planlanan, sınıf içinde standartlaşmış günlük anlam ve pratiklerin aslında yardımcı araçlar olmak bir yana, toplumdaki sınıf ilişkilerinin ekonomik ve kültürel olarak yeniden üretildiği karmaşık sürecin bir parçası olduğunu açığa çıkarmak istemiştir. Eğitimin görevlerinden ya da gerçekleştirdiği işlevlerden biri de öğrenciyi toplumsallaştırmaktır. Toplumun kültürel değerlerini ve davranış kalıplarını üyelerine aktarması, eğitimin görevleri arasında yer alır. Böylece her toplum içinde, temel toplumsal uyum (düzen, istikrar, uzlaşma vb.) gerçekleştirmeye ve geleneksel yaşam biçimleri korunmaya çalışılır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Mine Göğüş Tan, “Kadın Öğretmenlerin Anlatılarıyla Eğitimde Cinsiyetçilik” **Kadın Çalışmaları Dergisi**, C. 1, s.3, Ankara- 2006, s. 118.

¹⁰⁹ A.g.e.,s.122.

¹¹⁰ Kemal İnal, **Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s.40

Apple'a göre, okullar ideolojik bilgi ve değerleri dağıtır. Ayrıca eğitim sistemi, bilginin üretiminde de önemli yere sahip bir dizi kurum oluşturur. Okullar yeni bilginin, yeni sınıflar ve toplumsal katmanlarının meşrulaşmasına katkıda bulunur.

Aynı zamanda insanlar hayatlarını rutin bir şekilde yaşarken sınıf çatışmaları ve toplumsal cinsiyet çatışmalarının, ekonomik çelişkilerin bu insanların gündelik faaliyetlerinde nasıl işlediği, eski sınıflar ve yeni ortaya çıkan sınıfların kültürlerinin okul müfredatı üzerine bir yer için verdiği mücadelede görülebilir.¹¹¹

Devlet kurumlarından biri olan okullar ile devletçe belirlenen okul müfredatları, propaganda aracı olarak kullanılırlar ve var olan siyasal düzene göre farklı ideolojilere hizmet ederler. Okullar için bilginin seçimi ve düzenlenmesi, ideolojik bir süreçtir. Bu süreç belirli toplumsal sınıf ve grupların çıkarlarına hizmet eder. Ancak bu, okullarda öğretilecek bilginin tümüyle yönetici sınıfın fikirlerinin baskıcı ve doğrudan bir tarzda dayatıldığı sürecin bir yansıması olduğu anlamına gelmez.¹¹² Bilgi (gerçek) sosyal olarak oluşturulur, kültürel olarak uyarlanır ve tarihsel olarak yerleştirilir.

Bilgi iktidarın aracıdır. İktidarı beslemek ve güçlendirmek için işler. Bu nedenle her iktidar arayışıyla birlikte bilginin araçsallığı da artar. Bilgiye duyulan ihtiyaç iktidara duyulan güç tutkusunun artma derecesine bağlıdır. İktidar bilginin efendisi, egemeni olmak ister ve onu hizmetinde tutmak için gerçek bilginin belirli bir miktarını devamlı kendi kontrolünde tutar. Böylece, bilgi bir moral güç değil bir iktidar gücüne dönüşür.¹¹³

Eleştirel eğitimciler, bilginin gerçek olup olmadığını değil, temelde baskıcı ve sömürgeci olup olmadığını değil analiz edilmesini gerektiğini savunurlar. Örneğin, okul metinlerinde kadınlar ve azınlık grupları hakkında ne tür bilgiler yer almaktadır?

Sınıfta kullandığımız metinler, ırkçı, cinsiyet ayrımcısı ve ataerkil tutumları güçlendiren basmakalıp ifadelerin mi reklamını yapmaktadır? Toplumsal cinsiyet rollerine dair sınıf tartışmaları ve okul aktivitelerinde bu konu ile ilgili taşınan

¹¹¹W. M. Apple, **Eğitim ve İktidar**, Çev. E. Bulut, İstanbul, Kalkedon, 2012 s.58-85

¹¹² İnal, **a.g.e.** , s.50

¹¹³ Halis Çetin, Devlet, İdeoloji ve Eğitim, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25. (2), 2001, s.208

bilgileri nasıl karşılarız? Bu tür bir bilgiyi farkında olmadan değersiz görüp, bu öğrencilerin seslerini mi kısarız?¹¹⁴

Resmi müfredat açısından ideolojinin hangi soruları yanıtlamaya çalıştığı konusuna Gutek şu şekilde yaklaşmaktadır: Resmi müfredat açısından ideoloji şu sorulara cevap vermeye çalışır; ‘Hangi bilgi çok daha fazla önemlidir’, ‘En değerli bilgi kimlere verilecektir’, ‘Öğretimde ulusal politikalar ve öncelikler nelerdir’, ‘Kişisel amaçlar ve hedefler nelerdir’,

Tüm bunlar ve bilgiler toplum ve gruba katılım için midir’, ‘Teknolojik gelişme için matematik ve fen bilgisine önem veren bir politika mı izlenecektir’ veya

‘Müfredat program güzel sanatlar ve edebiyatı içermeli midir’ İdeolojik açıdan bu sorular cevaplandırılırken müfredat belirli bir biçim kazanır.¹¹⁵

İnal, toplumsal denetimle kültürel yeniden üretimin gerçekleştiğini savunmaktadır. Eğitim kurumu içinde denetimin, resmi ve açık müfredatın yanı sıra gizli müfredat aracılığıyla sağlandığı, belirli değer, tutum ve ilkelerden oluşan gizli müfredatın öğretmenler tarafından öğrencilere örtük biçimde aktarıldığını ve bu yolla okul ve toplumda toplumsal denetim uygulandığını ileri sürer. Okulda öğrencilere toplumsal eşitsizliklerin doğal olduğu öğretilirken, toplumda ise bireyler otoriteye uymak ve itaat etmek için yetiştirilirler.

Sınıf içindeki etkileşimleri inceleyen bir araştırma geleneği, çocukların toplum içinde yaşadıkları yoksunluğun sınıf ortamında yeniden üretildiğini göstermiştir. Bu araştırmalarla, okullarda resmi müfredatın yanı sıra – çocukları, toplumsal denetimleri, toplumdaki yerlerini ve eşitsizliğin doğal, kaçınılmaz olduğu varsayımını kabul etmeye yönelten – gizli bir müfredat daha olduğu ileri sürülmüştür.¹¹⁶ Turner’a göre, okullardaki baskın bakış biçimi, çocuklara kalıplaşmış “yetenekli”-“yeteneksiz” sınıflamasını kabul etmeyi öğreten ayırıcı altkültürler yaratmaktadır. Bu sistem içinde, öğrencilerin eğitim başarıları, sırf zekanın değil, sınıftaki ve okuldaki toplumsal düzenlemelerin sonucu olmaktadır. Egemen veya resmi ideolojinin başarı ölçütleri doğrultusunda belirlenen güç, statü ve prestij

¹¹⁴P. McLaren, **Okullarda Yaşam ve Eleştirel Pedagojiye Giriş**, Çev.M.E.Yunus, ve H.Arslan, Ankara, Anı Yayıncılık, 2011, s.311

¹¹⁵G. L. Gutek, **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev. N. Kale, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006, s.183

¹¹⁶Bryan Turner, **Eşitlik**, Çev. B. S. Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1997, s.49

yalnızca eğitimsel amaçları değil aynı zamanda öğretmen ve öğrenci davranışını da biçimlendirir.¹¹⁷ Okullarda resmi müfredat ek olarak gizli müfredat ile toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla hem müfredatı tasarlarken kullanılan egemen bilgi ve kültür hem de bu müfredatı uygulayan ve öğrencilere aktaran eğitim sistemi var olan kültürel ve politik alanların yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. “Okullar iktidar sahibi grupların kültür ve bilgisinin biçim ve içeriğini alıp koruyarak ve iletilmesi gereken meşru bilgi olarak tanımlayarak imtiyazların kültürel yollardan devamını sağlıyor. Ayrıca okullar egemen grupların ideolojik hegemonyasına katkıda bulunan normları, değerleri, eğilimleri ve kültürü de öğretme işlevi üstleniyor”.¹¹⁸ ‘Gizli okul’ veya çevre; öğretim ve öğrenmenin gerçekleştiği bir atmosfer olarak, öğrencinin sosyal ve zihinsel davranışları ile değerlerinin biçimlenmesine yardım eder. Çevre, hem okulun içinden hem de dışından kaynaklanan ideolojik unsurları içerir.

Sonuç olarak, eğitim sürecinde gerek gizli müfredat ile gerek resmi müfredat ile toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilmektedir. Okullar kültürel sermaye birikiminde ve mevcut sosyo-politik-kültürel yapının sürekliliği için anahtar bir rol oynamaktadır. Gerek akademisyenler tarafından yapılan araştırmalar gerekse eğitim sendikası Eğitim-Sen’in 2014 yılında gerçekleştirmiş olduğu Demokratik Eğitim Kurultayında ortaya konulan sonuçlara göre yapılan araştırmalarda müfredatın hala cinsiyetçi, militarist, ırkçı söylemlerle dolu olduğunu ve sadece Sunni İslam dinini ele alan müfredat bilgilerinin olduğu, sorgulamaktan uzak, ezberci, gerici ifadelerin yer aldığını ve tek tip insan yetiştirmeyi amaçladıklarını göstermektedir.

b) Ders kitapları

Örgün eğitim kurumları olan okullar sosyal yapılanmanın işleyişini ve devamını sağlayacak uygun nitelikteki elemanları yetiştirme işlevini yerine getirirken müfredat programlarının oluşturulması ve bireylere aktarılmasında pek çok aracı kullanır. Eğitim kurumlarında eğitimcilere rehberlik eden ve mevcut programının aktarımında önemli rol oynayan araçların başında ders kitapları gelmektedir.

¹¹⁷ Gutek, a.g.e.,s.182

¹¹⁸ Apple, a.g.e.,s.85

Esen ve Bağlı'ya göre ders kitapları, öğretmen açısından izlenmesi gereken eğitim programının hem tamamlayıcısı hem de uygulamalarda sınıf içi çalışmalara eşlik eden temel kaynak olması yönünden önem arz etmektedir.¹¹⁹

Ders kitaplarında cinsiyetçilik konulu en kapsamlı araştırma Firdevs Gümüšoğlu'na aittir.

Gümüšoğlu “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” konulu geniş kapsamlı çalışmasında 1928 yılından 1995'e kadar Türkiye’de yayınlanan ve ilköğretim kademesinde eğitimin sürdürülmesinde kullanılan ders kitaplarını ele almış ve incelemiştir. Bu çalışmayı yaparken ders kitaplarındaki metinler ve görsel unsurları (fotoğraflar ve resimler) cinsiyetçilik açısından analiz etmiştir. Gümüšoğlu özellikle ilköğretim kademesinin aileden sonra en önemli toplumsallaştırıcı etkiye sahip etkiye sahip oluşunu da çalışmasında vurgulamaktadır.¹²⁰

Araştırmasının sonunda Gümüšoğlu, ülkemizde pek çok iktidar döneminde günün egemen ideolojisi ve iktidarının ders kitaplarına kendi kadın imgesi ve ideolojisini yansıttığını bulmuştur. 1945 öncesinde kadına ülkenin kuruluşuna katkıda bulunması için önemli toplumsal işlevler yüklenirken, geleneksel roller vurgulanmazken, bu tarihten sonra ise kadınların asıl görevinin evi ve ailesi olduğu ders kitaplarında anlatılmaktadır.¹²¹

Gümüšoğlu'nun yüksek lisans araştırma konusu olan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” araştırması ilk 1996 yılında kitap olarak basılmış ve daha sonraki yıllarda geliştirilmiş araştırma sonuçlarına dayanarak 2013 yılında ‘Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet (1928-2013)’ adı altında yayımlanmıştır. Yapmış olduğu araştırmasının sonuçlarına göre, 1928 ile 1945 yılları arasında okutulan ders kitaplarında kadın erkekle birlikte sosyal yaşamda üretkendir. Kadın ve erkek işçiler yan yana gösterilmektedir. Kadın meslek sahibidir, çalışıp para kazanmaktadır, erkeğin eline bakmamaktadır. Kendine güvenli ve özerk bir kişiliğe sahiptir. Pek çok iş dalına erkeklerle birlikte girme şansı ve özgürlüğü vardır. Buna karşılık 1945'ten sonraki ders kitaplarına mesleklerde “kadın işi- erkek işi ayrımı” göze çarpmaktadır.

¹¹⁹Yasemin Esen, Melike Bağlı, T.İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme, Ankara **Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt:35, sayı:1-2, Ankara, 2002

¹²⁰ Firdevs Gümüšoğlu, **Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928-2013**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s.68-69

¹²¹ **A.g.e.**,s.69

1945 sonrası kitaplarında kadına yakıştırılan ve telkin edilen meslekler, ev kadınlığı başta olmak üzere, terzi, çitçilik, ilköğretim öğretmenliği. Buna karşılık aynı ders kitaplarında erkeklere yakıştırılan ve telkin edilen meslekler; yazar, kaptan, sporcu, mimar, mühendis, bankacı, ressam, subay, müzisyen, oyuncu, doktor, öğretmen, yönetici, çitçi, memur, tüccar, garsonluktur. 1950’den sonraki ders kitaplarında kadınlar tek başlarına bir şey almaya karar verecek imkân ve güce sahip değillerdir.¹²²

Çocuklara sık sık cinsiyete uygun roller almalısınız mesajı verilmektedir. Bu konuda Gümüsoğlu doğduğumuz andan itibaren cinsiyetçi bir ideoloji ile büyütüldüğümüzü çocukken "nazlı kızım/ aslan oğlum" sözcükleri ile cinsiyetçiliğin duygularımıza ve davranışlarımıza yerleştiğini söylemektedir.¹²³

Çocukların sosyalleşmesinde ve kendi varlığı dışındaki sosyal yapılanmayı anlayıp anlamlandırmasında oyun ve oyuncakların ayrı bir yeri vardır. Çocuklar çoğunlukla yaparak öğrenirler ve bu şekilde alınan bilgi daha kalıcı olmaktadır.

Gümüsoğlu’nun araştırmasının sonuçlarına göre 1945’ten sonraki ders kitaplarında oyun ve oyuncaklar da çocukların cinsiyetine göre farklılık arz etmektedir. 1928 ile 1945 yılları arasında okutulan ders kitaplarında böyle bir ayrım görülmezken 1945’ten sonraki ders kitaplarında tablo tamamen değişmiştir. 1945’ten sonra kız çocukları özellikle, evcilik oynarken gösterilmekte ve bu yolla anneyle ve ev işleriyle aralarında özdeşim kurulmasına çalışılmaktadır. Kızlar bunun yanında, oyuncak bebekleriyle oynarken, ip atarken aktarılmaktadır. Erkekler ise topaç çevirirken, uçurtma uçururken, top oynarken yani sosyal girişimi, hareketliliği içeren oyunlarda gösterilmektedir. Gümüsoğlu’na göre bu yollarla kız ve erkek çocuklara cinsiyete dayalı rol kalıpları mutlak ve tek doğru olarak sunulmakta, kız çocukları “erkek” gibi, erkek çocukları da “kız gibi” suçlamasından çekinerek büyüdükleri için cinsiyetlerine “uygun” oyunlar oynayıp sosyalleşmekte ve toplumsal iş bölümünde yerlerini almaktadırlar.¹²⁴

Gümüsoğlu’nun araştırmasının sonuçlarını 1945’ten sonraki ders kitapları Cumhuriyet’in ilerici, devrimci, cinsiyetçiliğe karşı hassas duruşunu taşıyan 1928

¹²² A.e.,s.97-124

¹²³ A.e.,s.66

¹²⁴ A.e.,s.131-136

yılında okutulan ders kitaplarından oldukça uzak olarak değerlendirir. Cinsiyetçiliğe karşı mücadelede geriye gidiş söz konusu olduğunu, 1928’lerdeki ders kitaplarındaki laik, halkçı, bağımsızlık ve cinsiyetçilikten uzak söylemden 1945’lerde vazgeçildiğini belirtmiştir.¹²⁵

Gümüšoğlu 2000’li yıllarda yaptığı çalışmanın kamu oyunda ses getirmesi ile birlikte kurumların bu konu üzerinde çalışmalar yapmaya başladığını belirtmektedir ve 2002 yılında da ders kitaplarına erkeğin mutfağın kenarından girmeye başladığı söylemektedir. 2009 yılında MEB’in yapmış olduğu Çalıştay da ders kitaplarının cinsiyetçi öğelerden arındırılması üzerinde çokça durulmasına rağmen 2009’dan sonra basılan kitaplarda cinsiyetçi söylemlerde herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtmektedir. Hatta 2011-2012 yıllındaki ders kitapların hem toplumsal cinsiyet hem de içerik açısından daha da sorunlu örneklerle dolu olduğunda eklemiştir.¹²⁶

“Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” konulu diğer bir araştırma da Sevrge’ye aittir. Sevrge 1998 yılında yaptığı araştırmasında ilköğretimin ilk beş yılında okutulmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’na onaylanmış Türkçe ders kitaplarının içeriğini oluşturan resimlerde ve metinlerde, çocuk ve yetişkin karakterlerin toplumsal cinsiyete ilişkin sunduğu model ve imgeleri incelemiştir. Bununla ders kitaplarının içerdiği cinsiyetçiliği ve cinsel rol ayrılıklarını saptamayı amaçlamıştır.

Sevrge araştırmasını toplumsal öğrenme kuramına yaslamaktadır. Sevrge’ye göre bu kuramın temel taşı olan “model alma” olgusuna göre, çocuklar sosyalleşme sürecine ilişkide buldukları bireyleri, aile üyelerini, arkadaşlarını, kitaplardaki resim ve yazıları, televizyon karakterlerini model olarak cinsiyete ait davranışları öğrenirler. Bu nedenle Sevrge, araştırmasında ders kitaplarındaki sunulan erkek ve kadın karakterlerin niteliklerini ele alarak çocuklara sunulan kadın ve erkek modellerini saptamaya çalışmıştır. Sevrge’nin incelediği kitaplar MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın onayıyla 1992-1993 öğretim yılından başlayarak, beş yıl süreyle ilköğretimde okutulan Türkçe ders kitaplarıdır. Sevrge çalışmasında içerik çözümlemesi yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın örnekleme,

¹²⁵ A.e.,s.175-196

¹²⁶ A.e.,s.45

incelemek üzere 116 Türkçe kitabından oranlı eleman örnekleme yöntemiyle seçilmiş 88 kitaptır.¹²⁷

Severge'nin araştırma sonuçlarına göre, toplumsal cinsiyete ilişkin yargılar bağlamında, bağımsızlık, kendi başına yetebilme, kendi başına kalabilme gibi kişilik özellikleri gösterenle erkek çocuklardır. Ev ile ilgili eylemleri kadınlar, kamusal eylemleri ise erkekler gerçekleştirmektedirler. Erkekler ev dışında, kadınlar ise ev içinde etkindirler.

İşbölümünde ise kadınlar ev içi rollerle, erkekler kamusal yaşamdaki etkinlikleriyle öne çıkmaktadırlar. Erkeklerin çocuğa yönelik ve evle ilgili eylemleri kadınlara göre oldukça azdır. Erkeklerin etkinlik alanı ev dışında gösterilmektedir. Ailedeki toplumsallaşma sürecinde erkek çocuklara tanınan özgürleşme kız çocuklara tanınmamaktadır. Kızlar ailenin ve evin güvenli ortamında kalmalıdır korunmalıdırlar.

Severge'nin araştırmasına göre toplumda bir "kadın mesleği" olarak görülen öğretmenlik nedeniyle kadın kamusal hayatta ders kitaplarında evden sonra en çok okulda gösterilmektedir. Öğretmenlik, kadının ev, eş, çocuk sorumluluklarını da aksatmadan sürdürebileceği bir iş olarak algılanmaktadır.

Pek çok metinde aile içi iş bölümü cinsiyete göre ayrılmıştır. Cinsiyete dayalı roller dikkati çekmektedir. Çalışan anne karakteri yalnızca iki kez geçmektedir. Baba metinlerde evin dışında çalışan, eve bakan, evin dışındaki dünyayı temsil eden bireydir.

Baba "evin direği"dir. Buna karşılık anne fedakardır, çocuklarına bakar, ev işlerini yapar.

"Kendi canını çocuğu için feda eden fedakar anne"dir kadın. Sosyal yaşamda Türk kadını ülkeye sağlıklı ve faziletli evlatlar yetiştirdiği, sosyal ve ekonomik hayatta erkeğin yardımcısı oluşu için değerlidir. Kadının en önemli görevi incelenen kitaplarda anneliktir.

Geleneksel düşünüş biçimleri ve cinsiyetçilik devlet tarafından ders kitaplarında devam ettirilmekte, yeniden üretilmekte ve yeni kuşaklara

¹²⁷ Y. E. Severge, **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Ankara, 1998

aktarılmaktadır. Severge'ye göre kitaplar aracılığıyla çocuklara tek tip bir kadınlık ve tek tip bir erkeklik modeli sunulması hem yanlış olacaktır hem de gerçek yaşama uymayacaktır. Çünkü toplumsal yaşamdaki gerçeklik ders kitaplarında betimlenenlerden çok daha çeşitlidir. Yaşadığımız toplum içinde, kadının erkekten daha az sosyal rol aldığı ve sınırlı bir çerçevede sınırlı davranışlarda bulunduğu sosyal çevrelerin yanında çok çeşitli meslek ya da etkinlikte olan kadın sayısı da kitaplarda betimlendiği gibi bu kadar az değildir. Bu açıdan incelenen kitaplar farklı sosyal grupları ve farklı sosyal yaşantılarla deneyimleri yansıtmamaktadır.

Şengül Altan Arslan tarafından Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” araştırmasında ilköğretim kademesinde okutulan ders kitapları içeriği açısından cinsiyetçiliğe göre ele alınmıştır. Arslan çalışmasında ilköğretimin tüm sınıflarında okutulan ders kitaplarını incelemiştir.¹²⁸

Arslan'ın yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre kadınlar temel özellikler olarak ders kitaplarında itaatkar, evcil, geleneklere bağlı, yumuşak huylu, narin, alıngan, şefkatli, fedakar, çaresiz, uysal pasif, çekingen gösterilmektedir. Buna karşılık erkekler, baskın kişiliğe sahip, bağımsız, lider özelliklere sahip, girişken, başarılı, yetenekli, bilinçli, kararlı, kendine güvenli, cesur, kahraman, kurnaz, zaman zaman öfkelenen, güçlü, azimli, inatçı gibi kişilik özelliklerine sahiptirler. Bu araştırmaya göre daha ilköğretim yıllarında çocuklara nasıl kadın ve erkek olacakları öğretilmektedir. Bu öğretiler de geleneksel cinsiyet rolleriyle ve cinsel rol ayrımcılığıyla doludur. Meslekler, ev işleri, sosyal hayatta yer alma konusunda elde edilen sonuçlarda diğer yapılan çalışmalarla benzer sonuçlar göstermiştir.

Arslan'ın çalışmasının bulguları da Severge ve Gümüsoğlu'nun bulgularını desteklemekte ve benzer sonuçlara ulaşmaktadırlar. Ders kitapları üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarında da bir kez daha görülmektedir ki toplumsal yapıdaki kurumlar tarafından üretilen ve toplumsal cinsiyeti oluşturan cinsiyetçi ideoloji çocuklarımıza daha eğitimlerinin ilk aşamalarından itibaren üstü örtük ya da açık olarak sistemli olarak ders kitapları aracılığıyla da verilmektedir. Çocuklarımıza

¹²⁸Ş A. Arslan, **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**, TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000

öğretilen ve benimsetilen bu cinsiyetçi yargılar büyüdükçe onların duyularına ve davranışlarına yerleşmekte kanıksanmakta, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Akademik olarak yapılan çalışmaların yanı sıra ders kitapları üzerine eğitim sendikaları içerisinde Eğitim-Sen'in yapmış olduğu çalışmalar ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bu konuda yapmış olduğu araştırmalar da vardır. Eğitim-Sen düzenlemiş oldukları eğitim kurultaylarında, sendika içerisinde bulunan eğitim gruplarının yapmış oldukları incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda ders kitaplarının ve müfredat içeriği raporları ve bildirimleri sunmaktadır. Bu konuda çok detaylı çalışmalar yürütülmektedir. Daha sonra elde ettikleri bulguları da üyelerini de bilinçlendirmek amacı ile kullanmakta aynı zamanda Eğitim Bakanlığı'nı da sonuçları iletmektedirler. Fakat Bakanlığın yaptıkları çalışmalarda sendika çalışmalarını ve raporlarını göz önünde bulundurmadığını da söyleyebiliriz. Eğitim-Sen'in yayımlanmış olduğu raporları incelediğimizde ders kitaplarının ve müfredatın cinsiyetçi, gerici ve militarist öğeler ile dolu olduğu sonucunu görmekteyiz.

Ayrıca bir sivil toplum kuruluşu olan Kaos GL Derneği Eğitim Çalışma Grubu'nunda 2013 yılında sosyal bilgiler ve hayat bilgiler ders kitapları üzerine yapmış olduğu bir çalışma vardır. Çalışmanın bir kaç sonucuna baktığımız zaman: Aile sunumu anne baba çocuktan oluşan heteroseksüel aile biçiminde, çocuklar ise genel olarak bir kız bir oğlan çocuğu şeklinde verilmiştir. Yer yer geniş aileye yer verilmiş ve ailede bağların sıkı olması vurgulanmıştır. İncelenen kitaplarda çizilen aile portrelerinin birbirine benzediği gözlenmektedir. Heteroseksüel aile sadece yer almaktadır. Kadının rol ve görevlerinin heteroseksist ve cinsiyetçi aile yapısı ile uyduğu gözlenmiştir. İş hayatındaki kadınlar genelde öğretmen ya da hemşire olarak gösterilmiştir. Kadın savaşta yardım eden konumda verilmiştir. Muhafazakâr bir giyim biçimine sahiptir.¹²⁹

Türkiye'nin imza attığı iki uluslar arası belgeden biri olan ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanmasını öngören Pekin Deklarasyonu sonuçlarına göre kalıplaşmış cinsiyet rollerinin ısrarla kullanılmasının kızların okula erişiminin ve okula devamının önünde bir engel olduğu vurgulanmaktadır. Pekin Eylem Planı, eğitimin her düzeyi için toplumsal cinsiyete duyarlı öğretim programlarının

¹²⁹ <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=17535> (Çevrimiçi) 21.05.2014

oluşturulmasını ve uygulanmasını öngörmektedir. Ayrıca bu doküman imzası olan ülkelere; “erkek çocuklar ve yetişkin erkeklerin değişen toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları çerçevesinde, eğitim materyallerini ısrarla muhafaza edilen cinsiyet rollerinden arındırmak için politikalar geliştirmekle sorumlu tutmuştur”.

Diğer cinsiyetçilikle mücadeleyi öngören ve Türkiye'nin imza attığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar arası Sözleşmesi olan Cedaw'ın 5. Maddesine göre sözleşmeyi imzalayan ülkeleri anlaşma “kadın veya erkeği diğerine göre aşağılayan; kadın veya erkeğin diğerine göre daha üstün olduğunu savunan veya kalıplaşmış cinsiyet rollerini temel alan rolleri öngören tüm adet, uygulama, geleneksel davranış ve önyargıların ortadan kaldırılmasını sağlamakla yükümlü kılmaktadır”. Yine aynı belgenin eğitimle ilgili olan 10. Maddesinin (c) bendinde ise, eğitimin bütünleştirilerek güçlendirilmesi, farklı eğitim türlerinin de geliştirilmesi, okul öğretim programlarının ve özellikle de okul kitaplarının gözden geçirilmesi ve öğretim yöntem ve tekniklerinin yeniden oluşturulması, bu amacın gerçekleştirilmesinin gerekliliği öngörülmektedir.

Fakat yapılan araştırmalara bakıldığında ülkemizde eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılan ders materyalleri ve ders kitapları cinsiyetçilikten arındırılmış değildir. Ders kitaplarını cinsiyetçilikten arındırma çalışmaları da bu araştırmalara göre hayata geçirilmemiştir. Ders kitaplarında hala erkeklere aktif, kadınlara ise pasif roller verilmektedir. Ders kitaplarında erkeklere kamusal alanda aktif rol ve görevler verilirken, kadınlara uygun görülen işler koca ve çocuk bakımı ile ev işleridir. Bu ders kitapları üzerine yapılan araştırma bulgularına göre Türkiye’de okulların geleneksel cinsiyet rollerini yeniden ürettiğini söylemek mümkündür. Öğrencide aileden gelen geleneksel cinsiyet rolleri ve kalıpları okullarda okutulan ders kitapları ve uygulamalarla pekiştirilmekte güçlendirilmektedir. Ders kitapları cinsiyet duyarlılığı taşımaktan uzaktır.

c)Öğretmenler

Eğitim sürecinde çocukların eğitim öğretimi sağlayan ve rehberlik eden tek kaynak ders kitapları değildir. Bundan daha önemlisi ve en önemlisi, eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren, belirleyen, direkt etkide bulunan, yapıp ettikleri ve söyledikleriyle çocuklar üzerinde kalıcı izler bırakan öğretmenlerdir. Bu nedenle cinsiyetçiliğe ilişkin öğretmen algıları, inançları ve kabulleri eğitim sürecinde

geleneksel cinsiyetçiliğin yeniden üretilmesinde ders kitaplarının yanına çok daha ayrı bir önem arz etmektedir. Öğretmenlerin içinde buldukları kültürdeki cinsel rol ayrımcılığının ne ölçüde farkında oldukları ve buna karşı tavırları sınıfta çocuklarla iletişimi, tavır ve davranışlarını, uygulamalarını etkileyecektir. Bu açıdan ders kitaplarının yanında öğretmenlerin de cinsiyetçilik algısının ölçülmesi eğitim sürecinde cinsiyetçiliğin yeniden üretiminin saptanması açısından önem taşımaktadır. Çünkü öğrenci okulda öğrendiklerini yalnızca ders materyalleri aracılığıyla değil yaşayarak ta öğrenir.

Gök eğitimin işlevlerini yerine getirirken, toplumun sınıf yapısının ve cinsiyete dayalı iş bölümünün bu alanda yeniden üretimin vazgeçilmez olduğunu belirtmekte ayrıca bu alan içerisinde kemikleşmiş cinsiyetçi ve ideolojik yapısıyla bu kurumlarda, yasalarla belirlenmiş müfredatı işlemekle yükümlü olan öğretmenlerinde çoğunun hakim olan bu ideolojik ve cinsiyetçi yapıyı sorgulamada yeniden üretilmesine katkı sağladığını söylemektedir.¹³⁰

Hegemonya, egemenliğin devamını sadece güç kullanarak değil, aynı zamanda devlet, okul, kitlesel medya, din, politik sistem ve aile gibi belirli yerlerde üretilmiş, üzerinde uzlaşmış sosyal uygulamalar, sosyal formlar, sosyal yapılar ile de sağlar. Hegemonya, güçlülerin, ezilenlerin rızalarını kazandığı ve ezilenlerin de kendilerinin baskı altına alınma sürecine bilmeden katkı sağladıkları bir mücadeledir.¹³¹ Örneğin, öğretmenler genellikle baskın toplumun değer, tavır ve sosyal uygulamalarını sürekli olarak eleştirel bir gözle sorgulamayı öğretmezler, böylece baskın kültürün hegemonyası korunmuş olurlar. Öğrenciler, derslere direnerek ve rahatsız edici davranışlar sergileyerek öğretmenin otoritesini sorgulamaya başladığında hegemonyaya itiraz etmiş olurlar. Baskın sınıf hegemonyası –ezilmişlerin rızasını alarak sağlanan- sosyal yaşamın sembollerini, temsillerini ve uygulamalarını öyle bir şekilde sunarak güvence altına alır ki, sosyal otoritenin ve eşitsiz güç ve ayrıcalık ilişkilerinin temeli her zaman gizli kalır. Baskın kültür, örneğin kadınların bazı işleri daha iyi yaptığı-ki bu işler çoğu zaman kadınları dezavantajlı duruma düşürmektedir (daha iyi temizlik ve bebek bakımı gibi)-

¹³⁰Fatma Gök, Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar** içinde, der. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993,s.162-167

¹³¹P. McLaren, **Okullarda Yaşam ve Eleştirel Pedagojiye Giriş**, Çev.M.E.Yunus, ve H.Arslan, Ankara, Anı Yayıncılık., 2011, s.300

efsanesini medyada, okullarda, dinde ve ailede işleyerek erkeklerin bu durumu bireysel yetersizlik olarak görmelerini sağlamayı güvence altına almıştır.

McLaren'a göre, hegemonyaya karşı mutlaka bir direniş olur. Okullar ve diğer sosyal, kültürel mekânların tamamen hegemonya kurma sürecinin esiri olduğu söylenemez çünkü bu kurumlarda da mücadele ve itirazlarla karşılaşmaktadır. McLaren bütün hâkim değerlerin baskıcı olmadığını ve eleştirel eğitimcilerin de kendi fikirleri uğruna bir tür hegemonyayı güvence altına almak istediğini savunur ve öğretmenler için bu süreçte belirli zorluklar olabileceği ve ideolojinin bu noktada çok önemli bir rol üstlendiğini ileri sürer. McLaren bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Öğretmenler için asıl zor olan, günlük sınıf ortamını kolayca anlaşılamayan yollarla sık sık yapılandırmaya çalışan hegemonyasal kontrolün, demokratik olmayan baskıcı özelliklerinin farkına varmaları ve onları dönüştürmeye çalışmalarıdır. Bu baskıcı özelliklere nadiren karşı konulur çünkü baskın ideoloji her tarafı o kadar kaplamıştır ki, bireylere bu ideolojiyi doğal, sağduyuya uygun ve ihlal edilemez olarak görmeleri öğretilir. İdeolojinin desteği olmadan hegemonyanın gemisini yürütmesi mümkün değildir.¹³²

Okul yaşantılarında öğrenciyle yüz yüze ilişki kuran ve hem bir rol model hem de bir otorite figürü olan öğretmenler, söz konusu sınıf ikliminin oluşumundaki rolleri bağlamında oldukça kritik bir konumdadır. Çünkü öğretmenler genel olarak sınıfta bir düzenleme ilkesi ve bir yönetim stratejisi olarak toplumsal cinsiyeti kullanırlar. Öğretmenlerin, 'iyi öğrenci' tanımları, beceri ve başarı beklentileri ve disiplin yöntemleri, öğrencinin cinsiyetiyle ilişkili olarak değişir.

Bazı beklentiler ve tutumlar, öğretmenin sınıf yönetimi stratejisinin bir parçası olarak, cinsiyetler arasında farklı sorumluluk alanları (örneğin sınıfın temizliği ve düzeni konusunda kız öğrencileri görevlendirmek) ve rekabet ortamları (fen ve matematik derslerinde erkekleri öne çıkarmak ya da bilgi yarışmaları düzenleyerek kızlarla erkekleri karşı gruplar olarak tanımlamak) yaratabilmekte, öğretmenin sınıfta kullandığı bu yöntemler sınıf ortamında kızları ve erkekleri kutuplaştırabilmektedir. Öğretmenlerin kızlardan ve erkeklerden farklı ve eşitsiz beklentileri, farklı zamanlarda ve bağlamlarda, hem kızları hem de erkekleri

¹³² P.McLaren, a.g.e., s.303

dezavantajlı hale getirebilmektedir. Örneğin ‘iyi öğrenci’ tanımı bağlamında kızlar ideal öğrenciler olarak inşa edilirken erkekler bir sorun olarak algılanabilmektedir. Öğretmenler de toplumsal cinsiyete göre tabakalaşmış toplumlarda yetiştiklerinden, o toplumun değerlerinin ve kültürel kodlarının taşıyıcısıdır; derslik etkinliklerini ve öğrencilerle kurdukları ilişkileri (bilinçli ya da bilinçsiz) toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpyargılar bağlamında yapılandırır. Öğretmenlerin öğrencilerden beklentileri, kullandıkları öğretim ve disiplin yöntemleri, öğrenci başarısını değerlendirme ölçütleri, öğrencilerin davranışlarını yorumlama biçimleri, çoğunlukla bu kalıpyargılar çerçevesinde şekillenir. Bu yaklaşımı destekleyen araştırmasında Tan, öğretmenlerin, özellikle orta öğretim sürecinde, beklenti ve davranışlarıyla cinsiyet ayrımcılığını pekiştirme, belli mesleklere ve cinsiyet rollerine yönlendirme ve cinselliğin denetimi gibi konularda öğrenciler üzerinde oldukça etkili olduklarını belirlemiştir.¹³³ Öğretmenlerin cinsiyetçi davranışları, görünüş ve giyinişe müdahale, karşı cins arkadaşlıklarında suçlama ve baskı uygulama, derslik içi tartışmalarda kızlara söz vermeme, sorularını dikkate almama, ders içeriğini cinsiyet gruplarına göre ayırıştırma, derslikte kız ve erkek öğrencileri oturtma düzeni, okul ve sınıf başkanlığı, temizlik, odun taşıma vb görevlerin dağıtımını çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu davranışlar okul öncesinde başlamakta ve öğrencilerin artık yetişkin kategorisine girdiği üniversite eğitimi sırasında bile açık ya da örtük biçimlerde sürmektedir.

Okulun ve derslik yaşamının en önemli aktörü olan öğretmenlerin mesleki sorumlulukları yeni engeller yaratmak değil, tersine çeşitli dezavantajlar yaşayan çocukları ve gençleri, özgür ve eşit bireyler olarak toplumsal yaşama hazırlamaktır. Bu anlamda eğitimcilerin sahip oldukları cinsiyetçi önyargıların ve kalıpyargıların, onların davranışlarını ve tutumlarını nasıl yönlendirdiğini/biçimlendirdiğini ve öğrenciler üzerinde nasıl olumsuz izler bırakabildiğini Tan, bu durumu şöyle dile getirir:

“Öğretmenlerin, gerek kadın gerekse erkek, mesleğe ve toplumsal cinsiyet rollerine yönlendirme, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını pekiştirme, cinsiyet gruplarının sınırlarını belirleme ve soyutlama, cinselliğin denetimi üzerinde etkileri söz konusu. Dahası bu etkiler eğitimin ilk düzeyinde başlıyor ve cinsiyetçilik ilerleyen aşamalarda

¹³³ Mine Tan, “Eğitimde cinsiyetçilik: Farkında mıyız?” **Kadın, 8 Mart, Eğitim-Sen Bülten Eki**, Ankara, Desen, 2007, s.15-18

farklı uzmanlık alanlarındaki öğretmenler tarafından biyolojik ya da kültürel değişik meşrulaştırıcılar kullanılarak yeniden ve yeniden üretiliyor.”¹³⁴

d) Okul ve Sınıf Ortamı

Eleştirel eğitimciler için politika çok önemli bir alandır ki, bu alan içinde ‘eleştirel pedagojinin savunucuları okullaşmanın her boyutunun ve eğitsel uygulamanın her formunun politik açıdan bir mücadele mekanları olduğunu kabul eder’. O halde eleştirel pedagoglar ‘konuları geniş açıdan ele almakla kalmalılar, fakat aynı zamanda okulların politik yapısını da anlamalıdır’. Politik iklim eğitsel kurumların müfredat pratikleri içinde olduğu kadar günlük rutinleri içinde de çok derin biçimde kökleşmesinden dolayı eleştirel pedagoglar, herhangi bir eğitim pratiğinin üst sınıfların çıkar ilişkileri bağlamında göz önüne alınması gerektiği görüşünü savunurlar.¹³⁵

Eğitim, ele aldığı konuları açık biçimde öğretmez. Eğitimin özerkliğine dıştan müdahale edilir; çünkü eğitim, egemen sınıfların iktidar ve kültürünü meşrulaştırır.¹³⁶ Eğitim sistemi içerisinde gerek eğitsel içerikler gerekse okul kültürü içerisinde gizli ya da açık yollarla statükoyu korumak için egemen kültür ve sınıfsal hiyerarşinin korunduğu göz önüne alındığında toplumsal cinsiyete ait roller bağlamında öğrencilere öğretildiği ve bunun gibi yollarla kız öğrencilerin ikincilleştirilebildiği görülmektedir. Arnot’a göre, hem sınıf hem de toplumsal cinsiyet ilişkileri maddi ve sembolik güce dayanan hiyerarşileri yapılandırmaktadır.¹³⁷

Sınıf diyalektiği ve toplumsal cinsiyet mücadeleleri bu hiyerarşiler içinde sürdürülmektedir. Okulların rolünü emeğin sosyo-seksüel ayrımının yeniden üretildiği toplumsal bir “alan” olarak araştırmak istediğimizde, bu iki toplumsal mücadele biçiminin doğasından, içerdiği farklı çıkarlardan ve bu gibi mücadelelerin, bu güç ilişkileri içinde adlandırılan ve kendilerine belirli sınıf ve toplumsal cinsiyet kimlikleri oluşturan bireyler tarafından nasıl “gerçekleştirildiğinden” haberdar

¹³⁴Mine Göğüş Tan, “Kadın Öğretmenlerin Anlatılarıyla Eğitimde Cinsiyetçilik” **Kadın Çalışmaları Dergisi**, C. 1, s.3, Ankara, 2006, s. 118

¹³⁵Kemal İnal, “Eleştirel Pedagoji: Eğitim(d)e Modern Özgürleştirici Bir Yaklaşım” **Alternatif Eğitim e-Dergisi** (1), 2010, s.14-23.

¹³⁶Kemal İnal, **Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s.81

¹³⁷Madeleine Arnot, “Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi”, aktaran, Fevziye Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim**, Ankara: Dipnot. 1. Baskı, 2012, s.143-180

olmamız gerekmektedir. Arnot'un 1980 yılında yaptığı bir çalışmasından aktardığına göre;

“...erkeklik ile kadınlığın ideolojik biçimleri, tarihsel özgüllükleri içinde ne ataerkinin maddi temelinden ne de sınıfsal yapılanmasından ayrı tutulabilir. Eğer kadınlığın ve erkekliğin bir tanımı egemen ise, bu birbiriyle çelişki içinde olsalar bile, hem ataerkil ilişkilerin hem de sınıf hâkimiyetinin bir ürünüdür”.¹³⁸

Clarricoates'in, dört ilkokulda yaptığı araştırmada, farklı kadınlık tanımları kullanmasına rağmen, “kadınların ikincil konumlarının her zaman sürmekte olduğu...” sonucuna ulaşmıştır. Clarricoates'in deyişi ve Arnot'un aktardığına göre hangi “sınıfa” ait olursa olsun bütün kadınlar (kadının ekonomik sınıfı genellikle babaları ve kocaları ile ilişkilidir), baskı altındadır. Kadının bu baskı altında oluşunun merkezinde, cinsel işbölümü yoluyla evlilik ve aile kurumlarınca korunan eril hiyerarşik toplumsal düzen olan ataerkillik bulunmaktadır ve bu baskı altında tutmaya onay veren yer, içerisinde barındırdığı cinsiyet ayrımını sembolik farklılığa dönüştüren okullardır.¹³⁹

Sayılan'a göre, günümüzde okullar süregelen toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımının yeniden üretimini engellemek açısından çok önemli bir role sahiptir. Eğitim sistemleri hala gerek okulda sunulan bilgi süreçleri aracılığıyla, gerekse okulun sunduğu kültürel iklim içinde, egemen cinsiyetçi kalıp yargıların ve değerlerin yeniden üretiminde kilit bir rol oynamaya devam etmektedir.

Eğitimde cinsiyetçilik konusunun en önemli noktalarından biri eğitim sürecinin özünün, içeriğinin, bilginin aktarılış biçimin ve yorumlanmasının, değerlendirilmesinin ve uygulamaların taşıdığı anlamlardır. Öğretmen davranış ve tutumlarının yapılan pek çok araştırma sonucunda görüldüğü gibi öğrencilerin sosyal sınıfı, cinsiyeti, etnik grubu, derisinin rengi, hatta öğrencinin adından dahi etkilenebildiği görülmüştür. Dünyanın pek çok yerinde okulların kurumsal yapısı, okul iklimi, ve okul organizasyonu erkek egemen bir yapılanma görüntüsü taşımaktadır. Bu perspektifle günümüzde okullar toplumda varolan eşitsiz, haksız iş bölümünün meşru, doğal ve hatta kaçınılmaz olduğu görüşünü nesilden nesile aktaran kurumlar durumuna düşmüşlerdir. Kadınlar öğretmen olarak eğitim sisteminde sayıca yoğun olarak temsil edilmelerine karşın idari ve karar verme

¹³⁸ Arnot, **a.g.e.**, s. 146

¹³⁹ **A.e.**, s.152.

mekanizmalarında yeteri kadar yer almamaktadırlar. Kadınlar nadir olarak müdür oldukları zaman “Bayan Müdür” olarak adlandırılırken hiçbir erkek idareciye “Bay Müdür” denmemektedir. Karar verme mekanizmalarında yer alan kadınların da çoğunlukla evlenmemiş veya çocuk yapmamış kadınlar olduğu görülmektedir. Bunda ataerkil sistemin kadına dayattığı ev işi ve çocukların bakımı ve yoğun ücretsiz ev hizmetinin aldığı pay yüksektir.¹⁴⁰

Sayılan, 1970’lerde okulu inceleyen ilk feminist eleştirilerin okulu aslında bir toplumsallaştırma alanı olarak gören yaklaşımlardan geldiğini açıklamaktadır. Bu yaklaşımların odak noktası okuldaki cinse dayalı toplumsallaşma ile cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretiminde okulun, öğretmenin rolü ve eğitim materyalleridir.¹⁴¹

Cinsiyet rolü ya da toplumsallaşma teorisyenleri olan ilk feminist eğitimciler, kadınlar ve erkekler arasındaki benzerliklere vurgu yaptıkları için eşit eğitim fırsatlarının sunumu ile hedeflenen işlere erişimde cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceğini savunmuşlardır.

Yaşıt gruplarının okul öncesi eğitimden başlayarak kız- erkek ayrımı yapılarak ayrı oturtulması bir soyutlamadır. Bunun amacı aslında kız ve erkek öğrencilerin birbirlerine yaklaşmasını önlemek yani onların cinselliklerini kontrol altına alabilmektir. Bu süreç bazen öğrencinin kendi kararıyla, bazen öğretmenlerin ya da yöneticilerin kararıyla oluşabilir. Bu olgu, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını sürdürmekle kalmaz, buradaki iki cinsiyetin, hayatlarının geri kalan bölümlerinde dost ve arkadaş olabilme olasılıklarını da ortadan kaldıracı bir etkiye sahip olabilir. Cinsiyete göre ayrılmış, yaşıt gruplarındaki kızların ve erkeklerin her iki grubun ilgi ve etkinliklerini tanımak ve bunlara katılmak konusunda olanakları sınırlı kalır, ayrıca öğretmenlerin sınıfta ayrılmış olan kız ve erkek gruplarıyla eşit olarak etkileşimde bulunmasını güçleştirir.¹⁴²

¹⁴⁰ Fatma Gök, Eğitimde Cinsiyetçilik Bağımsız Bildiriler, **Eğitim-Sen 1. Kadın Kurultayı**, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2004, s. 167-174

¹⁴¹ Sayılan, **a.g. e.**, s.15

¹⁴² TÜSİAD, **Kadın Erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul,2000,s.82-83 (Çevrimiçi)

http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/kadin2000.pdf 04.11.2014

2.BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE EĞİTİMDEKİ CİNSİYETÇİLİĞE KARŞI SENDİKALARIN ROLÜ

Her ulusun bir eğitim felsefesi vardır. Bu felsefe, o ulusun geçmişten gelen birikimlerini süzgeçten geçirerek, iyi ve geliştirilebilir olanı korurken, işlevselliğini kaybedenleri ayıklayarak, dinamik bir süreci sağlar. Bir ulusun eğitim felsefesi, temelde, onun geleceğe yönelik “nasıl bir insan yetiştirmeliyiz” sorusuna yanıt veren bir kurguyu içerir. Yapıcı'nın da bahsettiği gibi bir ulusun eğitim felsefesinden bahsedilmesi, o ulusun siyasal sistemini de kapsayan siyasal bir kurguyu içerir. Ancak, bu siyasal kurgu ile eğitim felsefesi bir ve aynı şey değildir. Eğitim felsefesinin oluşturulmasında siyasal sistem bir araçtır. Siyasal sistem ve dönemin siyasi iklimi sadece eğitim politikalarını belirleyen dinamikler değil aynı zamanda eğitim sistemi içerisinde yer alan kurum ve örgütlenmeleri de etikler. Onların da eğitim süreci içerisinde nasıl politikalar üretmesi gerektiğini belirler. Değerlendirdiğimiz zaman eğitim politikaları ana çatıyı oluşturmakta ve eğitimin diğer öğeleri de doğrudan onlardan etkilenmektedir.

Eğitimin işlevlerinden birinin de sosyal değişme yaratmak olarak düşünüldüğünde, kültür dinamiklerinin sosyal değişme yoluyla, eğitim politikalarının beslenmesinde bir rol oynaması doğal bir sonuç olarak düşünülmelidir. Ancak, kültürün, eğitim politikalarının geliştirilmesinde bir engelleyiciye dönüşmemesi gerekir. Bu nedenle, eğitim politikaları geliştirilirken, toplumsal uzlaşma sağlanması, topluma eğitim politikalarının açıklanması ve toplumun ikna edilmesi gerekir.¹⁴³

Fakat ülkemizde alınan eğitim politikalarına baktığımız zaman bahsedilen özelliklerin hiç birinin göz önünde bulundurulması alındığını söyleyemeyiz. Son yıllarda yapılan Milli Eğitim Şuralarına ve kararlarına baktığımız zaman eğitim de alınan kararların ideolojik olarak hükümete yakın olan Sivil Toplum Kuruluşları ve sendikaları tarafından görüş önerileri olarak sunulmakta ve birlikte aldıkları kararlar çerçevesinde uygulamaya konmuş olduğunu görülmektedir. 18. Milli Eğitim Şurasında eğitim sendikaları içerisinde yetkili olan sendikanın önerisi doğrultusunda

¹⁴³ Mehmet Yapıcı, “Eğitim Politikaları ve Etkileri, Üniversite ve Toplum”, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Haziran 2006, Cilt 6, Sayı 2 (Çevrimiçi) <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=270> 23.05.2014

alınan 4+4+4 kararı ve şuranın hemen ardından bu politikanın uygulamaya konulması bize iktidar ve siyasal erkin eğitim politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında kendi ideolojilerine yakın olan sendikanın politika üretmekte ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiyi daha da iyi görebilmek için, hükümetin tekelinde olan sendika öncülüğünde 2-6 Aralık 2014 tarihleri arasında yapılan 19. Milli Eğitim Şurasına bakmak büyük önem taşımaktadır. Çünkü burada alınan kararlarda yine eğitim politikalarında olması gereken özellikleri değil sadece hükümetin ideolojik özelliklerini taşıyan ve belli bir zümreye hizmet eden, toplumun diğer kesimlerini dışlayan ve pedagojik olarak uygulanması yanlış olan kararların alındığını görmekteyiz.¹⁴⁴

Eğitim sendikaları, toplumun en temel kurumlarından biri olan ve o ulusun ihtiyacı olan bireyleri inşa eden bir sektöre hitap ettiklerinden çok önemli bir konumdadırlar. Zira eğitimde olan ve olması muhtemel olan tüm gelişmelerin, yeniliklerin, eğitim politikalarının üretilmesinin üzerinde eğitim sendikalarının etkileri söz konusu olabilmektedir. Günümüzde özellikle Avrupa’da ve gelişmiş ülkelerde eğitim sendikaları, eğitim alanında (eğitim anlayışında etkili olan siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal birçok etmen üzerinde), siyasal iktidarlar ile toplum arasında önemli bir işleve sahiptir. Öte yandan önemli bir gerçek de; çağımızın hızlı ilerleyiş serüveninde eğitim sendikaları, değişimin temel yapı taşı olma vasfı taşıyan eğitim hareketliliğine uyum sağlayıp hatta liderlik yapabilmek için sürekli değişim ve gelişime açık bir yapı göstermek durumunda olmalarıdır. Örneğin; eğitim amaçlı kurulan sendikalar, Avrupa Birliği’nde ve Japonya’da siyasal erkin eğitim politikaları üretmesi ve uygulamasında yönlendirici ve etkileyici olduğu gibi, alternatif, gönüllü eğitim hizmetlerini yürüten, insan kaynaklarının geliştirilmesi açısından önemli kaynaklar ve proje üreten faaliyetlerde de bulunmaktadır. Avrupa Birliği’nde 2000 yılından sonra Sivil Toplum Geliştirme Projesi olarak adlandırılan Euro Conceil

¹⁴⁴ Daha fazla bilgi için bkz:(Çevrimiçi)

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=22565#.VMdjWCzvAxI (21.05.2015)

Grupları, eğitim sendikaları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde önemli proje çalışmalarını yürütmektedirler.¹⁴⁵

Eğitim sendikalarının amaçlarını da Eraslan şu şekilde belirtmektedir:

- Üyelerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve meslekî haklarını, menfaatlerini korumak ve geliştirmek,

- Türk millî eğitim sisteminin uygulamada ortaya çıkan eksikliklerini, aksaklıklarını ve yanlışlıklarını tespit ederek, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde yol göstermek, görüş ve önerilerde bulunmak,

- Eğitim sisteminin ve programının, ders kitapları ile tüm eğitim faaliyetlerinin içeriğinin, kültürel zenginliklerin tamamını kapsayacak biçimde düzenlenmesinin ahlaki, vicdani ve insan hakları açısından bir gereklilik olduğunu savunmak,

- Üyelerine yaptıkları işe uygun, insan onuruna yaraşır hayat sürmelerine, aile sorumluluklarını yerine getirmelerine ve mesleki saygınlıklarını sürdürmelerine olanak sağlayacak yeterli bir ücret kazanımı sağlamaya çalışmak

- Üyelerinin unvan ve hizmet sınıfına bakılmaksızın iş güvenliği, mesleki saygınlık ve çağdaş çalışma şartları ile sosyal güvenlikten doğan haklarını geliştirmek için çalışmak,

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Belgeleri, İLO Sözleşmeleri ve Avrupa Birliği Anayasası ile Türkiye'nin onayladığı diğer uluslar arası sözleşmelerde yer alan hakların hayata geçirilmesi için çaba göstermek,

- Ulusal ve toplumsal sorunlara duyarlılık göstermek, bu konuda kamuoyu oluşturmak ve üyelerini bilinçlendirmektir.¹⁴⁶

Bu durumda da eğitim sendikaların eğitim politikalarını oluşturulma sürecindeki etkileri çok önemlidir. Eğitim sendikalarının, siyasi erkin yapmış olduğu toplumsal cinsiyet politikalarına etki edebilmesi ve sonuç alabilmesi için kendi toplumsal cinsiyet politikaları olmak zorundadır. Çünkü toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması; eşitlikçi ve demokratik bir toplum yaratmanın

¹⁴⁵ İbrahim Çankaya, **Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitim Amaçlı Faaliyetleri (Elazığ İli Sendika Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2005, s.1-20.

¹⁴⁶ Levent Eraslan, "Öğretmen Sendikacılığının Değerlendirilmesi", **21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Ankara, 2012, s.59

temel taşlarından birisini oluşturmaktadır. Bu eşitlikçi topluma ulaşmanın yolu cinsiyetçi kalıplardan arınmış bir eğitim sisteminden ve okullardan geçmektedir.

O halde toplumsal cinsiyet bilincinin gelişmesi ve bunların eğitim süreci içerisinde uygulanması için eğitim politikaların belirlenme sürecinde sendikalara büyük iş düşmektedir.

Bu bağlamda da tezin cevap aradığı sorulardan ilki ülkemizde buluna eğitim sendikaların devlet tarafından eğitim alanında yapılan toplumsal cinsiyet politikalarına etkileri nelerdir ve eğitim sendikalarının sahip olduğu toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları nelerdir?

Sorduğum sorulara cevap bulabilmek için de bu bölümde de ilk olarak devletin eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet alanında yapmış olduğu politikalar incelenip, üye sayısını göz önünde bulundurularak ve eğitimde ki etkinliğini ele alınarak örneklem olarak çalıştığım üç eğitim sendikası olan Eğitim-Sen, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen kısaca tanıtılmıştır. Üç sendikanın da toplumsal cinsiyet politikalarını ortaya çıkarabilmek için de sendikaların basın yayın faaliyetlerine, eğitim çalışmalarına, kampanyalarına, çalıştay ve kurultay kararlarına bu bölümde bakılmıştır.

Siyasi iktidarın kendi ideolojisi ve beklentileri çerçevesinde oluşturmuş oldukları politikaların asıl görünür kılındığı ve uygulandığı alan okullar ve bu politikalarının uygulayıcı olan öğretmenlerdir. Eğitimde var olan cinsiyetçi politikaların sürdürülmesinde ve yeniden üretiminde öğretmenler başat rol oynamaktadır. Öğretmenlerin de toplumsal cinsiyete bakış açısını etkileyen dinamikler vardır ve bu dinamiklerden bir tanesine de sendikalardır.

Tezimde cevap aradığım ikinci soru ise eğitim sendikalarının sahip olduğu toplumsal cinsiyet politikalarının kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmadaki rolü ve etkileri nelerdir. Bu soruların cevapları da üçüncü bölümde incelenip tartışılmıştır.

2.1. Devletin Eğitim Alanında Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Tarihsel olarak eğitim sistemi, devletin en çok müdahale ettiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle bu durum beraberinde devletin üstlendiği işlev ve fonksiyonların eğitim sistemine taşınmasına neden olmuştur. Yeni gelen her hükümet kendi siyasal ideolojisini ve beklentilerini karşılayacak olan bir eğitim sistemini de beraberinde getirmektedir ve uygulamaktadır. Bu da her dönem içerisinde eğitimi işin içinden çıkılmaz bir hale getirmekte ve eğitimin içeriğini boşalttığı gibi daha da anlamsızlaştırmaktadır. Bunların hepsi tabi ki yapılan eğitim politikalarına ve uygulamalarına bağlıdır.

Bu noktada Mehmet Yapıcı'nın 'Eğitim Politikaları ve Etkisi' isimli makalesinde bahsettiği gibi eğitim politikaları bireysel yaşantıları doğrudan etkiler, toplumsal yaşantıları doğrudan etkiler ve eğitim politikalarındaki değişiklikler etkisini uzun yıllar sonra gösterir. Eğitim politikası üreticileri, gündelik olgu ve olaylar üzerinden hareket ederek etkisi yıllar sonra ortaya çıkabilecek kararları, yeterince irdelemeyen alırlar. Dolayısıyla bir eğitim yatırımının sonucunun ortalama 20-25 yılda ölçülebildiği düşünüldüğünde, eğitim politikası belirleyicileri, almış oldukları yanlış kararlar nedeniyle bedel ödememektedirler. Yapıcı'nın da değindiği gibi Köy enstitülerinin kapatıldığını herkes bilir ama hiç kimse neden kapatıldığını pek bilmez. Bu okullar, "solcu" yetiştirdiği gerekçeleri ile kapatılmıştır. O dönem iktidar da olanların siyasal çıktıları ve örüntüleri ile bağdaşmadığını ve yapılan en kolay yöntem olan 'bir kılıf bulur bunu da hallederiz' zihniyeti ile hareket edildiğinden eğitim içindeki en verimli çıktıları olacak bir uygulamaydı. Fakat aradan geçen yılların ardından bakıldığında, her siyasal düşüncede insan, alınan kararın yanlış olduğu konusunda hemfikir görünmektedir. Ama kim kapattı ve yaptığı yanlışın bedelini ödedi mi sorularına somut yanıtlar bulmak mümkün görünmemektedir. Çünkü eğitim sisteminde alınan kararlar sonucunda ve uygulanan politikalar sonucunda bir nesil bu durumdan etkilenmektedir. Tabi birey üzerinde ve toplumda yaşanan bu uygulamaların sonucunda bu yasa yapıcıların hiç biri hesap vermemektedir. O halde hükümetler bir ulusun tarihi içinde, belirli bir dönem temsil yetkisini aldıklarında, eğitim politikalarını kendi dünya görüşlerine uygun düzenlemeler yapma hakkını kendilerinde görmemelidirler. Çünkü eğitim politikası belirlemek ve yürütmek, vergi politikaları belirlemeye benzemez. Eğitim

politikalarının somut etki ve sonuçları 20-25 yılda görülebilir. Hükümetler, 20-25 yıllığına seçilmemişlerdir. Dolayısıyla bunun bilincinde davranmaları gerekir. Hükümetler bedelini başkalarının ödeyeceği kararları alırken, daha özenli, üzerinde ulusal uzlaşma sağlanmış kararlar almaya çalışmalıdırlar. Bu uzlaşmadan kastedilen sadece Ulusal Meclis'den çıkan karar değildir. Buna ek olarak, Sivil Toplum örgütlerinden, Sendikalardan, Bilim adamlarından, Üniversitelerden yardım alınmalı, Kitle iletişim araçları yoluyla, kamuoyu önünde tartışmalar yoluyla katılım artırılmalıdır. Yakın geçmişte, uygulanan ve kısa sürede kaldırılan Kredili Ders Geçme sistemi unutulmamalıdır. Bunun bedelini politikacılar değil, yukarı dada bahsedildiği gibi öğrenciler, veliler yani toplum ödemektedir.

Eğitim politikaları üzerinden gündelik siyaset yapılamaz. Çünkü eğitim politikaları bugün ile ilgili değildir. Eğitim politikaları gelecek ile ilgilidir.

Eğitim politikalarındaki başarı da başarısızlık da herkese aittir. Başarı, mutluluk ve refah; başarısızlık ise, toplumsal kaos ve çatışmaya neden olabilir.

Eğitim politikaları süreklilik ve planlama gerektirir. Bunun için, geçmişin iyi analiz edilerek dersler çıkarılması, bugünün sorunlarının tespit edilmesi ve gelecekte yaratacağı etkilerin öngörülmesi gerekir. Bunu yapabilecek nitelik ve donanımda insanlardan yararlanmak ve elde edilen bulguları da ciddiye almak gerekir. Görüntüyü kurtarmak yapıyormuş gibi görünen analizler, faydadan çok zarar getirebilir. Elde edilen bulguların ulusal uzlaşma için kamuoyu ile paylaşılması ve tartışılması ise en az analiz ve durum tespiti yapmak kadar önemli görülmelidir.

Eğitim politikaları, bireysel gereksinimlere, belirli bir tabaka ya da zümrenin taleplerine ya da belirli bir dünya görüşünün anlayışına terk edilemez.

Eğitim politikaları, ekonomik bir değer olarak da; ciddi ve pahalı yatırımları gerektirir. Bu para ulusun parasıdır, bu parayı en etkin ve verimli şekilde kullanmak, sadece ekonomik yatırımlara has bir durum değildir. Eğitim yatırımlarında da aynı özen ve basiretin gösterilmesi gerekir.¹⁴⁷

İlk olarak devletin eğitimde toplumsal cinsiyet alanında yapmış olduğu politikalar ele alınmıştır.

¹⁴⁷ Yapıcı, a.g.e.,s.1-2

Yaklaşık olarak 50 yıldan beri, eğitimin özellikle de temel eğitimin yaygınlaştırılması görüşü egemendir. Ülkemizde de 1982 Anayasasında tüm vatandaşlarımızın, ayırım yapılmadan temel eğitim görmesi yasal olarak güvenceye alınmıştır.

Anayasamızın 42. Maddesinde yer alan “ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır” hükmüne paralel olarak 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu “ Genellik ve eşitlik ilkesi” üzerine kurulmuştur. Buna göre kız erkek ayrımı yapılmaksızın her çocuğun temel eğitim hizmetlerinden faydalanması esastır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, eğitim kurumlarının cinsiyet ayrımı gözetilmeden herkese açık olması, eğitimde kadın – erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanması, okullarda kız – erkek karma eğitim yapılması, ancak eğitimin türüne, imkan ve zorluklarına göre bazı okulların yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılması ilkelerini benimser. Türkiye’nin, Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW, 1979), Pekin Eylem Planı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusu kapsamındaki uluslar arası taahhütleri de, kadınların ve kız çocuklarının eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak tüm önlemleri almalarını gerektirir.

CEDAW Sözleşmesinin eğitimle ilgili olan 10’uncu maddesiyle bağlı olan ancak farklı bir maddesi niteliğindeki 5. Maddesine göre; Sözleşmeye taraf olan devletler, herhangi bir cinsiyet grubunun diğerine oranla üstünlüğünü aşağılanmasını ya da bir cinsiyet grubunun diğerine oranla üstünlüğünü savunan ya da kadın ve erkeklere ilişkin kalıp yargılara dayalı rolleri öngören her türlü örf, adet, geleneksel davranış ve önyargıyı ortadan kaldırmakla yükümlüdürler.

Devletin bunu nasıl yapacağına yönelik olarak Sözleşmede öngörülen gereklerin mekanizmalarını gösteren doküman da, Pekin Eylem Platformu’dur. CEDAW Sözleşmesi, bir anlamda kadınların insan haklarının Anayasası diyebileceğimiz bir sözleşme, Pekin Eylem Platformu da onun nasıl uygulanacağını devletlere, ama sadece devletlere değil, fert olarak her birimize, hükümet dışı kuruluşlara, gönüllü örgütlere ve de uluslar arası kuruluşlara görev yükleyen, bunun mekanizmalarını, politikalarını ayrıntılarıyla belirten bir belgedir. Yine aynı belgenin

eğitimle ilgili olan 10. Maddesinin (c) bendinde ise, eğitimin bütünleştirilerek güçlendirilmesi, farklı eğitim türlerinin de geliştirilmesi, okul öğretim programlarının ve özellikle de okul kitaplarının gözden geçirilmesi ve öğretim yöntem ve tekniklerinin yeniden oluşturulması, bu amacın gerçekleştirilmesinin gerekliliği öngörülmektedir. Türkiye, CEDAW'a (md. 10) taraf bir ülke olarak, eğitim alanında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını güvenceye bağlamak üzere, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tüm önlemleri alıp almadığı konusunda hesap vermek yükümlülüğü altındadır.

Pekin Eylem Platformunun hedefleri arasında: Eğitime eşit ulaşılabilirlik sağlamak, Kadınlar arasındaki okumaz yazmazlığı ortadan kaldırmak, Kadının mesleki eğitime, bilim ve teknolojiye ulaşılabilirliğini ve eğitimi sürdürmesini geliştirmek, Eğitime yönelik reformların uygulanmasını izlemek ve bunlar için yeterli kaynak tahsis etmek, Kız çocuklar ve kadınlar için hayat boyu eğitim ve öğrenim sağlanması yer almaktadır.

Ülkemizde de kız ve erkek çocukların eğitime katılımı zorunludur ve bu zorunluluk konusunda yasayla yaptırım sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, yasal düzenlemeler çocuğun okula gelmesi için yeterli değildir. Özellikle kırsal yörelerde çocuk işgücünden yararlanmak veya okul masraflarını karşılayamamak gibi gerekçelerle aileler çocuklarını okula göndermemektedirler.

Uluslararası örnekler; bütçeden kaynak ayırarak ve bu kaynakları etkili kullanarak; anne babaların ve toplumun desteğini alarak; kampanyalar, esnek okul programları, teşvik programları, burslar aracılığı ile kız çocukların aileye maliyetinin en aza indirilebildiğini göstermektedir. Pakistan'da ailelere kızlarının temel eğitime devam ettiği her ay için verilen bir teneke yağın, iki yıl içinde kız çocukların okullulaşma oranını iki katına çıkardığı saptanmıştır. Bangladeş'te kız çocuklara sağlanan bursların kadın okullulaşma oranını %50 oranında yükselttiği, Peru'da ders kitaplarının parasız dağıtılmasının erkek okullulaşma oranlarını etkilemediği halde, kızların oranlarını 3 kat artırdığı belirlenmiştir.¹⁴⁸

Kadın – erkek eşitliği açısından oldukça önemli bir diğer adım, 25 Şubat 2009 tarihinde TBMM'de kurulan Kadın – Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'dur.

¹⁴⁸ TÜSİAD, **Kadın Erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul,2000, s. 99

Bu alanda atılan önemli bir adım da Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ile ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği ile hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”dır. Bu planla yapılması hedeflenen şey, “toplumsal cinsiyet eşitliği” ile ilgili bilinç oluşturmaktır. Yasal düzenlemelere rağmen, toplumsal yapı içerisindeki cinsiyetçi değer ve yargıların kadınların sosyal yaşam alanında, gündelik yaşam pratikleri içinde mevcut yasal haklardan yararlanmalarının önünde engel oluşturduğu bir gerçekliktir. İşte bu gerçeklikten hareketle oluşturulan bu eylem planında eğitim bölümü de geniş bir şekilde yer almıştır. Burada sorun, yasaların gündelik hayatta yansıyamaması ve dolayısıyla milyonlarca kız çocuğunun yasalara rağmen ayrımcılığa maruz kalmasıdır. Kağıt üzerinde kız çocuklarının eğitim hakkı güvenceye alınmıştır. Ancak eğitim süreçlerine katılım, (Okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim düzeyi) açısından kız çocuklarının karşılaştığı sorunların başında okullulaşma oranının erkek çocuklara göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu alandaki sorunların tespiti ve çözüm yollarının bulunabilmesi açısından istatistikî verilerin sağlıklı toplanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁴⁹

Eğitim istatistikleri zorunlu eğitim çağındaki çocukların %10'unun okullulaşmadığı, bunların yaklaşık dörtte üçünü kız çocuklarının oluşturduğunu göstermektedir.

Eğitim, kendini ve toplumsal konumunu tanımlayabilme ve bu tanıma sonucunda farklı talepler dile getirme ve bir şeyleri değiştirebilme şansı sunar kadına. “...Ama erkeklerin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri çabalar sonuçta kadının toplumsallaşmasına yarayarak, onun sadece anne ve ev kadını olma zincirini kırmasına yol açmıştır. Çünkü “iyi” olmak için eğitim şarttır. Eğitim de farklı kimlikler istemini gündeme getirir bir süre sonra...”¹⁵⁰

Türkiye'nin 1949 yılından bu yana üyesi olduğu Avrupa Konseyi 12.10.2007 tarihinde, 47 üye devletin eğitim sistemlerinin her düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşılabilmesi için, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmeyi amaçlayan önlemleri, öncelikle toplumsal cinsiyet eğitimini yasalara özümseyerek,

¹⁴⁹ Mine Tan, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD-KAGİDER, İstanbul 2008 s. 32.

¹⁵⁰Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.319.

geliştirmeleri ve desteklemeleri konusunda bir tavsiye kararı almıştır. Kadın-erkek eşitliğinin demokratik yurttaşlığın temel bir ilkesi olarak eğitim politika ve programlarında özellikle hedeflenmesi gereği vurgulanarak okulların, olumlu değişimin araçları olabileceğine ve farkındalığın geliştirilmesi, yanlış bilgilerin düzeltilmesi, yeni davranış modelleri sunulması yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi açısından toplumda özel bir konumda bulduklarına dikkat çekilmektedir.

Kız çocukların eğitime kazandırılması ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda kamu kurumlarının, uluslararası ve/ya da sivil toplum ya da özel sektör kuruluşlarının birlikte ya da ayrı ayrı yürüttüğü çeşitli proje ve kampanyaların artışı söz konusudur. Bu kampanyalar arasında Haydi Kızlar Okula, Ulusal Eğitime Destek, Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları, Anadolu'da Bir Kızım Var Öğretmen Olacak, Baba Beni Okula Gönder, Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması, KADAV Okul Öncesi Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Yaratma Projesi gibi projeleri sayabiliriz. Bu projelerin ortak özelliklerinin başında büyük kitlelere ulaşılması gelmektedir. Örneğin, "Ulusal Eğitime Destek" kampanyası kapsamında 2001-2006 yılları arasında açılan okuma yazma kurslarına katılan kursiyer sayıları genel toplamı 1.202.642 olup bunun 775.562'si kadındır. 2003 yılında UNICEF Türkiye Temsilciliği ile birlikte başlatılan "Haydi Kızlar Okula" kampanyası çalışmaları süresince Türkiye genelinde 273.447 kız çocuğunun okullulaşmadığı belirlenmiş, illerde yapılan çalışmalar sonucunda bunların %81'i (222.800 kız çocuğu) okullulaştırılmıştır. Ancak saptanan 50.647 (%19'luk kısım) kız çocuğunun eğitim sistemine kazandırılmayı beklediği anlaşılmaktadır.

Okulları kız çocukların katılımına daha elverişli yerler haline getirme konusundaki proje ve etkinlikler hâlâ okula kazandırma projeleri kadar yaygın değildir. Bu kategoride yer alan çalışmalar arasında UNICEF'le MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün 2003 yılında Urfa ve Diyarbakır'da başlattığı Çocuk Dostu Okul projesinden söz edilebilir. Öncelikle Temel Eğitimi Destekleme Projesinin Uygulandığı illerde yaygınlaştırılması hedeflenen Çocuk Dostu Okulların temel özellikleri arasında cinsiyet ayrımı sorununa duyarlı olmak koşulu da yer almaktadır. MEB ile İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan, okullarda güvenli ortamın sağlanması

amacıyla koruyucu ve önleyici güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesine yönelik işbirliği protokolü ve UNICEF iş birliği ile okullar da her yıl yapılan "Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı ", da benzer nitelikli girişimlerdendir.¹⁵¹

Yukarı da bahsedilen devletin toplumsal cinsiyet alanında yapmış olduğu politikalar 1980'lerin değişen dinamikleriyle başka bir deyişle neoliberal politikalarla birlikte farklılaşmaya başlayan politikalar ve onların uygulama alanlarıdır. Bu farklılık da toplumsal eşitsizliklerin giderek daha da derinleşmesi ve toplumsal bir güç olarak sermayenin kendi ihtiyaçları doğrultusunda eğitim sistemine müdahalede bulunması olarak değerlendirilmektedir.

Bu neoliberal politikalar doğrultusunda oluşturulan toplumsal cinsiyet politikaları ve bu dönüşümü toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında Sayılan şu sözleriyle açıklamıştır:

“Son on yıldan fazla bir zamandır eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sorunu küresel ilgi ve politikaların merkezi konusu haline gelmiştir. Bu ilgi asıl olarak eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en açık tezahürü olan kızların eğitime erişim ve tamamlama hakkına odaklanmıştır. Pekin Eylem Planı (1995) ile 2000 yılında BM tarafından kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedefleri, temel eğitim düzeyinde herkese eğitim sağlanması ve okullarda toplumsal cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması için hükümetlere yönelik bir eylem çerçevesi oluşturmuştur. Eğitimin giderek daha fazla ticarileştiği neoliberal küresel iklimde Stromquist'in (2006) haklı olarak '*hükümetlerin elinde bir vitrin süsüne dönüştüğünü*' söylediği bu politikalar sonucu kızların eğitime erişiminde kimi ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, eğitim sisteminin barındırdığı çok katmanlı ve çok boyutlu eşitsizlik ve ayrımcılık sürmektedir.”¹⁵²

Sayılan'ın da ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu küresel politikalarından etkilenmektedir bu etki hükümet ve siyasal iktidarın egemen ideolojisini yönlendirmektedir. Siyasal iktidarlar egemen bilgi ve değerlerle çelişmeyecek şekilde eğitime yön vermekte okullarda açık ya da gizli yollarla toplumsal cinsiyet rollerine uygun uygulamalara yer vermektedirler. İnal'ın deyişiyle “Eğitim, hemen her siyasal iktidarın egemen ideolojisini ya da ideolojilerini yeniden üretmede kullandığı temel araçlardan biridir. Siyasal iktidarlar kendi çıkarlarına uygun olan bilgi ve değerleri eğitim kurumu içinde tanımlayarak egemenliklerini

¹⁵¹ TÜSIAD, “Kadın Erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporu”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**,2008, s.23-85

¹⁵² Fevziye Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012, s.13

sürekli kılmaya çalışırlar. Ancak, eğitim kurumu ile hangi bilgi ve değerlerin aktarılacağı, tüm toplumsal yapıda sınıflar arasında gerçekleşen çatışma ve mücadelelerin sonucunda belirlenir. Okul, müfredat ve ders kitaplarında aktarılacak olan meşru bilgi, ‘belli sınıf, ırk, cinsiyet ve dinsel gruplar arasındaki karmaşık iktidar ilişkileri ve mücadelelerinin sonucudur. Bu yüzden eğitim ve iktidar, ayrılmaz bir ikili terimdir. Bu açıdan toplumda iktidar ve güç sahibi olan toplumsal sınıflar, genellikle eğitsel kararları alan gruplar olurlar”¹⁵³

Cinsiyete dayalı kalıp yargıları destekleyen politika ve pratiklerin müfredat, pedagoji, okul kültürü ve değerlendirme süreçleri üzerinde etkileri mevcuttur. Eğitim sisteminin her düzeyinde erkek merkezli çıkarlar sürdürülmektedir. Sayılan ve Özkazanç bu dönüşümün özellikle 1980’lerden günümüze kadar geçen süreç içerisinde küresel çaplı büyük dönüşümler ve bunun sonucunda uygulanan neoliberal politikaların eğitime birer yansıması olarak değerlendirmektedir. Sayılan ve Özkazanç’ın deyişiyle;

“2000’li yıllarda Türkiye’de bir devlet lisesindeki iktidar, direniş ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamak için öncelikle eğitimin değişen anlam ve işlevine dair temel tespitlerde bulunmak gerekir. Yapılması gereken tespitlerin başında son yirmi yılın getirdiği küresel çaplı büyük dönüşümler ile eğitim alanında ki neoliberal politikalar sonucu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim alanında ki eşitsizliklerin artmış olması ve eğitimin yapısal krizinin derinleşmiş olmasıdır. Bu süreçte genel olarak eğitim sisteminin, özel olarak da devlet okullarındaki eğitimin, Cumhuriyetin ilk yıllarında yüklenmiş olduğu ve 1980’li yıllara kadar azalarak da olsa sürmüş olan tarihsel işlevini kaybederek, yeni bir işlev ve içerik kazanmış olması dikkat çekici olmuştur.”¹⁵⁴

Eğitim sisteminde bugün toplumsal cinsiyet rejimini belirleyen ve biçimlendiren etkenler arasında kapitalistleşmenin kadın istihdamına ne kadar alan açtığı, kızların eğitiminin yaygınlaşması ve çalışan kadınların sayısındaki artış nedeniyle ataerkil ailedeki güçler dengesinde zaman içinde meydana gelen değişme ve neoliberal küresel eğilimler ile muhafazakâr eğitim ve kültür politikaları yer almaktadır. Son dönemin eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaları ise, küresel politikalara paralel biçimde kızların okullulaşma oranının yükseltilmesine, okul terklerinin azaltılmasına ve kadın okuryazarlığının

¹⁵³ Kemal İnal, **Eğitim ve İdeoloji**, Ankara, Kalkedon, 2008, s.105

¹⁵⁴ F. Sayılan, ve A. Özkazanç, “İktidar ve Direniş Bağlamında Toplumsal Cinsiyet: Bir okul Etnografisi”, F. Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar**, Ankara, Dipnot, 2012, s.103-142

artırılmasına odaklanmıştır. Bu alanda sivil toplum örgütleri ve UNICEF işbirliği ile çeşitli kampanyalar yürütülmektedir. Ayrıca bu kampanyalara ve bazı ilerlemelere rağmen, son dönemin çelişkili karakteri bu alana yansımaktadır.¹⁵⁵ Uzun yıllardır uygulanan neoliberal yapısal uyum programları nedeniyle eğitime giderek giderek daha az kamusal kaynak ayrılması nedeniyle, eğitime erişim ve herkes için ulaşılabilir kaliteli eğitim sorunları derinleşmektedir. Aynı politikalar yoksulluğu hem yaymakta hem de kadınlaştırmaktadır. Bu koşullarda okullar sosyal sınıf sistemine tam anlamıyla yerleştikçe, yoksul kız çocuklarının eğitime, bilgiye ve mesleğe ulaşması daha da zorlaşmaktadır. Bununla birlikte hala kızlara karşı ayrımcılığı önlemeye dönük eğitim politikaları gündeme gelmemekte, her iki cins eşit imkânlar ve sorumluluk verilmesi anlayışı sürdürülmektedir.¹⁵⁶

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununun etkilendiği politikalarından biri de “fırsat eşitliği” politikalarıdır. Eğitimde “fırsat eşitliği” politikaları, kapitalizmde, bir yanıyla toplumsal eşitsizliklerin sürmesine neden olmaktadır. McLaren’a göre, ataerkil kapitalizm hangi sınıf ve cinsiyetin başarılı ve hangilerinin başarısız olacağını büyük ölçüde belirleyen bir sistemdir. “Fırsat ve olanak eşitliği” efsanesi içindeki en yaygın ve engelleyici taraf çoğunlukla işçi sınıfından gelen kızların, okul başarısızlıklarının kendi hataları olduğuna, çünkü “aptal ya da ona benzer” bir durumda olduklarına inandırılmalarıdır. Çalışmaya ve kendini feda etmeye hazır herkes için başarı sözü veren liberal ideoloji kızların tüketici kapitalizminin ataerkil ekonomik ve kültürel güçleri tarafından önceden belirlenmiş bir geleceğe doğru yönlendirildiklerini anlamalarını engellemektedir. McLaren’a göre, okul sistemi, üstü kapalı olarak, orta-sınıf değer, tavır ve davranışlarını güçlendirme ve ödüllendirme (ve bu şekilde de “yoksunları” ortadan kaldırarak cezalandırma) doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu nedenle eğitimciler ve halk, benzer bir şekilde okulların dezavantajlı kızları eğitimdeki başarısızlığının aslında kızların kendi başarısızlığı olduğunu varsayarlar. McLaren’ın deyişiyle “Kızlar başarısız olurlar çünkü kafasız, çaresiz, değersiz, hastalıklıdırlar, güvenilmez kalıtsal özelliklerin yükünü taşırlar ve sapkın aile arka planlarının ürünü oldukları için o haldedirler. Sınıf ve eğitim

¹⁵⁵ Sayılan, a.g.e.,s.32

¹⁵⁶ A.e.,s.33

sisteminin ekonomik bakımdan güçsüz ve cinsiyet ve ırk açısından dezavantajlı bireylerin başarısını ne şekilde etkilendiğini araştırmak yerine kurbanları suçlarız.”¹⁵⁷

Aynı zamanda eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını ve nasıl bir iktidar anlayışı ve ideoloji ile işlediğini anlamak için neoliberal politikalarla birlikte eğitim sistemini biçimlendiren dinamikleri de ele almalıyız.

Neoliberalizm 1970li ve 80li yıllarda dünyada iktisat politikalarında ve sosyal politikada köklü değişimlerin yaşanması sonucu yeni bir ideoloji olan ve kaynağını liberalizmden alan bir yaklaşımdır. Neoliberalizm özü itibarıyla sermayeden yana olan buna karşın sosyal devlet anlayışını şiddetle reddeden bir çizgide yer almaktadır.¹⁵⁸ Kapitalist toplumun inşası ve iktisadi, politik ve toplumsal reformların yaygınlaştırılması sürecinde eğitim ve okullar temel tartışma alanları arasında yer almıştır. Bu tartışmaların temelinde eğitim ve insanla ilgili iki temel varsayımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki, “toplumu değiştirme potansiyeline sahip öznenin eğitilmiş insan, toplumsal değişimin aracının da eğitim” olduğudur. İkincisi ise, “bireyin davranışlarının zihnin belirlenerek değiştirilebileceği” varsayımdır.¹⁵⁹

Kapitalist toplumda, şeyler/nesnelere düzeni ile var olan egemenlik ilişkilerini yeniden üretmeye hizmet eden eğitim, insana dair düşüncelerin (edilgen, tüketici, bireyci, çıkarıcı, rekabetçi, liberal ve muhafazakâr, erkek egemenliğini benimsemiş) somut bilgi, beceri ve tutumlara (hem nicel hem de nitelik olarak) dönüştürülmesinin süreci olarak tanımlanabilir. Kurul’a göre, eğitim sürecinde kadınlar ve erkekler, kendisi dışından/öncesinden verilmiş davranış kalıplarını ve nitelikleri kabullenecek bir nesne olarak ele alınmaktadır. Eğitimin meta düzenine ve verili egemenlik ilişkilerine bağımlılığı, insanın nesne yönünü (dıştan belirlenmişliğini) yeniden üretmekte ve bu süreç, kadını ve erkeği, nesnelere üzerindeki tekeller ile insanlar üzerindeki tekellere rıza göstermeye götürmektedir. Diğer bir deyişle eğitim,

¹⁵⁷P. McLaren, **Okullarda Yaşam ve Eleştirel Pedagojiye Giriş**, Çev.M.E.Yunus, ve H.Arslan., Ankara, Anı Yayıncılık, 2011, s.344

¹⁵⁸Cem Somel, “Neoliberalizm Nedir? Bait Gerçeği Basitçe Açıklamanın Gereği”, **Karaburun Bilim Kongresi Bugüne Bakmak 1980 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2011, s. 50-63

¹⁵⁹ Nejla Kurul, **Kapitalizmin Felsefi Temelleri: İnsan Doğasının Liberal Kavrayışı ve Eğitim Üzerine Düşünceler**, (Çevrimiçi) <https://ankara.academia.edu/NejlaKurul> 27.01.2015

toplumsal olan'ın değil, *siyasal ve iktisadi olanın* komutlarına göre belirlenmiş olmaktadır.¹⁶⁰

Kadın hareketi önemli ölçüde bu idealin hegemonyası altında kalmıştır. Geçen süreç içerisinde ekonomik ve sosyal politikalar toplumsal yaşam alanlarının bütününde etkili olmaya devam etmiş ve bu bağlamda toplumsal yaşamın bir parçasını oluşturan eğitim hizmetinin sunumunda ve dağıtımında yeni yaklaşımlar ortaya çıkararak eğitim sistemini kökten değiştirmeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinde uygulanan politikalar, eğitim sistemi içinde rol alan eğitimin öznelere açısından da dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de özellikle 1980'lerden günümüze kadar süregelen neoliberal düşünce ekseninde değişmeye devam eden bir eğitim olgusu ile karşı karşıya gelmiş durumdayız. Bu değişim sonucunda eğitim alanında eşitsizlikler artmış ve ayrımcı politikalar daha ağır bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Sayılan ve Özkazanç içerisinde birçok eşitsiz ve ayrımcı uygulamalar ve sorunlar barındıran eğitim sisteminin neoliberalizm ile birlikte uygulamalar ve sorunların daha da genişleyen bir yer bulduğunu ve derinleştiğini ifade etmektedirler. Sayılan ve Özkazanç'a¹⁶¹ göre, Eğitim sistemi bir yandan yılların getirdiği, gerici ve muhafazakâr müfredat, otoriter toplumsallaşma kalıpları, ezberci öğrenim yöntemleri ve ayrımcı, şoven ve cinsiyetçi ders kitapları gibi sorunlarla yüz yüze iken, günümüzde bu sorunlar Türkiye'ye özgü bir neoliberal dönüşüm süreci bağlamında daha da ağırlaşmıştır.

1980'li yıllarda yapılan feminist eleştirilerden günümüze kadar geçen süreç içerisinde, eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından görünen tablonun eşitsizlikleri ve ayrımcılığı azaltma ya da ortadan kaldırma yönünde çok fazla değişmediği aksine bu durumun daha da derinleştiği söylenebilir. Cinsiyete dayalı kalıp yargıları destekleyen politika ve pratikleri müfredat, pedagoji, okul kültürü ve değerlendirme süreçleri üzerinde etkileri mevcuttur. Eğitim sisteminin her düzeyinde erkek merkezli çıkarlar sürdürülmektedir. Sayılan ve Özkazanç bu dönüşümün özellikle 1980'lerden günümüze kadar geçen süreç içerisinde küresel çaplı büyük dönüşümler ve bunun sonucunda uygulanan neoliberal politikaların eğitime birer yansıması olarak değerlendirmektedir. Sayılan ve Özkazanç'ın

¹⁶⁰ N.Kurul. **a.g.e.**

¹⁶¹ F. Sayılan, ve A. Özkazanç , **a.g.e.**,s.104

deyişiyile: 2000’li yıllarda Türkiye’de bir devlet lisesindeki iktidar, direniş ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamak için öncelikle eğitimin değişen anlam ve işlevine dair temel tespitlerde bulunmak gerekir. Yapılması gereken tespitlerin başında son yirmi yılın getirdiği küresel çaplı büyük dönüşümler ile eğitim alanında ki neoliberal politikalar sonucu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim alanında ki eşitsizliklerin artmış olması ve eğitimin yapısal krizinin derinleşmiş olmasıdır. Bu süreçte genel olarak eğitim sisteminin, özel olarak da devlet okullarındaki eğitimin, Cumhuriyetin ilk yıllarında yüklenmiş olduğu ve 1980’li yıllara kadar azalarak da olsa sürmüş olan tarihsel işlevini kaybederek, yeni bir işlev ve içerik kazanmış olması dikkat çekici olmuştur.

Eğitimin piyasa ekonomisine açılması sürecinin iki önemli sonucu ortaya çıkmıştır. Birincisi, tüm eğitim kurumlarının “serbest piyasa” ve “serbest rekabete” uygun hareket etmesinin önü açılmış, benimsenen eğitim politikaları ile piyasa mekanizması arasında doğrudan ve dolaylı bağlar kurulmaya çalışılmıştır. İkinci önemli sonuç ise, kamunun oldukça büyük bir alan kaplayan eğitim hizmetlerini sunmaktan adım adım vazgeçerek serbest piyasanın işleyişine engel oluşturmamasının önünün açılmasıdır. Bu anlayışa göre devlet, piyasa ekonomisine uygun bir tarzda eğitim verme kararı alırsa okullar piyasa ölçütlerine göre fiyatlandırılmalı, eğitim ve bilim emekçilerinin iş güvencesi, sosyal güvenlik hakkı gibi farklı uygulamalarla korunmasına gerek kalmamalıdır. Devlet, özel okullardan daha iyi eğitim veriyorsa bu hizmeti mutlaka belli bir bedel karşılığında yapmalıdır.

Küresel politikaların olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra kızların eğitime ulaşımının önüne ket vuran ve çocuk işçiliğini arttırıp, çocuk gelinlerin önünü açan bir politika da ülkemizde 2012 yılında zorunlu eğitimi 12 yıla çıkaran 4+4+4 yasasıdır. Peki bu yasa bize neler getirdi? Bu yasa eğitim sisteminde olumlu eylem politikaları getirmekten çok siyasal ve ideolojik hedefler doğrultusunda hazırlanan bir yasa olduğunu söyleyebiliriz. Bu yasa ile hedeflenen amaç ‘eğitim de dindar nesiller yetişmek’ ve eğitimin bilimsellikten uzak, gerici unsurlarla desteklendiği ve dini eğitimin önünü daha açmaktır. Diğer bir amacını ise kamusal eğitimi daha da zayıflatmak ve kamu kaynaklarını özel okullara aktararak özel öğretimi büyük ölçüde devlet desteği ile güçlendirmektir. MEB’in 2013-2014 yılı örgün eğitim

istatistikleri, her iki hedefin de gerçekleşmesi açısından oldukça mesafe alındığını göstermiştir.

Türkiye’de son birkaç yıl içinde devlete ait ilkokul ve ortaokul sayısı azalırken, özel ilkokul ve ortaokul sayısının ve bu okullara yönlendirilen öğrenci sayısının belirgin bir şekilde artmaya başlamış olması, eğitimde 4+4+4 dayatmasının eğitim sistemini nereye götürdüğü konusunda yeterince ipucu vermektedir.

Tablo 4:İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi)

Eğitim Yılı	İlköğretim okul sayısı		İlköğretim Öğrenci sayısı		İlköğretim Öğretmen sayısı	
2011-2012	32.108		10.979.301		515.852	
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
2012-2013	28.177	16.083	5.426.529	5.402.692	261.497	269.759
2013-2014	27.461	16.047	5.390.591	5.296.380	267.171	280.804

Tablo 5:İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel)

Eğitim Yılı	İlköğretim okul sayısı		İlköğretim Öğrenci sayısı		İlköğretim Öğretmen sayısı	
2011-2012	931		286.972		31.691	
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
2012-2013	992	904	167.381	164.294	20.546	18.926
2013-2014	1.071	972	184.325	182.019	21.273	21.459

Kaynak: MEB İstatistikleri Örgün Eğitim (2013-2014)

Yukarıdaki tablolarda açıkça görülebileceği gibi, eğitimde 4+4+4 dayatması öncesinde ilköğretim okulu sayısı 32 bin 108 iken, 4+4+4’ün uygulanmaya başladığı 2012-2013 eğitim öğretim yılında Türkiye’de devlete ait 28 bin 177 ilkokul sayısı bir sonraki yıl 716 azalarak, 27 bin 461’e gerilemiştir. Aynı dönemde ortaokul sayısı ise 16 bin 83’ten 16 bin 47’ye düşmüştür. 2011-2012 eğitim öğretim yılında ilköğretimdeki öğrenci sayısı 10 milyon 979 bin 301 iken, 4+4+4 sonrasında öğrenci sayısı artmak bir yana daha da azalmıştır. 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin toplam sayısı iki yıl öncesine kıyasla 292 bin 330 azalmıştır. Artan çağ nüfusuna rağmen neden böyle bir azalmanın meydana geldiği konusundan MEB’in bir açıklama yapmaması dikkat çekicidir.

Devlete ait okulların sayısı belirgin bir şekilde azalırken, her fırsatta kamu kaynakları ile desteklenen, çeşitli muafiyet ve istisnalar ile açılması teşvik edilen

özel ilkokul ve ortaokul sayılarındaki artış dikkat çekicidir. 4+4+4 öncesinde ilköğretimde toplam özel okul sayısı 931 iken, 2012-2013 eğitim öğretim yılında Türkiye’de 992 özel ilkokul, 904 özel ortaokul, 2013-2014 eğitim öğretim yılında 1071 özel ilkokul, 972 özel ortaokul bulunmaktadır. 2011-2012 eğitim öğretim yılı ile 2013-2014 eğitim öğretim yılını karşılaştırdığımızda özel okul sayısı 2,19 kat artmış, bu artışa paralel olarak özel okula giden öğrenci sayısında da belirgin bir artış yaşanmıştır. Aynı dönemde özel liselerin sayısı 1.033’ten 1433’e çıkmıştır. Hükümetin meslek liselerine yönelik teşviki etkisini bu alanda da göstermiş ve geçtiğimiz yıl 126 olan özel mesleki ve teknik lise sayısı bu yıl 426’a yükselerek resmen patlama yapmıştır.¹⁶² Özel okulların tercih edilmesinin diğer nedenleri de zorunlu-seçmeli din dersleri, aşırı kalabalık sınıflar, öğretmen yetersizliği, fiziki koşullar vb gibi pek çok neden birçok velinin özel okullara yönelmesini beraberinde getirmiştir. Oysaki devletin görevi tüm bu şartları hak olan eğitimin alınması için hem öğrenciler hem de velilere devlet okulunda sağlamasıdır.

Ortaöğretim de durum çok farklı değildir. MEB’in 4+4+4 bünyesinde 12 yıllık zorunlu eğitimin ilk iki kademesinde yaşanan değişikliklerin ardından ortaöğretimde gerçekleştirilen değişiklikler ile öğrencilerin bir bölümü akademik liselere yönlendirilirken, çok sayıda öğrencinin meslek liseleri, imam hatip liseleri ve açık liselere gitmeye zorlanması dikkat çekicidir. Ortaöğretime geçiş sisteminde yapılan değişikliklerin ilk sonuçları MEB istatistiklerine de yansımış ve genel ortaöğretimde okul, öğrenci ve öğretmen sayısında belirgin bir azalma başlamıştır.

Tablo 6:Ortaöğretimde Yıllar İtibariyle Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Eğitim yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
2002-2003	6.212	3.023.602	137.956
2003-2004	6.931	3.014.392	147.776
2004-2005	7.183	3.046.719	167.614
2005-2006	7.435	3.258.254	185.317
2006-2007	7.934	3.386.717	187.665
2007-2008	8.250	3.245.322	191.041

¹⁶² http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8ZsnvAxI (Çevrimiçi) 2.12.2014

2008-2009	8.675	3.837.164	196.713
2009-2010	8.913	4.240.139	206.862
2010-2011	9.281	4.748.610	222.705
2011-2012	9.672	4.756.286	235.814
2012-2013	10.418	4.995.623	254.895
2013-2014	10.955	4.113.184	278.641

Kaynak: MEB İstatistikleri Örgün Eğitim (2013-2014)

2002-2013 eğitim-öğretim yılları arasında ortaöğretimde gerek okul, gerekse öğrenci açısından belirgin bir artış yaşanmış gibi görünmesine rağmen, ortaöğretime erişim ve okullaşmada yaşanan sorunlar sürmektedir. Ortaöğretime erişim ve devam konusunda bölgesel eşitsizlikler hala ciddi boyutlardadır. Ortaöğretimde yaşanan devamsızlık, sınıf tekrarı ve okul terki gibi ciddi sorunlar varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de ilköğretim öğrencilerinin yüzde 80’i ortaöğretime geçmesine karşın, ortaöğretim öğrencilerinin önemli bir bölümü 9 veya 10. sınıfta okulu terk etmektedir.

2011-2012 eğitim öğretim yılında ortaöğretimde yüzde 67 olan okullaşma oranı 2013-2014 eğitim öğretim yılında yüzde 76’ye çıkarken, aynı dönemde genel ortaöğretimde okullaşma oranı yüzde 35,62 olmuştur.¹⁶³

Ortaöğretim sisteminde 4+4+4 düzenlemesi sonrasında hayata geçirilen değişikliklerle birlikte, öğrencilerin büyük bölümünün meslek liseleri, açık lise ve imam hatip liselerine yönlendirilmiştir. Son yıllarda çok sayıda öğrenci kaydını açık liseye alarak, örgün eğitimin dışına çıkmakta, pek çoğu ortaöğretim çağında olmasına rağmen çalışarak açık lise uygulaması üzerinden eğitimini tamamlamaya çalışmaktadır. Bütün bu etkenler genel ortaöğretimdeki öğrenci sayısının azalmasını ve mesleki teknik eğitim gören öğrenci sayısının artmasını beraberinde getirmiştir.

Eğitimde 4+4+4 dayatması sonrasında imam hatip ortaokullarının sayısının yanı sıra, imam hatip liselerinin (İHL) sayısında da belirgin bir artış yaşanmıştır.

Peki 4+4+4’ün sayısal verilerinin yanı sıra eğitim açısında etkileri neler olmuştur?

¹⁶³ http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8ZsnvAxI
(Çevrimiçi) 2.12.2014

Eğitimde 4+4+4 dayatması öncesinde Türkiye’de zorunlu eğitim süresi 8 yıl olmasına rağmen, Türkiye’de öğrencilerin okula devam süresi fiilen 6,5 yıl olmuştur. 4+4+4 düzenlemesi sonrasında bu sürenin fiilen 4 yıla inmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Zorunlu eğitim 4+4+4 şeklinde kademeli olarak 12 yıla çıkaracağı iddia edilse de, uygulamada zorunlu eğitimin kendi içinde bölümlere ayrılarak kademelendirilmesi ile özellikle kız çocukları açısından örgün eğitimin fiilen 4 yıla inmesi anlamına gelmektedir. Bu da çocuk işçiliğinin önünü açmakta, kızların eğitim almasını engellemekte ve böylece kendi sistemine bağlı, evde oturan ve çocuk bakan kız çocuklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sayısal verilere de baktığımız zaman kız çocuklarının ortaöğretime devam etmediğı ve bu 4+4+4 sistemi ile getirilen açık liseden devam etme durumu da kız çocuklarının fiili olarak okula gitmesini engellemektedir.

2012-2013 eğitim öğretim yılında açık öğretim lisesinde okuyan 1 milyon 14 bin 409 öğrenciden 552 bin 514’ü erkek, 461 bin 895’i ise kız öğrencilerden oluşmuştur. 2011-2012 eğitim yılında açık öğretim lisesinde okuyan toplam 940 bin 268 öğrencinin ise 507 bin 163’ünün erkek, 433 bin 105’inin kız öğrenci olduğu dikkate alındığında bu yıl açık liseye 45 bin 351 erkek, 28 bin 790 kız öğrenci kayıt olmuştur. Bu durumda açık liseye kayıt yaptıran kız öğrencilerin sayısı bir önceki yıla göre 28 bin 790 artmıştır.

Örgün ortaöğretime devam etmeyenlerden açık lise yeni kayıt sayılarını baktığımızda 4+4+4’ün kız öğrenciler açısından yarattığı düşündürücü bir durum daha ortaya çıkmaktadır. 12 bin 172 erkek öğrenci, 37 bin 277 kız öğrenci olmak üzere toplam 49 bin 449 öğrenci açık lise veya temel ortaöğretim kurumlarından hiçbirine kayıt yaptırmamıştır.¹⁶⁴

4+4+4 modelinde çocukların adına ailelerin, “zorunlu seçmeli” din derslerini ya da diğer seçmeli dersleri seçmesi, ikinci 4 yıldan itibaren yine ailelerin ya da öğretmenlerin iradesi ile çocukların mesleğe yönlendirilmesi, çocuğun eğitimde ve daha sonraki yaşantısında telafisi zor olumsuzluklar yaratması nedeniyle pedagojik olarak hala bir sorun olmayı sürdürmektedir. 4+4+4 ile temel eğitim çağındaki

¹⁶⁴<http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/egitim-sen-444-istatistikleri-elestirilerimizdeki-hakliligi-gosteriyor-haberi> (Çevrimiçi) 16.04.2014

çocuklara zorunlu din dersinin yanı sıra, Kur'an ve Peygamberin hayatı derslerinin "seçmeli" olarak okutulacak olması, laik eğitim ilkesi ile açıktan çelişmektedir. Çocukların ikinci 4 yıllık dönemde henüz somut düşünme aşamasında olmaları ve soyut kavramları algılamakta zorlanmaları nedeniyle zorunlu din dersi ya da seçmeli Kur'an gibi dini içerikli derslere yönlendirilmeleri hem eğitimin dinselleştirilmesi açısından, hem de pedagojik olarak büyük sakıncalar içermeyi sürdürmektedir.

Karma eğitimi hedef alarak son yıllarda gündeme getirilen eğitim politikalarıyla; kız çocuklarının geleneksel rollerine uygun şekilde eğitim alacağı okullar açılmak istenmektedir.

Bu kapsamda karma yurtlar kapatılmakta, kantinler ayrılmakta; tüm karma sosyallık alanları hedef alınmaktadır. 2013/2014 döneminde tüm karma yurtlar kapatılmış, 26 Kız İmam Hatip Lisesi açılmıştır. Disiplin yönetmelikleri cinsiyet eşitsizliğini derinleştirecek şekilde yeniden düzenlenmektedir. Bu kapsamda 9 Eylül 2013'te Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği değiştirilmiş, liselerde evlenen öğrencilerin açık liseye kayıt yaptırmalarının önü açılmıştır.¹⁶⁵

Çocuk evliliklerini teşvik eden bu düzenleme ile okullar kız çocuklarının ikincil konumlarının sürdürülmesindeki rolünü sürdürmektedir.

Diğer önemli bir hususta kılık kıyafet yönetmeliğinde yapılan cinsiyetçi yaklaşımlar ve uygulamalardır. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik şu şekildedir:¹⁶⁶

MADDE 3 – (1) 4 üncü maddede yer alan sınırlamalar dışında okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve liselerde kılık ve kıyafet serbesttir.

MADDE 4 – (1) Öğrenciler;

a) Öğrenim gördükleri okulun arması ve rozeti dışında nişan, arma, sembol, rozet ve benzeri takılar takamaz,

b) İnsan sağlığını olumsuz yönde etkileyen ve mevsim şartlarına uygun olmayan kıyafetler giyemez,

c) Yırtık veya delikli kıyafetler ile şeffaf kıyafetler giyemez,

¹⁶⁵MEB. "Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği"(Çevrimiçi) <http://ogm.meb.gov.tr/www/a-stylecolor-f00-hrefyeni-yonetmelika/icerik/122> 21.01.2015

¹⁶⁶ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/kilikkiyafet/kilikkiyafet.html> (Çevrimiçi) 26.01.2015

ç) Vücut hatlarını belli eden şort, tayt gibi kıyafetler ile diz üstü etek, derin yırtmaçlı etek, kısa pantolon, kolsuz tişört ve kolsuz gömlek giyemez,

d) (Değişik: 27/09/2014 tarihli ve 29132 sayılı R.G.) Okullarda yüzü açık bulunur; siyasî sembol içeren simge, şekil ve yazıların yer aldığı fular, bere, şapka, çanta ve benzeri materyalleri kullanamaz; saç boyama, vücuda dövme ve makyaj yapamaz, pirsing takamaz, bıyık ve sakal bırakamaz,

Bu yönetmelik değişikliği ile özel öğretim kurumları ve resmi kurumlar arasında ayrımcılık yapılmış, kız öğrencilerin imam-hatip ortaokul ve liseleri ile çok programlı liselerin imam-hatip programlarında tüm derslerde, ortaokul ve liselerde ise seçmeli Kur'an-ı Kerim derslerinde başlarını örtmeleri, dolayısıyla henüz 9 yaşında olan çocuklar da içerisinde olmak üzere, genel amaçlı ortaokul ve liselerde öğrencilerin okula başlarını örtterek gelmeleri sağlanmış, yürürlüğe konuluş amacı ve genel hukuk ilkelerine aykırı olarak bir dizi yasaklamaya yer verilmiştir. Özellikle bu dönemde eğitimde yaşanan yoğun dinselikleştirme uygulamaları dikkate alındığında "serbest kıyafet" gibi olumlu sayılabilecek bir düzenlemenin iktidar partisi tarafından kendi siyasal-ideolojik yaklaşımı üzerinden istismar edildiği çok açıktır.

Aynı zamanda yönetmelik değişikliğiyle, yalnız imam-hatip ortaokul ve liseleri ile çok programlı liselerin imam-hatip programlarında değil, ortaokul ve liselerin tamamında kız çocuklarının başlarını örtterek okula gelmeleri sağlanmıştır. Özgürlük getirdiğini iddia eden Bakanlar Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı, hazır değiştirmişken yasakların kapsamını da genişletmeyi unutmamış, öğrencilerin saçlarını boyamalarını, vücutlarının herhangi bir bölümüne dövme veya makyaj yapmalarını, pirsing takmalarını da yasaklamıştır.

Yönetmeliğe göre, öğrencilerin yırtık veya delikli kıyafetler ile şeffaf kıyafetler giyemeyeceği belirtilmektedir. Türkiye`de yaşayan herkes toplumdaki gelir adaletsizliği ve geçtiğimiz 10 yılda daha da derinleşen sınıfsal farklılıklar nedeniyle bu maddenin fiilen geçersiz olduğunu kanıtlamaktadır. Eğitimi ve sağlığı paralı hale getiren, halkın büyük bir bölümünü açlığın ve yoksulluğun kucağına itenlerin, yoksul halk çocuklarının delik ayakkabılar ve yırtık elbiselerle okula gelmek zorunda bırakılmasını yasaklaması kadar anlamsız bir şey olamaz. Dolayısıyla okullarda kıyafet serbestliği uygulaması, eğitimin yıllar içinde büyük

ölçüde paralı hale getirilmesi ve halkın cebinden yaptığı eğitim harcamalarının bu dönemde 4,5 kat arttığı gerçeğinden bağımsız değerlendirilemez.

Yönetmelikte siyasi sembol içeren simge, şekil ve yazıların yer aldığı fular, bere, şapka, çanta ve benzeri materyallerin kullanılmayacağı, kısa kollu gömlek ve tişört giymenin yasak olduğu, etek boyunun diz altında olması gerektiği belirtilirken, dini simgeleyen kıyafetlerin okullarda giyilecek olması büyük bir çelişkidir.

Kılık kıyafet yönetmeliğinde yapılan değişiklikler, eğitim sisteminde yaşanan yoğun dinselleştirme uygulamalarının geldiği noktayı görmemiz açısından önemlidir. Hangi ad altında olursa olsun, okullarda dini yaşam tarzını yaygınlaştıran, gelişme çağındaki çocukların psikolojisini olumsuz etkileyecek dinsel simgeler kesinlikle kullanılmamalıdır.

Tüm bu cinsiyetçi politikaların yanı sıra 15 Temmuz 2014 tarihinde MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve Hizmet Vakfı arasında 19 maddelik “Değerler Eğitimi Verilmesine İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanmış ve bu protokol çerçevesinde tüm Türkiye’de okullarda bu eğitim vermeye başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, tamamen Kur’an ve hadislerden örneklerle anlatılan dokuz konu üzerinden öğrencilere, “Evlerimizi, yuvalarımızı İslami ölçülerle ve imanın ışığında kurduğumuz takdirde yuvalarımız bir cennet köşesi, saadet ve huzur bahçesi olur, Yuvamızı İslami ölçüyle kuralım, Zaman ve şartlar müsait olunca çocuklarımızı dini ölçülere uygun bir şekilde evlendirmek anne ve babaların çok önemli vazifelerinden biridir, Dininden ve ahlakından razı olduğumuz bir kimse kızımıza ve oğlumuz talip olursa, ‘Kolaylaştırınız, güçlük çıkarmayınız’ hadisiyle amel etmeliyiz, İffetini sabır korur.” gibi ifadelerin yer aldığı sadece dini değerlerin anlatıldığı görülmektedir. Yapılan uygulamalara baktığımız zaman “tek din, tek mezhep” üzerinden tüm topluma dayatılan zorunlu din dersleri gibi, dini değerler temel alınarak yapılacak bir değerler eğitimi anlayışı ile sağlıklı nesiller yetiştirmek mümkün değildir.

Oysaki değerler eğitiminde öne çıkarılması gereken temel anlayış, evrensel ölçekte kabul görmüş olan değerler olmalıdır. Temel değerler, toplumda başkalarıyla yaşamak için gerekli olan bireysel davranışları oluşturacak, bireyin kişiliğini, karakterini oluşturan evrensel değerler olarak bilinir. Temel değerlerin demokratik bir toplum içinde yaşamak ve sağlıklı ilişkiler kurmak için gerekli olan, hem bireye hem de topluma olumlu katkıları olan değerler olması gerekir.

Demokratik değerleri genel olarak insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, çoğulculuk, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme ve düşünceyi ifade etme özgürlüğü şeklinde açıklamak mümkündür. Oysaki yapılan politikaların ve benimsetilmeye çalışılan değerlerin bu özelliklerden çok uzak olduğu görölmektedir.¹⁶⁷

Eğitimde son on iki yılda yapılan politikalara baktığımız zaman cinsiyetçi politikalar olduğunu, var olan cinsiyetçiliği daha da pekiştirerek geleneksel olan toplumsal cinsiyet rollerinin benimsetilmesi, kız çocuklarının eve kapatılmak istenen politikalar olduğunu, ayrıca piyasacı politikalar ile nitelikli kamusal eğitime eşit ulaşımın zorlaştığı, piyasacı, bilimsellikten uzak, dogmatik bilgilerin yer aldığı ve sorgulamaktan uzak uygulamalar ile eğitim sistemimiz büyük bir çıkılmaz içerisine girmiştir.

Peki tüm bu yapılan cinsiyetçi, laik ve bilimsel eğitimden uzak, sınıfsal farklılıkları daha da arttıran ve piyasacı politikalar karşısında eğitim sendikalarının tutumları ve tepkileri neler olmuştur?

2.2. TÜRKİYE’DEKİ EğİTİM SENDİKALARI

2.2.1. Kavram Olarak Sendika

Sendika teriminin eski Yunan ve Roma hukuk sistemlerine kadar uzanan bir geçmişi vardır. O dönemler “syndic” kelimesi bir kentin ya da birliğin temsilini sağlamakla görevli kimseler anlamıyla kullanılmaktaydı. “Syndicat” terimi de temsil ile görevli kimselerin etkinliklerini ve fonksiyonlarını belirtmek için kullanılıyordu. Günümüzde ise sendikalar “çalışanların ortak hak ve çıkarlarını korumak, sorunlarını çözmek için kurulmuş ekonomik öğeler taşıyan; devlet, siyasi parti gibi örgütlenmelerden bağımsız örgütler” olarak tanımlanabilir. Johns sendikalar için “ilk sivil toplum aktivistleri arasında yer alan orijinal sivil toplum örgütleridir.” demiştir. Johns’a göre sendikalar bireysel olduğu kadar toplumsal sorunlara da çözüm ararlar. Antropolog White sivil toplumu “devlet ile ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu birlik alanı” olarak tanımlar.

¹⁶⁷ Değerler Eğitimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? Eğitim-Sen Yayınları, 2015, s.11
(Çevrimiçi) http://www.egitimsen.org.tr/ekler/148d7e87cca8056_ek.pdf 05.06.2015

Siyaset bilimci Keane ise sivil toplumun tanımına gönüllüğün yanı sıra “baskı grubu” niteliği taşımayı da eklemiştir. Keane’e göre sivil toplum “üyeleri öncelikle devlet dışı faaliyetlerle- ekonomik ve kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler(voluntary associations)- uğraşan ve bu faaliyetler aracılığıyla devlet kurumları üzerinde bir çeşit baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün” olarak düşünülebilir. Bu tanımlara göre sendikalar Johns’un da belirttiği gibi en belirgin sivil toplum örgütlerinden biridir.¹⁶⁸

Sendikalar; çalışanların haklarını koruyan, onların çıkarlarını gözeten, yaşam düzeylerini ve çalışma şartlarını iyileştirmeyi hedefleyen ve onu oluşturan mensuplarından bağımsız hükmi şahsiyete sahip özel hukuk kuruluşlarıdır. Sendikalar, üyelerinin özgür iradeleriyle kurulan, üyelerinin yöneticilerini demokratik usullerle seçip değiştirebildiği, üyelerinin hak ve çıkarlarını savunan, onların yasal ve sözleşmesel hak ve menfaatlerini koruyan, üyelerinin durumlarını ve çalışma şartlarını iyileştirmeyi ve geliştirmeyi, onların bilgi, becerilerini, sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirmeyi ve yükseltmeyi prensip edinen ve bu prensipleri gerçekleştirmek için çalışan kuruluşlardır.

Yıldırım Koç, sendikaları işçilerin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları örgütlenme olarak tanımlar. Ona göre sendikaların bir bölümü meslek sendikasıdır; yalnızca aynı meslekte olan ücretlileri bünyesinde barındırır, bazı sendikalar iş yeri sendikasıdır; yalnızca belirli bir işyerindeki ücretliler bu sendikada örgütlenebilir. İş kolu sendikalarında, aynı iş kolunda kabul edilen ücretliler bir araya gelir. Genel sendikalar ise tüm iş kollarındaki ücretlileri örgütlemeyi amaçlamışlardır. Sendika birlikleri, genellikle aynı yörede farklı işyerleri ve iş kollarında örgütlü sendikaların üst örgütüdür. Federasyonlar ise, genellikle farklı yörelerde aynı meslekte veya aynı işkolunda örgütlenmiş sendikaların üst örgütüdür. Konfederasyon ise genellikle tüm meslekler, bölgeler, işyerleri ve iş kollarındaki kuruluşların ulusal düzeydeki örgütlenmesidir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Sayım Yorgun, **Dirilişin Eşiğinde Sendikalar Yeni Eğilimler Yeni Stratejiler**, Ekin Basım Yayın,2007, s.40

¹⁶⁹ Yıldırım Koç,**100 Soruda Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s.8

Sanayi Devrimi, 18. yüzyıl ortalarında işçi sınıfı ile birlikte sendikaların da doğuşunu sağlamıştır. Emek sınıfının sermaye sahiplerine karşı sürdürdüğü siyasal ve ekonomik mücadeleler, ilk kez 1871 yılında İngiltere’de sendikaların yasal bir statü kazanması sonucunu getirmiştir. İşçi birlikleri ve dayanışma sendikaları şeklinde oluşan bu ilk sendikalar, 18. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri’nde giderek yaygınlık kazanmıştır. Türkiye gibi sanayileşmeye geç başlayan ülkelerde sendikal hareketler 19 yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır.

Sendika kavramı, vakıflar ve gönüllü yardım organizasyonları kadar uzun geçmişi olamamasına rağmen 19 ve 20. yüzyıllarda geniş bir kitlesel destek bulmuşlardır. Dünyada sanayi devrimi ile başlayan ve ortaya çıkan sermaye-işçi sınıfı ayrışması ve sınıflar arası haksız rekabet, sosyal ve siyasal haklarda söz sahibi olma çabaları sendikaların doğuşunu hızlandırmıştır. İlk önemli sendikalar 19.yüzyılda İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. Sendikalar önce işçi sınıfının ekonomik ve hukuki taleplerini iyileştirme ve işçi haklarının meşrulaştırılması konusunda ortaya çıkmış olup, zamanla öteki kesimlerinde katılımıyla geniş tabanlı organizasyonlar haline gelmişlerdir.¹⁷⁰

Sendikacılık hareketlerinin başladığı ilk ülke 1850 yılında İngiltere olmuştur. İşçi kitlelerinin çalışma ve yaşam koşullarını daha iyi hale getirmek, yönetimlerde işçilerin söz hakkı olmasını sağlamak, toplumsal dengeleri sağlamak sendikaların başlıca amaçları arasındadır. İngiltere’den sonra Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda, Avusturya, Japonya ve Almanya sırası ile sendikal hareketlerin başladığı ülkeler olmuştur. İşçi hakları temsili ile başlayan sendikalar, zamanla Avrupa ve Japonya’da politik hareketleri etkileyen, siyasal iktidarlar üzerinde baskı gücü oldukça fazla olan sivil bir inisiyatifte dönüşmüştür.¹⁷¹

Sendikalar çalışma alanları ne olursa olsun, hangi sektöre hitap ediyor olursa olsun genel amaç ve işlevleri ile emek hukukunun oluşması için meşru zemin

¹⁷⁰Aydın Gönel, **Önde Gelen Sivil Toplum Örgütleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.12-108.

¹⁷¹İ. Çankaya, **a.g.e.**, s.1-20.

hazırlamaktadırlar. Bu bağlamda sendikaları inceleyen Gönel'e¹⁷² göre Türkiye'de ve dünyadaki sendikaların genel görevleri arasında şu faaliyetler bulunmaktadır:

Üyelerin, ekonomik refah seviyelerini toplumun üst kesimlerinin gelir ve refah seviyesi karşısında dengelemeye çalışmak, Çalışma ortamlarının insani şartlara uygun hale getirilmesi ve insani/adil yönetim politikalarının oluşturulmasına çalışmak, Çalışma saatlerinin teknolojik değişimlere bağlı olarak ve çalışanların sosyal ve psikolojik durumlarına olumsuz etki etmeyecek şekilde düzenlenmesini sağlamak, Sağlık, sosyal, eğitim ve sosyal hizmetlerden üyelerinin ve toplumsal kesimlerin eşit düzeyde yararlanmasını sağlamak, Temsil ettikleri sosyal kesimlerin ülke politikaları üzerinde söz sahibi olabilecek şekilde temsil etmeye çalışmak, Ekonomi politikaları, eğitim politikaları ve kurum kültürü anlayışları karşısında insan kaynakları merkezli yönetim anlayışını sürdürerek, topluma yeni yaklaşımlar kazandırmaktır.

Tüm dünyada yaygınlaşan sendika örgütlenmeleri zaman içerisinde gerçekleştirilen yasal güvencelerle korunmuş ve desteklenmiştir. Günümüzde sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı ve özgürlüğü birçok uluslar arası belgede açıkça belirtilmiş ve koruma altına alınmıştır.

2.2.2. Eğitim Sendikacılığının Önemi

Sendikal mücadele, aynı zamanda bir örgütlenme mücadelesidir. Mücadeleye uygun bir yapılanmayı sağlamış olma, ulaşılabilen olgunluk düzeyini de ortaya koyar. Başka deyişle uygun bir mücadelede yoğunluğu için, uygun bir örgütlenme yapısı gerekmektedir. Doğrudan sendikal mücadelenin de başarısını belirleyen bu örgütsel yapılanmanın, yalnızca sendikalara özgü yönleri olduğu gibi temelde diğer örgütlenmeden farklı da değildir. Sendikalarda yatay ve dikey bir örgütlenme söz konusudur. Bu örgütlenme biçimi Türkiye'deki sendikal yapılanmalar temel alınarak hazırlanmakla beraber, diğer ülkelerdeki sendikal örgütlenmeler de pek farklı değildir. Tekrarlanırsa evrensel kabul gören yapılanmalardır. Yatay ve dikey örgütlenmedeki ölçünün, sendika örgüt yapılanma ve süreçlerinde sendikal demokrasi ilkelerinin ne denli yer alabildiğini yansıttığı unutulmamalıdır. Yatay ve dikey örgütlenmeler, kendi içinde bağımsızlıkları olan ve ancak bir örgüt bütünü

¹⁷² A, Gönel,a.g.e.,s.108

oluşturan ayrı ayrı organların dizilişidir. Sendikal örgütlenme yapıları vücut yapısına benzemektedir.¹⁷³

Sendikalar, demokratik yaşam biçiminin önemli unsurlarındandır. Her ne kadar “menfaat birlikleri” olarak görülse de, bir baskı grubu olarak yerine getirdikleri işlevlerle temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek yönünden önemli katkılarda bulunan sivil toplum örgütleridir. Belli bir bilinç düzeyi ile aynı toplumsal olaylarda aynı refleksi gösteren üyelerin oluşturduğu bir sosyal grup olan sendikalar, yaşanan yerel ve dünya ölçekli değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Sendikaların üyeleri ile bütünleşmesinin sağlanabilmesinde, en temel bilinç biçimi olan sendikal bilincin oluşumu esastır. Bu bilinç aynı zamanda sendikanın kurumsallaşmasında bir harc işlevi görür. Sendikal bilinç kendiliğinden oluşmaz ve sadece sendikal faaliyetlerle sınırlı değildir. Sendikal bilinç, özü itibariyle örgüt kültürünü yeterince kavrama ve özümsemeyi gerektirir. Üye, bilinci ile sendikayı algılar, sendikal mücadele ile bu bilincini geliştirir. Zaman içinde, kendisini sendikanın ve sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görmeye başlar ve ekonomik, sosyal, demokratik hak ve çıkarları için örgütlü mücadelenin tek yol olduğunu fark eder.¹⁷⁴ Sendikal yapılanmanın adeta olmazsa olmaz ilkesi sayılan “bilinç, sendikal bilinç ve bu bilincin organize olmuş biçimi”, aynı zamanda üyelerin sendikaya olan bağlılığının da göstergesidir.

Yeni sendikalaşmakta olan işyerlerinde örgütlenmek, başından itibaren disiplinli bir plan-program oluşturmak ve tüm çalışanları örgütlemeyi hedef olarak belirlemekten geçer. Sendika üyelerinin sendikal eylem ve etkinliklerle yeniden örgütlenmesi, başka bir ifadeyle sendikal mücadele sürecine daha fazla katılması iç örgütlenme bakımından son derece önemlidir. Şu unutulmamalıdır ki, iç örgütlenmesi güçlü olan bir sendika, gerek kendi içinde oluşturduğu bütünlük ve gerekse dışarıya karşı verdiği güçlü görüntü ile emekçiler içinde daha fazla çekim alanı yaratabilir.¹⁷⁵

Eğitimcilerinin örgütlenmesi her açıdan çok önemlidir. Çünkü Öğretmenler, insan kişiliğini yeniden yaratmaya yönelik son derece stratejik bir mesleğin

¹⁷³ **Sendikalar, Yapıları, Çalışmaları**, İstanbul, 1993, Petrol-iş Yayınları, no. 29 s.45-46

¹⁷⁴ **Sendikal Örgütlenme Üzerine**, Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, 2004,s.23-24

¹⁷⁵ **A.e.**,s.24-25

işçileridir. Bu işçiler, belki de hiçbir işkolunda olmadığı kadar çalışma yaşamı ile iç içedirler. Çünkü gördükleri hizmetin toplumun tüm katmanlarına yönelik olması, toplumdaki tüm çelişkilerin gözlenebilmesine olanak tanınması, etki alanlarının direk toplum olmasından dolayı pek çok etmeni barındırmaktadır ve bu etmenlerin birleşmesi dinamik, örgütlenmeye yatkın bir çalışan kesimi ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, geçmişten beri öğretmenlerin, kamu görevlileri arasında ilk örgütlenen kesimi oluşturması rastlantı değildir.¹⁷⁶

Öğretmenler sendikalaşma sürecinde birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de aktif rol oynayan aktörler olmuşlardır. Öğretmenler nicelik yönünden, kamu görevlileri arasında en çok sayıyı oluşturdukları gibi, toplumun dar gelirli kesimlerinden gelmiş aydınlarında çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Öğretmenler genellikle dönüştürücü ve yapılandırıcı entelektüeller olarak toplumsal faaliyetleri şekillendirirler.

Öğretmenlerin mesleki örgütlenme kurup sendikalaşmaya yönelmeleri, sadece onların mesleki çıkarlarını, ekonomik durumlarını ve statülerini iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda ülke genelinde uygulanan eğitim politikalarını da etkiler. Ülkelerin eğitim politikaları ise gelecekte açısından çok büyük öneme sahiptir.

Eğitim sendikalarının ve öğretmenlerin kamu sendikacılığında öncü olmalarının temel sebepleri nelerdir? Öğretmenler neden kamu çalışanlarının sendikalaşmasında lider bir durumdaydılar? gibi soruları Gökçe Cerev yazmış olduğu makalesinde şu şekilde sıralamaktadır:¹⁷⁷

Öncelikli olarak eğitim sendikalarında yer alan öğretmenlerin hepsi bilgi, birikim ve kültürel bakımdan diğer kamu görevlilerine göre daha donanımlı bir yapıya sahipti. Bu da mesleki olarak örgütlenme ve hak arama bilincini artırmıştır. Kısaca ortada bilinçli ve eğitilmiş bir kitle bulunmaktaydı.

Eğitim sendikalarının üyelerinin çoğunu oluşturan öğretmenler topluma örnek olan ve eğitim sisteminin temelini oluşturan kişilerdir. Öğretmenler toplumun kültürel yapısını şekillendiren en büyük etkenlerdendir.

¹⁷⁶ Niyazi Altunya, **Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-1998**, Ürün Yayınları, Ankara, 1998, s.20-21

¹⁷⁷ Gökçe Cerev, “Geçmişten Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 4(2): s.203-216

Öğretmenler toplumun geleceğini yaratıp, şekillendirdiği halde; özellikle küreselleşme sonucu artan neo-liberal politikaların etkisi ile birlikte ciddi bir ekonomik kayba uğramışlardı. Bu durum onları hak arama yoluna iterken, sonuç olarak ciddi bir şekilde örgütlenmelerine yol açmıştır.

Öğretmenler okuyup, öğrenip kendisini geliştirdiği gibi mevcut bilgilerini aktararak, diğer kamu görevlileri arasında aktardığı bilgiler ile sınıf bilincinin oluşmasına yardımcı olmuşlardır.

Öğretmenler toplumun geleceğini ortaya koyacak beşeri sermaye yatırımının içinde var olan eğitim sisteminin en önemli unsurlarıdır.

Kamu istihdamı, açısından ve kamu personel sistemi içerisinde eğitim öğretim çalışanları sayısal olarak önemli bir yer edinmektedir. Sayısal olarak elde ettikleri bu üstünlük onların çoğunluk sağlamlasına sebep olmuştur.

Tüm bu sebepler altında, eğitim emekçileri her alanda öncü oldukları gibi özellikle kamu çalışanlarının sendikalaşmasında, sınıf bilinci oluşturulmasında, sendikal haklar kazanılmasında kurmuş oldukları örgütler, sendikalar ve yapmış oldukları eylemler neticesinde öncü olmuşlardır.

Türkiye’ de öğretmen örgütlenmesi ilk “cemiyet” olarak 1908’li yıllarda başlamış, daha sonraları “dernek” ve “sendika” şeklinde gelişme göstermiştir. Öğretmen örgütlerinin adı ister ‘öğretmen derneği’, ister ‘öğretmen sendikası’ olsun aynı zamandan ‘meslek örgütü / öğretmen örgütü’ olma özelliği de göstermektedirler. Doğru ilkelere göre kurulmuş örgütlerin, aynı zamanda ‘işkolu örgütü’ yani ‘sendikal örgüt’ olma özelliği de kaçınılmazdır. Meslek örgütü olma özelliği, daha çok nicelikle değil, nitelikle ilgili bir durumdur.

Genel olarak işçi sendikaları tarih sahnesindeki yerini kamu çalışanları sendikalarından daha önce almıştır. İşçiler 19.yy’dan itibaren hak ve özgürlükleri için örgütlü bir mücadele vermeye başlamış, buna karşın kamu kesiminin sendika hakkını kazanması belli bir sürecin tamamlanmasından sonra olmuştur. Buna neden olarak memurların yaptığı işin niteliği gereği bu ihtiyacın daha geç ortaya çıkışı ve işveren olarak devletin kendisinin oluşu gösterilebilir. Ancak sosyal sistemde yaşanan değişiklikler, beraberinde kamu kurumlarında değişimi getirmiş ve kaçınılmaz olarak kamu emekçilerinin konumunda da farklılaşmalar görülmüştür. Bu

farklılaşma Avrupa'daki örnekleri gibi hukuksal statü bakımından değil, daha çok sosyo-ekonomik bakımdan kendini göstermiştir.¹⁷⁸

Turgut Üzüm'ün KESK Tarihli isimli eserinde bahsettiği gibi eğitim emekçilerinin diğer kamu çalışanlarına kıyasla daha nitelikli ve nicelikli bir kitleyi oluşturduğunu, Osmanlıdan günümüze gelinceye kadar sahip oldukları gerek dernek gerekse sendikal örgütlenme gelenekleri, birikimleri ve deneyimleri vardır. Dolayısı ile 1965 sendikacılığında, 1970'li yıllardaki TÖBDER'le dernekçilik sürecinde, gerekse de 1980'lerin ikinci yarısında başlayan sendikalaşma sürecinde eğitim emekçileri büyük ve önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden de Türkiye'de kamu emekçilerinin örgütlenmesini açan sendikalaşmaya damgasını vuran iş kolu, eğitim iş koludur. Çünkü eğitimcilerin bireyi ve toplumu eğitmek, öğretmek ve dönüştürmek gibi misyonu buna bağlı olarak okuyan, araştıran, sorgulayan, gelişmelere ve yeniliğe açık bir yapısı vardır.

Tezimde eğitim sendikası olarak üç sendikayı seçtim. Bu sendikaları seçmemde ki neden eğitim iş kolunda eğitim emekçilerinin yoğun olarak örgütlendikleri sendikalar olmasıdır. Seçtiğim sendikalar da Eğitim-Sen, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'dir.

2.2.3. EĞİTİM-SEN

1980 sonrasında *ABECE* dergisinin çıkarılmasıyla başlayan ve Eğitim-Der'in kurulmasıyla devam eden, eğitim çalışanlarının örgütlenme süreci Eğitim – İş ve Eğitim – Sen'in kurulmasına neden olmuştu. Her iki sendikanın da kurucuları arasında; 1980 öncesi Türkiye'de sol politikayı yönlendiren grup ya da parti geleneğinden gelen insanlar yer almaktaydı. Bu insanlar aynı zamanda, 1980 öncesi öğretmen hareketinde de yer almış insanlardı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin TÖB-DER'i kapatarak yöneticilerini ve pek çok üyesini tutuklamasının yanı sıra öğretmenlere dernek kurma yasağı getirilmiş, böylece eğitim emekçileri örgütsüz bırakılmaya çalışılmıştır. Bu çağdışı yasağa karşı 1986 yılından başlayarak "abece Dergisi" etrafında ve 1988'den itibaren "Eğitimciler Derneği" (EĞİT-DER) tarafından sürdürülen çalışmalar sonucunda eğitim emekçileri 28 Mayıs 1990'da Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası'nı (EĞİTİM-İŞ) ve 13 Kasım 1990'da ise Eğitim ve

¹⁷⁸ Alparslan Işıklı, **Kamu Kesiminde Çalışanların Sendikal Hakları**, Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 1985, s.87

Bilim Emekçileri Sendikası'nı (EĞİT-SEN) kurmuşlardır. Eğitim emekçilerinin meşru haklarını kullanarak örgütledikleri ve diğer kamu emekçilerine de umut veren, yol gösteren sendikaları çeşitli yasal ve fiili engellemelere, baskılara karşın hızla kitleselleşmiş ve on binlerce eğitim emekçisiyle buluşmuştur. EĞİTİM-İŞ ile EĞİT-SEN'in 23 Ocak 1995'te birleşerek oluşturdukları sendikamız EĞİTİM SEN, işte bu yüz yıllık eğitim emekçileri hareketinin günümüzdeki temsilcisi ve sürdürücüsüdür.

Eğitim Sen'in genel merkezi Ankara'dır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Temmuz 2014 yılında yaptığı tespite göre Eğitim-Sen'in üye sayısı 129.259'dur. Eğitim-Sen, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) üyesidir. Eğitim-Sen tüzüğü için bakınız.¹⁷⁹

2.2.4. TÜRK EĞİTİM-SEN

Kısa adı Türk Eğitim-Sen olan Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikası 18 Haziran 1992'de kurulmuştur. Türk Eğitim-Sen'de Türkiye Kamu Çalışanları Sendikası Konfederasyonunun (Türkiye Kamu-Sen) üyesidir. Genel merkezi Ankara'dır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Temmuz 2014 yılında yaptığı tespite göre Türk Eğitim-Sen'in üye sayısı 230.994'dir. Türk Eğitim-Sen Tüzüğü için bakınız.¹⁸⁰

Türk Eğitim-Sen vizyon ve misyonunu şu şekilde belirtmiştir. Vizyonumuz: Değişen dünya düzeni içerisinde çağdaş, milli eşitlikçi, gelişime ve değişime açık bir eğitim sistemi ile sosyal adaletin ve refahın en üst düzeye çıktığı, düşünen, üreten, fikri hür katılımcı bireylerin yetiştirildiği ve bu eğitim sistemini yürütecek ve geliştirecek eğitim çalışmalarının ekonomik ve sosyal kaygılarının olmadığı bir Türkiye. Eğitim çalışmalarının ekonomik ve sosyal haklarını geliştirmek, mesleki gelişimlerinin ve yükselmelerinin önündeki engelleri kaldırmak, çağdaş, bilimsel ve milli bir eğitim ortamı oluşturmak, çalışma barışını sağlamak, haksızlıklarla mücadele etmek için hukuk zemininden çıkmadan her türlü eylem ve etkinliği yapmak ve bunun için de haklarının ve hukukun bilincinde bir çalışan kitlesi oluşturmak.

Türk Eğitim-Sen üyelerini bilgilendirmek amacıyla "Türk Eğitim-Sen" adında aylık bir bülten çıkarmaktadır. Ayrıca "Eğitimin Sesi" adıyla iki ayda bir

¹⁷⁹ http://www.egitimsen.org.tr/ekler/aaa773f16312650_ek.pdf (Çevrimiçi) 2.05.2014

¹⁸⁰ http://www.turkegitimsen.org.tr/mevzuat_liste.php?Id=29 (Çevrimiçi) 2.05.2014

çıkan bir dergi yayınlamaktadır. ‘Eğitim ve Toplum’ adı ile de yılda üç defa yayımlanan bir derginin yanı sıra “İlköğretim Okullarında Şiddet ve Taciz”, “2.Kadın Kurultayı”, “Avrupa Birliği Sürecinde Atatürk İlkeleri”, “Hizmetler Kurultayı”, “Şiir Yarışması Eserleri”, “MEB Bünyesinde Çalışan Yardımcı Hizmetliler Sınıfı Personeli ile İlgili Araştırma Sonuçları”, “21.Yüzyıl Türk Milli Eğitimi”, “2006 Toplu Görüşme Teklif Kitapçığı” gibi birçok kitap, araştırma, mevzuat yayınları bulunmaktadır.

2.2.5. EĞİTİM BİR-SEN

Memur-Sen Konfederasyonu’na bağlı genel merkezi Ankara da bulunan Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen), 14 Şubat 1992 tarihinde eğitimci, şair ve yazar Mehmet Akif İnan ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. 25.06.2001 tarihinde kabul edilen 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu ile memurların sendika kurmaları yasal dayanağa kavuşmuş, diğerleri gibi Eğitim-Bir-Sen de bu tarihten sonra tüzel kişilik kazanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Temmuz 2014 yılında yaptığı tespiti göre Eğitim Bir-Sen’in üye sayısı 279.722’dir. Cinsiyete göre üye dağılımına bakıldığında ise üyelerin %30’nun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Fakat bu üye oranları herhangi bir biçimde yönetime yansımamıştır. Sendikanın şubelerinde görev dağılımına baktığımız zaman kadınların şubelerde, şube başkanı olmadığını fakat kurullarda görev aldığı görülmektedir.

Sendika amacını; ‘Temel insan hakları ilkelerine dayanan, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu, millet iradesine de milletin seçtiği idareye de saygı gösterilen, katılımcı demokrasinin yerleştiği, özgür birey ve sivil toplum örgütlerine gerçek anlamda var olma ve düşünce üretip teklifler sunma hak ve imkânlarının hayata geçirildiği, kimsenin ötekileştirilmediği, farklılıkların zenginlik olarak kabul edildiği, ücretlerde ve gelir dağılımında adaletin sağlandığı, demokratik sosyal hukuk devleti olmanın gereği olarak her vatandaşın devlet imkânlarından eşit şekilde yararlandığı, medeniyet köklerimizde var olan değerleri idrak etmiş daha özgür, daha müreffeh ve daha mutlu insanların yaşadığı daha güçlü, daha zengin Türkiye’yi var

etmeyi amaçlar. (mad 3) şeklinde belirtmiştir. Eğitim Bir-Sen'in tüzüğü için bakınız.¹⁸¹

Ülkemizde üye sayısı bakımından eğitim alanında yetkili sendikalı olan ve eğitimdeki politikaları belirleme de önemli bir dinamik haline gelmiş olan Eğitim Bir-Sen'in ilkelerine baktığımız zaman ilkelerinin arasında hiçbir suretler kadın emekçilerin hakları ile ilgili bir madde bulunmamaktadır. Aynı zamanda tüzüğünü incelediğimiz zamanda toplumsal cinsiyet kavramına yönelik hiçbir maddesinin olmadığını ve tüzüğünde herhangi bir kadın mekanizmasının tanımlanmamış olduğunu da görmekteyiz. Sendikaların sayısal verilerine baktığımız zaman belli bir yıldan sonra Eğitim Bir-Sen'in sayı olarak üstün olduğunu ve yetkili eline aldığı açık bir şekilde görülmektedir. Peki yetkili sendika olmasını sağlayan etken nedir? diye sorduğumuzda cevap aslında çok basittir. Çünkü devletin güdümünde olan devletin taşeron sendikasıdır. Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşlarında hükümetin politikaları doğrultusunda çalışanları zorla ve tehditler ile üye yapmaktadırlar. Hatta çalışanların haberi dair olmadan sendikaya üye yaparak yetkiyi almayı sağlamışlardır.

Konfederasyona bağlı en büyük sendika olan Eğitim-Bir-Sen'in 102 kişiden oluşan Başkanlar Kurulunun bulunmaktadır ve başkanlar kurulunun bütün üyeleri erkektir. Aynı zaman da sendikanın genel disiplin kurulu 4 erkek, denetleme kurulu da 4 erkek üyeden oluşturulmuştur. Yönetim kuruluda aynı şekilde yedi erkek üye tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere Eğitim Bir-Sen'in yönetim merkezlerinde ve kurullarında kadın üyeler bulunmamaktadır. Bu da bize sendikanın sadece erkekler tarafından alınan kararlar ve erkekler tarafından yönetildiğini görmekteyiz.

Eğitim Bir-Sen'in "Eğitim Bir-Sen" adında bir bülten, "Eğitime Bakış" adında bir dergi ve yayımlanmış kitapları bulunmaktadır.

¹⁸¹ <http://www.egitimbirsen.org.tr/sendikamiz-mevzuati/13/mevzuat> (Çevrimiçi) 12Mayıs 2014

2.3. EĞİTİM SENDİKALARININ TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKALARI

Günümüzde kadınların, kamu sektörü başta olmak üzere işgücü içindeki oranı günden güne artış göstermektedir. Kadınlar bütün hizmet sınıflarının iç hiyerarşisinde alt düzeylerde yoğunlaşmış olsa bile iş güvencesi açısından en güvenilir ve tercih edilen çalışma alanı olduğu için kamu kesimini tercih etmektedir. Oysaki Türkiye’de kadınların önemli bir bölümü kayıt dışı ve güvencesiz çalışmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Haziran 2014’de Kamu Personelinin Cinsiyet dağılımını açıklamıştır ve kamuda çalışan 2.662.379 çalışanın içerisinde kadınlar %37,25’lik bir oranı oluşturmaktadır. Birçok sektör hala erkeklerin tekelinde ve birçok kamu hizmeti kadınların üretebileceği işler olarak görülmemektedir. Üstelik kadınların kamu da üst düzey temsiliyeti de çok düşük oranda bulunmaktadır. Kadınların iş güvencesi açısından öncelikli olarak tercih ettikleri alanlar; eğitim, sağlık ve büro hizmetleri gibi alanlarda memur olarak görev almalarıdır fakat bu alanlarda iş güvencesi olsa da kadınlar çalışma hayatında cinsiyetlerinden dolayı pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kapitalizmin yaşam koşullarına göre kendini yeniden şekillendiren erkek egemen kültür, bilinç ve pratik üzerindeki hakimiyeti ile sınıflar, halklar ve cinsiyetler arasındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir. Bu kültürü yıkabilmek içinde çok boyutlu ve örgütlü bir mücadele gereklidir. Eşit, özgür ve demokratik bir toplum yaratmak için ise cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edilmesi gerekmektedir. Bunun içinde ‘cinsiyet eşitsizliğinin’ görünür kılınması gereklidir ve bunun içerisinde bilinçlenme süreci ve farkındalık yaratılması gerekmektedir.

Tam bu noktada da bu eğitimin içerisinde ve siyasi erkin eğitim alanında toplumsal cinsiyet politikaları oluşturması süreci içerisinde de etkili olduğunu düşündüğüm sendikalar devreye girmektedir.

Bu bağlamda da bu bölümde sendikaların toplumsal cinsiyet alanında yapmış oldukları politikalar ve bu politikalar ile devletin yapmış olduğu politikalara karşı ya da siyasal erkin politikalarını besleyen ve uygulayan politikalarının neler olduğu ele alınmıştır. Bununla birlikte eğitimde üretilen cinsiyetçiliğe karşı kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmak ve kadın öğretmenleri özel ve kamusal alanda güçlendirmek adına sendikaların yapmış olduğu eğitim çalışmalarına,

kampanyalara, basın yayın faaliyetlerine, kadın kurultaylarına kısacası kadın politikalarına bakılmıştır.

2.3.1. Eğitim-Sen'in Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Eğitim-Sen'in toplumsal cinsiyet politikalarını incelemeye başlamadan önce sendikanın bağlı olduğu konfederasyonun toplumsal cinsiyet politikaları genel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Çünkü sendikanın politikaları konfederasyonun politikaları ile beslenmekte ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda da KESK'in toplumsal cinsiyet politikaları şu şekildedir;

KESK bünyesinde var olan yedi sekreterden biri Kadın Sekreterliğidir. Kadın sekreterliği KESK' in kuruluş aşamasında, kadınlara ilişkin çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuştur. KESK 1.Olağan Genel kurulunda Kadın Sekreteri olarak Hatice Pehlivanoğlu görev almıştır. Bağlı sendikalarda ise kadın sekreterlikleri daha sonra oluşturulmuştur. KESK' in diğer Kamu Emekçileri Sendikalarından ayırt edici özelliklerinden biri budur.

KESK' de Temmuz 2011 yılında yapılan tüzük değişikliği ile Konfederasyon Organları adı altında Danışma Organları oluşturulmuştur. Danışma Organları: Danışma Meclisi ve KESK Kadın Meclisinden oluşmaktadır.

KESK Kadın Meclisi; KESK Kadın Sekreteri, KESK Kadın Birimi, KESK Yürütme Kurulu kadın üyeleri, KESK' e üye sendikaların Merkez Yürütme/Yönetim Kurulu Kadın Üyeleri, üye sendikalara bağlı şubelerin kadın meclislerinden; kadın meclisi olmayan iş kollarında kadın komisyonlarından; her toplantı için seçilip gelecek bir kadın temsilciden oluşur. Yılda bir kez toplanır, dönemsel kadın politikalarını tartışır, program yapar ve bu konuda karar alır. Kararlarını toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alır. Karar yeter sayısı, kadın meclisi üye tam sayısının üçte biridir. Genel sendikal politikalara ilişkin önerileri Genel Meclise sunar. Görev ve işleyişi yönetmelikle belirlenir.

KESK 3 Temmuz 2014'te Ankara'da 8. Olağan Genel Kurulunu gerçekleştirmiştir. Tüzük değişiklikleri ile birlikte KESK yönetimine eş başkanlık sistemi getirildi. Basın-yayın ve eğitim sekreterlikleri birleştirilirken, KESK'in tüm organlarında kadın ve erkek sayısının eşitliğine dayanan “eşit temsiliyet” ilkesi kabul

edildi. Kadın temsiliyetine yönelik bir adım da Kadın Meclisi'nin kurulmasıyla bir karar organı haline getirilmesi oldu.¹⁸²

KESK'te Kadın politikaları, Kadın Meclisi bir başka ifadeyle KESK'li kadınlar tarafından belirlenmektedir.

KESK'in amaçlar bölümünde "Toplumsal yaşamın her alanında cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkarak, başta çalışma yaşamı olmak üzere her alanda cinsiyetler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması için mücadele etmeyi, kadınların sendikal yaşama aktif katılımını sağlamayı ve pozitif destek sunmayı"¹⁸³ belirlemesine yer verilmiştir. Böylelikle cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkmanın sendikanın temel politikalarından biri olduğu belirtilmiştir. Genel merkez düzeyinde kadın sekreterliği olan tek sendikanın KESK olması bu anlayışın sonucu olarak değerlendirilebilir. Yine amaçlar bölümünde yer alan "pozitif destek" in kota uygulaması ile işlerlik kazandığı söylenebilir.

KESK kadınların karşılaştığı sorunlarla ilgilenmekte ve müdahale etmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, cinslerarası eşitlik ve benzeri temalar çerçevesinde eylemler örgütlemiştir. 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele günü etkinlikleri, Dünya Kadın Yürüyüşü gibi etkinliklerin katılımcısı ve örgütleyicisi olmuştur.¹⁸⁴

KESK'in içinde yer alan kadınların kadın sorununa, sorunların nedenlerine ve çözüm adreslerine, kadın çalışmalarına, kadın hareketine, feminist harekete yaklaşımlarının çok farklı söylemler etrafında yer aldığını söyleyebiliriz. Her ne kadar genel olarak kendisini sol ve sosyal demokrat olarak nitelendiren bir tabana sahip olsa da bu tabanın kendi içinde taşıdığı tüm çeşitlilikleri kadın emekçiler de taşımaktadır. Eğitim-Sen'li kadın öğretmenlerle yapılan görüşmelerde de bu düşünceleri destekler niteliktedir. Bu düşünceler, görüşmeler bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır. Buna rağmen belirli talepler örneğin kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele, eşit işe eşit ücret, anneliğin getirdiği sorumlulukların kamu

¹⁸² <http://www.sendika.org/2014/07/keskte-es-baskanlik-donemi-basladi-yeni-yonetim-belirlendi/> (Çevrimiçi) 25.04.2014

¹⁸³ <http://www.kesk.org.tr/node/49> (Çevrimiçi) 13.03 2014

¹⁸⁴ <http://www.kesk.org.tr/content/d%C3%BCnyan%C4%B1n-%C3%A7evresinde-24-saat-feminist-eylem> (Çevrimiçi) 18.04. 2014

tarafından paylaşılması noktasında ortaklıklar sağlandığı görülmektedir. Bu ortaklıkların bir bölümü sadece KESK ve sendikalardaki kadınlar için değil, diğer sendikalarda yer alan kadınlar tarafından da sahiplenilmektedir. Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele, ister ailenin korunması ve yeni nesillerin aile içinde sağlıklı yetişmesi ister kadının güçlenmesi olsun, farklı ideolojilere sahip sendikalarında ortaklaştığı alanlardır.

KESK tarafından kadınların sorunlarına, taleplerine yönelik broşürler, bildirimler yayınlanmış, kadın dergileri çıkarılmıştır. 25 Kasım kadına yönelik şiddetle mücadele gününe ilişkin broşürler çıkarılmış ve bu gün dolayısıyla yapılan etkinliklerin-eylemlerin öznesi olunmuştur. Kadın gündemlerine ilişkin bildirimlerin-broşürlerin hazırlanması, kadın dergisi çıkarılması ve üyelere ulaştırılması süreklilik arz eden bir faaliyettir.

Türkiye’de son on yıldır kadın istihdamında gözlemlenen en önemli eğilimler esnekleşmek ve enformelleşmedir. Bu eğilimler, sermayenin ihtiyaçları uyarınca şekillenmekte ve 2001 krizinin ardından sermayenin yeniden yapılanması sürecinde ivme kazanmış görünmektedir.

Aslında bu sürecin kökleri 1980’lere dek uzanmaktadır: 1980 sonrasında yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşüm, neo-liberal uygulamaları beraberinde getirmişti: Emek süreçlerinin baskılanması, özelleştirmeler, esnek üretim bu dönüşümde zemin buldu. Son on yıldır fiili çalışma sürelerinin uzadığını, tatillerin çalışma gününe dönüştürüldüğünü, iş güvencesinin sağlanmadığını ve sosyal güvencenin büyük oranda kaldırıldığını görüyoruz.

Kamuda özellikle eğitim ve sağlık iş kolunda güvencesiz işler öne çıkmaktadır.

Kamuya personel alımında son yıllarda kadrolu istihdam azalırken, sözleşmeli istihdamın yaygınlaştığı görülmektedir. İşkolumuz, eğitim iş kolu, güvencesiz çalışmanın yaygınlaştığı kamu alanlarının başında geliyor. KPSS sınavı, vekil öğretmenlik, sözleşmeli öğretmenlik, temizlik vb. işlerin taşeronlaştırılması gibi uygulamalar kamuda tam zamanlı kadrolu iş bulmanın giderek zorlaştığını ortaya koymaktadır. Bu alanlar özellikle kadın istihdamının yoğunluklu olduğu iş alanlarını oluşturuyor. Bu bağlam da da KESK’li kadınlar 19-20 Nisan 2014 tarihlerinde Eğitim-Sen Genel Merkezi’nde ‘Güvencesizleştirme ve Kadın Emegi

Çalıştay'ı gerçekleştirmiştir. Çalıştayda güvencesiz kadın emeği, cinsiyetçi iş bölümü ve görünmeyen emek, Türkiye'de güvencesiz çalıştırmaya dair yasal durum, emeğin katmanlaşması ve kadın emeğinin güvencesizleştirilmesi bağlamında kadın göçmen işçiler konusu ve kadın emekçilere ilişkin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin konular ele alınmıştır.¹⁸⁵

Türkiye'de son döneme damgasını vuran neo-liberal politikalar ve bu politikalar doğrultusunda hızla uygulamaya sokulan Kamunun yeniden yapılandırılması adı altında çıkarılması planlanan kamu yönetimi, yerel yönetimler ve kamu personel rejimi kanun tasarıları ile kamu hizmetlerinin tümünün sermayeye devredilerek, paralı hale getirilmesi hedeflenmektedir. Bu tasarılarla, eğitim, sağlık, iletişim, yol, temiz su gibi en temel hizmetlerin tamamen özelleştirilerek, ülke içindeki ve uluslararası şirketlere açılması hedeflenmektedir. Çünkü bu hizmetler tüm hizmet alanları içinde en karlı alanları oluşturmakta, sermayenin iştahını kabartmaktadır. Hizmetlerin yürütülmesi piyasa koşullarına göre planlanınca, kâr güdüsünün egemen olacağı açıktır. Ve bu hizmetleri yürüten emekçilerin çalışma koşullarının da piyasa koşullarına göre düzenlenmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, personel rejiminde yapılacak değişikliklerle de iş güvencesi kaldırılarak sözleşmeli personel çalıştırma, performans dayalı ücretlendirme, esnek ve kuralsız çalışma dayatılacaktır.

“Reform” olarak sunulan bu saldırı yasaları önce kadın emekçileri vuracaktır. Kadın istihdamı daralacak, ucuz ve yedek işgücü olarak değerlendirilen kadın emeğinin sömürüsü artacaktır. Mevcut koşullarda bile emekçi yoksul halk kesimleri eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamazken, eğitimin, sağlığın parayla satılır hale gelmesi halinde, öncelikle eğitim hakları ellerinden alınacakların kız çocukları olacağı açıktır. Yaşlı, hasta bakımı annelik durumu nedeniyle kadın emekçilerin performans değerlendirmelerinin daha düşük olacağı, dolayısıyla düşük ücret ve her an işten atılma tehdidiyle yüz yüze kalması kaçınılmaz olacaktır. Esnek çalışma, performans dayalı çalışma, taşeronlaştırma, part-time çalışma gibi çalışma yöntemleri ile emek sömürüsünün giderek artırıldığı koşullarda, kadın emekçileri

¹⁸⁵ <http://www.kesk.org.tr/content/g%C3%BCvencesizle%C5%9Firme-ve-kad%C4%B1n-eme%C4%9Fi-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ftay%C4%B1-yap%C4%B1ld%C4%B1> (Çevrimiçi)
15.01.2014

büyük olumsuzluklar beklemektedir. Kadınlar iş güvencesinden yoksun, olumsuz çalışma koşulları altında, ucuza çalışmaya mahkûm edilmektedir. Bir nevi “modern köleler” sınıfı ortaya çıkmıştır. KESK’de yürütülen neo-liberal politikalara karşı her zaman mücadele etmiş ve etmeye de devam etmektedir.

KESK uygulanan ve uygulamaya sokulacak olan neo-liberal politikalara aynı zamanda diğer konfederasyonlar ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte mücadele vermektedir. DİSK, KESK ve TTB'nin çağrısı üzerine sendikalı kadınların yanı sıra, feministleri, bağımsız kadın kurumlarını, siyasi partilerin kadın örgütlenmelerini de içinde barındıran ‘Kadın Emeği Platformu’ oluşturulmuştur. 2 Kasım 2013 yılında Kadın Emeği Platformu tarafından ‘Kadın İstihdamı Yasa Tasarısı: kime müjde?’ isimli bir forum düzenlemiştir. Kadın istihdamı paketi diye sunulan ama kadın emeği sömürüsüne dayanan; kadını düzenli, güvenceli işler yerine, anneliğe ve ev kadınlığına hapseden; kısmi zamanlı düşük ücretli sermaye çalışanı yapan bu yasa tasarısı tartışılmıştır.¹⁸⁶

KESK ve diğer Kamu-Sendikaları arasındaki temel farklardan biri 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar günü ile 24 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle mücadele gününe yaklaşımlardır. Farklılıkları görmek açısından 2014 yılında 8 Mart da yayınlanan bildirilere-yapılan açıklamalara bakmak yararlı olacaktır.

KESK; 8 Mart Dünya Kadınlar Gününü diğer STK ve feminist kadın örgütleri ile birlikte kutlamıştır.2014 de kutlanan 8 Mart kapitalizme, erkek egemenliğine, gericiliğe, sömürüye, güvencesizliğe, şiddete ve savaşa karşı bir mücadele örgütlemiştir. Çıkan yayınlara, bildirilere ve 8 Mart taleplerine baktığımız zaman KESK ve KESK’e bağlı olan sendikaların eril, gerici ve liberal politikaların kadınlara dayattığı ev hapsine, işsizliğe, güvencesizliğe ve her türlü şiddet aygıtına karşı çıktıklarını, cinsiyetçi çalışma alanına müdahale ettiklerini, işyerinde, sokakta, evde kadına yönelik taciz, tecavüz ve mobbingin son bulması için düzenlemelerin yapılmasında rol oynadıklarını, kadın bedeni üzerindeki tüm söz ve karar haklarının kadına ait olduğunun kabul edilmesini, siyasi iktidarların kadının bedeninden elini çekmesini talep ettiklerini görmekteyiz. Kullanılan dile baktığımız zamanda feminist

¹⁸⁶ <http://www.kesk.org.tr/content/kad%C4%B1n-istihdam-paketini-tart%C4%B1%C5%9F%C4%B1yoruz-kad%C4%B1nlara-m%C4%B1-sermayeye-mi-m%C3%BCjde> (Çevrimiçi) 5.12.2014

bir dilin hakim olduğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁷ Fakat diğer sendikalarda kadın özgürlük mücadelesinin yürütüldüğünü söyleyemeyiz.

KESK içerisinde ayrıca LGBT Bireyleri ile ilgili örgütler ile ortak çalıştıkları gözlemlenmektedir. Ayrıca KESK, çalışma hayatında cinsel yönelim ayrımcılığına karşı tedbirlerin alınması ve anayasal kural haline getirilmesini “yeni anayasa için önerilerine dâhil etti. Diğer ayrımcılıklarla birlikte cinsel yönelim ayrımcılığının da yasaklanarak yaptırma tabi tutulması gereğini belirtmiştir.¹⁸⁸

KESK ve bağlı sendikaların Web sayfalarında kadın çalışmaları ayrı bir başlık altında toplanmıştır.

KESK, Konfederasyon, sendika genel merkezleri ve şube yönetimlerinde en fazla kadının yer aldığı yapıdır. Kuruluş aşamasından başlayarak kadınlar KESK’te yönetimde yer almışlardır.

KESK’e bağlı 11 sendikanın genel merkez yöneticilerinin %23’ü kadın %77’si ise erkektir. Eğitim Sen şubeleri cinsiyet eşitliği açısından değerlendirildiğinde 2011- 2014 dönemleri arasında şube yöneticiliği yapan üyelerin sadece %20’si kadındır. Eğitim-Sen üyelerinin %50’si kadınlardan oluşmaktadır.

KESK’te seçimle belirlenen her organda ayrı ayrı en az yüzde 40 oranında kadın kotası uygulanması, 2011 yılında yapılan tüzük değişikliği ile kabul edilmiştir.

Eğitim Sen kuruluşundan bugüne dünya sendikal hareketinin cinsiyet eşitliğine yönelik geliştirdiği politikaları benimsemiş, hayata geçirme yönünde önemli çalışmalar yürütmüş ve ciddi kazanımlar elde etmiştir. 2000 yılında kurduğu Kadın Sekreterliği ile pozitif eylem ve destek politikalarını benimsemiş ve hayata geçirilmesi yönünde önemli çaba göstermiştir.

Cinsiyet eşitsizliği sorununa yönelik olarak pozitif eylem ve destek politikaları kapsamında bilinçlenme, farkındalık eğitimlerinin, kadınların sendikaya ve etkinliklere katılımını teşvik eden politikaların yanı sıra, onların yönetim ve karar mekanizmalarında yer almalarının önünü açacak tüzüksel kararlaşmaların yaşanması gerçekleşmesi için de uzun bir mücadele dönemine de tanıklık etmiştir.

¹⁸⁷ <http://www.kesk.org.tr/content/8-mart%E2%80%99ta-dayan%C4%B1%C5%9Fmay%C4%B1-s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BCy-or-m%C3%BCcadelemizib%C3%BCy%C3%BCt%C3%BCyruz> (Çevrimiçi) 5.05.2015

¹⁸⁸ <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=2979> (Çevrimiçi) 5.05.2015

Eğitim Sen'in temel ilkeleri arasında her türlü eğitsizlik ve ayrımcılıkla birlikte toplumdaki, çalışma yaşamındaki ve eğitimdeki cinsiyet eğitsizliğine ve kadınlara yönelik ayrımcılığa karşı olmak da yer almaktadır. Bu eğitsizliğe ve ayrımcılığa karşı çıkmak için kadınların sendikalaşması ve sendikal örgütlerin karar ve yönetim organlarında aktif olarak yer almaları önemlidir. Bunu sağlama görevi Eğitim Sen'in temel ilkelerinin doğal ve zorunlu sonucudur. Bu bağlamda Eğitim-Sen'in tüzüğüne baktığımız zaman, Eğitim-Sen tüzüğünde toplumsal cinsiyete duyarlılık;

"Ataerkil sistem ve onun yarattığı zihniyet ve politik alanı sorgulayarak cinsiyet özgürlüğünü ve eğitliğini sağlamayı esas alır. Ulusal ve uluslar arası kadın örgütleriyle işbirliği yapar. Kadın yelerinin çalışma yaşamında ve sendikada kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarına çözümler üretir, ek haklar elde etmelerine, olanak sağlar; pozitif destek sunar." (Sendikanın alışma Konuları, Madde 3-m)

"Eğitim Sen kadın üyelerinin yönetsel birimlerde yer alması yönünde pozitif ayrımcılık uygular. Kadın yelerinin yönetsel birimlerde daha etkin bir biçimde yer almasını sağlar. Kadın sekreterliğini kadın yürütür." (Sendikanın alışma İlkeleri, Madde 4-c) maddeleri ile görünür kılınmaktadır.

Seçim Yönetmeliğine göre 1998 seçimlerinden beri "seçim sonucunda kadınlarla erkekler eğit oy aldıklarında kadın lehine ayrımcılık" uygulanmaktadır

Görev Yönetmeliğine 2000 yılında "Genel Merkezde ve şubelerde kadın sekreterliklerinin kurulması" kararından sonra Kadın Sekreterliğinin görevleri eklenmiştir. Sendikanın merkez yürütme kuruluna baktığımız zamanda 'Merkez Kadın Sekreteri' yer almaktadır ve bunun sonucunda da Eğitim-Sen'de bir kadın mekanizmasının olduğunu görmekteyiz.

Ayrıca kadınların sendikalarda eğit temsil ve karar süreçlerine tam katılımını engelleyen etmenleri ortadan kaldırmaya yönelik olumlu eylem programları da hazırlamaktadır. Bu ereve de olumlu eylemi tanımlamak gerekirse 'olumlu eylem'; Toplumsal olarak eğitsiz durumda olanların eğitim, istihdam ve siyaset gibi alanlarda eğit temsil ve katılımının sağlanmasına yönelik politika ve uygulamalar. Bu uygulamaya yönelik örnek olarak da;

ICFTU ve ETUC 1986'da "Olumlu Eylem Uluslararası Semineri" düzenlenmiştir. Seminerin amacı çalışma yaşamında, işyerinde ve sendikalarda tam

eşitliğin sağlanmasının önündeki tüm engellerin üstesinden gelmek ve kadınları güçlendirmek için olumlu eylem politikalarının geliştirilmesidir. Kararlar uluslararası emek örgütleri tarafından benimsenmiştir ve yaklaşık 20 yıldır uygulanmaktadır.

ICFTU ve on sendikayı bünyesinde toplayan Küresel Federasyon 2002’de “Kadınlara Sendikalar Sendikalara Kadınlar” kampanyasını başlatmışlardır. Bu kampanya kapsamında;

Kadın emekçilerin talepleri sendikanın talepleri haline getirilebilir, sendika yapıları, kadın emekçilerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden düzenlenebilir, kadınların sendikanın tüm karar alma düzeylerine katılımının üye bileşimini yansıtmasını sağlayabilir.

Sendika yapısının tüm düzeylerinde kadınların karşılaştıkları sorunları inceleyecek, çözümler önerecek, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve kadınların sendikal faaliyetlere katılımını özendirerek organlar oluşturabilir, kadın sendika üyelerinin sayılarının artırılmasına yönelik örgütlenme kampanyaları düzenleyebilir gibi maddeler yer almaktadır.

Eğitim-Sende eşitlik; Sendika Tüzüğüne güvence altına alındığı gibi, Kurultay Kararları, Eğitim Çalışmaları ve alınan kararlarda da görülmektedir. Aşağıda örnek teşkil etmesi açısından genel kurul kararlarına, kadın kurultay kararlarına, sonuçlarına ve yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Bu konuda da Eğitim-Sen 2010 yılında üyelerini bilgilendirmek ve bilinçlendirme amacı ile ‘Eğitim-Sen’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kongre ve Kurultay Kararları’ isimli bir kitapçık çıkarmıştır. Kongre ve kurultay kararları o kitapçıktan alınmıştır.¹⁸⁹

1998 yılında gerçekleştirilen 2.genel kurul kararlarına baktığımız zaman kadınları sendika ile bütünleştirmek üzere kadınların aktif bir şekilde yer almasını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması, kadın komisyonlarının yaygınlaştırılması ve işlevli hale getirilmesi; kadınlara yönelik programlı eğitim çalışmaları yapılması; kadınlar lehine aday oldukları her ortamda 1/3 oranında kota uygulanması, ayrımcılığın giderilmesi için kampanyalar düzenlenmesi; evde, sokakta, sendikada,

¹⁸⁹ **Eğitim Sen’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kongre ve Kurultay Kararları**, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2010, s.3-16

işyerinde cinsel taciz ve şiddete karşı önlemleri geliştirilmesi gibi kararların alındığını görmekteyiz.

2000 yılında yapılan 3.genel kurulda; Şubelerde ve Genel Merkezde kadın sekreterliklerinin oluşturulmasına, sendika şubelerinde çocuk odaları oluşturmak;

İşyerinde ve aile içinde şiddet uygulayan üyelerimize disiplin hükümlerinin uygulanması için çaba harcamak; kadın üyeleri güçlendirici ve sendika ile bütünleştirici önlemlerin alınması kararları alındığını görmekteyiz.

4. Genel Kurulda/ Kongrede; (2002 yılında yasa çıktıktan sonraki ilk genel kurul) Her şubede Kadın Sekreterliği ve Kadın Komisyonlarının oluşturulması, sendikal organlarda kadınlara daha etkin temsiliyet ve olanaklar sağlanması, doğum izinlerinin ebeveynlerin ücretli iznine dönüştürülmesi, sendika yayın organlarında kadınların taleplerine ve sorunlarına yer veren özel bölümler ayrılması. vb kararların alındığı görülmektedir.

2005 yılında gerçekleştirilen 5. Genel Kurul'da; Genel Merkezde Kadın, Eğitim ve Örgütlenme sekreterliklerine bağlı çalışma yapmak üzere komisyonlar ve daireler oluşturması, sendikal organlarda, karar süreçleri ve yönetim organlarında kadınların aktif olarak yer almasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi, kadın üye ve yönetici sayısını artırmaya yönelik, pozitif eylem ve destek politikaları geliştirilmesi, İş kolumuzda çalışan kadınlara yöneticilik konusunda fırsat eşitliği sağlanması, mesleki ve hizmet içi eğitimde öncelik tanınması için MEB'le görüşülmesi, ortak eğitim projeleri hazırlanması vb. kararlar alınmıştır.

2008 yılında yapılan 6.Genel Kurul'da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kapsamında alınan kararlar aşağıdaki gibidir;

Kadına erkek karşısında tam hak eşitliğini sağlayacak önlemlerin alınması, kadının toplumsal ve politik yaşama katılımının her yönden desteklenmesi; kadın bedeninin meta olarak kullanılması, töre cinayetleri ve kadının cins olarak aşağılanmasının önlenmesi; kadın emeğinin erkek emeği ile eşitliğinin sağlanması ve kadının sağlığına zararlı işlerde çalıştırılmasının yasaklanması; çalışan kadına doğum öncesi ve sonrası için yeterli süreyle ücretli izin verilmesi, işyerlerinde çocuk bakım servisleri, semt ve mahallelerde ücretsiz kreş ve anaokulu açılması; ev kadınına, doğum ve çocuk bakım yardımı yapılması, yaşlılık ve bakım sigortası yapılması için mücadele edilmesi,

Çalışan kadınlara fırsat eşitliği sağlamaya yönelik olarak, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadın istihdamı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde çalışmalar yapılması; kadın istihdamını arttırmak ve çalışma hayatında işe almada, terfi ve yükselmelerde kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik pozitif ayrımcılık uygulanması; doğumdan dolayı ücretsiz izne ayrılan kamu çalışanı kadınların, izinde geçen süreleri emekli keseneklerinin devlet tarafından ödenmesi ve emeklilikten sayılması; kadınların kariyer gelişimlerini kesintiye uğratan çocuk bakımı sorumluluğunun anne, baba ve devlet arasında paylaştırılmasının sağlanması ve gerekli düzenlemelerin geliştirilmesi için kreş, okul öncesi eğitim kurumlarının açılması yönünde mücadele yürütülmesi; “Ebeveyn izni” için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması; çalışan kadınlara yöneticilik konusunda fırsat eşitliği sağlanması, mesleki ve hizmet içi eğitimde öncelik tanınması için ilgili bakanlıklarla görüşülmesi, ortak eğitim projeleri hazırlanması; bu amaçla bir eylem programı oluşturulması (kampanyalar, eylem, etkinlikler vb.) gibi çalışmaların alındığı görülmektedir.

Ayrıca işyerinde yaşanan cinsel taciz sorunu karşısında kadın üyelere hukuki destek sağlanması; sendikanın disiplin yönetmeliğine cinsel tacizle ilgili bir madde konulması; işyerinde cinsel taciz konusunun mesleki eğitimlerin bir parçası olması, koruyucu tedbirlerin alınması ve yasal yaptırımların uygulanmasında mağdurun şikayetinin yeterli olması yönünde sendikamızın ilgili bakanlıklarla görüşmesi ve gerekli çalışmaları sürdürmesi,

Kadın örgütleri ve karma örgütlerdeki kadın birimleri ile iletişim ve dayanışma içinde olunması; kadınların yerel ve uluslararası düzeyde oluşturdukları “Kadın Dayanışma Platformları”nda yer alınması; yaşanan kadın sorunlarına (şiddet, cinsel taciz, tecavüz, intihar gibi) yönelik kampanya, basın açıklamaları ve eylemlerin organize edilmesi,

2000 yılında oluşturulan kadın sekreterliğinin, tüzüksel güvenceye kavuşturulması,

Sendikamızın cinsiyet eşitliği politikalarının işlevsel kılınması için, kadınlara yönelik olarak, yönetici kadın yetiştirmeyi amaçlayan liderlik eğitim çalışmalarının yapılması; şube yöneticisi ve işyeri temsilcilerine yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda karma eğitim çalışmalarının yapılması; bilinçlenmeye dönük kadın

kurultayı, sempozyum, forum vb etkinlikler düzenlenmesi; kadın üyelerimizi aktif olarak sendikal çalışmaya dahil etmek, sendika ile bütünleşmesini sağlamak için kampanyalar örgütlenmesi; kadın üyelere yönelik anket çalışmaları yapılması, broşür, dergi ve makaleler yayımlanması; kadın arşivi ve kütüphanesi oluşturulması gibi kararlarda alınmıştır.

Genel kurul kararlarının da uygulamaya geçtiğini ve kadın emekçilerin bu alanlarda mücadele ettiklerini görmekteyiz.

2011 yılında gerçekleştirilen 8.Genel Kurul'da Merkez Kadın Sekreterliği tarafından 8. Genel kurulda ele alınan gündem maddeleri 2. Kadın Kurultayının gündem maddeleridir. Onun dışında Merkez Kadın Sekreterliğinin 8. Genel kurul raporlarında sunmuş oldukları çalışmalar şu şekildedir;

Ders Kitaplarında Cinsiyet Eşitsizliği Araştırması, Kreş Araştırması, İşyerinde Cinsel Taciz Araştırması, Ortaöğretim Edebiyat Dersinde Okutulan Ders Kitaplarından Toplumsal Cinsiyet Araştırması, Kadınlar Sendika Karar ve Yönetim Organlarında Neden Eksik Temsil Ediliyorlar? Eşit Temsil İçin Neler Yapılmalıdır?" Araştırması, "Eğitim Sen'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" Broşürü: Eğitim Sen II. Kadın Kurultayı öncesinde, sendikanın bundan önceki I. Kadın Kurultayı ile genel kurullarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin alınan kararlar bir broşür halinde basılarak şubelere dağıtılmıştır. Bu yayın faaliyeti ile üye ve yöneticilerde toplumsal cinsiyet duyarlılığının yaratılması hedeflenmiştir.

6-7-8 Ekim 2010 tarihinde 'Çocuklar Kreşe, Ebeveynler İşe Kampanyası' yürütülmüştür. Bu kampanyanın amacı; Çocuk bakım yükümlülükleri konusunda, aile içi eşitsiz görev dağılımının değiştirilmesi, devletin sorumluluğunu yerine getirerek ücretsiz kreşler açması, 3-6 yaş çocukları için bakım hizmetlerinin sunulması ve işverene bu konuda sorumluluk verilmesi konusunda duyarlılık yaratmak amacıyla düzenlenmiştir.

Dünya Kadın Yürüyüşünün bundan önceki etkinliklerinde aktif görev alan Eğitim-Sen 2010 yılı Dünya Kadın Yürüyüşü etkinliklerinde de yer almıştır.

Ayrıca kadına yönelik şiddet ve çocuk istismarının önlenmesi ile ilgili çalışmalar yürütmüş, kadın haklarının korunması ile ilgili davalar açmış, eğitim emekçilerin özlük hakları ve çalışma koşulları ile ilgili çalışmalar da yürütmüştür.

Anneler gününde yayınlamış oldukları bildiriler de ‘ Anneler süslü sözler ve naylon çiçekler değil sosyal adalet ve barış istiyor! şiarı ile de yayınlamış oldukları bildiri de şunlara yer vermişlerdir;

Bir yandan bu ikiyüzlülüğe karşı çıkarken diğer yandan da anneler gününün içeriğini yeniden doldurmalı ve bu gün vesilesiyle kadınların ve annelerin sorunlarına dikkat çekmeli, taleplerimizi yükseltmeliyiz.

Denebilir ki her kadın anne olmadığına/olmak zorunda bulunmadığına göre anneler günü sadece anne olan kadınları ilgilendirir. Kuşkusuz her kadın anne olmak zorunda değildir. Ataerkil ideolojinin kadınlığı anneliğe hapsedmeye çalışmasına karşın kadının tek kimliğinin annelik olmadığı da açıktır.

Özetle anneliğin sosyal ve politik bağlamları, anne olmasa bile bütün kadınları ilgilendirir ve anneler günü dolayısıyla bütün kadınların söyleyecek sözü vardır. Öte yandan annelik kadınlık deneyiminin bir parçası olduğuna göre dünyada, bölgemizde ya da ülkemizde kadınların yüz yüze olduğu her türlü sorun annelerin de sorunudur.’’

Görüldüğü üzere yayınlamış oldukları bildiri de ‘annelik’ kavramını eleştirirken kadınların toplum içerisinde ve sosyal özlük hakları konusunda hangi durumlarda olması gerektiği, kadın olmanın anne olmakla eşdeğer olmadığını ve diğer sendikaların yaptığı gibi kadınlar kutsallık halesi altında eve kapatılmasını değil hem özel hem de kamusal alanda eşit bireyler olarak tüm sosyal ve ekonomik haklardan yararlanmaları gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca çok fazla panel, sempozyum ve etkinlikler düzenlemişlerdir.¹⁹⁰

2014 yılında gerçekleştiren 9.Genel Kurul’da; Eğitim Sen Merkezi Kadın Sekreterliği olarak üyelerine yönelik “toplumsal cinsiyet eşitsizliği”, “barış ve kadınlar”, “politikada, sendikalarda ve toplumsal hayatta kadınların temsil edilmesi”, kadın emeği ve istihdamı”, “anayasada kadınlar ve kadın hakları”, “uluslar arası sözleşmeler”, “mobbing”, “cinsel taciz, saldırı ve istismar”, “LGBTİ bireylerin

¹⁹⁰http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21166&sube=0#.VLP7_cnvAxI
(Çevrimiçi) 22.04.2015

hakları” ve “kadına yönelik şiddet” gibi temel konularda eğitim çalışmaları düzenlemiştir.¹⁹¹

Bu konu başlıkları çerçevesinde pek çok sendikal faaliyet, toplantı, panel ve sempozyumlar gerçekleştirilmiştir.

Kurultaylarda ayrıca eğitimde toplumsal cinsiyet politikalarına etki edebilmek için sendikanın toplumsal cinsiyet alanında yapmış olduğu çalışmalar ve bunların kurultaylarda ya da çalıştaylarda görüşülüp tartışıldığını görmekteyiz. Kurultaylarda örneğin eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve eğitime eşit ulaşımın sağlanması için kamusal eğitim güçlendirilmesi, öğretmen yetiştirme politikalarında öğretmenlerin bilimsel, sorgulayan, toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip olması ve bu politikalar ile yetiştirilmesi gerekliliği, ders kitaplarında ve müfredatta yer alan ayrımcı ve cinsiyetçi ifadelerden arındırılması gerekliliği ve bununla ilgili komisyon çalışmalarının yer aldığı genel kurul kararlarında ve kurultay komisyon çalışmalarında görmekteyiz.

Genel kurul kararlarından sonra Kadın Kurultaylarında yapılan çalışmalar ve alınan kararlar şu şekildedir; 2004 yılında Eğitim-Sen 1. Kadın Kurultayı “Sorgulamak ve Değiştirmek” şiarıyla toplanmıştır. Kurultayın amacı: Eğitim emekçisi kadınların özgün ihtiyaçları ile özel ve kamusal alandaki cinsiyet ayrımcı politika ve uygulamaları saptamak ve çözüm önerilerini geliştirerek bunların sendikal politikaların bir parçası haline getirmektir.

Kurultayda “Ayrımcılığa Karşı Kadınlar İçin Eşitlik Hemen Şimdi Kampanyası” örgütlenmiştir. Kampanyanın amacı: Kadın eğitimcilere yönelik ayrımcı uygulamaları açığa çıkararak, kadınların becerilerini, yeteneklerini ve kabiliyetlerini sergilemelerini sağlayacak çalışma koşullarını elde etmek; İşyerinde ayrımcılığın bütün biçimlerini ortadan kaldırmak, Kamu çalışanı kadınların işyerinde pantolon giyinebilmesidir. Kampanya Talepleri arasında; Kılık kıyafet yönetmeliğinin çağdaş normlara göre değişmeli ve kadınların işyerlerinde pantolon giyebilmesinin önündeki engeller kaldırılması bulunmaktadır ve Eğitim-Sen’in yapmış olduğu bu kampanya sonucunda da kadın öğretmenlerin okulda pantolon giyme hakkı elde etmişlerdir.

¹⁹¹ http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8ZsnvAxI
(Çevrimiçi) 22.04. 2015

Daha sonra örgütledikleri bir başka kampanya “Sözümüzü Örgütleyeceğiz” kampanyası:

Kampanyanın Amacı: Çalışma hayatında kadına yönelik ayrımcı uygulamalara karşı eşitlik talebini yükseltmek; kadınların sendikal mücadeleye aktif katılımını sağlamaktır.

Kampanya Talepleri arasında; eğitimde ve sağlıkta kadınla erkek arasında fırsat eşitliği; Annelik izni ve aile sorumlulukları (ana-babalık izni, evlat edinme, kadın sağlığı, hamile ve emzikli annelerin hakları, çocuk bakımı, yaşlıların bakımı); Cinsel taciz de dahil şiddetin bütün biçimlerine karşı bariz adımlar atılması; Çalışma yaşamında eşitlik, iş güvencesi ve sosyal güvence; En az 50 kişinin çalıştığı işyerlerinde ve küçük il/ilçe ve beldelerde merkezi kreşler açılması; Terfi ve atamalarda eşitlikçi davranılması; Çocuğun sevk işlerinin anne veya babanın isteğine bağlı yapılması ve çocuk yardımının günün koşullarına uygun olarak belirlenmesi; Doğum öncesi 2 ay, doğum sonrası 1 yıl ücretli izin verilmesi; Şiddete uğrayan kadınlara hizmet vermek üzere rehabilitasyon merkezleri açılması; Aile yardımının kadınlara da verilmesi ve günün koşullarına göre iyileştirilmesi yer almaktadır.

Elde Edilen Kazanım: Doğum İzninin 9 haftadan 16 haftaya çıkarılmasıdır.

Diğer bir kampanya ise “Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığına Hayır” Kampanyası”. Kampanyanın amacı; Eğitim alanında cinsiyetler arasında eşitliği sağlamak için olumlu eylem programlarının geliştirilmesi; Milli Eğitim Bakanlığını ve Yüksek Öğretim Kurumunu eşitlik taleplerimiz doğrultusunda harekete geçirmek; Örgütlü olduğumuz bütün işyerlerine ulaşarak tüm eğitim emekçilerini kampanyamızın amaçları doğrultusunda harekete geçirerek kamuoyu oluşturulmasıdır. Kampanya talepleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde “Eşitlik Komisyonu” oluşturulması, Eğitim Fakültelerinin lisans programlarına “Toplumsal Cinsiyet”le ilgili zorunlu ders konulması, Bakanlığın Hizmet İçi Eğitim Programlarına “Toplumsal Cinsiyet” konusunun dâhil edilmesi, Eğitim programlarının her düzeyinde ve içeriğinde, ders kitapları ve materyallerinin cinsiyetçi referanslardan arındırılması, eğitimin her aşamasında toplumsal cinsiyetle ilgili derslerin ve konuların yer alması, Kız çocukları ve kadınların eğitim hakkını kullanmaları yönünde destek ve teşvik politikaları geliştirilmesi, kız çocuklarına

yönelik burs olanakları yaratılmasını ve yaygınlaştırılması, Okulların yoğunluklu olarak bulunduğu bölgelerde kreşler açılmasıdır.

Fakat bu kampanyanın sonucunda o zamandan bu zamana taleplerin devlet tarafından gerçekleştirildiği görülmemektedir.

“Eşitlik Haklarımızı ve Geleceğimizi İstiyoruz” Kampanyasının amacı: Sendikalarımızın kadın üye sayısını %20 arttırmak, özel ve kamusal alanda ekonomik, sosyal ve siyasal düzenlemelerdeki eşitsizlik ve cinsiyet ayrımcı politikaları açığa çıkarmak ve bilinç oluşturmak; cinsiyetçi düzenleme ve uygulamalara karşı kamu emekçisi kadınlar arasında dayanışmayı geliştirme ve güçlendirmek.

Kampanya talepleri; En az 50 çalışanın bulunduğu işyerlerinde ve 50’den az çalışanın bulunduğu işyerleri için çalışma alanına yakın ortak bebek bakım üniteleri ve kreşler açılmalıdır.

Doğumdan dolayı ücretsiz izne ayrılan kamu çalışanı kadınların, izinde geçen süreleri emekli kesenekleri devlet tarafından ödenmeli ve emeklilikten sayılmalıdır.

Eğitimde cinsiyetler arasında eşitliği sağlamak için; Milli Eğitim Bakanlığında “Eşitlik Komisyonu” oluşturulmalı, eğitimin her düzeyinde ve içeriğinde, ders kitapları ve materyalleri cinsiyetçilikten arındırılarak, toplumsal cinsiyetle ilgili konular ve dersler yer almalıdır. Kız çocukları ve kadınların eğitim hakkını kullanılmalarının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik, destek ve teşvik politikaları hayata geçirilmelidir.

Cinsel taciz konusu mesleki eğitimlerin bir parçası olmalı; koruyucu tedbirler alınmalı ve yasal yaptırımların uygulanmasında mağdurun şikayeti yeterli olmalıdır.

ILO'nun “Aile Sorumlulukları Olan Kadın ve Erkek İşçilere Fırsat Ve Davranış Eşitliği Sağlanması”na İlişkin 156 sayılı sözleşmesi ülkemiz tarafından bir an önce onaylanmalı ve hayata geçirilmelidir. Anayasadaki “aile” tanımı, boşanmış ve çocuğuyla yaşayan kadınları kapsayacak biçimde genişletilerek yeniden düzenlenmelidir. 8 Mart’ta kamu emekçisi kadınlar ücretli izinli sayılmalıdır.

Kadınların haklarına ilişkin kampanyalar ve elde edilen kazanımlar kadın üye sayısının artmasını sağlamıştır.

Eğitim işkolunda örgütlü diğer sendikalar ile temel farklardan birisi kadın üye oranları arasındaki farklılıktır. Eğitim Sen'in ayırt edici özelliklerinden birisi kadın üye oranının yüksekliğidir.

Bu kampanyanın kazanımları ise; Şube kadın sekreterleri için 4 dönem eğitim cinsiyetçiliğe karşı duyarlılık eğitimi yapılmış, Yönetici ve üye eğitim programlarında toplumsal cinsiyet konusunun yer alması sağlanmış, Eğitim İş Kolunda Çalışan kadınların sorunlarını saptamak amacıyla ulusal ölçekte bir araştırma yapılmış, Kadın kurultayı düzenlenmiş, Şube Kadın Sekreterleri eğitimlerinden çıkan atölye sonuçları Merkez Kadın Sekreterliğinin Çalışma Programını Oluşturmuş ve bu doğrultuda kampanyalar örgütlenmiştir.

9–10 Şubat 2011 yılında da Eğitim-Sen 2.Kadın Kurultayı 'Özgürlüğümüz için Örgütleniyoruz' Şiarıyla toplanmıştır. Kurultayda yer alan komisyonların çalışmaları sonucu şu sonuçlara ulaşılmıştır; Kadınların örgütlü ve aktif mücadeleye katılımının sağlanması için özel çalışmalar yapılması, Kadın haklarının, sendikal hak ve özgürlüklerinin güvenceye alındığı, kadın-erkek eşitliğini temel alan demokratik bir anayasa için kadınların, gençlerin, toplumun ezilen tüm kesimlerinin ortak mücadelesinin örülmesi, Kamu emekçisi çalışanların önündeki yasalardan kaynaklanan engellerin kaldırılması için "siyaset yapma hakkım önündeki engellerin kaldırılmasını istiyorum" kampanyasının düzenlenmesi talepleri yer almaktadır.

Ayrıca ülkemizde her geçen gün artan kadın cinayetleri, kadına yönelik şiddete, tacize ve tecavüze karşı duyarlılık ve bilinçlendirmeyi geliştirmek, aktif mücadele örgütlemek ve diğer kadın örgütleriyle işbirliği içinde ortak eylem programları içerisinde yer almak, kadın cinayetlerine, kadına yönelik şiddete, tacize, tecavüze karşı bilinçlendirme ve kadın dayanışmasının örülmesi önceliklerimizden ol.ması kararlaştırılmıştı

Diğer tartışılan konulara arasında kent merkezlerinden başlayarak adım adım okulların satılmasına karşı mücadele edilmesi, özellikle büyük kentlerde başlatılan merkezlerde ve arsaları değerli okulların satılarak okulların kent merkezlerinden uzaklaştırılması emekçi çocuklarının özellikle kız çocuklarının eğitimi önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Okulların özelleştirilmesine karşı sendikamız aracılığı ile mücadele başlatılarak geniş halk kesimlerine yayılması için çalışmaları yer almaktadır.

Güvencesiz çalışmaya, kamusal eğitimin günden güne yok edilmesine, eğitimin gerici ve piyasacılaşmasına karşı önlemlerin alınması gerekliliği, eğitimin parasız olması yönündeki çalışmalarda yer almaktadır.

Diğer konu başlıkları ise; Cinsiyete Dayalı İş Bölümü, Ev ve Aile Hayatından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileridir. Bunlar içinde bu kurultayda;

Ücretsiz doğum ve ebeveyn izinlerinin uzatılması, doğum öncesi ve doğum sonrası en az altı ay hem kadın hem erkek emekçilere ücretli doğum izni verilmesi için gerekli eylem ve etkinliklerin örgütlenmesi, Kreş ve ücretli ebeveyn izni talepleri için geçici, dönemlik eylem ve etkinlikler değil, örgütün tümüne yayılan, devamlılığı olan eylem ve etkinliklerle sonuç almaya dönük mücadele programının oluşturulması, Bu dönemde kız çocuklarının evlenme yaşının 12'ye kadar inmesi ve çocuk gelin oranının %35'lere kadar çıkmasında uygulanan, gerici, cinsiyetçi devlet politikasının teşhir edilerek mücadele hattının örülmesi kararları alınmıştır.

Toplumsal cinsiyet politikaları doğrultusunda görüşülen konular içerisinde Milli Eğitim Müfredatının gerici, ırkçı, militarist ve cinsiyetçi içeriğinin değiştirilerek bilimsel, laik, anti militarist ve cinsiyet eşitliğine dayalı bir içeriğe kavuşturulması için eğitim çalışmaları yapılarak, aktif bir mücadelenin örgütlenmesi gerekliliğidir. Bu konu başlıkları tüm kurultaylarda, çalıştaylarda ele alınan mücadele başlıklarını oluşturmaktadır.

Merkez Kadın sekreterliğinin yapmış olduğu diğer çalışmalardan örnekler aşağıdaki gibidir;

7-9 Mayıs 2014 tarihlerinde Eğitim Sen olarak bileşeni olduğu Eğitim Enternasyonalinin 2. Dünya Kadın Konferansına katılım sağlanmıştır. Bu konferansta sendikanın kadın politikası ve eğitim alanında cinsiyetçiliğe karşı yürüttüğü mücadele yurt dışındaki kadın sendikacılara anlatılmıştır.

2011-2014 dönemi arasında her 25 Kasım "Uluslararası Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü" 8 Mart kadınların birlik dayanışma ve mücadele gününde afiş ve dergi çıkarılmıştır Ayrıca tutuklu KESK'li kadınlarla dayanışma için broşür hazırlanmıştır. 'Kadınlar Kadınları Örgütüyor' kampanyamız dâhilinde afiş ve broşür çıkarılmıştır. 30 Aralık 2013'te Eğitim Sen Merkezi Kadın Sekreterliği "2013'te Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliği Derinleşti" raporunu yayımlanarak 2013 yılında Türkiye'de eğitim alanındaki cinsiyetçiliği değerlendirmiştir.

Eğitim-Sen Merkez Kadın Sekreterliği tarafından her yıl Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu açıklanmaktadır. Eğitimde cinsiyetçilik Raporu-2014' e göre; Her yıl hükümetlerin verdiği verilere göre hazırlanan Dünya Cinsiyet Eğitsizliği raporunda geçen yıl 120. sırada bulunan Türkiye, 5 sıra gerileyerek 125. sıraya gelmiş ve 4 ana kategoride hazırlanan indekse göre; Türkiye içinde bulunduğu gelir grubunda ortalamanın en fazla aşağısında kalan ülkelerden biri olmuştur. Eğitim alanında geçen yıl 136 ülke arasında 104. olan Türkiye bu sene 142 ülke arasında 105. Olmuştur. Dünya sıralamasında yaşanan gerileme cinsiyet eğitsizliğinin tüm alanlarda arttığını gösteren önemli bir veridir. Rapor içerisinden birkaç örnek vermek gerekirse; Kız çocuklarının %93'ü, erkek çocukların ise %95'i ilkokula gidiyor. Okullaşma oranlarında en büyük fark üniversite eğitiminde. Erkeklerin üniversiteye gitme oranları kadınlarınkine göre %11 daha fazla. Kadınların %92'si erkeklerinse %98'i okuma yazma biliyor. Üniversiteler de araştırma faaliyetlerine katılanların üçte ikisi erkek. Her dört kadından biri part time çalışıyor. Erkeklerin ise sadece %6'sı part time şekilde istihdam ediliyor.¹⁹² şeklindedir.

Ayrıca raporda belirgin olarak göze çarpan son dönemde yaşanan 'karma eğitime' son verilmesi tartışmasıdır. Hükümet politikaları ve yetkili sendikanın da 19.Milli Eğitim şurasında 'karma eğitime' son verilmesi tartışmaları yürütölmüştur. Yetkili sendikanın önermiş olduğu madde şu şekildedir;

"Okullarda eğitim; eğitimin türüne, ihtiyaç ve zorunluluklarına göre kız ve erkekler birlikte, yalnızca erkek veya yalnızca kız öğrencilere yönelik olacak şekilde verilmelidir." şeklindedir.

Fakat Eğitim-Sen'in ve demokrat eğitimcilerin yapmış oldukları itirazlar sonucunda bu madde kabul edilmemiştir. Çünkü Eğitim-Sen 'karma eğitime' son verilmesinin yeni bir toplumun inşasının temelini oluşturduğunu söyleyerek, bu uygulama ile küçük yaşta sıralardan başlayarak ayrılmak istenen toplumsal alanlarımızın var olacağını ve bunun sonucunda da zaten var olan cinsiyetçi politikaların daha da artarak devam edeceğini, kadınların ekonomik, politik, sosyal

¹⁹²http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=22690&sube=0#.VLPOQ8nvAxI
(Çevrimiçi) 23.07.2014

ve toplumsal olarak ikincil konumlarının eğitim alanında da perçinleneceğini belirtmiştir.

‘Karma eğitime’ son verilmesi demek daha fazla cinsiyetçilik, taciz ve şiddet demektir.

Ayrıca raporda ele alınan diğer konular ise; Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha az okula gitmektedir. Türkiye’de eğitim alanında var olan cinsiyet eşitsizliğinin en önemli özelliği; bölgeler ve kademeler arasındaki eşitsizliktir. Kız çocuklarının en az okullaştığı, devamsızlık ve okul terklerinin en fazla olduğu bölgeler aynı zamanda ekonomik olarak en alt seviyede bulunan yerlerdir.

Türkiye ortaöğretim çağında okullaşma oranının en az olduğu üç OECD ülkesinden biridir. Liselerde kız çocuklarının okullaşması değerlendirildiğinde ise OECD ülkeleri sıralamasında sonunculuğu korumaktadır. Türkiye’de her 100 erkek lise öğrencisine karşılık sadece 85 kız öğrenci bulunmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi lise düzeyinde okullaşma, devam ve tamamlama oranları bir ülkedeki kız çocuklarının eğitime katılımlarını gösteren önemli bir veridir. İlkokul ve ortaokul düzeyinde iyileşen durum, kademeli eğitim sonucunda her yıl onlarca kız çocuğunun eğitimlerini yarım bırakmasına neden olmaktadır.

Ayrımcılık içeren eğitim politikalarının en büyük mağdurlarından birinin yine LGBTİ öğrenciler olduğuna bu raporda değinilmiş ve her ne kadar ‘herkes için eğitim hakkında’ bahsedilse bile farklı cinsel yönelimlere ve cinsel kimliklere sahip çocuklar görmezden gelinmiştir. LGBTİ öğrencilerin sorunlarını tartışmak için düzenlenecek panellerin dini duyguları ve ahlaki geleneklerimize uymadığı gerekçesiyle pek çok yerde iptal edildiği ve hatta şiddete maruz kaldığı da belirtilmiştir. Son olarak da eğitim alanında toplumsal cinsiyet temelli şiddetin var olduğunu ve özellikle de kadın öğretmenler ve kız öğrencilerin etkilendiği bu şiddet türü okulların gündelik işleyişinde sıkça karşılaşılan bir durum olduğu ele alınmıştır.¹⁹³

¹⁹³http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=22690#.VZUxrFLvAxI (Çevrimiçi)
23. Temmuz 2014

2.3.2. Türk Eğitim-Sen'in Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Türk Eğitim-Sen'in toplumsal cinsiyet politikalarına bakmadan önce bağlı bulunduğu konfederasyonun Türkiye Kamu-Sen'in toplumsal cinsiyet politikaları kısaca ele alınmıştır.

Türkiye Kamu-Sen'in tüzük ve yönetmelerini incelediğim zaman konfederasyon düzeyinde herhangi bir kadın mekanizması tanımlanmamıştır. Genel başkanlık ve genel sekreterlik dışında sekiz sekreterlik bulunmaktadır. Fakat bu sekreterliklerin hiçbiri kadınlara ilişkin değildir. O halde Türkiye Kamu-Sen'de kadınlar adına politikalar üretecek bir kadın mekanizmasının olmadığını söyleyebiliriz. Aynı tutum konfederasyona bağlı sendikalar için de geçerlidir. Fakat sendika merkezinde ve şubeler düzeyinde kadın kollarının örgütlendiği görülmektedir. Kadın Komisyonları yönetmeliğine baktığımız zaman yönetmeliğin Türk Eğitim-Sen yönetmeliğinin 14.maddesine göre hazırlandığı belirtilmektedir. Yönetmeliğin amacı sendika bünyesinde kadın komisyonlarının oluşturulması, komisyon başkanı ile üyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esasları düzenlemektedir.

Merkez Kadın Komisyonu merkezi karar ile belirlenen bir başkan ve Ankara Şubeleri kadın üyeleri arasından seçilen altı kişi ile birlikte toplamda yedi kişiden oluşmaktadır. Merkezin kararı ile bu sayı arttırılmaktadır. Komisyon üyeleri toplanarak kendi komisyon sekreterlerini seçerler. Merkez Kadın Komisyonunun görev yetki ve sorumlulukları şu şekilde tanımlanmaktadır.¹⁹⁴

Kadın komisyonları gönüllülük üzerinden işlemektedir. Sendika genel merkez yönetimlerinde yer alan kadınlar ile Ankara'da bulunan şube yöneticileri ya da yönetim kurulu üyeleri kadın kollarını oluşturmaktadır. Kadın kollarının 10 üyesi bulunmaktadır.¹⁹⁵

Türkiye Kamu-Sen'in Kadın Komisyonu Yönetmeliğinin 17.12.2013 tarihinde yürürlüğe girdiği görülmektedir. Yönetmeliğe¹⁹⁶ imza atan yedi sendika yetkilisi vardır ve yedisi de erkektir. Bu da çok ironik bir durumu bize

¹⁹⁴ <http://www.turkegitimsen.org.tr/mevzuat2.php> (Çevrimiçi) 5.10.2014

¹⁹⁵ http://www.turkegitimsen.org.tr/konsol/upload_doc/mevzuat_pdf/son_kadin_komisyonlari_yonetmelik_2013.pdf (Çevrimiçi) 5.10.2014

¹⁹⁶ http://www.turkegitimsen.org.tr/konsol/upload_doc/mevzuat_pdf/son_kadin_komisyonlari_yonetmelik_2013.pdf (Çevrimiçi) 5.10.2014

göstermektedir. Ayrıca Kadınların çok yoğun istihdam edildiği eğitim işkolunda örgütlü bulunan Türk Eğitim-Sen'in yönetiminde kadın bulunmamaktadır.

Firdes Işık Başkanlığında yeniden oluşturulan Türk Eğitim-Sen Merkez Kadın Komisyonu, ilk toplantısını 11 Ocak 2014 tarihinde gerçekleştirmiştir. Meral Cengiz, Ayla Akyön, Ayşe Gök, Ayşe Karapınar, Berrin Koç ve Hatice Akçelik 'ten oluşan Merkez Kadın Komisyonu toplantısında Ayşe Karapınar oy birliğiyle Komisyon Sekreterliğine seçilmiştir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün mercek altına alındığı toplantıda bir konuşma yapan Işık şunları dile getirmiştir:

“Bu sene ilkini gerçekleştirdiğimiz Merkez Kadın Komisyonu toplantımızın gelecek için hayırlara vesile olmasını diliyorum. Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri kolundaki çalışanlar arasında kadınlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Türk Eğitim-Sen kurulduğundan bugüne kadar kadın çalışanların sendikal mücadelede hak ettiği yeri almaları için gerekli her türlü çalışmayı yapmıştır.

Bütün şubelerimiz kadın komisyonlarını oluşturmuş ve bu komisyonlar yoğun bir çalışmayla sendikal mücadelenin içinde yerlerini almıştır. STK'ların güçlendirilmesi için biz kadınlar aktif ve etkin olarak muhakkak görev almalıyız. Bizler, sendikamızın bütün etkinlik ve eylemlerinde yer alarak ve projeler ortaya koyarak Türk Eğitim-Sen'e güç katarken; bizimle aynı sorunları yaşayan ve bu sorunlara çözüm üretmeye çalışan arkadaşlarımızla yan yana, omuz omuza mücadele ederek de birbirimizden güç alacağız. Bu güzel ülke bizim. Kadın-erkek demeden güç birliği içinde sesimize kulak tıkayanlara daha gür sesle haykırmak için, eğitim çalışanlarının haklarını alabilmeleri için mutlu ve huzurlu bir gelecek için çok çalışacağız. Kadınlara yönelik ön yargıları yıkmak için kadın komisyonu çalışmaları iyi bir fırsat olacaktır. Bizler işin ucundan kadın kimliğimizle değil, görev bilinciyle tutarsak bizden sonra aktif olarak buralarda çalışmak isteyen kadınlara karşı da toplumun bakış açısını değiştirmiş oluruz.”¹⁹⁷

Türk-Eğitim Sen'in kadın eğitim çalışanları ile ilgili olarak yaptığı çalışmalara baktığımız zaman ilk olarak 1.Kadın Kurultayını görmekteyiz.

Türk Eğitim-Sen 1.Kadın Kurultayını 6–7 Mart 2004 tarihlerinde Ankara'da İl kadın komisyonu yönetici ve üyelerinin katıldığı ve çalışma hayatında kadınların karşılaştıkları sorunların tartışıldığı ve sendikal bilincin artırılmasının amaçlandığı bir kurultay yapılmıştır. Dört oturum halinde yapılan kurultay çalışmalarında;

21.yüzyılda Türkiye ve Sendikacılık, Milli Eğitim kavramının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, Türk Eğitim-Sen 2010, Çalışan Kadının Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi.

¹⁹⁷ http://www.turkegitimsen.org.tr/haber_goster.php?haber_id=15563 (Çevrimiçi) 21.06.2014

Sendikalı kadın sayısının artırılması, kadınların sendika yönetimindeki ağırlığı, konularında çalışma grupları oluşturulmuş, yapılan çalışmaların sonuçları açıklanan sonuç bildirgesiyle kamuoyuna açıklanmıştır.

Katılımcı demokrasi bilinci ve kültürünün yerleşmesinde sendikaların yeri tartışılmaz.

Sendikal hareketlerin kadın bakış açısı ve hassasiyeti ile daha güçleneceği, daha etkin ve daha sosyal hale geleceği aşikârdır. Türk Eğitim-Sen’li kadınlar, sendika üyesi arkadaşlarına sadece kadın komisyonlarında değil, sendika yönetimlerinde görev alma, sendika üyesi olmayan eğitim çalışanlarına Türk Eğitim-Sen’de buluşma çağrısında bulunmaktadır.

Sendikacılık bilincinin uyandırılması, sendikalı ve sendikasız eğitim çalışanları arasındaki farkın hissettirilmesi gereğini ortaya koyan üyeler, eğitim çalışanlarının itibarlarının yeniden kazandırılmasının önemine de dikkat çekmişlerdir.

Kadın komisyonu üyeleri, İnsan Hakları ile ilgili tüm kurum ve kuruluşları, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla, Doğu Türkistan, Irak, Karabağ, Batı Trakya’da analık hakkı elinden alınan, taciz edilen, soykırıma uğratılan, yok sayılan Türk Kadınının çektiği acıların dindirilmesi konusunda duyarlı olmaya davet etmektedir. Burada da gördüğümüz üzere sadece etnik ve ırk olarak ortaklaşılacak ülkelerdeki kadınların acılarının ortak olduğu diğer kadınların acılarının ise onlar için çok da önemli olduğunu görmekteyiz. Biliyoruz ki kadınların yaşadıkları, deneyimledikleri hayatlar, acılar, kederler hangi coğrafya da olursa olsun aynıdır ve bundan dolayı da feminist literatürde ‘kızkardeşlik’ yer almaktadır.

Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi tarafından “8 Mayıs Anneler Günü” kutlama etkinlikleri çerçevesinde, 7–8 Mayıs 2005 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen 2. Kadın Kurultayı, 90 şubeden katılan kadın komisyonlarının temsilcileri ile gerçekleştirilmiştir.

Kadın sorunlarının ve çözüm yollarının yine oluşturulan çalışma grupları vasıtasıyla masaya yatırıldığı kurultayda;

Kadının Çalışma Hayatı, Girişimci Kadın, Kültür Taşıyıcısı Kadın, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın, konularında çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar yayınlanan sonuç bildirgesi ile yayın haline getirilmiştir.

Bu Kurultay Raporlarını incelediğimiz zaman ‘annelik’ kutsanmaktadır ve geleneksel annelik modelinin de önemli olduğunu özellikle vurgulanmaktadır.

Son günlerde medyada, milli ve kültürel değerlerimize yapılan saldırıların düşündürücü olduğu ve bu değerleri unutmamız için bilinçli bir şekilde planlar yapıldığı vurgulanarak; bunun milli varlığımıza zarar vereceği üzerinde önemle durulmuştur.

İlk kurultayda da üzerinde ağırlıklı olarak durulan ve ikinci kurultayda da ele alınan milli kültürel değerlerin çok önemli olduğu ve bunların korunması gerekliliğidir.

Ortak milli ve manevi değerlere bağlılık ve bir kültürü paylaşmanın bir topluluğu millet yaptığı inancı içerisinde; ecdadımızın bize bıraktığı eserlere sahip çıkmak gerektiği, onları sadece muhafaza etmek değil, aynı zamanda zenginleştirerek devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Gelenekselci yapı ve ideoloji yeniden eğitim içerisinde de üretilerek sürdürüldüğünü gözlemlenmektedir ve bu da geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve kimliklerini yeniden üretmeye de hizmet ettiği düşünülmektedir.

Ataerkil toplumların özelliklerine vurgu yapılarak, eğitilmiş kadınların iş gücüne katılımının ve ülke kaynaklarının verimliliğinin artırılması için kız çocuklarının topluma kazandırılması gerektiği vurgulanarak, bu yöndeki faaliyetlerin ivedilikle yapılması kararlaştırılmıştır.

Ataerkil toplumların özelliklerine vurgu yapılarak, eğitilmiş kadınların iş gücüne katılımının ve ülke kaynaklarının verimliliğinin artırılması için kız çocuklarının topluma kazandırılması gerektiği vurgulanarak, bu yöndeki faaliyetlerin ivedilikle yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸

Aynı zamanda 2012 yılında yapmış ve yayımlamış oldukları ‘Çalışma Hayatında Kadın Sorunları ve Türk Eğitim-Sen’ isimli bir yayınları vardır.

Yayımlamış oldukları bu raporun Önsözünde ‘Değerli Bayan Eğitim Çalışanları’ olarak başlamaktadır. Aslında daha başlarken yayımlanan bu çalışmanın nasıl bir anlayışa ve ideolojiye sahip olduğu konusunda bize bir fikir vermektedir. Burada ‘kadın’ kelimesi kullanılmamaktadır. Raporun devamında bu savı

¹⁹⁸ http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/73.pdf 2.Kadın Kurultayı (Çevrimiçi) 5.03. 2015

destekleyecek olan diğer bir paragraf karşımıza çıkmaktadır: Türk Eğitim-Sen, kurulduğu günden beri bayan çalışanların yaşamış oldukları sorunlara da bigane kalmamış, bu sorunların çözümü için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar neticesinde özellikle eş durumu atamalarında epey mesafe alınmış eş durumu ömründen tayin isteyen çalışanların önüne engel olarak konulan kontenjan sınırlaması uygulamasına karşı çok sayıda dava kazanılmış ve mücadelenin neticesinde eş durumundan yapılan yer değiştirmelerde il ve ilçe emri uygulaması getirilmiştir. Bayan eğitim çalışanlarının çalışma hayatında karşılaştıkları önemli sorunlardan doğum izni kullanımı ve süt izninin çalışanın istediği zamanlarda kullanımı noktasında da Türk Eğitim-Sen yoğun bir çaba ve mücadele içerisinde olmuş, çalışmalar sonucunda bayan çalışanlar lehine pek çok kazanım elde edilmiştir.’

Raporda; ‘Modern dünyada kadınların eğitilmesi, eğitilmiş kadınların istihdama katılması, çalışma hayatında yer alan kadınların karşılaştıkları güçlüklerin çözülmesi, milletlerin refah seviyelerinin artmasında büyük bir etkiye sahiptir. Kadın çalışanların iş hayatında yer alan diğer çalışanlara göre görevleri birkaç kat daha ağırdır. Çünkü iş dünyasındaki görevlerinin yanında anne ve eş olarak da farklı rolleri bulunmaktadır. Bu nedenle ailelerin sağlam, çocukların mutlu ve toplumların daha huzurlu olabilmesi için doğrudan ve dolaylı olarak bütün çalışanları ilgilendiren, kadın çalışanlara has sorunların özel bir özveri ve gayret ile ivedilikle çözülmesi gerekmektedir. Türkiye Kamu-Sen Konfederasyonu ve Türk Eğitim-Sen, bu hususu hiçbir suretle göz ardı etmeden bu alandaki çalışmalarını bütün zeminlerde yapmaktadır.’¹⁹⁹ söylemi yer almaktadır. Bu söylem yine kadınların üzerine düşen geleneksel roller daha ilk başta vurgulanmaktadır. Ailelerin sağlam olması, çocukların mutlu ve toplumların huzurlu olması gene kadınlara düşen görevleri layık ile yerine getirdikleri sürece gerçekleşeceği vurgulanmaktadır.

9-11 Mart 2012 yılında ‘Çalışma Hayatında ve Sendikal Mücadelede Kadının rolü ve Beklentileri Çalıştay’ düzenlemiş olup Komisyon raporlarının yer aldığı bir yayın yayımlamışlardır.

¹⁹⁹ http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/237.pdf (Çevrimiçi) 3.01.2014

Antalya’da yaklaşık 400 kişinin katılımıyla yapılan Çalıştay’da “Sendikal Örgütlenme Özelinde Sivil Toplum Kuruluşlarında Kadının Konumu”, “Çalışma Hayatında Fırsat Eşitsizliği Ve Pozitif Ayrımcılık; Kadın Çalışanların Yönetim Süreçlerine Katılımı”, “İşyerinde Şiddet Ve Mobbing”, “İş-Aile-Sosyal Hayatında Kadın Çalışanları, Sorunları Ve Beklentileri”, gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Bu konu başlıklarında oluşturulan komisyonlarda sorun tespiti, sorunların giderilmesi için öneriler ve sonuç bildirgeleri hazırlanmıştır. Bu çalıştayda ele alınan konular: eş durumu özrü ile ilgili sorunlar, doğum izni ile ilgili sorunlar, süt izni ile ilgili sorunlar, 4-B ve 4-C’li personelin doğum ve süt izni ile ilgili sorunlar, izinlerle ilgili tebliğ, mobbing, pozitif ayrımcılık ve diğer hususlar ele alınmış görülmüştür.

Türk Eğitim-Sen’li kadınlar; günlük hayatta, sivil toplum örgütlerinde, siyasette ve karar mekanizmalarında bugün olduğundan daha fazla yer aldıkları görülmektedir ve bu konuda yapılacak çalışmalara herkesi davet etmektedirler.

Türk Eğitim-Sen Kadın Komisyonu üyeleri; sendikalı kadın üye sayısının artırılmasına, kadınların yönetim kademelerinde daha etkin ve yetkin yer almaları gerektiğine vurgu yapmışlar, bu konuda gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi için yapılacak her türlü çalışmaya gönüllü olarak katılacaklarını belirtmişlerdir.

Çalıştayda; çalışan kadınların özlük hakları bakımından sendikalı çalışan lehine daha iyi şartların olması gerektiği belirtilmiş, bu konudaki çalışmaların sürdürüleceği açıklanmıştır.

Türk Eğitim-Sen Kadın Komisyonları, hükümetin hazırlamış olduğu kademeli emeklilik yasasının tekrar gözden geçirilmesi gerektiği görüşünde birleşerek, emeklilik yaşında hizmet süresinin esas almasını istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kurultayda, AB uyum yasaları kapsamında kademeli emeklilik konusunda hükümetle diyalog kurulmasının faydaları tartışılmıştır.²⁰⁰

Türkiye Kamu-Sen’in 2012 yılında 8 Mart gündemi çerçevesinde yaptığı Basın açıklamasında kadınların mevcut durumu istatistiklerle aktarıldıktan sonra, tarihe ve dinsel söylemlere gönderme yapılarak kadınların neden önemli oldukları

²⁰⁰ http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/275.pdf (Çevrimiçi) 25.09.2014

anlatılmıştır. Metinlerde özellikle annelik kavramı ve aile yapısı üzerinde durulmaktadır. Yayınlarında geçen şu ifadeler bu düşünceyi doğrulamaktadır:

“Bugün dizilerde, reklamlarda kadını istismar eden, cinselliği kullanarak rant elde eden, bunu da çağdaşlık ve özgürlük olarak toplumumuza kabul ettirme gayretinde olan bir zihniyetle, Türk kadını çağdaşlık yolunda daha fazla yol kat edemez. Anne olmak her halde yapılacak işlerin en kutsalı, en şerefliisidir. Peygamber Efendimiz (sav) “cennet anaların ayağı altındadır” hadisi ile dinimizin de kadına ve anneye verdiği önemi ortaya koymuştur.

Yine Peygamber Efendimiz’e (sav) biri sormuş: “Ya Resulullah, en çok kime iyilik ve ihsan etmeliyim?” Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuş, “annene!” “Sonra kime” diye sorulduğunda 3 defa “annene” dedikten sonra dördüncü defa sorulunca “babana” demiştir. Ama ne yazık ki, toplumumuzun temel dinamikleriyle oynamak arzusunda olanlar, anneliğin mukaddesatını kadınlarımıza unutturmaya, toplumu bir arada, ayakta tutan aile yapısını parçalamaya çalışmaktadırlar. Bunun için de kadın hakları kisvesi altında, kadın haklarını yok eden düşüncelere önderlik etmektedirler.”

Toplumun temel dinamiklerinin anne, annelik üzerinden işlerlik kazandığının altı çizilmekte, annelik yüceltilirken, aileye yöneltilen eleştiriler tehlike olarak algılanmaktadır.²⁰¹

Kamu-Sen ve Türk Eğitim Sen’in internet sayfalarında kadın komisyonları ve kolları ile ilgili hiçbir bölüm bulunmamaktadır.

Türkiye kamu-sen’in etkinliklerinde geziler, iftarlar, ziyaretler (çocuk yuvası, huzurevleri) ve kermesler ön plana çıkmaktadır.²⁰²

En son yapılan ve 5–6 Mart 2011 tarihlerinde Antalya’da gerçekleştirilen Kadın Kolları İstişare toplantısının 2. gününde bir panel de gerçekleştirilmiştir.

Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği ile ortaklaşa gerçekleştirilen ve “Türk Dünyasında Kadın Çalışanların Sorunları” konulu panele Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Makedonya, Bulgaristan, Kosova, Moldova, Kırım, Türkmenistan, Afganistan, Doğu Türkistan, Moğolistan, İran, Irak Türkmenleri, KKTC, Tataristan’dan gelen temsilciler katılmıştır.²⁰³

Aydın Şube kadın komisyonu adına konuşma yapan Şenay Caner:

‘Şehirler, içinde yaşadığımız evin sanki biraz büyüğüdür. Evi çekip çeviren ve düzenleyen kadın, şehri de düzenli tutar.’

²⁰¹ <http://www.kamusen.org.tr/ShowContent.aspx?itemID=4592> (Çevrimiçi) 21.08.2014

²⁰² <http://www.turksagliksen.org.tr/haberler/sendikamizdan-haberler/13309-sehit-aileleri-ve-gazilerle-iftarda-bir-araya-geldik.html> (Çevrimiçi) 21.08.2014

²⁰³ <http://turkdunyasihd.org/detay.aspx?kategori=4&sayfa=29> (Çevrimiçi) 15.05.2015

Burada yine kadının kamusal alanda yer alması ve siyaset yapabilmesi yine ev içinde kadına biçilen roller üzerinden tanımlanmaktadır.

Türk Eğitim-Sen kadınların çalışma hayatında etkin olmalarını, hak arama mücadelesinde bilinçlenmelerini sendikal harekete katkı sağlamalarını desteklemektedir. Türk Eğitim-Sen bu amaçla “Kadınlar Günü” etkinlikleri, Kadın çalışanların sorunları üzerine çalıştaylar ve kadın kurultayları düzenlemiştir. Fakat üretmiş oldukları kadın politikalarını ve söylemlerini ele aldığımız zaman Memur-Sen’in söylemlerinden çokta farklı olmadığı çoğu konuda ortak kararlar alıp uyguladıkları gözlemlenmiştir. Kadının özgürleşmesini ‘başörtüsü’nün serbest kalmasına indirgeyen Memur-Sen ile eyleminde omuz omuza yürüyen bir anlayışa sahiptir. Kadını, aldığı eğitim ve yaptığı işten çok, “kadın ve anne” olarak toplumda yer bulduğunu savunan ve bu yolla toplum içinde saygınlık kazandığını dile getiren bir anlayışa sahiptir.

2.Kadın Kurultayında Hedef 2023 çalışma grubunun dile getirdiği ‘Çalışan kadının bile önceliği evi ve ailesidir. Kadın için evlilik hala en iyi gelecek güvencesidir. Ekonomik nedenlerle çalışsa bile çoğunlukla yaptığı iş eve yardım, aileye katkı için yapılan iştir.’ söylem kadını ve toplum içerisindeki yerinin nasıl görüldüğüne dair bakış açısını en net şekilde ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda sendikanın aile eğitimine önem verdiğini ve üyelerine de bu şekilde eğitimler düzenlemenin önemli olduğunu dile getirmektedir. Çünkü Milli değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması noktasında en temel görev ‘Türk kadınına’ ve aileye düştüğünü belirtmektedir. 0-6 yaş döneminde anne ile birlikte olan çocuğun örf-anane-gelenek ve göreneklerini anneden aldığını bundan dolayı da annelerin kültürel değerlerin taşınmasında çok büyük rolü olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Bu noktada milli değerlere öncelikle ailelerin sahip çıkmasının başat olduğunu belirtmektedirler yayınlarında. Bu noktada da aile eğitimine ağırlık vererek ailede milli değerleri yaşatmanın önemli olduğu belirtilmektedir.

Kamu-Sen ve Türk Eğitim-Sen’in söylemlerine ve yaptıkları çalışmalara baktığımız zaman milli değerlerin korunması ve bunların sürdürülebilmesi kadınların annelik görevleri ile mümkün ve devletin bekası içinde kadınların annelik görevlerini yerine getirmesi öncelikli olan görevleri arasındadır. Kadının kamusal alanda da yer almasını sağlayacak olan süreçte bu görevleri yerine getirme sürecidir. Bu noktada

da Berktaý²⁰⁴, kadının kamusal alana çıkmasına izin veren toplumsal yapıda, kadının cinselliğine yönelik korkuyla baş etmenin yolunun, kadını bir yandan kamusal alanda cinsiyetsizleştirmek, diğer yandan da ailenin ve toplumun “anası” rolünü benimsemesini sağlamak olduğunu; böylelikle kadınların kendilerine dayatılan bu kimlik kalıbı içinde ehlileştirildiğini söylemektedir. Bu doğrultuda hem anneliğin kültürel inşasına milliyetçi bir motif katılmakta hem de siyasal alana annelerin “davet edilmelerinin” koşulu milliyetçi söylem etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle de siyasal alana “davetsiz” çıkan kadınların “anne” kimliklerini ön plana çıkarmaları, kendilerini örtük olarak milliyetçi bir kalkanla korumalarını sağlar.

Kandiyoti, milliyetçi hareketlere katılan kadınların, çok dar biçimde tanımlanmış rollerinden dışarı adım atışlarını vatanseverlik ve kendini ulus için kurban etme adına meşrulaştırmaya çaba gösterdiklerini söyler ve bunun nedenini şöyle açıklar: “Milliyetçi hareketler bir yandan kadınları “ulusal” aktörler; anneler, eğitimciler, işçiler hatta savaşçılar olarak toplum hayatına daha fazla katılmaya davet ederler; öte yandan kültürel olarak kabul edilebilir kadın davranışlarının sınırlarını tayin eder ve kadınları kendi çıkarlarını milliyetçi söylem tarafından belirlenen terimler çerçevesinde ifade etmeye zorlarlar.”²⁰⁵ Bu açıklamaya bir başka örnek olarak da Türk Eğitim-Sen Başkanı İsmail Koncuk’un 8 Mart 2014 yılında yapmış olduğu açıklama şöyledir:

“...Öncelikle kadının toplum içinde hak ettiği değeri alması için, cinsel ayrımcılığa dayanan fikirlerin yok olması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, kadını hor gören anlayış devam ettiği sürece, toplumsal gelişim de sağlanamaz. Bilinmesi gereken en önemli unsur şudur ki: bir toplumu ayakta tutan aile; aileyi ayakta tutan ise kadındır. Dolayısıyla kadın, bireylerin aileden alacakları eğitimle geleneksel aile yapımızın korunması, milli birliğimizin teminatı olan akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk bağlarımızın kuvvetlenmesi, mutluluk ve refahımızın artması için sosyal yapı içerisinde kilit bir rol üstlenmektedir. Toplumda kadının hak ettiği yere gelmesi, ancak kadını bir meta olarak görmekten kurtulup gerçek anlamda birey olduğunu kabul ettiğimizde mümkün olacaktır.

Bugün kadınlarımızın toplumsal hayata katılmalarının, iş hayatına atılmalarının, erkeklerle aynı haklara sahip olmalarının önünde hukuki hiçbir engel bulunmamaktadır. Bugün kadınlarımızın önündeki en büyük engel, zaman içinde toplumsal kodlarımıza işlenmiş olan yanlış algılar nedeniyle geri plana itilmeleridir. Kadınlarımız, Kurtuluş Savaşı’nda erkeklerle omuz omuza çarpışmıştır. Bu millet Nene

²⁰⁴ Fatmagül Berktaý, “Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.1-13

²⁰⁵ Deniz Kandiyoti, **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.169

Hatunları, Kara Fatmaları, Sabiha Gökçenleri, Halide Edipleri yetiştirmiş bir millettir. Ama ne yazık ki bugün defalarca devletten koruma istemesine rağmen sokak ortasında kocası tarafından öldürülen kadınlarımızın haberlerini gazete sayfalarında her gün görmekteyiz. Kadına yönelik şiddet bütün acımasızlığıyla hala devam etmektedir...²⁰⁶

Görüldüğü üzere söylemlerin tipik özelliği İslamiyetin kadın haklarıyla bağdaştığını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Bunu gerçekleştirmek için de en çok referans gösterilen kaynaklar Kuran, hadisler ve İslamiyetin ilk döneminde ve ya daha sonraki dönemlerinde yaşamış olan önemli kadınların hayatlarıdır.

Türk Eğitim-Sen'in sitesinden almış olduğum diğer bir haberde; Türk Eğitim-Sen Üyesi Kadınlar Askerlik Başvurusunda bulundu. Açıklamada yer alan ifadeler de şu şekildedir:

“Bizler de Türk anneleri olarak devletimizin bağımsızlığı, milletimizin bölünmez bütünlüğü için hiçbir fedakarlıktan kaçmayacağımızı dosta-düşmana haykırıyor ve vatan savunmasında teröristlere hadlerinin bildirilmesi için askere alınmamızı talep ediyoruz.

Biz, Türk kadınlarının asker olma, vatani savunma, evlatlarımızla, eşimizle, kardeşlerimizle omuz omuza her türlü düşmana, her şartta ve durumda karşı koyma hakkı olduğuna inanıyoruz. Bizim Türk anneleri olarak sessiz kalmamız düşünülemez. Bizlerde ülkenin birlik ve beraberliğini korumak için vatan savunmasında yer almak istiyoruz. Tırnaklarımız ojeli olabilir, etek giyebiliriz ama, hepimiz birer Mehmetiz. Kurtuluş Savaşı'nda Satı Kadınlar bize yol gösterdi. Anneler olarak bizler de askere gitmek, vatan savunmasında yer almak istiyoruz. Bizler vatan için seve seve canımızı vermeye hazırız. Bundan sonra, vatana, bayrağa, ülkeye zarar veren her unsur, karşısında bizi bulacaktır. Bunun için Türk Eğitim-Sen üyesi kadınlar olarak, Askerlik şubesine gönüllü askere gitmek için başvuru yapıyoruz.”

Burada Milliyetçiliğin dili, grup kimliğinin simgesel hazinesi olarak kadınlara özel bir yer ayırır. Anderson'un belirttiği gibi milliyetçilik amacını insanın 'doğal olarak' bağlı olduğu bir şeyi ifade etmek üzere, ya akrabalık (anavatan, patria) ya da yuva/yurt(heimat) terimlerini kullanarak tanımlar. Ulus olmak bu nedenle cinsiyet, ırk, soy gibi seçilmeyen ve kaçınılmazlıkları ile bizden özverili bir bağlılık ve fedakarlık isteyen oluşumlarla eşitlenir. Kadınların özel alanla bir tutulması, ulus/ cemaatin fedakar bir anne/ sadık eş ile hemhal olmasını destekler; bu durumda onu savunmak hatta onun için ölmek son derece doğal bir tepkidir.²⁰⁷

Söylemlerden çıkarabileceğimiz diğer bir sonuçta milliyetçi ideolojiyi merkezine almış yapıların kadınların konumundaki her hangi bir değişimin

²⁰⁶ http://www.turkegitimsen.org.tr/haber_goster.php?haber_id=15662 (çevrimiçi) 3.04.2014

²⁰⁷ Kandiyoti, a.g.e., s.172

olabilmesi ulusal çıkarlara uygun olduğu sürece gerçekleşebileceği ve uygulanması için de bu doğrultuda politikaların üretilebileceği olmasıdır.

2.3.3. Eğitim Bir-Sen'in Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Eğitim Bir-Sen'in politikalarına bakmadan önce bağlı olduğu konfederasyonun politikalarına bakmanın faydalı olacağını düşünmekteyim. Çünkü her konfederasyon bünyesinde bulunan sendikanın da politikalarını belirlemektedir. Burada sendikaların politikaları belirlemede siyasi iktidarın çok önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü siyasi iktidar ile ortak çalışan ve iktidarın belirlemiş olduğu eğitim politikaları doğrultusunda sendika da eğitim politikaları oluşturmakta ve bu politikaları da uygulamaktadır. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğim gibi Memur-Sen iktidara bağlı bir sendika oluşu için iktidar da var olduğu sürece sendikanın üye sayısında ki artış ve etkileri de aşikardır. Yapmış oldukları politikalara daha önceki bölümlerde yer vermişim. Özellikler şuralarda alınan kararlar ve uygulanmasında başat rol taşımaktadır. 4+4+4 sitemine geçilmesi, karma eğitimin kaldırılmasının gündeme gelmesi, okullarda kendi kararına veremeyecek kadar küçük yaştaki çocuklara başörtüsü özgürlüğü kisvesi altında kız çocuklarının kadınlaştırılması, eğitimden uzaklaştırılıp sadece özel alana hapsolmuş kadınlar olarak toplumun kadını sadece 'namus' kavramına sıkıştıran ve bunu kadınların cinselliği ve görselliği üzerinden betimleyen bir sendika ve onun yapmış olduğu politikaları görmekteyiz. Zaten sendikayı ve politikalarını incelediğimiz zaman nasıl bir toplum ve kadın kimliği tasarladıkları da ortadadır.

Memur-Sen'de yedi sekreterlik bulunmaktadır, bu sekreterliklerin hiçbiri kadınlara ilişkin değildir. Konfederasyon ve genel merkez düzeyinde yönetimde kadın yer almamaktadır. Denetleme ve disiplin kurulları da erkeklerden oluşmuştur.

2011 yılında Memur-Sen Konfederasyonu bünyesinde Kadın Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon, Konfederasyona bağlı sendika yönetimlerinin önerdiği, uygun gördüğü kadın temsilcilerden oluşmaktadır. Komisyon kendi arasında seçimle Kadınlar Komisyonu Başkanını seçmektedir. Memur-Sen Kadın Komisyonu 25'i temsilci 10'u yardımcı olmak üzere 35 kadından oluşmaktadır. Temsilciler sendikaların üye sayısına ve sendikaların öneri götürdüğü kadınların gönüllülüğüne, çalışma isteklerine göre belirlenmektedir. Büro-Memur-Sen, Eğitim-Bir Sen ve

Sağlık-Sen dört temsilci ile komisyonda yer alırken, diğer sendikalar iki ya da bir temsilci ile komisyonda yer almaktadır.

Konfederasyona bağlı en büyük sendika olan Eğitim-Bir-Sen'in 92 kişiden oluşan Başkanlar Kurulunun bütün üyeleri erkektir. Üye dağılımına bakıldığında ise üyelerin %30'nun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Üye oranları herhangi bir biçimde yönetime yansımamıştır. Şubelerde, şube başkanı olmasa da yönetim kurullarında kadınlar görev almaktadır.

Eğitim Bir-Sen'in tüzüğüne baktığımız zaman m) maddesi dikkat çekmektedir. Çünkü tüzüğünde sadece bu madde kadınlardan bahsetmektedir.

Bu maddede aile kurumunu korumak, ruh ve beden sağlığı yerinde nesillerin yetişmesine katkıda bulunmak amacıyla, kamu görevlisi sıfatıyla birlikte annelik vazifelerini de yerine getirmeye çalışan kadın eğitim çalışanlarının, çalışma şartlarının bu konularına paralel olarak daha elverişli hale getirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği yer almaktadır.

Bu maddede de kadın emekçilerin çalışma koşullarının elverişli hale getirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması yine kadınların 'anne' ve 'annelik' üzerinden tanımlanmasından, ayrıca aile kurumunun korunmasının kadınların öncelikli görevi olduğuna da vurgu yapıp, ruh ve beden sağlığı yerinde nesiller yetiştirmenin de sadece kadının görevi olduğu üzerine vurgu yapılmaktadır ve tüm kadının mücadele ederek elde etmesi gereken haklar değil de, tanımlanan 'anne/annelik/aile kurumunu koruması için evde olması gerektiği eril kişiler tarafından kendilerine haklar verileceği ve onlarında bu görevleri ifşa etmeleri beklenmektedir.

Eğitim Bir-Sen'in internet sayfasını incelediğimiz zaman bir bölümde 'Kadınlar Komisyonu' başlığını ve yaptıkları çalışmaları görmekteyiz. Etkinliklerini 12/03/2013'te siteye yüklemeye başlamışlar ve buradan yola çıkarak kadınların kadınlar için yaptıkları mücadelenin görünür olmasının çok kısa bir süre önceye dayandığını söyleyebiliriz. Ayrıca yayınlarının arasında 'Kadın Bülteni' adı altında Mart 2014'te çıkarmış oldukları bir bültene rastlamaktayız. Kadın bültenini iki yılda bir çıkarmayı hedeflediklerini belirtmişler. Fakat kadınların farkındalığını arttırmak ve kadın hakları ve hayatları konusunda bilinçlenmek ve mücadele etmelerini sağlamak amacıyla sendikaların ayda bir kez en kötüsünde iki ayda bir kadınlar için

bir yayın çıkarması gerekli olduğunu düşünmekteyim ve bu yüzden Eğitim Bir-Sen'in iki yılda bir çıkarmayı hedefledikleri bültenin çok eksik ve yetersiz olduğu kanısındayım.

Kadın Bültenini incelediğimiz zaman yazılar içerisinde kadın örgütlenmesinin öneminden, Türkiye de ve dünya da kadın sendikacılığından bahsetmektedir. Safiye Özdemir örgütlemenin önemli olduğunu şu sözler ile belirtmektedir;

“Teşkilatlarımızda kadınları sendikal faaliyetlerden alıkoyan şartların hızla değiştirilmesi ve iyileştirilmesi gereklidir. Bunun için de çalışma şartları ve ortamları kadınlara uygun hale getirilmeli, toplantı yer ve zamanları kadın üyelerin katılımı dikkate alınarak belirlenmeli, toplantılar kadınların rahat ulaşabilecekleri yerlerde yapılmalıdır. Kadınlar, gerek şube yönetimlerinde gerekse kadın komisyonlarında aktif görev üstlenmeli, karar mercilerinde etkin olmalıdır. Teşkilatlarımızda kadınlar komisyonu başkanları şube yönetim toplantılarına katılmalı, alınan kararlarda aktif bir şekilde rol almalıdır. Herkes tarafından kabul edebilecek bir gerçektir ki, farklı aktörler karar mekanizmalarında etkin bir şekilde rol alırlarsa, alınan kararların uygulanmasında da etkin olurlar. Bu durum sendikamızı daha dinamik hale getirecek, etkinliğinin artmasına da katkı sağlayacaktır.”²⁰⁸

Bültende dikkat çeken bir makale ise Eğitim Bir-Sen başkanı Ahmet Gündoğdu'nun ‘Sendikal Çalışmalar da Kadın Eli’ isimli makalesidir. Makalede Gündoğdu;

“Bizim geleneğimizde medeniyetimizin kadını birey olarak dikkate almasına ve tarih boyunca gereken değeri vermesine paralel olarak, toplumun bütününe etki etmiş, yön vermiş, timsal olmuş kadın şahsiyetler vardır. Bizim geleneğimizde önder kadın Hazret-i Havva'dır, Hazret-i Meryem'dir, Hazret-i Asiye'dir, Hazret-i Sâre'dir, Hazret-i Hacer'dir, Hazret-i Hatice'dir, Hazret-i Fatıma'dır, Hazret-i Aişe'dir, Hazret-i Sümeyye'dir, Rabiatü'l-Adeviyye'dir, Hayme Ana'dır, Haseki Hürrem Sultan'dır, Nene Hatun'dur, Şerife Bacı'dır.”

Burada da görüldüğü gibi kadın mücadelesi ele alınırken bile sadece Sunni İslam dünyasından kadınlardan örnekler verilmekte, kadınların başarılı olabilmesi için imanlı kadınlar ve maneviyat duyguları fazla olan, kutsal kitapları referans alan ve bu doğrultuda yaşayan kadınların önem arz edeceği görülmektedir.

Politikalarına baktığımız zamanda Memur-Sen'in kendisine açmış olduğu en büyük alan başörtüsü meselesidir. Yayınlarını incelediğimiz zaman çoğunu kadınların özgürleşmesi adına başörtüsü yasağının kaldırılması gerekliliği vurgulanmaktadır ve başörtüsü gerekçesiyle kadınların eğitim hakkından yoksun

²⁰⁸ http://www.egitimbirsen.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/kadin1_say%C4%B1_web.pdf
(Çevrimiçi) 13.03.2014

bırakılmasına karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda başörtüsü yasağı kadınların topluma katılımı önünde engel olarak görülmektedir.

Siyasi iktidarın desteği, amaçları doğrultusunda çıkarmış oldukları yasalar ile de sonunda Kamuda başörtüsü yasağını kaldırmıştır.

Memur-Sen Kadınlar Komisyonu başkanı Safiye Özdemir Kadınlar Komisyonu'na düzenlenen iftarda şunları dile getirmiştir:

“Konfederasyonumuz başlattığı sivil itaatsizlik eylemiyle kısa bir sürede 12 milyon 300 bin imza toplayarak kamuda başörtüsü serbestliğinin sağlanmasına öncülük etmiştir. Bu durum hak aramada örgütlülüğün önemi ve sivil toplum ile kamunun güç birliği yapması halinde elde edilecek kazanımlar açısından oldukça önemlidir...

Bizler halka hizmeti, Hakka hizmet olarak gören bir kültürün mensuplarıyız. Her birimiz bulunduğumuz makam ve konumlarda kadınlarımız başta olmak üzere tüm insanlarımıza hizmet etmekle sorumluyuz. Sorumluluklarımızı en güzel şekilde ve layıkıyla yerine getirmeliyiz”²⁰⁹

Peki bu kadar mücadele edilen ‘örtünmenin’ politiginde ne yatmaktadır? Bu konuda Fatima Mernissi, Le harem politique (Siyasal Harem) adlı yapıtında, hicab (örtünme) kavramının işlevlerini üç boyutunu tanımlamaktadır. Birinci boyut görseldir; işlevi, bakıştan gizlenmek ve saklanmaktır. İkinci boyut mekana ilişkindir; burada amaç cinsler arasında bir sınır çekmek, eşik oluşturmak ve böylece cinsleri ayırmak ve birbirinden tecrit etmektir. Üçüncü boyut ise ahlaksal bir öğe içermektedir ve yasak (harem) alanına işaret etmektedir.²¹⁰

Berktaş’ında bahsettiği gibi örtünmenin görsel işlevinin ‘bakış’tan korunmak olması, ‘bakan’ ile ‘bakılan’ arasında egemenlik ilişkisi içermektedir. Neden ‘mübah olmayan bakış’ın sahibi olan erkeğin değil de, bu bakışın nesnesi olan kadının örtünmeye zorlanarak kısıtlandığını anlamak gerçekten kolay değildir.

8 Mart ta yapmış oldukları basın açıklamasında Safiye Özdemir kadın mücadelesini aşağıdaki gibi tariflemektedir:

“Yaklaşık 1 yıl önce kamuda başörtüsü özgürlüğü talebiyle başlattığımız “Sivil İtaatsizlik Eylemi” miz, örgütlü mücadelemiz sonucunda başarıya ulaştı. Başörtülü veya açık tüm kadınlarımızın büyük bir ilgi ve özveriyle destek verdiği bu eylemimiz, onurlu ve kararlı duruşumuz sayesinde 30 yılı aşkın bir süredir devam eden ayrımcı, ötekileştirici ve kadına yönelik şiddet içeren yasağın kaldırılmasıyla sonuçlandı. Başlattığımız eylem ve mücadeleler sonucu bu yıl kadınların özgürleşmesi yolunda tarihî kazanımlar elde ettik. 8 Ekim 2013 tarihi tüm kamu çalışanı kadınlar için, 5 Aralık 2013 tarihi ise kadın milletvekilleri için baskıcı ve utanç verici bir yasaktan

²⁰⁹ <http://www.memursen.org.tr/haber/kazanimlari-hep-birlikte-elde-ettik> (Çevrimiçi) 23.10.2014

²¹⁰ Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.152

kurtulmanın miladı oldu. Bu gelişmelere bağlı olarak daha birkaç yıl öncesine kadar hayal bile edemediğimiz alanlar bizlere de açıldı. Türkiye bundan sonra başörtülü genel müdür, müsteşar, milletvekili ve bakanlara hazırlanıyor. Biz kadınlar artık kılık kıyafetimizle değil, üreteceğimiz işlerle değerlendirilmek istiyoruz. Var olan kapasitemizi ve potansiyelimizi yasaklarla mücadelede değil, kalkınmış ve müreffeh Türkiye'yi inşa edecek, değerleriyle barışık bir neslin yetiştirilmesinde kullanmak istiyoruz²¹¹

Fakat Eğitim Bir-Sen tarafından başörtüsüne özgürlük eylemlerine baktığımız zaman eylemlerinin sadece ellerinde “başörtüsü inancımın gereğidir” yazan dövizleri taşıyan erkekler tarafından yapıldığını görmekteyiz. Bu da işin trajikomik tarafını oluşturmaktadır. Çünkü burada yine kadınların hak arama alanları erkekler tarafından işgal edilmiş, söz sahibi ve hak elde eden yine ‘erk’ler ve bu haklar kadınlara onlar tarafından bahşedilecektir. Aynı zamanda bu eylemlerin siyasal amaçlara hizmet eden eylemler olduğunu söyleyebiliriz.

İslamiyeti ve ümmetçiliği merkezine oturtan bir ideolojiye sahip olan Eğitim Bir-Sen’in bu özellikleri sendikanın tüm politikalarına nüfuz ettiğini görmekteyiz.

İslamiyet eril kimliğe sahip bir dindir. Çünkü İslam toplumlarında tanrının temsilcisi halifedir ve halifeler hep erkektirler. Tanrıyı ancak onun gibi bir eril kişilik yeryüzünde temsil edebilir. Onun gibi güce, zekaya, hükmetmeye, akıla yani olumlanabilecek olan tüm sıfatları ancak taşıyabilen canlı erkektir yeryüzünde ve onun içinde temsiliyet hakkı eril iktidara verilmiştir. İslam toplumlarında kadınlarda topraklara sahip siyasal iktidar olup devletler yönetmişleridir ama hiçbir zaman halife ünvanına sahip olamamışlardır.

Memur-Sen tarafından yayınlanan bildiriye “Kadına Yönelik Şiddet Önlenmeli, Ayrımcılık Sona Ermelidir” üst başlığı kullanılmış, kadınların yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri sıralanmıştır. Bildiriye yer alan bir diğer nokta kadının özgürleşmesinin İslam dininde olacağını inancıdır. Bu konuda da: “Kadın, gerçek manada hak ettiği değere, İslamiyet’in gelmesiyle ulaşmıştır. Memur-Sen ve bağlı sendikalarımız olarak değerler sendikacılığı yaptığımızı söylerken ifade etmeye çalıştıklarımızdan biri de budur.”

Burada da İslam toplumunun bir başka özelliğini görmekteyiz. O da İslam toplumlarının en belirgin özelliklerinden bir tanesi ‘ümmetçi’ toplumlar olmalarıdır.

²¹¹ <http://www.egitimbirsen.org.tr/manset-haberleri/-memur-sen-li-kadinlar-8-mart-ta-meydanlara-indi-/2560/> (Çevrimiçi) 23.10.2014

Onlar için bireysellik çok tehlikeye sokabilir onun için İslam toplumlarında gruptan ayrı meşru çıkarları, görüşleri olan bireysellik fikri onlar için yabancı kavramdır ve onun için kendi ümmetlerinin içinde kadınların kendi haklarını arama gibi girişimlerde bulunmalarını istememektedirler çünkü İslamiyet ile birlikte zaten kadınlara çok fazla haklar tanındığını söylerler ve İslamiyet ile kadının özgürleşeceğine inanırlar. Bundan dolayı da kadınların hakları konusunda mücadele vermelerinin anlamsız olduğunu, ayrıca kadınların kendi statülerini değiştirmek için verdikleri mücadeleyi de Batıdan ithal edilmiş kavramlar olarak karalamaktadırlar.

Berktaş'ın da belirttiği gibi İslam toplumu, 'ümme' ve ' aile' olarak ikiye ayrılmıştır. Ümme, Kamusal güç ve iktidarın var olduğu erkek alanını oluştururken, aile ise, kadınların ve cinselliğin alanını oluşturmaktadır. Bu alanda kamusal iktidar sözkonusu olmamakla birlikte, cinsiyete dayalı katı bir ayırım ve hiyerarşi söz konusudur. Çünkü İslam toplumu, iki cins ve iki alan arasında iletişimi ve etkileşimi mümkün olduğunca engelleyecek kurumlar içinde yapılandırılmıştır. Etkileşimin zorunlu olduğu alanlarda üreme gibi alanlarda gene iki cins arasında yakınlığı önlemeye yönelik mekanizmalarlar (erkeğin çok eşli olması ve karısını boşama kolaylığı) yer almaktadır. Ayrıca cinsellik ve aileye ilişkin düzenlemeler Kuran' da yer almaktadır ve rehber olarak kabul edilmektedir. İslam ailesinin hukuksal ve ideolojik tarihini ve cinsler arası ilişkileri belirlemede de ve katı kurallar çerçevesinde belirlemesi de gene İslamiyet'e özgü niteliklerden biridir.²¹²

Kişinin toplum karşısındaki tutumu ve dinin toplumsal ilişkiler ve kurumlar üzerine olan etkisini büyük bir kısmıyla dini grubun akideleri, ibadetleri ve teşkilatına nüfuz etmiş bulunan zihniyete bağlıdır. Belli bir toplumun içerisinde insanlar arasındaki ilişkiler bu ruh tarafından belirlenmiş bulunmaktadır. Evlenme, aile, akrabalık ve devlet gibi kurumlar merkezi dinî tecrübenin ışığı altında anlaşılır ve bir toplumun ideali ona göre şekillenir.²¹³

Aynı zamanda Fatmagül Berktaş'ın da belirttiği gibi din özellikle tek tanrılar dinler de toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabul oluşturulmuş olan erkeklik ve kadınlık kalıpları ve imgeleri vardır. Bu imgeler hem dinlerin hem de kültürlerin

²¹²Berktaş, a.g.e. , s.154

²¹³ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, Çev. Ünver Günay, MÜİFVY., İstanbul, 1995, s.53-54

uzun yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin hem ürünü hem de parçasıdır. İster dindar olsun ister olmasın insanlar bu imgeleri benimserler ve onlar aracılığı ile düşünürler ve kendileri var ederler. Çünkü din bu kalıpların mutlak değişmez ve 'kutsal' olduğunu vazeder. İnsanlığı, kadın ve erkek olarak biyolojik, fiziksel ve manevi açıdan önceden belirlenmiş bir şekilde ikiye bölen dinsel anlayış, belirsizlikle dolu ve düzeni her an bozulabilecek bir dünyaya, Tanrı'nın be onun yarattığı olduğu varsayılan Doğa'nın getirdiği 'kesin düzen'in simgesel ifadesidir.²¹⁴

Daha önceki geçen söylemlerde gördüğümüz gibi kadının gerçek değere ulaşmasının İslamiyet ile olduğu dile getirilmekte idi. Fakat şunu da biz biliyoruz ki İslamiyet'te kadının kendisi üzerinde olan hakları evlendikten sonra erkeğe geçmektedir ve artık erkeğin egemenliği altına girmiştir, erkeğin bir malı olarak görülmektedir. Bu yüzden de sadece ait olduğu erkeğe hizmet edebilmek için kadın tecrit edilmeye başlandı. Toplum içindeki diğer erkeklerle iletişim halinde olmasını engellemek için kadın toplumsal faaliyetlerden uzaklaştırıldı şayet toplum içinde de yer almak istiyorsa 'örtünme' zorunluluğu getirildi. Bundan dolayı da İslamiyet'in özünde bulunan ataerkil anlayış zaman geçtikçe daha da içselleştirilmiş ve yerleştirilmiştir.

İslamiyet'te kadının meşru yeri evidir. Bunu en iyi şekilde örnekleyen Mısırlı İlahiyatçı ve Hukukçu Muhammed Abduh'un söylemiş olduklarıdır: 'Tanrının iradesi ile var olan düzende, erkek, ev yaşamını ve refahını korumak için reislik görevinin yükümlenmiştir ve karısı ile ilişkisi,başın beden ile ilişkisi gibidir.Bu doğal düzende kadının rolü ise,bütün ev içi görevlerden sorumlu olmaktır.Bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için gerekli şekilde eğitilmesi gerekir.Erkek,evin dışındaki her türlü işten sorumludur.İşte bu eşlerin kesin eşitliği demektir.' Buradan da anlaşılacağı gibi İslamiyette cinsiyete dayalı işbölümü ve cinsiyet rolleri çok net bir şekilde sunulmuştur ve herkes üzerine düşen görevi yapmakla sorumludur sadece.Yani kadın evin içinde erkeğine ve çocuklarına hizmet eden bir ana ve bir kadın görevinde,kamusal alandan uzaklaşmış,kendi başına varolma hakkı elinden alınmış,ekonomik özgürlüğü olmadan direk kocaya bağımlı kılınmış birisi olarak ortaya çıkmaktadır bundan dolayı da kadın ev içinde kendi sınırları ve kocasının

²¹⁴Berktaş, a.g.e., s.17

çizdiği sınırlar içinde yaşamak zorunda kalmıştır bu da cinsiyet rollerini meşrulaştıran ve mutlak hale getiren bir anlayıştır.

Hazırlanan afişleri incelediğimiz zamanda daha çok anneler günü ve 8 Mart ‘Dünya Kadınlar Günü’ adı altında ile ilgili afişlerin yer aldığı görülmektedir. Annelik vurgusu özellikle ön plana çıkarılmaktadır ve yapılan bir basın açıklamasında şu ifadeler yer almaktadır:

“İnsan, insaniyet hakikati gereği başka insanların eleminden müteessir, huzurundan ise mutlu olur. Allah’ın insan kalbine yerleştirdiği sevgi, şefkat ve merhamet gibi hisler onu bütün âlemlerle alakalı kılmıştır. İnsanlık âleminde şefkat ve merhametin zirvesi ise anadır. Şefkat ve merhamette güneş gibi olan anneler, merhametli bir toplumun inşacılarıdır.

Toplum hayatının temel yapı taşı olan anneler, ailenin çekirdeği ve vazgeçilmezidir. Emsalsiz ve sınırsız sevginin, hoşgörünün, sabrın; en masum ve temiz duyguların timsali annelik ulvi bir müessesedir. Anne, nesli temin ve talimin kaynağı olmakla birlikte, ailenin fiili reisi, memuru, işçisi, esnafı, işvereni ve en önemlisi herkesin öğretmenidir. Anneliğin ayırıştırıcı, ötekileştirici değil, toplumu yakınlaştıran, birleştiren, bütünleştiren bir rolü vardır.”

Başka bir açıklamada şu ifadeler yer almaktadır; ‘Değerli anneler, burada çok önemli olan anneni rolünün çocuğun geleceğini nasıl şekillendirdiğini görüyoruz. Gerçekten bu bizim için ciddi problem. Eğitim almış ya da almamış anneler için çocuğun psikolojisini tanımaları açısından pedagojik bir açıdan hangi yaşlarda ne yapılabilir açısından bilgilendirme imkanımız maalesef yok. Burada aile içinde ortaklık aile içi demokrasinin oluşmasında en önemli unsur. İkincisi ailenin temel ihtiyacının karşılanması gerekiyor. Burada da anneye yük biniyor. Çocuğun temel ihtiyaçları barınmadır, sağlıktır giyim kuşamdır, bunlar belki biyolojik ve psikolojik anlamda temel ihtiyaçlardır. En az bunlar kadar önemli çocuğun duygusal ihtiyaçları vardır. Bunların başında, sevgi, takdir, paylaşım, güven geliyor. Maalesef aile içinde bunları çocuğa verecek kişi annedir.’

Söylemleri incelediğimiz zamanda kadının yeri asıl olarak evi olarak kabul edilmekte, toplumsal yaşamda temel rolü de eş ve anne olmak olarak tanımlanmaktadır. Bu roller, bir yandan kadınların çalışma yaşamına katılmalarının önünde engeller oluştururken, bir yandan da işgücü piyasası içerisindeki konumlarının da belirleyicisi olmaktadır. Çünkü, cinsiyetçi ideoloji, kadınları eş ve anne olmak ile meslek sahibi olmak arasında seçim yapmaya zorlamaktadır. Bu

seçenekler arasında daha korunaklı ve güvenli olarak görülen iyi eş ideolojisi teşvik edilmektedir.

Kadın çalışsa bile, "geleneksel rollerini" sürdürmesi beklenmektedir. Yani önceliği annelik ve ev kadınlığıdır. Bu da iki yarı işgücü demektir. Bu iki ayrı sorumluluğu birlikte yürüten kadın, iki ayrı alanda doğan sorunları da bireysel olarak çözmeye çalışmaktadır. Toplumsal alanda, kadının çalışma yaşamına girmesi, üretime katılması kabul görmesi, evi geçindirme sorumluluğu her iki cinsin sorumluluğuna bırakılmış olmasına rağmen, aynı biçimde, ev işlerinin de iki cinsin sorumluluğuna bırakılması, paylaşılması kabul görmemiştir.

Babalar gününde yayımlanan bir açıklamada da;

“Adalet, paylaşma, sorumluluk, sevgi, saygı, gibi hayati değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında belirleyici bir rol üstlenen, evlerin güneşi babaların, babalar günü kutlu olsun. Bizim geleneğimizde babalar, ailenin temel direği olarak görülmekte; adaleti, paylaşmayı, dayanışmayı ve sorumluluğu simgelemektedir. Bu duygularla, adalet, paylaşma, sorumluluk, sevgi, saygı, gibi hayati değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında belirleyici bir rol üstlenen babaların, babalar günü kutlu olsun.”

“...Ailesinin mutluluğunu kendi mutluluğu sayan babalar, çocuklarını geleceğe güvenle hazırlamak özveriyle çaba harcamaktadırlar. Aile bağlarının güçlenmesini, çocuklarda güven duygusu oluşmasını sağlayan babalar, toplumsal yapımızın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.”²¹⁵

Anneler günü ve babalar günü ile ilgili yayınladıkları açıklamalara baktığımız zaman annelik ve babalık toplumsal rollerin ne kadar önemli olduğu ve toplumun belirlediği biçimde devamlılığının sağlanması yönünde fikirleri çok açıktır.

Eğitim Bir-Sen yayınlarında hiçbir suretle ataerkillik eleştirisine rastlanmamıştır. Ataerkillik ve din olgusunun buradaki söylemlerde çok fazla yer tuttuğunu açık bir şekilde söyleyebiliriz.

Geleneksel aile yapısı kapitalist toplum düzeninin temel direkleri arasındadır ve onun popüler propagandasıdır. Kültür ve din, evi; içerisindeki tüm iş yükü ve çocuklar ile beraber kadının alanı olarak belirler ve dolayısıyla bu alandaki en ufak bir aksamadan, ev işlerindeki gecikmelerden ya da çocuk bakımında yaşanabilecek her türlü olumsuzluktan doğrudan kadını sorumlu tutar. Tüm bu nedenlerden dolayı kadın işgücü, tipik ‘serbest’ proleter işgücüne kıyasla, marjinalleştirilmiş, eve bağımlı ve serbest olmayan bir niteliğe sahiptir. Kadınlar yarı zamanlı ve esnek

²¹⁵ <http://www.memursen.org.tr/haber/evimizin-gunesi-babalarin-gunu-kutlu-olsun/> (Çevrimiçi) 12.03.2014

saatleri olan işleri daha kolay kabul etmekte; işte süreklilik arayışları daha az olmakta ve kadın emeği erkek emeğine göre daha düşük değer biçilmekte ve ücretlendirilmektedir. Bu sebeplerden ötürü kadının iş ortamından daha az beklentisi olmaktadır ve bu onu örgütlü yaşamın uzağında tutmaktadır.

2013 Anneler Gününde çıkarmış oldukları afişte ‘Merhamet ve şefkatin zirvesi anadır’ yazmaktadır. 2014 Yılında Anneler Gününde Çıkarmış oldukları afişte de ‘Anne ailenin güneşidir’ sloganı yer almaktadır. Daha önceki Yıllarda da anneler gününde çıkarmış oldukları afişlere ve bültenlere bakıldığı zaman yine ‘annelik’ kavramının çok yüceleştirildiği, aile ideolojisi, bu varsayımlar aracılığıyla kadını “yeni neslin üreticisi”, “ev kadını” ve “annelik” kavramları içine sıkıştırarak “ideal bir aile” yaşamı üzerinde belirleyici bir rol oynama pozisyonuna yerleştirmektedir.

Berktaş’ın da belirttiği gibi İslam düşüncesinde aile, toplumsal düzenin bozulmamasının ve yozlaşmamasının, bireylerin tanrıların doğruları ile uyumlu yaşabilmelerinin temel aracıdır.²¹⁶ Düzenin devamı demek, cinsiyete dayalı işbölümünün tanımlandığı biçimde devamı demektir.

İslam düşüncesi içinde cinsiyete dayalı işbölümü ve cinsiyet rolleri meşrulaştırılmış ve mutlaklaştırılmıştır. Bu da kadının statüsü açısından önemli sonuçlar doğurmakta ve cinsiyet rollerinin dayandığı duygusal/rasyonel olma ikilemi, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin temelini oluşturduğunu belirtmektedir.

Ailenin yerine getirmekle yükümlü olduğu toplumsallaşma işlevinde, büyük bir yükü sırtında taşıyan kadın, ilk olarak neslin devamını sağlayan/üretici bir konumdadır.

Muhafazakârlar için aile, bireylerin kimlik kazanımı konusunda son derece önemli roller oynamakta ve bireyleri bu kimlikler üzerinden toplumsal dayanışmaya sevk etmektedir. Ailedeki bağların zayıflaması toplumsal değerlerin de zayıflamasının ilk adımıdır.

Kadınlar çocukluktan itibaren iyi birer ‘eş’ ve ‘anne’ olmak üzere eğitilmekte; kadınlık kimliği bu görevlerle ve verici ve fedakâr olma gibi özelliklerle özdeşleştirilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kadın kendi gereksinimlerini geri plana itmekte; kadının kendi iradesi ve seçimleriyle kendine ait yaşam alanı olan

²¹⁶ Berktaş, a.g.e.,s.123

bir birey olarak toplumda var olması mümkün olamamaktadır. Bu tür bir ‘var oluş’ biçimi, kadınların, toplumsal konumlarını değiştirmelerinin araçlarından biri olan sendikalarda aktif olamamalarına ve buldukları ortamlarda kendilerini yeterince ifade edememelerine yol açmaktadır.

Özellikle yapılan açıklamalarda en dikkat çeken özellik kadınların annelik ‘görevi’ yüceltilmekte ve iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir ev kadını olması vurgulanmaktadır.

Kazemi, İslam’da ailenin temel önemde olduğunu söylemiştir. “İslami gelenek ahlaklı ve törel bir toplumun belkemiği olarak ailenin rolünü ve ailenin kritik önemini her zaman vurguladı. Kadınlar iffetin taşıyıcıları ve çocukların sosyalleştirilmesinde kilit temsilciler olarak övülmektedirler. Aile değerleri ve bu değerlerin yayılmasında kadınların ana rolü kabul edilmekte ve söylemlerinde bu konuya özel bir önem verilmektedir”.²¹⁷

Son söz olarak Memur-Sen ve Eğitim Bir-Sen’in eğitim alanında kadın ve erkek eşitliğini sağlayacak toplumsal cinsiyet politikaları olmadığını var olan politikaları da sahip olduğu muhafazar zihniyetle köreltmekte, eğitimin giderek gerileşmesine, kendi istedikleri gibi muhafazar bireyler yetiştirmek için politikalar ürettiklerini söyleyebiliriz. Laik ve bilimsel eğitimden, eşitlikten uzak politikalar ile iktidar ile işbirliği yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet politikaları olmadığı gibi kadın öğretmenleri güçlendirecek kadın politikaları da yer almamaktadır. Kadınların kamusal alan içerisinde yer alabilmesi için yaptıkları tek kazanım olarak başörtüsünün serbest olmasını görmektedirler. Ayrıca kadınları da sadece ‘anne’ olarak var eden bir zihniyet ‘aile’ kavramının tüm değerlerin üzerinde olan bir değer olduğunu vurgulayan ve toplum tarafından kabul görmüş ve gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet rollerinin yerine getirildiği takdirde mutlu bir toplum olacağına inanmış söylemlerin yayınlarda var olduğunu görmekteyiz. Ataerkilliği beslediğini ve ataerkilliği taşıyıcı söylemler ve politikalar ürettiğini görmekteyiz.

Din her daim hangi dönemde, hangi toplumda olursa olsun kadını, kadınlığı özgür bir şekilde yaşamının önünde her zaman en büyük etkenlerden biri olmuştur. Oysaki bir kadın,her alanda kendini istediği şekilde var edebilmeli ama günümüzde

²¹⁷Farhad Kazemi, “Toplumsal Cinsiyet, İslam ve Politika”, çev. Özalpat, D., **Social Research**, Vol. 67, No.2,2000, pp.453-474.

kadın ve din ilişkisine baktığımız zaman kadın kendi kendini var etmekten ziyade, var olan dini hükümler, iktidar baskısı ve değişen değerler etrafında kendini var etmeye çalışıyor. Peki kadınlar dini hükümler ile yaşadığı sürece, eril bir düzene itaat ettiği sürece, eril bir iktidarın onlara zorla ne yapmaları ve nasıl giyinmeleri konusunda yaptığı dayatmaları ile mi özgürlüklerine kavuşacaklar?

3.BÖLÜM

SENDİKALI OLMAK BİR FARK YARATIR MI?

Bu bölümde eğitim sendikalarının yapmış oldukları ve uyguladıkları toplumsal cinsiyet ve kadın politikalarının üyesi olan kadın öğretmenler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerine bakışlarında, eğitim sürecinde toplumsal cinsiyete karşı tutumlarında, çalışma hayatlarında yaşadıkları sorunları çözme de ve özlük hakları konusunda bilinçlenmelerinde ayrıca sendikaların kadın politikaları ile kadın hareketi ve feminizm konularında farkındalık yaratıp yaratmadığında sendikaların rollerini tartışmaya çalışacağım. Bunu ortaya çıkarmak içinde eğitim sendikasına üye olan on ve üye olmayan sekiz kadın öğretmen ile toplumsal cinsiyet ve sınıf analizlerini göz önünde bulundurarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Görüşmeleri izinli olarak ses kayıt cihazına kaydettim ve daha sonra deşifrelerini gerçekleştirdim. Tezde görüşmecilerin gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmıştır.

Feminist bir araştırma yöntemi olarak kullanılan derinlemesine görüşme yöntemi ile elde edilen bulgular ile de eğitim sendikalarının toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları arasındaki farklılıklar ortaya konulmuş olunacak ve sendika üyesi olan kadın öğretmenlerinde bu politikalar doğrultusunda eğitim süreçleri içerisinde hangi konularda oldukları, özel ve kamusal alanda kadın olma ve toplumsal cinsiyet farkındalıklarının özgüllükleri de tartışılacaktır.

Bu karşılaştırmayı ortaya çıkarmak için on sendikalı ve sekiz sendika üyesi olmayan toplamda on sekiz kadın öğretmen ile yaptığım görüşmeler tezin sorunsalını oluşturan sorulara cevap bulabilmek için kapsamlı bir araştırmayı tam olarak karşılamasa da böyle bir çalışmaya ön çalışma olacak nitelikte olduğunu düşünmekteyim.

Görüşülen kadın öğretmenlerin profil bilgilerine baktığımız zaman ortak özellik olarak; eğitim alanında lisans eğitimi almış, sosyo-ekonomik düzey bakımından da belli bir memur maaşı aldıkları için bir birine yakın kişilerdir ve milli eğitime bağlı bir devlet lisesin de branş öğretmeni olarak görev yapmaktadırlar.

Görüşülen kadınların yaş aralığı 31-50 arasında değişmektedir. Görüşülen kadın öğretmenlerin meslekteki deneyimleri 6-25 yıl arasında değişmektedir. Fakat iki kadın öğretmen daha önce hemşirelik mesleği yapmış ve daha sonra öğretmenlik eğitimi alıp öğretmen olmuştur.

Görüşülen kadınların eğitim durumuna baktığımız zaman ise on sekiz kadın öğretmenin üniversitelerin eğitim fakültelerinden ya da fen- edebiyat fakültelerinden mezun olduğunu görmekteyiz. Üç kadın öğretmen kendi branşlarında yüksek lisans yapmıştır ve bir tanesinin yüksek lisans eğitimi devam etmektedir.

Görüşülen kadın öğretmenlerin alanlarına baktığımız zaman; dört Edebiyat, üç İngilizce, üç Matematik, iki Biyoloji, bir Tarih, bir Fizik, bir Psikolojik Danışmanlık ve Rehber, bir Felsefe ve iki Coğrafya olduğunu görmekteyiz.

Görüşülen kadınların medeni durumlarına baktığımız zaman ise on iki kadının evli olduğunu, beş kadının bekar ve bir kadın öğretmenin evlenip boşandığını görmekteyiz. Evli olan kadın öğretmenlerden iki tanesinin çocuğu yoktur, on kadın öğretmenin çocuk sayıları 1-3 arasında değişmektedir.

Görüşülen kadınların aile profillerini incelediğimde ailelerinin Türkiye'nin farklı bölgelerinden olduğunu görmekteyiz. Muğla'dan Bingöl' e kadar farklı aile ortamlarında ve kültürlerinde yetişmiş on sekiz kadın öğretmen bulunmaktadır. Aynı şehirde doğan kadın öğretmen bulunmamaktadır. Çocukluklarını ve ergenlik dönemlerini genellikle yaşadıkları şehirlerde ve kasabalarda geçirmişlerdir, Eğitim durumu ve meslek gereği farklı illerde yaşamışlardır.

Ailelerinin eğitim durumlarına baktığımız zaman çoğunlukla annelerinin ilkokul ya da ortaokul mezunu olduğunu ve az da olsa lise mezunu, babalarının da çoğunlukla ortaokul mezunu olduğu söyleyebiliriz. Görüşülen kadınların sadece iki tanesinin ailesinde babaları lisans mezunudur. Bir tanesinin ise annesi lisans mezunudur.

Annelerinin ve babalarının meslek dağılımına baktığımız zaman ise çoğunun annesi ev kadınıdır ve babaları serbest meslektir. Ya da yaşadıkları ilçe ve köy de tarım ve hayvancılık ile de uğraşmaktadırlar. Bir görüşmecimin ailesi Almanya'ya işçi olarak gitmişlerdir. Uzun yıllar orada işçi olarak çalıştıkları için çocukluk döneminin bir kısmını da görüşmecim Almanya'da geçirmiştir. Görüşmecilerden iki tanesinin babası öğretmen bir tanesinin annesi öğretmen ve bir diğerrinin de annesi ebedir.

O halde kadın öğretmenlerin aile durumlarına batkımızda genellikle orta sınıf ve ekonomik olarak düşük gelire sahip olan ailelerden geldiklerini görmekteyiz ve bu

sosyo-ekonomik ailelerden gelen kadınların da genellikle iş garantisi olsun ve güvencesi olsun diye genelde öğretmenlik mesleğini seçtiğini söyleyebiliriz.

Görüşülen kadın öğretmenlerinin çoğunun kalabalık ailelerden geldiklerini üç, dört kardeş olduklarını fakat bu geniş ailelerden gelenlerin çocuk sayılarına baktığımız zaman ise en fazla iki çocuğa sahip olduklarını görmekteyiz.

Görüşülen kadınların eşlerinin eğitim durumuna baktığımız zaman ise on kadın öğretmenin eşlerinin lisans mezunu, iki tanesinde yüksek lisans mezunu olduğunu görmekteyiz. Eşlerinin mesleklerinde baktığımız da genelde serbest meslek ve özel sektörde olduğunu iki tanesinin ise öğretmen olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bir kadın öğretmenin eşi de askeriye de görev yapmaktadır. O halde kadın öğretmenlerin eşlerini seçerken eğitim düzeyi olarak kendileri ile aynı eğitim düzeyine yakın eşleri tercih ettiğini söyleyebiliriz. Ekonomik olarak da görüştüğüm kadın öğretmenlerin bir birine yakın olduğunu sadece iki kadın öğretmenin eşlerinin özel sektörde iyi bir pozisyonda çalışmalarından dolayı ekonomik olarak daha iyi düzeyde olduğunu söyleyebilirim.

3.1. Kadın Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bakışları

Bu bölümde sendika üyesi olan ve üyesi olmayan kadın öğretmenlerle yapılan görüşmelerde kadın öğretmenlerin geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerine bakış açıları, annelik kavramına karşı yaklaşımları ve cinsiyet kimliğinin kuruluşunda ailede, çocukluk ve ergenlik döneminde farklılıklara ve evlilik kurumu hakkındaki görüşlerine değinilecektir.

3.1.1. Geleneksel Kadınlık-Erkeklik Rollerine Bakışlar

Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürü; bir kadın ve erkeğin nasıl davranacağı, nasıl düşüneceği ve nasıl hareket edeceğine ilişkin beklentileri ortaya koyan, yani kadın ve erkeği sosyal olarak yapılandıran özellikleri belirlemektedir. İnsanlar dişi veya erkek cinsiyeti ile doğarlar ancak yetiştirilirken toplumun cinsiyetlerine özgü beklediği roller çerçevesinde kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler. Ailenin, içerisine girdiği toplumsal çevrenin ve alınan eğitimin etkisiyle, kız ve erkek çocuklar cinsiyetlerine uygun roller kazanmakta ve toplumsal cinsiyet kimliğini edinmektedirler.

Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece kadınlar ve erkeklerin hangi davranış ve

faaliyetleri yapabileceklerine, hangi haklara ve güce kimin ne derece sahip olduğuna veya sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. Bu beklentiler, toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de özünde ortak noktalar vardır. Bu öz, toplumsal cinsiyet temelli asimetrinin yani farklılıklar ve eşitsizliklerin varlığıdır.²¹⁸

Kadının para kazanma işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeninin dayandığı ayrılmış kadın-erkek rolleri yerini paylaşmaya dayalı cinsiyet rolleri anlayışına bırakmıştır. Zaman içinde gözlenen ekonomik gelişmeler, bu tür bir rol paylaşımını hem mümkün hem de zorunlu kılmaktadır. Ancak ev işlerinin paylaşımında gözlenen değişme, para kazanma rolünün paylaşımında gözlenilenin çok gerisinde kalmaktadır. Bunun temelinde ev işlerinde kadınlık ve erkekliğin algılanışına ilişkin toplumsal kalıpyargıların yattığı söylenebilir. Para kazanma işlevine ilişkin kalıpyargılara kıyasla, ev işlerinin paylaşımı işlevine ilişkin kalıpyargılar daha çok direnç göstermektedir.²¹⁹

Hangi sınıftan, hangi etnik kimlikten olursan ol Türkiye’de kadınların ve erkeklerin geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri çok belirgindir. Tabi ki zaman içerisinde ve belli etkileşimler ve etkiler sonucunda bu rollerde belli bir kırılma olsa da özünde devamlılık sağlamaktadır. Çakır’ın da “Erkek Kulübünde Siyaset Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih” kitabında belirttiği gibi doğal Ev, erkeklerin rahatı için tasarlanmıştır. Bir İngiliz atasözünde “Ev erkeğin şatosudur” denir. Çekirdek ya da geniş ailedeki herkesin evdeki bakım ve şefkatinden, ev işleri, temizlik, alışveriş, fatura işlemleri gibi günlük işlerin organizasyonundan ve yapılmasından kadınlar sorumlu tutulur. Kadınlardan ev dışında çalışsın-çalışmasın bu işleri aksatmadan yürütmeleri beklenir. Evlilerse önce eş, çocuklu iseler, önce annedirler. Meslekleri, dışarıdaki işleri sonra gelir. Oysa bu durum erkek için söz konusu değildir.

Kadınların ev içinde yaptığı iş, dışarıda elde ettiği gelir gibi küçümsenir. Ev içindeki sorunların çözümü kadınlara havale edilir. İşlerin neredeyse hepsinden

²¹⁸ Yıldız Ecevit, “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?” **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 2003, 25,4, s.8

²¹⁹ E.O.İmamoğlu, “Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, s.834

kadınlar sorumlu tutulurken, karar verme gücünden yoksunluk devam ettirilir. Ailenin ve devletin kaynakları evdeki sorunları çözmek için ayrılmaz.²²⁰

Bu bölüm de kadın öğretmenlerin geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerine bakış açılarını anlamak ve tartışmak için aşağıdaki sorular sorulmuştur:

- Ailenizde geleneksel aile içindeki kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri mi benimsenmişti? Siz çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca bu rollerle mi yetiştirildiniz? Anne ve babanız arasındaki ilişki nasıldı?

- Eşiniz/sevgiliniz ile ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Ev işlerinizi nasıl yürütüyorsunuz? Ev içinde iş bölümü yapıyor musunuz?

Nasıl bir iş bölümü?

-Sizin evliliğinizde ya da ilişkinizde de geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri devam etmekte midir?

Çalışmamda görüştüğüm kadın öğretmenlerin çoğu sosyo-ekonomik olarak düşük ve orta seviyeli ailelerde yetiştikleri için çocukluk ve ergenlik dönemlerinde aile içinde gelenekselci rollere sahip anne ve babalar tarafından yetiştirilmiştir ve bu dönemde de görüşmecilerim bu ev içinde keskin bir şekilde belirgin olan anne tarafından yapılan kadın işleri ve baba tarafından yapılan erkek işlerinin farkında olan bireylerdir. Daha sonraki süreçlerde de aile içinde almış oldukları ve tecrübe ettikleri bu gelenekselci tutum ve yaklaşımlar ileriki yaşamlarını da etkilemekte ve farkında olmadan da onlar da bu tutumları benimsediklerini ve uyguladıklarını da dile getirmektedirler. Bu nokta da Dilek şunları anlatmaktadır:

“ Annem babam ikisi de aynı köyden gelme. Babam ormancı idi benim. Annem ev hanımı ama eve destek olması için zeytin toplamaya gider, domates ekmeye giderdi. Ailede de geleneksel roller çok belirgin idi. Evde odun kırılacaksa odunu babam kırardı, yemeği de annem hazırlardı.”

Aynı şekilde Gülce'da anne ve babasının geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerine sahip olduğunu ve evliliğin de aynı şekilde bu rollerin kendisi ve eşi tarafından devam ettirildiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Annem ve babamın rolleri tabi ki gelenekselci bir yapıya sahipti. Babam işinden dolayı şehir dışına çıkmak zorunda kalıyordu ve o zaman annem babalık rolünü evde alıyordu. Ama bir yere gitmek istediğimizde evde izinleri ilk olarak anneden alırdık, annem de babamıza iletliyordu. Yani annemiz arada köprü görevi görüyordu. Babamla iletişimim

²²⁰ Serpil Çakır, **Erkek Kulübünde Siyaset- Kadın Parlamentelerle Sözlü Tarih**, 2013, Versus Kitap, İstanbul, s.199

azdı dolayısı ile. Babam da sert bir yapıya sahipti zaten. Benim evliliğimde de aynı gelenekselci roller devam etmektedir. Ben evde çocukların tüm işleri ile ilgilenmekteyim ve zaman zaman çok boğuluyorum bu nokta da eşim sağ olsun öyle bana çok yardım eden birisi değil. Ev işleri de benim üzerimde. Okul için de hazırlamam gereken derslerim oluyorum. İnanın bu konu da sanırım diğer işleri yetiştireyim derken okul işlerini biraz ihmal ediyorum. Bunların hepsi görüldüğü üzerine birbirine bağlı olan şeyler ve ben kadın olduğum için toplumun kadına biçtiği rolleri ben yerine getirmekteyim.”

Asude’da çocukluk ve ergenlik döneminde gözlemlendiği ve deneyimlediklerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Anneme her şeyi öğretmen babam zamanla onunla arkadaşlığını yitiren annem ve beş çocuk. Geleneksel roller vardı elbet, erkek kızınca susulurdu baba gelince kalkılırdı vs. ama bütün bunlar saygı kuralları idi aslında. Anneme yemek yapmayı öğreten babam zamanla tüp bile değiştiremez olmuştur. Bu konularda pek de becerikli olmayan bir babaya sahip olduğumu inanırım ve bu yönüyle neden diğer babalar gibi değil diye hayıflandığım ve neden erkek işini sen yapıyorsun diyerek anneme kızdığım zamanlar olmuştur.”

Eşi ile olan ilişkisi konusunda da onların ilişkisinde de kadınlık ve erkeklik rollerinin belli olduğunu söylemekte ve şu şekilde devam etmektedir:

“Bizim evde işler zamanla değişmekte. Ama geleneksel rolleri içselleştirdiğimiz için sanırım evliliğimizde de bunu çoğunlukla yaşıyoruz ama ev işlerini birlikte yaptığımızda oluyor ayrı yaptığımızda. Yeri gelir evi süpürür yeri gelir makineleri boşaltır, söylendiği sürece her işi yapabilecek bir eşe sahibim ama ben söylemeden kendisinin düşünüp yapmasını istediğim için genelde sorun çıkartıyorum. Ama erkekler sanırım net olunmasını istediği için beklentilerimi çoğu zaman anlamaz. İş bölümü önceden planlı değildir. Mesela bebeği parka götürürken “canım biz gelmeden bir evi süpürür müsün” diye bir cümle sarf edebilirim yani. Bazen söylenir bazen yapar ve bende böyle durumlarda aman klasik erkek işte der geçiştiririm.”

Dini inançları çok fazla olan ve muhafazar bir aileden gelen ve aynı şekilde yaşam tarzını benimsemiş olan Ayşe ise gelenekse kadınlık ve erkeklik rollerine bakış açısını şöyle değerlendirmektedir:

“Evde annem ve babam geleneksel rollerini yerini getiriyorlardı. Tabi ben kız kardeşim ile annemin işlerini rahatlatıyoruz. Kıyamıyorum zaten yanına gittiğim zaman. Ona iş yaptırmamaya çalışıyoruz. Yaşlı kadın zaten birçok da rahatsızlığı var tabi. Bazen kızdığım durumlar oluyor tabi ama babama çok bir şey diyemiyorum sonra erkek kardeşime kızıyorum ama o da babamdan güç aldığı için burnundan kıl aldırıyor. Geleneksel ve Müslüman bir toplum olduğumuz için geleneksel rollerimizin olmasının çok da normal olduğunu düşünüyorum. Çok da rahatsız olunacak bir durum da değil açıkçası. Bende bu rollere sahibim evet.

Geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri hem genimiz de hem de dinimiz de yer almaktadır. Tabi o şekilde kabul edersek. Dinde kadının ve erkeğin konumu belirlenmiştir ve üzerlerine düşen görev neyse o da belirlenmiştir.”

Görüşmüş olduğum diğer sendika üyesi olan ve ya sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin çoğu yetişmiş oldukları aile içerisinde gelenekselci kadınlık ve erkeklik rolleri ile büyüdüklerini ve kendilerinin de bu rolleri bilinçli ve ya bilinçsiz bir şekilde devam ettirdiklerini belirtmektedirler. Oysaki ailelerinde kadınlık ve erkeklik rolleri belli olsa da çok keskin bir şekilde bu ayrımı hissetmeyenler ve tecrübe etmeyenler daha sonraki hayatlarında da bu rolleri sorgulamakta ve eleştirmektedir. Bu konu da Eğitim-Sen üyesi olan dört kadın öğretmende aynı doğrultuda görüşlerini belirtmişlerdir ve bu konu da ilk olarak Zeynep şunları anlatmaktadır:

“Annem ve babam da ikisi çalıştığı için ev işlerini birlikte yaparlardı. Hala da paylaşıyorlar. Babam annem ev de her konuda çok yardımcı oluyordu. Bir birlerinin hayatlarını kolaylaştırdıklarını düşünüyorum. Gelenekselci tutumları yok muydu, tabi ki vardı anne gene annelik babam da baba rolünde idi. Ama hiç öyle sert ve anlayışsız bir baba olmamıştır. Ergenlik döneminde de hep benim yanımda olmuş aldığım kararlarda yanımda olmuştur yanlış bir karar ise de onun sonucunu yaşayacağımı söylemiştir. O bakımdan ailem konusunda her zaman şanslı bir insan olduğumu düşünmüşümdür. Çocukluk ve ergenlik döneminde geçirdiğim bu sağlıklı dönem bundan sonraki yaşamımdaki dönemlerde de hayatımı kolaylaştırmıştır.”

Eşi ile olan ilişkisini ve kadınlık erkeklik rollerine bakışımı da şu şekilde açıklamaktadır:

“Eşim ile ilişkimiz kendi içinde olması gerektiği gibi belirlediğimiz dinamikler içerisinde gayet keyifli. Ne o toplumsal normları benimsemiş ve ona göre davranan bir erkek ne de ben aynı şekilde benden beklenen kalıplar içerisinde davranan bir kadınam. Ev işlerini ortak yapıyoruz. Tabi benim çalışma saatim daha uygun olduğu için eve geldiğim zaman genellikle yemek işi bana kalıyor ama öyle görev bilinci içinde yapan biri olmadığım için çok da sorun olmuyor. Hayatı paylaşmak konusunda mümkün olduğu kadar ikimiz de üzerimize düşenleri yapmaya çalışıyoruz.”

Eğitim-Sen üyesi olan Derya geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri ile sorunları olduğu belirtmekte ve şu şekilde devam etmektedir:

“Geleneksel kadın ve erkek rolleri ile ciddi sorunlarım var. O yüzden o roller bizde aynen geçerli değil. İyi olanları alıp problemliler olanları da değiştirmeye çalışıyoruz eşimle. Eşimi de açıkçası eş olarak seçmemde bu çok önemli faktör oldu. O yüzden geleneksel annelik ve babalık rolleri de bizde yok. Eşim çocuğun altını da değiştiriyor, oyun oynuyor ve yemek hazırlıyor ona. Bu şekilde geleneksel bir baba olmadığımı da söyleyebilirim. Bu da bizim hayatımızı kolaylaştırmak da ve paylaşımın ev içinde ve ev dışında da devam etmesi gerektiğini de inanmaktayım.”

Eşi ile olan ilişkisini de şu şekilde özetlemektedir:

“Eşimle aram bizim klasik kadın erkek rolü şeklinde değil. Hem ev işi yemek çocuk bakımı konusunda muazzam paylaşımız var. Eşimde bunu göstermekten ve anlatmaktan da hiç çekinmez. Yalnız birey gibi yaşamak konusunda çok fazla bireysel yaşayamıyoruz. Çocuk olduktan sonra iş hayatında çocuktan çok uzak kalıyorum onun için bireysel yaşantılarımız yaşayamıyoruz o da birlikte çocukla daha fazla zaman geçirme isteğinden kaynaklanıyor. Ama tabii zaman zaman benim arkadaşlarım ile yaptığı planlar onun arkadaşları ile yaptığı planlar oluyor.”

Yapmış olduğum görüşmelerde karşılaştığım diğer önemli nokta ise görüşmecilerden ikisi ev içerisinde anne ve babaları tarafında paylaşılan görevlerin ve belirgin olan rollerin annelerinin rahatsızlanmalarından sonra evde tek erk olan ve otorite sahibi olan babalarının rollerinin değişmeye başladığını ve annelerine yardımcı olamaya başladıklarını gözlemlemiş olmalarıdır. Bu konuda Derya şunları belirtmektedir:

“Annemle babamın ilişkisi çok iyi idi. Babam çok annemle babam işleri paylaşmaz idi. Evdeki işleri genellikle annem yapardı ama Pazar alışverişi gibi dışarıdaki işleri babam hallederdi. Sonradan bizim üniversiteye gittiğimiz zaman itibaren annemin tansiyon hastalığı çıkmasından sonra babam ev işlerinde de rol almaya başladı. Yemekt yatakları getir götürmek gibi İşte annem ‘veli Karpuzu kes’ diye çok rahatlık ile söylerdi ama bulaşık falan yoktu. Öyle bir görev ayrımları vardı.”

Aynı durumu deneyimlediğini ve gözlemlediğini söyleyen Dilek ise değişen rolleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Daha önceleri Evde baba baskın anne suskundu. Annem tabii daha rahattı. Babam daha gergindi. Ama şimdi değişti gözlemlediğim kadarıyla. Babam şimdi daha rahat. Annemin rahatsızlıkları var. Babam ona bakıyor, yemeğini yapıyor şimdi.”

Çalışma hayatı içerisinde geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerinin belirlenmiş olduğunu ve eğitim sistemi içerisinde de içselleştirilmiş olan bu rollerin de gerek idareciler gerek öğretmenler tarafından devamının sağlandığını İlksen şu şekilde belirtmektedir:

“14 yıldır meslekteyim. Bazı zamanlarda kadın olmamdan dolayı ayrımcılığa uğradığımı bazı zamanlar düşünmüşümdür. İdarede erkek hakimiyetin bulunması kadınların erkekler tarafından geri plana itilmesi beni olumsuz olarak etkilemiştir. Kadınlara idari konumda daha fazla yer verilmelidir. Sadece geri planda değil idari konumda da yer lamsı gerekiyor. Erkek arkadaşlar tarafından da desteklenmeli ve idari, görevlerde yer alıp eşitlenmelidir. Erkekler tarafından da tam anlamıyla desteklendiğini düşünmüyorum. Daha fazla bilinçlenmemiz gerekiyor. O açıdan eksikliklerimiz olduğunu düşünüyorum.”

Yapılan görüşmelerden anladığımız kadarı ile kadın öğretmenlerin çoğu geleneksel aile yapılarından geldikleri için çocukluk ve ergenlik dönemlerinde aile içerisinde anne ve babalarının toplum tarafından kendilerine verilen geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerini yerine getirdiklerini görmekteyiz. Çoğu kadın

öğretmende kendilerinin de hem yaşadıkları sosyal ortamda hem de kurmuş oldukları aile ortamı içerisinde kendilerinin de bu kalıplaşmış olan rolleri yerine getirdiklerini belirtmektedirler. Fakat görüşmecilerimden Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmenlerin bu rolleri daha çok sorguladıklarını ve mümkün olduğu kadar da kalıp yargılardan ve kendilerinden beklenen bu rollerden farklı davranmaya çalıştıklarını söylemelerinden yola çıkarak söyleyebilirim.

3.1.2. Annelik Kavramı

Bu bölümde de kadın öğretmenlerin ‘annelik’ kavramı hakkında ne düşündüklerini ve bu kavramın hayatlarının neresinde yer aldığını anlamaya ve tartışmaya çalışacağım. Bu nokta da görüşmecilerime: Annelik hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuk bakımını nasıl gerçekleştiriyorsunuz? Yuva, kreş desteği alıyor musunuz? Bunların işleri ile kim ilgileniyor? Annenizden ya da eşinizin annesinden çocuk bakımı için yardım alır mısınız? sorularını yönelttim.

Görüştüğüm kadın öğretmenlerin çoğu ‘annelik’ kavramının ve ‘anne olmanın’ hayatlarında ne kadar önemli olduğu ve ama bir o kadar da zor olduğunu ve çok büyük bir sorumluluk gerektiğini söylemektedirler. Bu konuda Gülce şunları belirtmektedir:

“Annelik çok zor gerçekten. Çok fedakarlık istiyor. Her şeyi bir kenarı kendi hayatınızı bir kenara bırakıp sadece çocuklarınızı düşünüyorsunuz. Valla çocuklarımla konuşarak anlaşarak iletişim kurmaya çalışıyorum ama sınırlarım yıprandığı zaman farklı şekilde davranabiliyorum. Çocuk bakımı ile ilgili kızım zaten okula gidiyor oğlumda kreşe başladı bu yıl, şu zamana kadar da anneanne bakıyordu. Yabancı birisi ile bunu halletmektense annemin bakmasını tercih ederim.”

Aynı duyguları Derya de şu şekilde anlatmaktadır:

“Anneliğin çok güzel bir şey olduğunu düşünüyorum ama tahmin ettiğimden zor ve zahmetli olduğunu da düşünüyorum. Geçen gün doktor olan arkadaşımın şunu söyledi: Anne olan bir kadının mutlaka anne bakımına ihtiyacı olduğunu düşünüyorum dedi. Çalışan biri olunca yanında bir anneye ihtiyacın oluyor. Zaten bekar dönemlerimde de çocuk sahibi olmayı istiyordum. Evlenmemin uzadığı yıllarda da-33 yaşında evlendim ben- eşimi bulamayacağım çocuk sahibi olamayacağım korkusu da yaşadım açıkçası. Hatta bir çocuk daha düşünüyorum.”

Asude ise tedavi sonucunda anne olduğunu ve annelik duygusunun kadına bahşedilmiş en mükemmel duygu olduğundan şöyle bahsetmektedir:

“Bir kadının yaşayabileceği en mükemmel duygu ve kesinlikle doğuştan kadına bahşedilmiş bir güzellik. Bir çocuğum var, tüp bebek sonucu sahip olduğum bir oğluşum var. İstedim ve uğraştık yani. İkincisini de düşünmekteyim. Ama aynı tedavi sürecine hazır olduğumda yapmayı düşünebilirim.”

Gönül ise çocuk sahibi olmasının gereğini yaşının ilerlemesinden ve çocuk sahibi olunca da aile olacaklarını düşündüğü için çocuk sahibi olduğunu anlatmaktadır:

“Çocuk sahibi olmak güzel. Her kadının annelik duygusunu yaşamasını isterim. Çok güzel bir duydu. Çocuk sahibi olmamın da öle çok özel bir nedeni yoktu. Biraz sanırım yaşım da ilerliyordu ve aile olmanın gereği olarak da çocuk sahibi olmamız gerektiğini düşündük belki de. Dediğim gibi annelik çok kutsal. Bizimde toplumda kutsallarımız olmalı ve ben anneliğin toplum içinde çok önemli bir konumda yer aldığına inanıyorum. Çünkü anneler çocuklarını nasıl yetiştirir ise toplumda o nokta da olur.”

Muhafazar aile yapılarından gelen ve hala muhafazakar aile yapılarına sahip olan Eğitim Bir-Sen üyesi Emine, Ayşe ve Hatice'nin sendikalarının kutsamış olduğu ‘annelik’ kavramını içselleştirdiğini ve aynı şekilde dini verilerle birlikte hayatlarında önemli bir yer tuttuğunu ve kadınlıklarını da annelik kavramı üzerinden tanımladıklarını görmekteyiz. Bu konuda Ayşe:

“Anneliğin dünya üzerinde çok kutsal ve değerli olduğuna inanıyorum. En kutsal görevlerden bir tanesi de annelik görevimizdir. Yüce Rab tarafından kadınlara verilen en yüce armağandır. Bende evlendiğim zaman çocuk sahibi olmayı düşünüyorum tabii.”

Bekar olan sendika üyesi veya sendika üyesi olmayan kadın öğretmenler de ‘annelik’ kavramının kendileri için önem taşıdığını ve toplumun kendilerinden beklentileri olduğu için de anne olmayı istediklerini belirtmektedirler. Bu konu da Meryem:

“Annelik güzel bir duygudur diye düşünüyorum. Ben eğer anne olsaydım her ne kadar gelenekselliği kırmayı düşünsem de o kodlarımızda var. İyi bir anne olurum ama kesin çok ta evhamlı bir anne olurum. Yeğenlerimi büyüttüm. Kontrollü bir anne olurum.”

Eğitim-Sen üyesi olan Zeynep toplum tarafından kadınlara çizilen annelik misyonunun eleştirisini yapmakta ve anne olmak istemesinin nedenini ise şu şekilde belirtmektedir:

“Çocuk sahibi olmayı düşünmüyordum ama sanırım düşünmeye başlayacağım. Sanırım o konuda da kendimi hazırlamaya çalışıyorum farkında olmadan da. Yaşımın ilerlemesinden dolayı çocuk yapabilirim diye düşünüyorum. Ama gene o kutsanmış anneliğe geleceğim. Nasıl bir anne olurum bilmiyorum ama öyle kutsanmış bir ‘annelik’ bakış açım olmadığını da biliyorum. Öyle çok anlamlar yükleyip abartılacak bir durum olmadığını düşünüyorum. Sanırım o dönemde de dengeleri sağlamak önemli bence. İşte annelik duygusu doğuştan gelir falan filanın hikaye olduğunu düşünüyorum ve annelik pratiği ile ilgili bir parametrenin daha belirleyici olduğuna inanıyorum. Eşimle de insan yetiştirme konusunda aynı fikirleri paylaştığımız için, yine de burada da üzerimize düşen görevi yaparız diye inanıyorum. Kaygılarım yok mu elbette var.”

Görüştüğüm on sekiz kadın öğretmenin ‘annelik’ ile ilgili yorumlarını değerlendirmek gerekirse sendika üyesi ve sendika üyesi olmayan tüm kadınların hayatlarında ‘annelik’ önemli bir yer tutuyor ve evli olanların çoğunun çocuğu var ya

da çocuk sahibi olmayı düşünüyorlar. Kadın öğretmenler için annelik gerçekten çok kutsal bir yerde durmakta. Çoğunun kimliklerini ve varoluşluklarını annelik üzerinden kurguladıklarını söyleyebiliriz fakat bu kavramı hayatlarının en önemli yerinde konumlandırmayan ve sorgulayan Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerinde olduğunu görmekteyiz.

Oysaki çoğu kadın öğretmenin ataerkil toplumun tanımladığı kadın kodlarının dışına çıkmadığını görmekteyiz ve ‘annelik’ noktasında da kadınların bu kodları içselleştirdiğini ve sorgulamaktan dahi uzak durduklarını yapmış oldukları söylemlerden çıkarabiliriz. Çünkü daha önce de bahsettiğim gibi öğretmenler odasında kadın öğretmenlerin en başat konuların da bir tanesi ‘anne’ olmak ve hatta ‘en iyi anne’ olmaktır. Kadın öğretmenlerin çalışma saatleri çocuk bakımına uygun olduğu çocuğun tüm bakım işlerini kendileri üstlenmiş durumdadırlar ve bunu söylemlerinden de anlamaktayız. Ayrıca tüm sorumluluk kendilerine kaldığı için çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek istediklerinden de dolayı da kendilerini ‘en iyi anne’ olarak donatmak için hem çevrelerindeki kadın arkadaşlarından hem de kapitalizmin getirmiş olduğu o ideal annelik mottolarına sahip olabilmek için de büyük çaba sarf etmektedirler.

Susan Douglas ve Meredith Michaels iki binli yılları karakteriz eden bu yeni standart üstü annelik formunu yeni annecilik (new momism) olarak adlandırmaktadırlar. Yeni annecilik kuşağında fena olmayan bir anne sayılabilmek için bile, bir kadın bütün fiziksel, duygusal ve entelektüel varlığını haftanın yedi günü ve günün yirmi dört saatini çocuklarına adamalı ve onun her anından zevk almalıdır.²²¹

Toplum tarafından sizden beklenen bu davranışları yerine getirmediğiniz takdirde direk ‘ilgisiz’ anne olarak hem eşiniz ve ailesi hem de arkadaşlarınız arasında yaftalanmaktasınız. Oysa çocuk bakımı konusunda uzmanlaşsanız ve bunların hepsini uygulasanız siz ‘süper annesiniz’. Aslında egemen annelik söylemi kurallar ve standartlarla dolu ulaşılması mümkün olmayan bir ideal ortaya koyar ve bu ideal anneleri genellikle yetersiz ve suçlu hissettirir. Üstelik ideal annelik söylemine seçimleri ya da şartları nedeniyle uymayan ya da uyamayan anneler

²²¹<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/114384-anne-ya-da-degil-annelik-etme-meselesi-uzerine> (Çevrimiçi) 05.08.2014

uygunsuz görülür ve kendilerini ve anneliklerini sürekli bir gözetleme altında bulurlar. Onların annelik edişi herkesin meselesi haline gelir. Dışarıdaki bu gözün baskısı ise anneleri bu ideali takip etmek zorunda bırakır.

Bu nokta da görüşmecilerimden Derya ise kendi isteklerini yerine getirebilmek için çocuğu için yeterince fedakarlık yapmamakla çevresi tarafından suçlandığını şu sözler ile anlatmaktadır:

“Eskiden beri zaman zaman cinsel kimliğim ile barışamıyorum diye düşündüğüm zamanlar olmuştur. Kadınlar ev işleri olsun, çocuk bakımı ile ilgili rolleri çok kolay bir şekilde kabulleniyorlar. Çevremde kadınların bu rolleri çok çabuk kabul ettiklerini ve çocukları ve evlilikleri için çok fazla fedakarlık yaptıklarını görüyorum. Daha sonra çocuk büyüdüğü de çocuktan kendisi için aynı fedakarlığı yapmalarını bekliyorlar. Bu da çocuğun özgürce, özbenliğini koruyarak büyümesini ve yaşamasını engelliyor ben bu düşünce ile saçımı süpürge edercesine bir fedakarlık yapıp daha sonrada çocuğumdan aynı davranışı beklememek için böyle fedakarlığı bilerek yapmıyorum. Fedakarlık tabii ki yapıyorum ama bunu da dengelemeye çalışıyorum. Ama bu konuda çevre tarafından baskı gördüğümü hissediyorum. Gerek çevrem gerek kayınvalidem tarafından benden %100 fedakarlık bekleniyor. Tek eşim öyle düşünmüyor. Herkes beni aşırı rahat görüyor. Açık açık söylemiyorlar ama davranışlarından anlıyorum. Örneğin çocuğu uyuttuktan sonra dışarı çıkmak istiyorum aaa nereye bu saatte ya çocuk uyanırsa diyorlar bende uyanırsa babası evde diyorum. Kafalarında var olan anne imajını yıktığım için böyle davranıyorlar eee tabi okumadıkları için niye böyle davrandığımı anlayacak bilgileri olmadıkları için anlam veremiyorlar ve tabi anlam veremedikleri için de eleştirmeye başlıyorlar.”

Her ne kadar gelenekselci ve toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmemeye çalışan kadın öğretmenler olsa da anne oldukları zaman toplumun kendilerinden beklentilerine ve kalıp yargılarına yenik düşeceklerini ve belki de gelenekselci olarak niteledikleri kadınlar gibi anne olup o şekilde davranışlar sergileyebileceklerini de dile getirmektedirler.

Bekar olan kadın öğretmenlerinde anneliğe karşı tutumları çok olumlu ve evlendikleri zamanda anne olmayı düşünüyorlar. İçlerinden anneliği sorgulayan ve toplumun kadınlara dayattığı gibi yaşamak istemeyen ve kabullenmeyen bir kadın öğretmenin olduğunu görmekteyiz. Onun düşüncelerinde sahip olmuş olduğu siyasi ideolojinin etkisi ve üyesi olduğu sendikanın anneliğe bakış açılarını görmüş oluyoruz. Sendikalarının sahip olmuş olduğu ideolojiler çerçevesinde üyelerinin de sahip olduğu düşünceler arasında büyük oranda paralellik söz konusudur. Örneğin Türk Eğitim-Sen den görüştüğüm Gönül’ün annelik ile ilgili söyledikleri ve o kavramı kutsallaştırması sendikasının annelik konusundaki söylemleri ile yakından

örtüşmektedir. İkinci bölümde Eğitim sendikalarının politikalarını incelerken yayınlarını incelemiştım ve söylem analizinde de bulunmaya çalıştım. Oradan çıkaracağımı sonuç ile Türk Eğitim-Sen'in özellikle anneler gününde yayınlar ve bildiriler çıkardığını ve annelik kavramını ne kadar kutsallaştırdığını görmekteyiz. Aynı şekilde Eğitim Bir-Sen'in tutumu ve yaklaşımları için geçerlidir. Dini referanslar çerçevesinde 'annelik' kavramını kutsallaştırmaktadırlar.

Çocuk sahibi olan kadınlara çocuk bakımında eşleriyle paylaşımları olup olmadığı ya da buradaki iş bölümünü nasıl gerçekleştirdiklerine dair aldığım cevaplar ise şöyle idi. Çalışan bir anne olmak ve çocuk bakımının kendi sorumluluklarında olması anne olan kadın öğretmenlerin ortaklaştığı nokta idi. Çünkü eşlerinin çalışma saatleri ya çok çoğun oluyordu ya da uygun olmuyordu ve bu yüzden de çocuk bakım işi diğer işlerde olduğu gibi kadının üzerine kalmış bulunmakta idi. Eşleri ise işten döndükten sonra sadece belirli bir zaman diliminde çocukları ile vakit geçirdiklerini ve bakım işleri konusunda çok da yardımcı olmadıklarını dile getirmektedir.

Çocuk bakımı konusunda ise görüşme yaptığım kadın öğretmenlerin değerlendirmeleri sonucunda ilk olarak kadın öğretmenler sahip oldukları yasal doğum izin haklarını kullanıyorlar fakat bu da sınırlı olduğu için izinden sonra çocuk bakımı için de öncelikli olarak annelerine ya da kayınvalidelerinden yardım istemektedirler. Eğer onların da durumları uygun değilse bakıcı tuttıklarını fakat çocukları belirli bir yaşa geldikten sonra da kreşe vermeyi tercih ettiklerini söylemektedirler. Bu konuda Gönül şunları dile getirmektedir:

“Çocuk bakımında ilk zamanlarda kayınvalidem ya da annemin yardımı ile gerçekleştirdim ama belli yaşa geldiklerinde kreşe verdim. Bu işlerle de genelde ben ilgileniyorum.”

Asude de belli süre kendisinin baktığını fakat çalıştığı için bir süre kayınvalidesinin baktığını ama aralarındaki olumsuz ilişkiden sonra bebeğini bakıcıya bakması için emanet ettiğini dile getirdi. Sendika üyesi olmayan Nergiz ise çocuk bakımı konusunda şunları anlattı:

“ İkiz çocuklarım olduğu için tabii ki ilk zamanlarda çok zorlandım. Ama sağ olsun annem hep yanımda idi. Tabi biz çocuklar ile ilgilenirken ev işleri de var ve o işleri de bana yakın olan kuzenim arada gelip yardımcı oluyordu. Onların emeklerini hiç ödeyemem. Eşim tabi ki sadece seviyordu çocuklarını ama bakım konusunda bana bize hiç yardımcı olmadı. Zaten ondan sonraki süreç hayatımız da bambaşka bir sürece girdi

ve sorunlar giderek daha da içinden çıkılmaz hal almaya başlayınca işte boşanma ile de sonuçlandı. Evet çok zorlandım iki çocuk ile ben kalmıştım ve bende kalmalarını da istedim. Ben yetiştirmek istedim.”

Üç çocuk sahibi olan Gizem’de sıkıntılarını şu şekilde dile getirdi:

“Hiç sormayın en sıkıntılı dönemlerim çocuk bakımı dönemlerim oldu. Benim de iki kızım bir oğlum var. Oğlan sonradan kaza eseri oldu. Ama iyi ki de olmuş. Her bir çocuğumda doğum izinlerimi kullandım. Eşim asker olduğu için çalışma saatleri çok uygun olmuyordu uzun süreliğine il dışına tatbikatlara gidiyordu. O sırada annem babam geliyordu ve onlara paylaşıyordu ev içindeki işleri. Ama eşim evde olduğu zamanda bana çok yardımcı oluyordu. Çok ilgileniyordu çocuklarla. Hala da ilgilenir. Ama tabii annem babam da yaşlandı. Çocuklar belli bir yaşa gelince de kreşe gönderdim. Şimdi benim ufaklık dört yaşında ve gündüzleri kreşte. Neyse ki kreşi çok seviyor da çok sorun yaşamıyoruz.”

Çocuk bakımı konusunda aile büyüklerinde yardım istemenin de hem aile içerisinde kendi düzenlerini bozduğunu hem de duygusal anlamda anneyi olumsuz etkilediğini düşünen Derya ise şunları anlatmaktadır:

“Çocuk bakımı ben işte iken babaannesi ve bazen de babası yapıyor. Ben evdeyken de ya babası ya da ben yapıyoruz. Yemeği konusunda ben yapmaya çalışıyorum. Biz işte iken babaanne baktığı için bizi rahatlatıyor. Ama diğer taraftan da sorguladığım bir nokta var. Bana çok fazla düşkün olmadığını düşünüyorum. Babası ve babaannesi baktığı için onlara daha düşkün ve bağlı olduğunu düşünüyorum. Şimdi birazcık bunu değiştirmeye çalışıyorum. Babaannesi de baskın bir karakter. Çok düşkün torununa ben işten eve dönünce onunla vakit geçirmeye devam ediyor. Ben aksine bunu azaltıp kendimi ön plana çıkarmaya çalışıyorum. Yoksa çocukluk hayatında annesi olarak hafızasında daha az yer edineceğim. Bu durumda bazen kayınvalidemi evden uzaklaştırmaya çalışıyorum ama açık açık da konuşamıyorum yanlış anlar diye. Kovulmuş gibi anlar diye başka bir eşi çocuğu olmadığı için üstü kapalı bir şekilde evine göndermek istiyorum. Böylece eşim ve çocuğum ile baş başa vakit geçirmek istiyorum.”

Çalışan kadın öğretmenlerin sıkıntı yaşadıkları en önemli sorunlardan bir tanesi çocuk bakımı sorunudur. Yapılan görüşmelerden bu sonuç ortaya çıkmaktadır. Çocuk bakımı konusunda ilk olarak kadınlar annelerinden yardım istemektedirler daha sonra da kreş ya da bakıcı gelmektedir. Bu konuda özellikle sendikaların çocuk bakım emeğinin kadınlar üzerinden alacak çalışmalar ve öneriler de bulunmaları ve sonuçlar elde etmeleri gerekmektedir.

3.1.3. Evlilik Kurumuna Bakış

Görüştüğüm kadın öğretmenlerin evlilik ile ilgili fikirlerini sorduğum da aldığım yanıtlar şöyle idi: Gülce evliliği çocuk sahibi olmak üzerinden tanımlamakta ve şu şekilde belirtmektedir:

“Evlilik hakkında zaman zaman düşüncelerim gelip gidiyor. Çocuk sahibi olmak için evlenmek tabi ki güzel. Tabi ki çok zor tarafları var Benim eşim çok yoğun çalışan biri olduğu için sorumluluk direk benim üzerimde evliliğin sorumluluğu bende. Ama çocuklar söz konusu olduğunda tabi ki evlilik tercih ederdim. Bir tane daha yapmak isterim ama maddi olarak zor. İyi anne baba olacağımızı düşündüğümüz için zaten çocuk yaptık. Eşim ile aram evde olduğu zaman bana yardımcı olur. Hafta sonları çocukları alıp dışarı çıkıyor bende kendi işlerimi yapıyorum falan. Ama ev işleri konusunda bir şey yapmaz. Bana da ‘sen kendini yorma kadın tut’ diyor. Çözümü bu.”

Gönül’de evliliğin toplumumuzun ve soyumuzun devamı açısından önemli olduğunu, aile kurumunun toplum için çok önemli olduğu vurgusunu yaparak şu şekilde devam etmektedir:

“Evlilik toplumumuz ve soyumuzun devamı için önemlidir. Tabi ben bunu düşünerek evlenmedim. Eşimi severek evlendim. Öle özel tercih sebebimde olmadı evlilik için açıkçası. Eşim ile aram olması gerektiği gibi. Serbest meslek sahibi olduğu için çalışma şartları belli değil ve bu yüzden çok fazla zaman geçiremiyoruz. Şehir dışına çıkmak zorunda kalıyor ve çocukların tüm işi benim üzerime kalıyor. Ama öle ikimiz çok vakit geçirmeyiz. Geleneksel Karı-koca ilişkisi diyebiliriz. Ev işleri benim üzerimde.”

Asude evliliğin kendisi açısından sorun yaratan ve hayatını zorlaştırdığını ifade etse de yine de hayatın anlamını evliliğe atıf etmiş durumdadır ve düşüncelerini de şu şekilde belirtmektedir:

“Evlilik olmasa rahat tabi. Ama olması da hayatın anlamı bence. Evli olmayı tercih etmemin nedeni yıllardır beraber olduğum insanla aynı evi paylaşma ve hayatı paylaşma isteği. Dürüst olmak gerekirse hadi evlenelim artık modları yani. Eşimle aram Horstlar ve grabenler gibi. Evliliğim inişli çıkışlı, dalgalı durgun. Sanırım dengelerle ilgili bazen ben coşuyorum bazen o. Birbirimizi dengelemeyi yeni öğreniyoruz ama.”

Tülin ise evlenmelerinin nedenini üniversite yıllarından itibaren ilişkilerinin olduğunu ve artık bir arada yaşamak istemelerinden dolayı gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Bunu tercih etmesinin de nedeni olarak gelenek ve göreneklerinin getirisi olduğunu, ailesinin gelenek ve göreneklere bağlı olması ve toplum baskısı olarak açıklamaktadır. Zeliha’da aynı şekilde toplumun yapısından gelenek göreneklerden dolayı evlendiğini belirtmekte ancak bunu öyle çok sorunlaştıran ve eleştiren bir tavır içinde olduğunu açıkçası söylemelerinden çıkaramadım. Çünkü kendisinde gelenek ve göreneklere bağlı yaşadığını söylemektedir. Gizem de eşin ile

bir arada yaşamasının ancak evlilik ile birlikte olacağını dile getirmektedir. Sendikaya üye olan ve üye olmayan evli kadın öğretmenlerin söylemlerinde baktığımız zaman evliliklerini genellikle toplumsal normlar içerisinde açıklamakta ve çocuk sahibi olmak, hayatın anlamını bulmak ve aile olmak ve gelenek-göreneklerden dolayı da evlenmek zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Evliliklerinin de ilişkilerinin de belirlenmiş olan toplumsal kalıpyargılar çerçevesinde de devam ettiğini de eklemektedirler.

Oysaki Eğitim-Sen üyesi olan iki görüşmecimin de evlilik konusunda düşünceleri birbirine oldukça benzer ve ikisi de mantıklı gerekçeler ile evliliklerini yaptıklarını belirtmekte ve evlilik kurumunu sorgulamaktadırlar. Aynı şekilde eşleri ile ilişkilerini de belirli bir hiyerarşi içerisinde ya da tanımlanan karı-koca sıfatları içerisinde değil hayatı paylaştıkları gibi ev işlerini de paylaştıklarını ve ortaklaşarak çoğu sorunun üstesinden geldiklerini belirtmektedirler. Bu konuda Zeynep şunları anlatmaktadır:

“Evlilik kararını geç almış biri olarak şunu söyleyebilirim ki uzun süre eşim ile beraberdik ve aynı evde de yaşadık. Hayata bakış ve siyasal olarak da hayata bakışı aynı olan insanlar olduğumuz için evliliğin yasal yaptırımlarının bizi çok da fazla etkileyeceğini düşünmediğimiz için o halde evlenelim dedik. Onun için evlilik kurumu öyle toplum içinde kutsandığı kadar kutsayan insanlar değiliz ve bir arada olmak bize keyif verdiği için birlikteyiz.

Eşim ile ilişkimiz kendi içinde olması gerektiği gibi belirlediğimiz dinamikler içerisinde gayet keyifli. Ne o toplumsal normları benimsemiş ve ona göre davranan bir erkek ne de ben aynı şekilde benden beklenen kalıplar içerisinde davranan bir kadıyım. Ev işlerini ortak yapıyoruz. Tabi benim çalışma saatim daha uygun olduğu için eve geldiğim zaman genellikle yemek işi bana kalıyor ama öyle görev bilinci içinde yapan biri olmadığım için çok da sorun olmuyor. Hayatı paylaşmak konusunda mümkün olduğu kadar ikimiz de üzerimize düşenleri yapmaya çalışıyoruz.”

Derya’ da bu konuda şunları anlattı:

“Eskiden beri evlilik hakkında olumlu düşünüyorum ama evlilik için hiç acele etmedim. Hatta bir gün evlenirim çocukta isterim dememe rağmen 25-26 yaşına kadar evlenmedim. Eski erkek arkadaşım nişanlım senelerce evlenme teklif etmesine rağmen ben hazır hissetmiyorum deyip yıllarca reddettim. Sonun da zaten nişanlı iken ayrıldık. O yıllarda bekar olmayı tercih etmem nedenim özgür olmak, hayatımı istediğim gibi yaşamak, eğitimine ve kariyerime odaklanmaktı. Aslında şimdi de evli olmamın nedeni bir arada yaşayacağım kişiyi bulmam ve çocuk sahibi olmak istememdir. Şunu da söyleyebilirim evli olunca ayrılma ihtimali daha düşük olduğu için beni daha güvende hissettiriyor. Toplumun baskısı da var tabi. Evlenince daha meşru daha statü gibi algılanıyor. Evlenince o insanla aynı eve girip çıkman çok olağan ama sevgili iken bu olağan değilmiş gibi toplum tarafından algılanıyor. Birlikte yaşadığımız dönemde annem biliyordu ama babamdan sakladık.

Eşimle aram bizim klasik kadın erkek rolü şeklinde değil. Hem ev işi yemek çocuk bakımı konusunda muazzam paylaşımımız var. Eşimde bunu göstermekten ve anlatmaktan da hiç çekinmez. Yalnız birey gibi yaşamak konusunda çok fazla bireysel yaşayamıyoruz. Çocuk olduktan sonra iş hayatında çocuktan çok uzak kalıyorum onun için bireysel yaşantılarımız yaşayamıyoruz o da birlikte çocukla daha fazla zaman geçirme isteğinden kaynaklanıyor. Ama tabi zaman zaman benim arkadaşlarım ile yaptığı planlar onun arkadaşları ile yaptığı planlar oluyor.”

Bekar olan kadın öğretmenlerin evlilik ile ilgili düşünceleri ise şu şekildedir. İlkten evleneceği ‘gönüldaşını’ bulamadığı ve evlilik için acele etmemek gerektiğini söylemekte ve şu şekilde devam etmektedir:

“Evlenmeyi düşünüyorum tabi. Evliliğe karşı bir insan değilim tabi hayatı paylaşabileceğimi inandığım kişi olduğu düşündüğüm zaman evleneceğim tabi. Ama hemen karar verip hızlıca alınan kararlardan sonra evliliklerin bittiğini görüyoruz. Boşanmaların bir nedeninde bu olduğunu düşünüyorum. Yani düşünülmeden alınan kararlar.”

Dilek’de evliliğin toplumsal normlara uygun olduğu için hayatını kolaylaştıracağını söylemekte ve o da sadece evlenmek için evlenmeyeceğini, sevgi ve aşkın olması gerektiğini belirtmektedir.

Meryem ise geçmişindeki siyasal mücadeleden dolayı evliliğe o dönemler karşı olduğunu birlikte yaşamayı savunduğunu dile getirmektedir ve sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

“Evlilik hakkında evlilik dışı yaşamayı siyasi düşüncemden dolayı savunuyordum ama şimdi öyle düşünmüyorum keşke evlensem çocuk yapsam diye düşünüyorum. Evliliğin gerekli olmadığına inanıyordum ama bu toplum içerisinde evet ya resmi bir şey yapılmalı evlenmeli diye düşünüyorum.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe’nin ise düşünceleri diğer kadın öğretmenlerden oldukça farklılaşmakta ve geleneksel kodların onda çok daha hakim olduğunu ve yaşamı içerisinde de bu kodlar ile yaşadığı söylemlerinden anlamaktayız ve düşüncelerini de şu şekilde devam etmektedir:

“Bekar olmamın öyle her hangi bir özel nedeni yok ama zamanı geldiğinde ve doğru insanı bulduğum da tabi ki evleneceğim. Evlenmeyi de düşünüyorum ve evlilik kurumun ve aile kurumum çok önemli olduğunu düşünmekteyim. Ne kadar sağlıklı aileler olursa o kadar sağlıklı toplumlar olacağına inanmaktayım. Öyle görücü usulüne falan da karşı değilim. Arkadaşlarım ve ya büyükler uygun görmüşse bende bir değerlendiririm tabi ki.”

Görüşülen kadın öğretmenlerin evlilik ile ilgili yorumlarını değerlendirdiğimiz zaman sendikalı ve sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin ortaklaştıkları nokta evlilik toplumsal olarak aile kurmanın öneminden kaynaklanmakta ve gelenek ve

göreneklerimiz gereğini de evliliğin olması gerektiğini belirtmektedirler. Söylemlerden anlaşılacağı üzere de evlilik onlar için aile kurmak ve çocuk sahibi olmaktır. Kadın öğretmenlerin evlilik kurumunu içselleştirdiğini ve sorgulamadığını da görmekteyiz. Evlilik eleştirisini de evde işlerin ve çocuk bakımının sadece kendilerine kaldığını belirtmekte ve bunun üzerinden yakınmaktadır ama evliliklerini tanımlarken ‘aşk, sevgi’ gibi kelimeleri kullanmamaktalar ve evlenme nedenlerini anlatırken de bu duygulardan dolayı evlendiklerini dile getirmemektedirler. Fakat evlilik kurumuna eleştirel yaklaşan ve eşi ile arasındaki ilişkiyi de sorgulayan ve normlardan mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalıştıklarını belirten Eğitim-Sen’li kadın öğretmenler olmuştur.

3.1.4. Cinsiyet Kimlikleri Kuruluşunda Çocukluk Dönemindeki Farkındalıklar

Bu bölümde görüşülen kadınların aile de ve çocukluk döneminde cinsiyetlerinden dolayı uğradıkları farklı tavırların, yönlendirmelerin olup olmadığını anlamaya çalışmaktır. Ayrıca farkında oldukları bu ayrımcılıkların daha sonraki yaşamları içerisinde cinsiyet kimliklerini oluşturma süreçlerine etkisinin olup olmadığı da bakılacaktır. Bu nedenle de görüşmecilerime ilk sorum aile içerisinde kız olmalarından dolayı ayrımcı davranışlara maruz kalıp kalmamaları üzerine idi. Görüşmecilerimin çoğu aile de kız olmalarından dolayı erkek kardeşleri ile kendilerine yaklaşımlarının farklı olduğunu bilincinde idiler ve bunu o dönemde sorguladıklarını da belirtmektedirler.

Bu konuda Asude yaşadıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

“Ağabeyimin ergenlik döneminde yaşadığı stresse ailem gereksiz anlayış gösterip havalarda uçan çaydanlıkları toplama telaşına girmelerine anlam veremiyordum ve bu konuda sürekli tartışıyordum ve ağabeyimle yaptığımız kardeş kavgalarından sonra ortalığı toplayanın neden hep kız olduğu konusunda her daim annemle tartışma içerisine girerdim. Annem olay büyümesin diye kendisi topladığında dahi ona kızardım kadınlar erkeklerin döküklerini toplamak zorunda değil. Bu cümlele bile aslında topluma yerleşmiş erkek egemenliğini kastediyorum. Sevgi de ilgi de gezip tozmada kız erkek ayrımı yapmayan ailem erkek çocuğunun hatalarında o erkektir mantalitesine sanırım birazcık sahipti.”

Ayşe de çocukluk döneminin küçük bir kasabada geçtiğini, muhafazakar bir aileye sahip olduğunu ve babasının da erkek kardeşine de babasının nasıl farklı davrandığını ve o dönemlerde neler hissettiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Çocukluk dönemim küçük bir kasabada ve yazlarında köyde geçti. Muhafazakar yani dini vecibelerini yerine getiren bir ailem. Bende böyle bir ortamda yetiştim. Öle çok fazla erkek arkadaşım olmadı. Ergenlik dönemimde de öle. Hem ailemin yapısı hem de

benim öyle bir ortamda olmam ve ergenlik dönemimden itibaren benim de tercihim ile başım kapanması ve muhafazakar bir çevrede olduğum için arkadaş olarak öle çok erkek arkadaşım olmadı. Ama tabii ergenlik döneminde daha içe kapanıktım. Küçük kardeşim erkek ve babamın ona karşı tavrı her zaman daha farklı olmuştur. Ben en büyük, benden sonra bir kız kardeşim var o da burada yaşıyor şu anda zaten. En son erkek kardeşim olmuş ki erkek çocuk olmasını babam istemiş ve olunca da aile de istediğini elde etmiş olmuş. Benim de erkek kardeşimle aram iyidir ama köye gittiğimiz de bende ona bir şeyler yapmasını söylüyorum ama o da şımartıldığı için çok da fazla bir şey yapmak istemiyor ve evde hep yatmak istiyor tabii bir de elinde telefon.”

Gülce’de babasının erkek kardeşine daha farklı davrandığını ve bunun farkında olduğunu söylerken çocukken erkek çocuklar ile pek bir ilişkisi olmadığını daha çok kızlarla oynadığını belirtmektedir. Bunun da nedenini şu şekilde anlatmaktadır:

“Çünkü Muğla Milas’ta yaşıyorduk. Küçük bir yerdi, köşedeki markete gitsek babamın hemen haberi olurdu. Erkek kardeşim benden küçük olduğu için farklı davranıyorlardı ama öyle çok rahatsız edici derecede değildi. Kıskanç bir yapıya sahipmişim. Ablam ile ilişkim daha iyi idi ama erkek kardeşimle daha mesefeliyiz.”

Derya’da çocukken ev içerisinde cinsiyetten kaynaklanan farklı davranışların olduğunu farkında olduğunu şu sözleri ile anlatmaktadır:

“Çocukluğumda toplumsal cinsiyet rollerini sorguluyordum. Neden bazı işleri kadınlar yapıyor neden ev de çay servisini ben yapmak zorundayım gibi ya da babama neden suyu ben getiriyorum da anneme getirmiyorum diye sorguluyordum bu cinsiyet rollerini ve fark etmeye başladığım zaman da beni rahatsız etmeye başladılar. Özellikle de bazı ev işlerinin erkeklere yaptırılmayıp küçük kız çocuklarının yaptırılması dikkatimi çekerdi. Ama erkek kardeşim olmadığı için çok yoğun yaşamadım. Bir tek babam var üç kadın vardı. Çok keskin bir ayrım yoktu bizde.”

Aynı şekilde Nergiz ve Zeliha’da erkek kardeşlerinin evde çok daha farklı bir yere sahip olduğunu, annesinin ve babasının tutumlarının onlara karşı daha toleranslı olduğunu ve ‘o erkek! İstedğini yapar’ gibi cümleleri çocukluklarında çok duyduklarını anlatmaktadırlar.

Görüşmecilerin çoğunun ailelerin eğitim seviyeleri düşük olmasına rağmen aile içerisinde erkek kardeşleri ile aralarında ayrımcılık hissetmediğini, ev işi konularında erkek kardeşlerine de belirli sorumlulukların verildiğini Dilek şu şekilde belirtmektedir:

“Erkek kardeşlerim ile aramızda 2-3 yaş farkı vardı ve babam bu konuda asla bir ayrımcılık tanımazdı onlara. Örneğin sofraya toplanacak biz toplarken erkek kardeşlerime siz niye oturuyorsunuz diye kızardı. Kızların ve erkeklerin okumasını isterdi. Hatta kızların okumasını daha çok isterdi çünkü erkek nasılsa her işi yapar, çünkü kızların bir erkeğe bağlı kalmasını istemiyordum derdi. Babamın ablası hayırsız bir adamla evli olduğu için ondan sanırım çok etkilenmiş olmalı ki bize hep siz okuyun da bağlı kalmayın kimseye derdi. Enişte bizim enteresan idi. Sürekli içerdi, kafada fötr şapka,

elinde bir çanta İzmir'e gidip gelirdi. Halamda çocuklara bakmak zorunda olduğu içinde çalışıyordu.”

Asude'da aynı şekilde ailesinde kız ve erkek çocuklarının ayrı bir yere sahip olmadığını şu sözler ile anlatmaktadır:

“Ailem katiyen erkek kız ayırt etmedi. Hatta kız çocuklarına daha çok önem veren babamın tüm kızları üniversite mezunu, erkekleri de erkek çocuğuna 5 lira harçlık gönderen babam kız çocuğuna her daim 10 lira göndermeyi tercih etti. Kız çocuklarının hepsi 10 yaşından sonra bankaya gidip işlem yapmayı bilir. Ailemin kız erkek ayırt etmeden çocuklarına sevgiyle yaklaştığını düşünüyordum.”

Meryem'de muhafazakar bir aile aileden geldiğini ama aile içerisinde asla kadın-erkek ayrımının olmadığı şu sözleri ile belirtmektedir:

“Bizim ailemizde kadın erkek ayrımı yoktu. Babam dindar biri idi ama ben lisede iken onun oruç tutmasını eleştirmeye başladım. Hiç babam niye böyle diyorsun diye bana kızmadı.

Ev işlerimizde de ayrım olmazdı. Biz ev temizlerken işte Ahmet sen de ütü yap derdik ve kardeşlerimiz yapardı. Yeğenlerimizi de öyle yetiştiriyoruz. Kız erkek ayrımı olmazdı bizde. Geleneksel bir yapıdan geliyoruz ama kapalı değiliz. Gözlemci ve değişiyoruz. Kadın erkek yanında yemek yemezler halamlar babamın yanında yemek yemezler o artık bir kültür ama onların çocukları ile biz aynı masa da yemek yiyoruz zaman içerisinde. Kültürümüzü deforme etmiyoruz ama geliyoruz. Değişen süreçte ayak uyuyoruz. Yurtdışında yaşayan ablamın çocukları ile burada yetişen yeğenlere baktığım zaman oradaki yeğenlerimin daha içe kapanık olduğunu gelenekselci olduğunu görüyoruz. Daha baskı var. Kendi aralarında bağları çok var ama kendi geleneklerine de bir o kadar bağlılar. Orda ki yeğenlerim buraya gelince de dışarı çıkmaya can atıyorlar. Mesela ablam Fransa da o çevrede ilk defa ehliyet alıp araba süren bir kadın, okuma yazma sertifikası alıp çocuk bakan bir kadın o da kendi çevresinde yapıyor. Yavaş yavaş kırıyorlar. Ama bize göre daha kapalılar.”

İlksen'de erkek kardeşe sahip olmasına rağmen aile de cinsiyetinden kaynaklanan bir ayrımcılığa uğramadığını ve kişiliğinin şekillenmesinde bu dönemde yaşadıklarının da ne kadar önemli olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir tane erkek kardeşim var. Hiç Bir zaman ayrım olmamıştır. Hatta babam kızları daha çok desteklemiştir. Toplum içinde kızların bir yere sahip olması, ilerlemesi kendini geliştirmesi açısından için. Babam kızlarını desteklemiştir. Bizlere özgüven aşılamıştır. Hatta annem bazen okul gezileri olur yalnız gitmek istediğimiz yerler olur annem bu konuda daha çekingen olsa da babam bize hep destek olmuştur, cesaretlendirmiş. Babamdan çok fazla özgüven almışımdır.”

Erkek kardeşe sahip olan görüşmecilerimin söylemlerinden çocukluk döneminde aile içerisinde kız ve erkek çocuklarına farklı davranıldığı ve o zamanlarda aile içerisinde ebeveynler tarafından aslında çocukluk döneminde kadınlık ve erkeklik normlarının belirlendiğini ve o normlar çerçevesinde de davranışlar sergilememin toplumsal

olarak öğretildiğini yargısına ulaşabiliriz. Ayrıca görüşmecilerimin de bu dönemde yaşamış oldukları ayrımcı tutumların farkında olduğunu ve bunu sorgulamaya başladıklarını da belirtebiliriz.

Ayrıca gördüğüm kadınların pek çoğu çocukluk döneminde sosyal hayatta erkek çocuklar ile birlikte vakit geçirdiklerini ve bu zamanların çok da mutlu olduğunu daha sonraki dönemlerinde erkek çocuklar ile birlikte olmanın ileriki yaşantıların da erkekler ile ilişkiler kurmalarında ve toplumsal cinsiyet bilincine sahip olmalarında büyük bir rol oynadığını da belirtmişleridir. Bu konu da Zeynep şunları dile getirmektedir:

“Çocukluk yıllarım ailemin iş durumundan dolayı köyde geçti okulun lojmanlarında diğer öğretmenlerin çocukları ile çok güzel bir çocukluk geçirdim. Kız ve erkek ayrımı asla olmazdı oyun gruplarımızın içinde. Kız arkadaşlarım ile lojmanın balkonunda çok güzel evler yapardık ve evin annesi kızı olurduk. Erkek arkadaşımızda evin babası olurdu. Daha çocukluktan geleneksel roller oyunlarımıza işlemiş bulunmakta. Gözlem yaptığım zaman da hala o cinsiyetçi oyunlar devam ettiğini görüyorum. Ama bu oyunlar üzerimde cinsiyetçi kalıpların oluşmasını etkilemedi. Çünkü erkekler ile de okulun bahçesinde bilye, çelik çomak oynardık. Çok mutlu ve sağlıklı bir çocukluğumun geçtiğini söyleyebilirim. Ergenlik dönemim Küçük bir şehirde geçti. Köyden gelmiş olmanın verdiği sıkıntılar tabii ki yaşadım. Ailemde ergenlik döneminde daha korumacı bir hal aldı ama tabii onlardan izin alıp da pek çok etkinliğe katılmışlığım vardır. Erkek çocuklarından kendimi hiç farklı hissetmedim. Çünkü öyle fark yaratacak bir hissiyatın içinde bulunacak ortamlarda pek bulunmadım.”

3.1.5. Ergenlik Dönemindeki Farkındalıklar

Ergenlik döneminde ailesinin baskısını özellikle evde ‘baba’ figürü tarafından uygulanan baskıyı konuştuğum kadın öğretmenler üzerlerinde çok etkili bir şekilde hissedenler olduğu gibi bu dönemde ailesi tarafından bir baskı altına alınmayan ve erkek kardeşlerine ev içinde uygulanan ayrıcalığı hissetmeyen kadın öğretmenlerin söylemleri oldukça farklılaşmaktadır. Ergenlik döneminde ‘baba’ baskısını hisseden Dilek o dönemi şu şekilde anlatmaktadır:

“Ortaokulda babamın baskısını daha fazla hissettim. Göğüslerimiz çıkmaya başlayınca da, küçük olunca da erkekler ve kızlar artık ayrı gitmeye başladık. Çarşıdan geçmek zorundaydık. Kahve vardı ve köyün erkekleri de o kahvede otururlar ve geçerken dikkatli geçmek zorundaydık ve kız arkadaşlarla giderdik ama okul bahçesine girince hepimiz bir aradaydık ve okulda da öğretmenimiz kızlı erkekli oturturdu bizi ve bu benim çok hoşuma gitmişti. Öğretmen olunca bende bunu yapmaya başladım. Bende ortaokuldaki öğretmenim sayesinde. Orada hiç kimse bir biri ile oturmayacağına cesaret edip oturamaz ben mesela Hüseyin ile oturmak istesem kendim oturamazdım ama öğretmenimiz bizi oturtunca kimse bir şey diyemezdi.”

Gülce ise şunları dile getirmektedir:

“Sıkıntı bir dönemdi benim için. Adet olduğumda bile annemle bir gün konuşmadık. Ama neden konuşmadık bilmiyorum.”

Ergenlik dönemini de çocukluk dönemi gibi aile içerisinde bir baskı görmeden, rahat geçiren kadın öğretmenlerin daha sonraki dönemde toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarında daha farkındalık sahibi olduğu, ve toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmedini söyleyebiliriz. Ergenlik dönemini baskıdan uzak ve cinsiyet rollerini kendi içerisinde kodlamaya gitmeyen kadın öğretmenlerin anlatılarına baktığımız da Derya bu konuda şunları belirtmektedir:

“Ergenlik döneminde özellikle adolâsen döneminde yandaki evin köşesinde ‘köşeye çıkmak’ derdik kızlı erkekli ailemiz izin verdiği zamanlarda her akşam orada toplanırdık. akşam yemeğinden sonra köşede buluşuyorduk. Oyun oynuyorduk, sohbet ediyorduk O köşe genç kızlık dönemini yaşamak için çok zevkli idi. Bir de ergenlik dönemine denk gelir. Çarşıya çıkma iznimiz vardır. Liseye geçmeden önce Lise iken de yazın ablam ile birlikte ablam da bende bir yaş büyük. Onunla gün aşırı ya da iki üç günde bir annem ile babam çok sık izin verirlerdi. Akşam yemeğinden sonra çıkıp 12 ye kadar iznimiz vardı. Ama öyle bara gitmek falan yoktu dondurmacıda cafeye kızlı erkekli toplanıp otururduk giderdik. Arkadaşlar ile buluşup akşam bir yerlerde oturuyorduk. Bu daha sonraki yıllarda erkeklerle olan ilişkilerimde kendime olan özgüvenimi pekiştirmekte idi.”

Zeynep’ de ailesinin geleneksel bir aile olduğunu fakat çok büyük bir baskı hissetmediğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Annem ve babam da ikisi çalıştığı için ev işlerini birlikte yaparlardı. Hala da paylaşıyorlar. Babam annem ev de her konuda çok yardımcı oluyordu. Bir birlerinin hayatlarını kolaylaştırdıklarını düşünüyorum. Gelenekselci tutumları yok muydu, tabi ki vardı anne gene annelik babam da baba rolünde idi. Ama hiç öyle sert ve anlayışsız bir baba olmamıştır. Ergenlik döneminde de hep benim yanımda olmuş aldığımla kararlarda yanımda olmuştur yanlış bir karar ise de onun sonucunu yaşayacağımı söylemiştir. O bakımdan ailem konusunda her zaman şanslı bir insan olduğumu düşünmüşümdür. Çocukluk ve ergenlik döneminde geçirdiğim bu sağlıklı dönem bundan sonraki yaşamımdaki dönemlerde de hayatımı kolaylaştırmıştır.”

Kadın öğretmenlerden ikisi ergenlik dönemlerinin kız lisesinde geçtiğini ve bu dönemlerin onlar açısından problemlili yıllar olduğunu ve tek cinsiyetli eğitim veren kurumların toplum içerisinde ‘cinsiyetçi’ bir aidiyet yarattığını ve bunun da toplumsal cinsiyet körü bireyler yetiştirdiğini belirtip, kadın ve erkeğin bir arada olup birbirini tanıyarak cinsiyetçilikten uzak bir yaşam kurmayı birlikte sağlamaları gerektiğini düşünüyordu. Bu yaşadıkları sıkıntılı dönemleri Meryem şöyle anlatmaktadır:

“Ortaokulda ben karma okudum ama 78-79 yıllarında siyasi olarak etkilendiğim edebiyat öğretmenimiz vardı. Olan olayların etkisi vardı. Abdi ipeçinin öldürülmesi

vardı. Ortaokulda iken onlar ile ilgili eylemlere gitmeye başlamıştım. Mahallemiz de tabi bölünmüş idi, İskele tarafı ülkücülerin elin de diğer taraflar solcuların. Öyle sempatanlıkla başladı. Sonra şey beni öğretmen amcam bu gidişatımdan memnun olmadığı için beni Üsküdar kız lisesine verdi. Liseyi orada okudum. Hayatımın en kötü geçen dönemi idi. İzole olmuştum orda. Kızların ideolojik bir yapıları yoktu. Bir de 80 darbesi gelmişti. Olanların da ağzı kapanmıştı zaten. Hep kız ortamı ama dışarıda erkek arkadaşlarım vardı.”

Dilek’de bu konudaki fikirlerini şöyle belirtmektedir:

“Sağlık meslek lisesi mezunuyum. Kızların olduğu bir lisedeydim. Yatılı okudum. Çanakkale de idi. Yatılı okumam sorun değildi ama sadece kız lisesinde olmak bana göre bir sorundu. Bence tekli okullar kaldırılmalı. Zaten kapalı bir çevrede büyüdük birde sadece kızların olduğu bir okul olunca ergenlik dönemimin sağlıklı geçtiğini düşünmüyorum. Çarşı iznimiz vardı müdürümüzde anlayışlı idi sabah çıkıyorduk dersane için akşamüstü geliyorduk. Sadece kızlarla okumaktan dolayı çalışma hayatında sorun yaşadım.”

Asude’da ergenlik döneminin ilk yıllarını Kız İmam Hatip Lisesinde geçirdiği için o yılları şöyle anlatmaktadır:

“Ergenlik döneminde genelde sorun yaşamadım ama İmam Hatip Lisesinde okuduğum için erkekler ve kızlar ayrı sınıflardaydık, erkekler hakkında o dönemde açıkçası pek bir bilgi sahibi değilim, 16 yaşında üniversiteli olduğumda ise etrafımdaki erkeklerin çoğu bana ufaklık diye baktıkları ve kardeş olarak gördükleri için sorun yaşamadım onlarla. Ergenliğimde bir sürü ağabeyim ve ablam vardı aslında. Bunlar da sanırım o dönemde içerisinde bulunduğumuz siyasi yapıdan kaynaklanmak da idi.”

Ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğumuz için ve geleneksel bir yaşam tarzı sürdürdüğümüz için ergenlik döneminde ailesinin baskısını üzerinde hisseden kadın öğretmenlerin çoğunlukta olduğunu ve bu durumun farkında olup daha sonraki süreçlerde bu baskıdan dolayı karşı cinsle ilişki yaşamakta sorunlar yaşadıklarını ve kendilerinin de geleneksel rollere sahip ebeveynler olduklarını açıklamışlardır. Aynı zamanda bu görüşmelerden çıkan bir diğer sonuçta bu bölüm için tek cinsiyetli eğitim veren kurumlarda eğitim alan kadınların ise bu dönemlerinin sorunlu olduğu ve karşı cinsi tanımaktan uzak yetiştikleri için sosyal ve ruhsal olarak sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

3.2. Kadın Öğretmenlerin Eğitim Sürecindeki Farkındalıkları

Bu bölümde kadın öğretmenlerin vermiş oldukları eğitim süreçleri içerisinde ne kadar toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olduğunu ve bu farkındalık ile birlikte öğrencilerde ve eğitim içerisinde belli bir dönüşüm yaratıp yaratmadıkları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu sonuçları ortaya çıkarmak içinde aşağıdaki sorular görüşmecilere sorulmuştur:

- Derslerinizde toplumsal cinsiyet kavramlarından, kadın erkek eşitliğinden, dünya kadınlar gününden kadına karşı şiddete hayır gününden bahsediyor musunuz?

-Yapılan araştırmalar ders kitaplarının cinsiyetçi tutumları çok fazla içerdiğini göstermektedir. Bu kitapları sınıf içerisinde kullanmanız gerekse nasıl bir yol izlersiniz? Ya da izliyorsunuz?

- Sınıf içerisinde öğrencilerin cinsiyetçi tavırlarıyla karşılaştığınızda nasıl tepki veriyorsunuz? Öğrencilerin cinsiyetçi tutumlarını değiştirmek için neler yapıyorsunuz?

- Sınıfınızda feminen davranışlar gösteren bir erkek öğrenciniz var. Bu öğrencinize karşı nasıl bir tavır sergiliyorsunuz?

- Sınıf içerisinde kullandığınız dilinizi cinsiyetçi olarak görüyor musunuz?

Aldığım cevapları değerlendirdiğim zaman özellikle Eğitim-Sen sendikası üyesi kadın öğretmenlerin eğitimde toplumsal cinsiyet farkındalıklarının diğer kadın öğretmenlere göre daha fazla olduğu ve bu konuda daha hassas davrandıklarını söyleyebilirim. Diğer sendika üyesi olan kadın öğretmenlerinde bazı konularda hassasiyet taşıdıkları ama eğitim süreçlerinde çok da sorguladıkları ve ön plana aldıkları bir konu olmadığını yapılan açıklamalardan belirtebilirim. Ayrıca sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin bu konularda çok da bilinçli olmadığı ve eğitimde bu farkındalıkları kavrayabilecek ve uygulayabilecek düzeyde olmadıklarını da ekleyebilirim.

3.2.1. Derslerde Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı Yaratma

Yapmış olduğum görüşmelerde sınıf içerisinde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmak için özen gösteren öğretmenlerin sendikalı öğretmenler ve özellikle Eğitim-Sen'e üye olan kadın öğretmenler olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Eğitim-Sen'in eğitim süreci ve eğitim politikaları konusunda özellikle üzerinde durduğu ve mücadele ettiği alanların başında toplumsal cinsiyet gelmektedir ve bunu üyelerinde de genel olarak görmekteyiz. Bu konuda Eğitim-Sen üyesi olan İlksen şunları anlatmaktadır:

“Derslerde toplumsal cinsiyet kavramına kadın erkek eşitliğine, dünya kadınlar gününe ilgili, kadına karşı şiddeti sınıf gündeminde yeri geldiğinde değiniyorum. Örneğin 10. Sınıf Türk edebiyatında Orta Asya İslamiyet öncesinde Türk edebiyatı işlerken kadın erkek ilişkilerin daha eşitlikçi olduğunu söyleyince kız öğrencilerin çok şaşırıldığını gördüm, gözlerinin parladığını gördüm. Onlar tam tersini bildikleri için. Onu öğrenince kadınların toplum için de güçlü bir yeri olduğunu öğreniyorlar kadınların rolü çok

hoşlarına gitmiştir Destekleyici konuşmalar yaptım, anlattığım. Kafalarındaki kalıplaşma düşüncelerin dışında farklı hayatların olduklarını öğrendikleri zaman daha da bir cesaretleniyorlar ve kendilerinin konularının ileride farklı olacağını söylüyorum. Tabii isterlerse. Branşımızda bu konuda bana avantaj sağlıyor ama tüm öğretmenler de aynı tutumu sergilemeliler.

Daha önce çalıştığım lisede mor kurdele takma eylemi vardı. Onu takıp gittim. Kızların çok hoşuna gitti. Erkeklerden de destekleyenler desteklemeyenler oldu. Bir iki tanesi çok karşı çıkmıştı. Simgesel olarak gözlerimize sokmanın anlamı olmadığı söyledi. Bende ona önce bu konuda bir araştırma yapmasını daha sonra kendisi ile bu konuda konuşacağımı söyledim. Kendisinde ertesi gün bu konuda güzel bir araştırma yapmış ve koynu konuştuk ve ikna oldu. o öğrencinin fikrini kırdığımı gördüğüm zaman çok mutlu oldum.”

Aynı şekilde Eğitim-Sen üyesi olan Zeynep de sınıf içerisinde öğrencilerine toplumsal cinsiyet bilince kazandırma konusunda duyarlı olduğunu ve eyleme geçirdiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Sınıf içerisinde bu konuları gündemime alıyorum. Sendikamın almış olduğu kararlar varsa bu günde uyguluyorum. Örneğin okulda hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin farkındalığını arttırmak için 8 Mart’larda ya da 25 Kasım Kadına Karşı şiddete hayır gününde kokart takma kararları alındığı zaman, kokart takıyorum ve böylece girdiğim sınıfların gündemine taşıyorum. Onun dışında benim bir dil sınıfı vardı, kızların ağırlıkta olduğu bir sınıftı. Ayrıca dil sınıfındaki öğrenciler sosyal öğrenciler olup okumayı araştırmayı ve sorgulamayı seven öğrencilerimdi. Onlarla rahatlıkla her konuyu konuşabiliyor ve tartışabiliyorduk. Hatta 8 martlarda ben eyleme gideceğimi söylediğim zaman onlar da katılacaklarını söylüyorlardı ve akşamları eylemlerde karşılaşıyorduk. Bu benim için büyük keyif oluyordu.”

Bir diğer Eğitim-Sen üyesi olan Derya de toplumsal cinsiyet duyarlılığının branşı itibarı ile de çok önemli olduğunu ve okulda da nu bilinci oluşturmaya çalıştığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Düzenli derslere girmediğim için özel günleri sınıf gündemime taşımak için tarih denk gelmiyor olabilir. Özellikle Dünya Kadınlar Günü ile ilgili bana gelen öğrencilerle bu konu hakkında da sohbet ediyoruz. Ama son günlerde özellikle kadına yönelik şiddet konusunu gündeme taşımaya çalışıyorum. Kandilli ilkokulunda çalışırken velilere şiddet konulu bir seminer vermiştim. Videolar, araştırmaları anlattım. O da bir sendikamın hazırlamış olduğu bir CD’den faydalandım. Ayrıca ben öğretmenlerin toplumsal cinsiyet konusunda bir farkındalık yaratabilmesi için ilk olarak kendilerinde o farkındalığın olması gerektiğini düşünmekteyim ve bu konuda öğretmenlerinde eğitilmesi gerektiğine inanmaktayım Fakat Milli Eğitim’in öğretmenleri toplumsal cinsiyet alanında eğitmesi için yaptığı bir çalışma yok. Bir gün yapılacak bir eğitim bile çok önemli. Biz eğitim alarak bunu yapıyoruz onların öğrenmesi için eğitim alması gerektiğine inanıyorum. Başta idare eğitilmeli diye düşünüyorum.”

Türk Eğitim-Sen üyesi olan Asude ve Gönül ise bu konuda şunları anlatmaktadır:

“Dürüst olmam gerekirse kadınlar gününe inanan ve erkek hegemonyasının kadınlara bir lütfü gibi gösterilen kadınlar gününün ülkemizdeki durumuna inanan

biri olarak kadınlar gününün bana bir şey ifade etmediğini her zaman dile getiririm. Kadınlara bahsettikleri bir günle kadınların yaralı iyileşmiyor ya da ölmemezlik yapmıyorlar yani. Kadınlar öldüğü ve dövüldüğü sürece böyle bir günün nazarımda anlamı yok. Ama kadına şiddete hayır mevzuunu her daim dile getiriyorum.”

Gönül: “Yok açıkçası öyle kavramlardan derste çok bahsettiğimi hatırlamıyorum.”

Eğitim Bir-Sen üyesi kadın öğretmenler ise bu konuları sınıf içerisinde taşımadıklarını sadece konularında geçerse konuştuklarını belirtmektedirler.

Görüşmecilerimin söylemlerini incelediğim zaman okulda ya da sınıf içerisinde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratma konusunda Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin daha duyarlı olduğunu ve bu konuları sınıf gündemlerine taşıdıklarını görmekteyiz.

3.2.2. Ders Kitaplarındaki Cinsiyetçi Tutumlara Karşı Tavır

Ders kitaplarındaki cinsiyetçi tutum eğitim içerisinde ‘cinsiyetçiliği’ örtük olarak besleyen önemli bir sorun olarak yer almaktadır. Bu ders kitaplarındaki cinsiyetçi tutumu ortaya çıkarmak için de akademik olarak çok fazla çalışmalar yapılmış ve ortaya konuşmuştur. Akademik olarak yapılan çalışmalar ışığında da bu konuya duyarlı olan ve öncelikleri arasında getiren sendikalar tarafında da bu konuda araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Fakat yapmış olduğum araştırmalar sonucunda sadece Eğitim-Sen’in bu konuda çalışmalar yaptığını ve üyeleri ile birlikte bu konuda kampanyalar yürüttüğünü görmekteyim. Fakat diğer iki sendikanın yapmış olduğu araştırmalar ve çalışmalar içerisinde bu konu ile ilgili bir çalışmaya rastlamadım. Yapmış olduğum görüşmelerde bir nebze olsun bu tutumu ortaya çıkaracak küçükte olsa bir örneklem teşkil etmektedir. Çünkü yapmış olduğum görüşmelerde bu konuda duyarlılığa sahip olan kadın öğretmenlerin Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenler olduğunu söyleyebilirim. Bu konuda Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerden İlksen, Meryem ve Derya’nın görüşleri şu şekildedir:

“Ders kitapları: sınıf içerisinde ve ders kitaplarında da cinsiyetçi tutumlarla karşılaşılıyor. Edebiyat dersi insanı, insan yaşamını konu alan bir ders. Ondan dolayı paylaşımımız çok oluyor. Orta Asya daki o geleneksel tutumdan başlıyoruz bugünkü cumhuriyet dönemine gelene kadar ki süreçte edebiyat eserlerinde toplumun yaşayışı aktarılmıştır. Bu konular geçtiğinde iki farklı düşünceyi ortaya koyarak anlatmaya çalışıyorum. Dönemine göre değerlendirmeleri gerektiğini belirtiyorum ve geleneksel tutumdan sıyrılmaları gerektiğini de vurguluyorum. Umarım da etkili oluyordur.”

“Mesela sağlık bilgisinde aile konusunu işlerken eskiden ders kitaplarında baba ailenin reisidir. İfadesi yer alıyordu ama bu ders kitaplarından kaldırıldı. Aile içerisinde

mutlaka paylaşım olmalı bunun üzerinde de duruluyor. Bence kitaplar yavaş yavaş düzeliyor. Mesela evlilik kararımızı etkileyen faktörler var, yaş, kültür, vb. Eşler arasında eğitim çok önemli değildir demeye getiren örnekler de var. Aslında önemli. Kadın eğitilmiş erkek eğitimsiz ise orada sorun yalanıyor.”

“Ders kitapları; Bu konuda kitaplardaki cinsiyet ayrımcılığının çok olduğunu kadını aşağılayan ve kadını sadece yemek yapan, duygusal olarak daha aşağı bir konumda erkeği ise daha üstün gösterdiklerini yapılan araştırmalardan biliyorum. Bu konuda bir araştırma okumuştum. İlkokul ve ortaokul sosyal bilgiler dersinde konular içinde olduğunu okumuştum. Böyle bir kitabı işlemem gerekirse ilk önce kendi fikrimi söylerim hatta rehberlik dersini sınıfta işlerken çoğunlukla bu erkek işidir erkek para kazanan gibi cinsiyet ayrımcılığını içeren rollerin yanlış olduğunu hatta bunun insan haklarına aykırı olduğunu çocuklara anlatıyorum. Bizimde Avrupa insan hakları yasasını kabul etmiş bir ülke olarak bunu yapmamız gerektiğini söylüyorum. Geçmiş yıllarda veli semineri verirken de kız çocuğuna verdiğiniz işlerde kız ve erkek çocuklarına eşit yaklaşımları gerektiğini özellikle vurguluyorum. Ayrımcılık yapmanın sonuçlarını da anlattım.”

Türk Eğitim-Sen üyesi olan Asude ve Gönül’ün bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Branşım itibariyle denk gelmedim, geldi isem de fark etmedim. Eğer gelsem ne yapardım? Kadınları yeren bir yazıya denk gelsem mesela; müfredat dışına çıkar kadının toplumda nasıl önemli bir yeri olduğundan bahsetmeye başlar gerekirse tüm dersimi harcarım, bakmam bile saate yani. Aynı şey erkeklere de yapılırsa onlar içinde aynı şeyi yapabilirim ama itiraf edeyim kadını savunduğum gibi yapamazdım her halde.”

“Öle çok fazla cinsiyetçi olduğunu falan sanmıyorum. Belki benim branşım gereği ama derslerde bazı konularda çokta rahat anlatamıyorum. Bazen erkekleri dışarı çıkardığım oluyor. Ya da eskiden yapmışlığım vardır. Öyle söyleyeyim.”

Eğitim Bir-Sen üyesi olan Ayşe ise şunları anlatmaktadır:

“Öyle cinsiyetçi falan olduğunu da düşünmüyorum açıkçası. Hangi konular nasıl müfredatta yer alıyorsa ben de o şekilde anlatıyorum konuları.”

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerinde bazılarının bu konuda duyarlı ve bilinçli olduğunu söyleyebiliriz ve bu konuda da sendika üyesi olmayan Dilek ise şunları aktarmaktadır:

“Mesela o tarz kitapla sınıfa girsem onu şöyle anlattırdım. Evet eskiden böyle idi. Değişen toplumla birlikte sizlerde ailenizde görüyorsunuz annede çalışıyor baba da çalışıyor. herkes aynı şekilde sorumlulukları paylaşmak zorunda. Kitaplar bu şekilde hazırlanıyor doğru Coğrafya da da var nüfusta. Kadınlar erkeklerden daha uzun yaşarlar var. Bunun üzerine çocuklara hemen bunu soruyorum: çocuklar Avrupa ya bakıyorsunuz Türkiye ya da dünyanın en az gelişmiş ülkesine de bakıyorsunuz kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerden daha fazla neden? Diye sorunca hemen cevap çünkü kadınlar çok dırdır yapıyorlar erkeklerin başını yiyorlar ve erkeklerden ondan erkenden ölüyor. Şimdi buradan başlıyorlar ilk gerekiyor. Sonra diyorum ki

tamam olabilir başka nedenler bekliyorum diyorlar ki erkekler aileye bakmak zorundalar, daha fazla iş yükleri var, yoruluyorlar. Ondan sonra birkaç tanesi diyor ki erkekler kendilerine bakmıyorlar düzensiz yaşıyorlar, sağlıklı beslenmiyorlar diyor. Orda çocukların cinsiyetçi tutumları ortaya çıkıyor. İşte bir erkek çocukta çıkıp diyor ki kadınlar bir şey yapmıyorlar ki bütün akşama kadar gün yapıp oturuyorlar, bütün gün lak lak yapıyorlar tv seyrediyorlar o zaman anlıyorsun ki belki annesi anneannesi de çalıştı ama toplumun genel yargısı var ya onu çok net görüyorsunuz.”

Sendika üyesi olsun ya da olmasın kadın öğretmenlerin sınıf içerisinde örtük biçimde beslenen cinsiyetçilik konusunda bilinçlenmesi gerektiğini düşünmekteydim ve bu konuda öğretmenlerin gerekirse seminerler ve eğitimler alması gerekliliğini düşünmekteyim. Sanırım bu konuda da öğretmenlere ulaşabilecek en önemli kaynaktaki sendikalar ve sendikalarında bu alanda daha fazla çalışmalar ve bilinçlendirici eğitimler yapması gerektiğini düşünmekteyim.

3.2.3. Sınıf İçerisinde Cinsiyetçi Tutumlara Karşı Tavrı ve Dönüşüm Sağlama

Eğitim kurumlarında yaşanan en büyük sorunlardan bir tanesi de öğrencilerin toplumsal olarak edindikleri ve eğitim süreçleri içerisinde edinmiş oldukları bu cinsiyetçi tavırları sergilemeleri ve bu tavırları hem farkında olarak hem de farkında olmayarak içselleştirilmiş bir şekilde okul ortamında çok aleni bir şekilde yaşamalarıdır. Çünkü eğitim sistemimiz cinsiyetçiliği pekiştirecek pek çok öğeye sahip olduğu gibi bu öğelerin içerisinde ben en etkili olanın öğretmen olduğunu düşünmekteyim. Bire bir etkileşime ve iletişime geçen sınıf ortamında öğretmenlerdir ve dönüştürücü güçlerinin olduğunu ya da olması gerektiğine inanmaktayım. Fakat öğretmenlerde tek başlarına çok fazla etkili olamadıklarını öğrencilerin davranışlarının belirlenmesinde özellikle ergenlik döneminde pek çok etkenin rol olduğunu da belirtmektedirler.

Okulda cinsiyetçiliği en fazla hissedenler ve yaşayanlar tabii ki kadın öğretmenler ve kız öğrencilerdir. Böyle cinsiyetçi bir durumla karşılaştıkları zaman kadın öğretmenlerin nasıl davranışlar sergilediklerini anlamak da büyük önem teşkil etmektedir. Yapmış olduğum görüşmelerde de Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmenlerin bu konu da daha hassas oldukları ve öğrencilerin davranışlarına dönüşüm yaratmak için de çaba sarf ettiklerini söyleyebilirim. Bu konuda da Eğitim-Sen üyesi İlksen'in görüşleri şu şekildedir:

“Tabii ki böyle bir durumla karşılaşınca tepkimi dile getiriyorum yaptığının yanlış olduğunu, kız arkadaşına karşı yaptığın davranışın yanlış olduğunu kabul etmesini ve telafi etmesini söylüyorum. Küfür duyduğum zaman en sinirlendiğim

durum. Argo kullanımı da yasaklıyorum. Bu dili kullanmamaları gerektiğini, kız arkadaşları ile konuşurken daha dikkatli olmaları gerektiğini söylüyorum. Kızlara çok saygı duyan erkek öğrenciler de var ama işin dozunu kaçırarak hangi ortamda olduğunu unutan erkek öğrenciler de oluyor. Onları da uyarıyorum.

Ayrıca daha önce çalıştığım okulları düşünüyorum da meslek lisesinde çalıştım düz lisede de çalıştım. Meslek lisesinde de öğrenciler daha geleneksel aile yapısında geldikleri için erkeklik ön planda. Öne çıkma, erkekliklerini kanıtlama ön planda. Bizi daha fazla zayıf görme söylediklerimizi takmama olmuştur. Ama bazı öğrencilerde de fikirleri değiştirmişliğimde olmuştur. Bu yaşanan olaylar ilgili konuşmuşuzdur hatalarını görüp kabul etmişlerdir. Fikrini kesinlikle değiştirmeyeceğini düşündüğünüz öğrencilerde oluyor ama onların da ileride fikirlerinde değişiklikler olduğunu görüyoruz.”

Meryem ise branşından dolayı sınıfta bu konular üzerinde özellikle durduğunu şu sözler ile anlattı:

“Sağlık bilgisi dersinde konumuz cinsellik, üreme. Üreme sistemini anlatırken şöyle diyorum; gözü anlatırken yüzünüz değişmiyor, midemizi anlatırken yüzünüz değişmiyor peki testis dediğim zaman ya da yumurtalık dediğim zaman neden yüzünüz değişiyor diyorum. Bu diyor bizim kültürümüzden kaynaklı diyor. Ergenlik döneminde veliler gelip bizden yardım istiyor çünkü öğrenci öğretmenden gelen bilgiyi doğru olarak alıyor. Ha bizim gözümüz mememiz, ha bizim kolumuz ha testisimiz diye eşitliyorum onları. Üremeden aile planlamasından, korunma yöntemlerinden bahsederken gırgıra vurmak istiyorlar ben de ne kadar ciddi olduğumu onlara fark ettiriyorum ki sonra tavırları değişiyor. Din de çok etkili ve onlar günah diyen öğrencilerimde oldu ama onlara anlatıyorum bunlar bizim bedenimiz diyorum sonra. Adet olmaktan bahsederken ben sınıfta ‘kirlenmek’ sözünü yasaklıyorum. Kirlenmek diye bir durum olmaz diye anlatıyorum. 9. Sınıfta adet olma döngüler konusunu anlatıyorum ve erkeklerde dikkatle dinliyorlar. Daha önce imam hatip lisesinde görev yaptım. Müdür üreme konusunda rahat anlatamazsam kızlar ve erkekleri ayırın dedi. Bende hayır dedim. Şayet öyle bir durum olursa ben konuyu anlatmam dedim ama. Zaman zaman üreme sisteminde okullarda kızlar ve erkekleri ayırıyorlar. Benim için kız ve erkek öğrenciler aynı hassasiyettedir. Ama ergenlik dönemimde benimle hassasiyetini konuşmak isteyen olursa onları ayırabilirim.

Siz birlikte yaşanıp şekilleneceksiniz diyorum özelliklede sınıfta vurguyu yapıyorum Kadın her zaman sana cinsel obje olarak görünmemeli. Genital bölge, penis diyince aklına cinsellik gelmemelidir diyorum.

Ben çocukların etkilendiğini ve sahip oldukları bazı şeyleri yıkmak için düşündüğümü, sorgulattığımı düşünüyorum.”

Eğitim-Sen üyesi Zeynep bu konuda:

“Sınıf içerisinde karşılaştığımız durumlar oluyor tabii ki. Özellikle erkek öğrenciler kız öğrencilere şaka yollarda olduğunu düşünse de çok fazla şaka yapıyorlar ve kullanmış oldukları dilin çok cinsiyetçi olduğunu düşünüyorum ve her zaman müdahale ediyorum. İlk olarak yaptıkları ya da söylediklerinin yanlış olduğunu farkına varmasını sağlıyorum ve yapmamaları gerektiğini söylüyorum ama maalesef ki yaşadığımız toplum o kadar yozlaştı ki her ne kadar uyararak da çok da etkili olduğunu düşünmüyorum. O kadar çok bu durumu pekiştirecek şeyler var ki.

Cinsiyetçi tutularını değiştirmek için ders kitaplarını geçen konularla birlikte genelde bizim okuma parçalarımız da çok fazla kültürel değerler yer almakta. Eskiden bizim İngilizce kitaplarında kalıplaşmış rolleri içeren parçalar çok fazla yer alıyordu.

Tabi bunu yapılan çalışmalardan da görüyoruz ama biz yabancı yayınevlerinin de yayınlarnı kullandığımız için öğrenciler açısından daha öğretici oluyor. Kitaptaki konulara ilaveten bende onlara soru sorarak düşünmelerini ve sorgulamalarını sağlıyorum. Ayrıca branş itibari ile de önlerini açacak bir branş olduğunu düşünüyorum. Yapmış olduğumuz projeler sayesinde de öğrencilerimizin sahip oldukları bazı geleneksel davranış kalıplarını değiştirmek açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Alman olan bir öğretmen arkadaşım ile ders kitaplarını konuştuğumuz zaman sendikaların ve stklarnın yapmış olduğu çalışmalar sonucunda ders kitaplarına sadece hetero çiftlerin aile olarak sunumu değil, gay lesbiyen çiftlerinde artık ders kitaplarında var olduğunu söylemişti.”

Türk Eğitim-Sen üyesi Gönül ise şunları anlatmaktadır:

“Sınıf içerisinde öle bir tavırla karşılaştığım zaman zaten sert olarak bilinen bir öğretmenim ve çok sert tepki veriyorum. Ya da verdiğim tepkilerden olsa gerek çok da olumsuz davranış oluşturacak davranış sergilemiyorlar. Ama öğrenciler arasında tabi belli öğrenciler arasında sevilen bir öğretmen olduğumu söyleyebilirim.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe ise farkında olmadan sınıf içerisinde cinsiyetçiliği üretmektedir. Çünkü sadece kız öğrencileri uyardığını erkek öğrencilere ise ses çıkaramadığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Erkek öğrenciler çok daha fazla cinsiyetçi. Sınıf içerisinde bazen öyle şeyler duyuyorum ki duymamazlıktan geliyorum ya da çok ileri giderlerse idareye gönderiyorum. Ama kız öğrencilerle nasıl davranmaları gerektiği konusunda onları uyarıyorum. Genel ahlaki kurallara uymaları gerektiği konusunda. Bazen kılık kıyafet noktasında da uyarıyorum.”

Sendika üyesi olmayan Dilek ise erkek öğrencilerin yoğun olduğu endüstri meslek liselerinde bu tür olayların çok sık yaşandığını ve bir arkadaşının başından geçen olayı ise şu şekilde anlatmaktadır:

“Sınıf içerisinde ben karşılaşmadım ama şöyle bir şey gözlemledim bir arkadaşım var branşı tarih olan, ona şöyle demişler sınıf içerisinde ‘popoya bak popoya’ ya da işte daha kaba bir tabir ile söylemişler. Dar bir pantolon mu giymiş beyaz bir pantolon mu giymiş olabilir giyebilir, önlükte giymiyor sanırım ben ama önlük kullanıyorum. Aslında ben endüstri meslekte neden karşılaşmadım çünkü önlük giydim sürekli. Belki bu da benim gelenekselci bir yapım o kadar ergen erkeğin olduğu bir ortam da o kadar zorlamanın bir anlamı yok. Çünkü toplumun yapısı var belki bunları kırmak istiyor ama çok zor çünkü 40 tane ergen erkeğin olduğu yerde arkanızı dönüp tahtaya yazmaya başlayınca ne olacağını bilemiyoruz. o yüzden ben hep önlük giyiyordum ama Anadolu lisesinde bu tavrım biraz değişti. Okulda öle bir durum yok okulun yapısına bağlı Her zaman giymiyorum. Mesela end. Meslekte şunu da gözlemledim her sınıfta bir iki kız oluyor ya mesela o sınıftaki kızlara ‘bacı’ kavramı var ya öyle sahip çıkıyorlardı bu bizim sınıfın bacısı diyorlardı. öyle sahip çıkıyorlardı kimse yan gözle bakmasın. bazı seviyesi çok düşük olan sınıflarda oluyordu bu olaylar. Anadolu kısmı daha düzgün oluyordu.”

3.2.4. Farklı Cinsel Yönelime Sahip Öğrenciye Karşı Davranış

Ergenlik dönemi, gençler açısından hem psikolojik ve sosyal olarak kendilerini tanımaya başladıkları bir dönem hem de fizyolojik ve biyolojik açıdan kendilerini anlamaya ve cinsel içgüdülerini yaşamaya başladıkları bir zamandır ve bu açıdan da gencin hayatının ilerleyen zamanlarda nasıl bir birey olması gerektiğini belirlediği ve inşa ettiği önemli bir evredir. Bu dönemde de birey cinsel yönelim olarak toplumsal normlar ve toplumsal baskı nedeni ile farklı bir cinsel yönelime sahip olsa dair çok fazla belli etmemekte ve gizli yaşamayı tercih etmektedir. Fakat sınıf içerisinde öğretmenler öğrencilerini tanıma fırsatına sahip olursa ve iyi bir gözlem yeteneği var ise öğrencilerindeki farklı cinsel eğilimlerin farkında olabilirler. Ama tabii ki bu dönemde çoğu şey bir heves ve bazen de tepki olarak sergilense de kalıcılığına sahip olma serüveni ise hayat içerisinde tecrübe ettiklerine bağlıdır.

Öğretmenlerin çoğunun sınıf içerisinde bu gibi durumlarla karşılaştıklarını biliyoruz ve bu durumlarla karşılaştıklarında sınıf içerisinde nasıl davrandıklarını öğrenmekte, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet farkındalıklarının olup olmadığının bir göstergesi olduğunu düşünmekteyim ve bu bölümünde büyük bir öneme sahip olduğuna da inanmaktayım. Çünkü öğretmenler odasında öğretmenlerin farklı cinsel eğilime sahip olan öğrenciler ile ilgili yorumlar ve değerlendirmeleri duyduğum zaman gerçekten dehşete düştüğüm anlar olmuştur ve bu yüzden de tezimde böyle bir bölüm açmanın önem arz ettiğini de düşünmekteyim. Bu durumu anlamak için de görüşmecilerime bu duruma yönelik sorular yönelttim ve yapmış olduğum görüşmeler sonucunda da Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerin bu durumlarda daha hassas davrandıklarını ve bilinçli yaklaştığını görmekteyim. Bu konuda Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerden İlkgenç şunları anlattı:

“Erkeksi tavırlar sergileyen kız öğrenciler var. İlk önce onlarla diyalog yolunu seçtim. Neden bu tarz davranışlar sergiledikleri konusunu da konuştuk ve rehberlik servisine yönlendirdim. Feminin davranış gösteren erkek öğrencilerimde vardı ve onlar bu yönlerini saklamak gizlemek yolunu seçiyorlardı. Cinsiyet ayrımı yapmamaya çalışıyorum ama bazen pozitif ayrımcılık yapıyorum da. Mümkün olduğunca adaleti elden bırakmıyorum ama kız öğrencilere pozitif ayrımcılık yapıyorum.”

Biyoloji öğretmeni Meryem’da şunları anlattı:

“O kendi tercihidir. Kimse zorla bir şey yapamaz. Kendini öyle hissediyor. Hormonlardan dolayı. Ergenliğe kadar cinsel deneyimleri olmadığı için böyle bir durum da varsa ortaya çıkması için sadece gözlemlenebilir. Ondaki belli bir süreye geldiği zaman kendi tercihini yapacaktır. Sınıfımda böyle bir durum olursa konuşurum.”

Öyle öğrencilerim oldu ama ileriki hayatları nasıl oldu bilmiyorum. Kendilerini çok belli edecek olmadı.”

Rehber öğretmen olan Derya ise bu konuda farklı bir noktaya dikkat çekiyor.

“Masculen davranışlar gösteren kız öğrenci çok sıkıntı yaşamıyor. O öyledir diye yadırganmıyor. İnsanlar kabul ediyor. Ben tam olarak cinsel kimliklerine uygun davranmaları gerektiğini düşünmediğim için o çocuklara karşı da farklı bir tavır sergilemiyorum. Onu normalleştiren davranışlar sergiliyorum. Böyle öğrencilerim de oldu. Tavırları öyle olan oldu. Velisi ile görüştüğüm öğrenci oldu. O öğrencimin velisi kapalı bir kadın olmasına rağmen öyle kabul etmiş bir kadındı. Öyle olmamasını tercih ederdim diyor ama gene de değer verdiğini söylediği için beni rahatlattı. Tercih olmadığını bunun bir yönelim olduğunu anlatmaya çalıştım. Tercih dediğim zaman onu tercihinden vazgeçiririz diye çocuğa baskı yapmaya başlıyorlar. Sınıfta ya da okulda top gay diye dalga geçilmesinden dolayı görüştüğüm öğrenciler oldu. Onlarla da daha çok benlik saygılarını yükseltmeye çalışan konuşmalar yaptım. Diğer öğrencilere de yanlış yaptıklarını göstermek için uyarı görüşmeleri yaptım.”

Türk Eğitim-Sen’den Asuman, Gönül ve Zuhâl’in ise düşünceleri ortaklaşmakta ve öğrencinin ailesini tanımaları gerektiğini düşünüp, öğrenciye karşı hassas yaklaşım rehber öğretmene durumu bildirdiklerini söylediler

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerinde bazılarının bu konuda hassasiyet gösterdiğini söyleyebilirim ve bu konu da duyarlı olduğunu Dilek şu şekilde anlatmaktadır:

“Birkaç tane olmuştu. Şimdi bir çocuk vardı. Duruşu konuşması öyle idi. Evet feminen idi. Faceten, instagramdan takip ediyorum da evet daha normal bir erkek çocuğu havasında. Demek ki doğru yönlendirilmiş bir süreç geçirmiş. Ben lise 1 2 de girmiştım dersine. Ben aslında sınıfın davranışını gözlemliyorum. Normal davranıyorum. Ötekileştirmiyorum. Çocukların davranışlarına da söylüyordum. Normal davranın diye. Ergenlik döneminde çok travmatik bir şey yaşamaz ise normal yaşam sürecine döndüğünü düşünüyorum. Ben öyle düşünüyorum açıkçası. çünkü üzerine gidilmez süreli o konudan bahsetmezsen, çokta üzerine gidersen farklısın izlenimi verilirse ters olur. Yönlendirme yapıyoruz tabi. Sınıfta en önemli ortamı onlar için. Burada kendilerine ait bir dünya yaratıyorlar. aile bilinçlendirilebilir. Çok üzerine gidilmemeli diye düşünüyorum. Çünkü üzerinde durdukça daha da geri çekiyorlar kendilerini. Benim de yüzümde yanık var ya bende çok olmasa da bu duyguları zaman zaman hissettim. Toplumda görüyorsun Hemen oraya bakıyorlar ne varsa sanki.”

Yapmış olduğum görüşmeler sonucunda çoğu kadın öğretmenin bu konuda hassas olduğunu fakat Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin yaklaşımlarının ve tutumlarının daha bilinçli olduğu söyleyebilirim.

3.3. Kadın Hareketine Bakış ve Feminizm Algısı

Sendikaya üye olan ve üye olmayan kadın öğretmenlere ataerkillik, kadın hareketi ile ilişki düzeyleri, kadın hareketini nasıl algıladıkları, herhangi bir kadın örgütüne üye olup olmadıkları ve çalışmalarında yer alıp almadıkları, feminizmi ve eşcinselliği nasıl değerlendirdiklerine ilişkin görüşlerini almak için görüşmecilere şu sorular yöneltilmiştir. Ataerkil toplum yapısı denilince aklınıza ne geliyor?

Kadın erkek eşitliğini ve eşitsizliğini nasıl tanımlarsınız? Eşitsizlik sizce neden kaynaklanmaktadır? Türkiye deki kadın hareketleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Kadın hareketi ile ilişkiniz ne düzeyde? Herhangi bir kadın örgütünüz çalışmalarında yer alıyor musunuz? Bildiğiniz kadın örgütleri var mı? Bunlar hakkında nereden bilgi aldınız, duydunuz? Feminizm deyince aklınıza neler geliyor? Feminist bir kadın diyince aklınızda nasıl bir kadın canlanıyor? Yakın çevrenizde kendini feminist olarak tanımlayan bireyler var mı? Kendinizi feminist olarak tanımlayabilir misiniz? Feminizme ilgi duyuyor musunuz? Eşcinsellik konusunda fikirleriniz nelerdir?

3.3.1. Ataerkillik Kurgusu

Yapılan görüşmeler sonucunda kadın öğretmenlerin özellikle Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmenlerin kavramsal olarak kendilerine sorulan kavramları tanımları açısından örneğin 'ataerkillik' kavramını tanımlama gibi diğer kadın öğretmenlerden daha yetkin ve ifade ediş tarzlarının daha anlaşılır olduğunu söyleyebilirim. Kullanmış oldukları ifadeler terminolojik olarak feminist söyleme daha yakın olduğunu da ekleyebilirim. Bu konu da Eğitim-Sen üyesi olan İlksen, Meryem, Zeynep ve Derya'nın açıklamaları şu şekildedir:

“Ataerkil toplum diyince daha çok erkeklerin hegemonyası altında olan bir toplum, kendi güçlerini ispatlama peşinde olan bunları gösterme mücadelesi içinde olan kadınların daha geri planda kalmasını sağlayacak davranışlar sergileyen erkeklerin olduğu bir toplum olarak değerlendiriyorum. Sınıf içerisinde bu kavramı duyuyorum. Aileden gelen geleneksel rolleri taşıyorlar ama aileden gelen faktörler çok öncelikli ama öğretmenlerde bu geleneksel rolleri kırmaları için öğretmenlerin geleneksel zinciri kırması gerektiğini düşünüyorum eğitim zaten onun için var.”

“Ataerkillik geleneksel aile yapısıdır.”

“Genel anlamı ile erkek iktidarı demektir sistem ve toplum içerisinde var olan toplumsal aygıtlarda erkek egemenliğin yer alması bu iktidarlarını sürdürebilmek için de aynı zamanda yalnızca kadının emeğini değil, aynı zamanda kadının cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetlendiği bir toplumsal sisteme olarak da açıklayabiliriz.”

“Ataerkil toplum yapısı deyince kararların erkeklerin verdiği toplum yapısı geliyor ve kadınların da eşine babasına yaranmak için kendi ses çıkarmadığını düşünüyorum.”

Diğer sendika üyesi kadın öğretmenlerin ifadelerine baktığımız zaman ise kendilerini ifade etme biçimlerinin ve kullandıkları dilin ideolojilerini ifade edecek şekilde seçtiklerini görmekteyiz. Asude, Gönül ve Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe şunları anlattı:

“Erkek egemen bir toplum. Yani erkeğin ön planda olduğu onun fiziki ve ruhsal her durumunun geçerli olduğu ancak kadının davranışlarına ve ruhuna dahi ket vurulduğu bir toplum. Gerçek anlamda yuvayı dışı kuş yapar atasözünün aksine kadının erkeğin kulu kölesi olduğu bir düzen işte.”

“Ataerkil toplum yapısı deyince erkeklerin egemen olduğu ve söz sahibi olduğu bir toplum düşünüyorum. Bizim toplumumuz gibi yani.”

“Ataerkillik diyince adı üstün de atalarımızın yani erkeklerimizin egemen olduğu bir kavramı karşıladığımı düşünüyorum. Evet biz de ataerkil bir toplumuz.”

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin söylemlerini değerlendirdiğim zaman ise kavramsal olarak daha gündelik hayat içerisinde karşılaştıkları olaylardan yola çıkarak kavramı tanımlayıcı bir dil kullandıklarını belirtebilirim. Gülce kavramı şu şekilde tanımladı:

“Ataerkil toplum yapısı tabi ki erkek egemenliğinin olduğu bir yapı geliyor. Bizim ailemizde de var ama eşimin ailesinde daha fazla eşim doğulu Erzurumlu. Daha gelenekselciler ama öyle aşağılayıcı bir tarafını görmedim hiçbir zaman: İşte sen gelinsin şunu getir ya da şunu yap diye duymadım. Çok sevecen yaklaşıyor. Bir de sanırım şu avantaj vardı genelde eğitim görmüşler kardeşleri falan ve bir nebze de olsa bu kırılmış. İkinci çocuğuma hamileyken çocuğum için ilk olarak kız dediler. Tamam tebrik falan ettiler. Daha sonraki kontrolde ise erkek olduğunu öğrendik ve işte o zaman oooooo telefon telefon üstüne. İşte coşku arttı. Ama erkek olduğu için soyadımızı o yürütecek demeye başladılar.”

Tülin:

“Ataerkillik deyince evde baba, koca, ağabey; sokakta erkek, okulda müdür ve onların kurmuş oldukları yapı aklıma geliyor. Erkeklerin ağırlıkta olduğu ve onların kurallarının geçerli olduğu bir yapı bu.”

Duygu’da ataerkillik konusunda:

“Ataerkillik hayatımızın her yerinde. Gücü ellerinde bulundurdıklarına inan erkeklerin her hakkı kendilerinde yapma hakkı buldukları bir sistem diyebilirim. Yani Türkiye.”

Sonuç olarak da kadın öğretmenlerin genel anlamda ‘ataerkillik’ kavramı etrafında ortaklaştıklarını ve yapmış oldukları tanımlamaların da kavram bilincinde olduğunu göstermektedir. Çünkü yaşadıkları toplum ve sistem de kendi içerisinde ataerkil hegemonyayı iliklerine kadar hissettiren ve geleneksel bir yapı içerisinde ve ekonomik ve sınıfsal olarak da bu yapıya yakın olan ‘öğretmenlik’ mesleğinin de özellikle de

kadın öğretmenlerin bunu deneyimlediklerini ve yaşamlarında da bu farkındalığı sağladığını söyleyebilirim. Fakat Eğitim-Sen sendikasının eğitim alanında vermiş olduğu toplumsal cinsiyet eşitliği için vermiş olduğu mücadele göz ardı edilmeyecek şekilde önem arz etmektedir ve bu konuda da üyelerinde bir farklılık yaratmak için programlarının ve politikalarının olduğunu ve bu doğrultuda da üyelerinde bu bilinçte olduğunu da ekleyebilirim.

3.3.2. Kadın Hareketine Bakış ve Farkındalık

Bu bölümde kadın öğretmenlerin kadın hareketine bakış açılarını ve kadın hareketi ile dinamik bir bağlarının olup olmadığını anlamaya çalışacağım. Görüşülen kadınlardan edindiğim bilgileri de şu şekilde özetleyebilirim. Sendika üyesi olan kadın öğretmenlerden Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin kadın hareketi konusunda farkındalıklarının olduğunu ve ilgi alanları içinde de yer aldığını söyleyebilirim. Bu konu da Zeynep düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Kadınlar var olmaya başladığı zamandan itibaren ve ne zaman kendilerini toplum içerisinde var edemediklerini ve hegemonik erkeklik tarafından baskılandıklarını hissettikleri zaman haklarını aramaya başladılar ve bu hak arama mücadelesi ile de toplumsal bir karşılığını bulduğu zaman da kadın hareketi görünürlik kazanmaya başlamıştır.”

Ayrıca Zeynep sendikanın kadın komisyonunda çalıştığını daha önce belirttiği gibi kadın hareketi içerisinde de yer almaya çalıştığını ve mücadele ettiğini de belirtmiştir. Bu konu da Meryem ise şunları belirtti.

“Kadın hareketi içinde olan arkadaşlarım var. Mor çatı içerisinde insan hakları derneği içerisinde stklar içerisinde aktif mücadele veren kadın arkadaşlarım var. Etkinliklere de mümkün olduğunca katılıyorum. Kadına şiddet eylemi varsa zamanım da varsa aktif olarak katılıyorum.”

İlksen’de kadın hareketine karşı yaklaşımını şu şekilde dile getirdi:

“Çevremde kadın hareketi içerisinde yer alan arkadaşım yok ve bende açıkçası çok fazla teorik olarak ilgilenmedim ama şunu söyleyebilirim ki sendikalı kadın arkadaşlarda kadın hareketine karşı farkındalığın daha fazla olduğunu görüyorum. Çünkü sendikalar bilinçlendirici eylemlerde bulunuyorlar onları ileri taşıyorlar. Bu bakımdan sendikalar önemli yer tutuyor. Ayrıca sendikalı öğretmenler sendikasız öğretmenleri bilinçlendirme ve onlarda da belli bir farkındalık yarattığını düşünüyorum.”

Kadın hareketi ile bir ilişkisi olup olmadığını sorduğumda ise İlknur herhangi bir kadın örgütü ile ilişkide olmadığını fakat elinden geldiği kadar medyadan özellikle kadın şiddetine karşı yapılan eylemleri ve etkinlikleri takip ettiğini bazen de arkadaşları ile sendikasının yaptığı etkinliklere katılmaya çalıştığını belirtti.

Diğer eğitim sendika üyesi kadın öğretmenlerin ise bu konu ile çok ilgilenmedikleri ve pek fazla bilgilerinin olmadığını da ekleyebilirim. Bu konu da Türk Eğitim-Sen üyesi Asude şunları anlattı:

“Son yıllarda kadın hareketlerinin arttığını ancak çok fazla siyasi ideolojik kaygılar içerdiğinden dolayı endişeli olduğumu söyleyebilirim. Bir hareket oluyorsa her kesimden kadına kucak açılmalı, din dil inanış ve yaşayış ayırt edilmeden. Şimdiye kadar hiçbir kadın hareketinde yer almadım. Aslında dürüst olmak gerekirse de bu konu da pek fazla bilgim yok. Genelde haberlerden gazetelerden bilgi alıyor duyuyorum. Bu konu üzerine bilimsel kitaplar okumadım.”

Yine Türk Eğitim-Sen üyesi olan Zuhale de şunları aktardı:

“Türkiye’deki kadın hareketleri hakkında açıkçası bir bilgim yok. Ye olduğum bir yer de yok. Kadın ve erkek eşitliği diyence kadınların da ezilmediği ve söz söyleyebildiği düzeye ulaşması olarak görüyorum. Zaten eşit değiliz ki. Neden kaynaklandığına gelince erkek hem fiziksel hem de konum itibarı ile kadınlardan her zaman daha önde. Hımm bildiğim kadın örgütleri siyasi partilerin kadın örgütleri var. Bende bazen onların toplantılarına ve etkinliklerine katılıyorum. Onların dışında kadın hakları için mücadele eden kadın örgütleri var ama aklıma gelmiyor isimleri. Yürütülen şiddete karşı hayır kampanyası var onu da medya dan öğrenmekteyim. Medya dışında alacağım her hangi bir yer de yok.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe ve Hatice’nin düşünceleri aynı doğrultuda olup kadın hareketleri konusunda inanın çok fazla bir bilgilerinin olmadığını. Sadece medya da gördükleri kadarıyla kadınlar haklarını aramak için sokaklara çıkıyorlar protesto ettiklerini belirttiler.

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin kadın hareketi ile görüşleri ve bağları da şu şekildedir. Dilek bir eğitim sendikasına üye olmadığı gibi bir alanda toplumsal mücadele verem sivil toplum kuruluşlarından uzak durduğunu ve nedenlerini ise şu şekilde anlatmaktadır:

“Ya aslında ben biraz sivil toplum kuruluşlarından uzak duruyorum. Ama kafamda şöyle bir şey var o zamana kadar böyle değildi. 9 -10 yıl önce yüksek lisans yaparken Avrupa Birliği adı altında bir dersimiz vardı işte orada diyordu ki stklar G.S ve onun uzantısıdır. Belli bir görüşünü yaymak için oluşturulmuş olduğunu ve aslında topluma hiçbir faydası olmadığını belirtiyordu. İşte tam otuzlarımdayım bir şeyler yapmak istiyordum ama bunları duyunca da hevesim kesildi.”

Ayrıca Dilek kadın hareketi ile bir bağı olmadığını da fakat özellikle kadınlara karşı uygulanan şiddete çok fazla kızdığını ve bu alanda aslında bir çalışma yapsa bu alanda kadınlarla alanda çalışmak istediğini de ekledi. Gülce’de kadın hareketi ile bir bağı olmadığını fakat bu konuda az da olsa bilgi sahibi olduğunu şu şekilde anlattı:

“Kadın hakları ile ilgili bir çalışmam yok. Yapılan çalışmaları da medyadan tv den takip edebiliyorum. Ama katılamıyorum. Bildiğim kadın örgütleri duyuyorum ama onun dışında şiddete maruz kalan kadınları alan örgütler ama feminist örgütleri bilmiyorum. Yapılanları da medya dan öğreniyorum. Desteklemem de gidip olmuyor. Artık pasif feministim diyebilirim. Tabi eskiden ten tük de olsa arkadaşlarla gitmeye çalışırdık ama bire bir çata çat bir eylemim olmadı.”

Kadın öğretmenlerin kadın hareketi hakkında çok fazla bilgileri olmadığı ve açıkçası çok da ilgilenmedikleri bir alan olduğu yapmış oldukları değerlendirmelerden çıkarılabilir. Sadece Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin kadın meselelerine ve kadın hareketine daha yakın durduğu, politik olarak belli bir düzeye ve sınıf mücadelesi içerisinde yer almış Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerin ise hem sendikada hem de siyasal olarak toplumsal alanda da mücadele verdiğini söyleyebiliriz.

3.3.3. Feminizm Algısı ve Feminist Bir Kimlik mi?

Görüşmüş olduğum on altı kadın öğretmen kendisini feminist olarak tanımlayan çıkmadı. Fakat görüşme yaptığım Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerden sadece Zeynep kendisini feminizme yakın hissettiğini ve sendikada da kadın komisyonu çalışmalarına katıldığını özellikle belirtti ve düşüncelerine şu şekilde devam etti:

“Feminizm ve feminist mücadelenin özellikle bizim gibi ataerkil sistemin ve kapitalizmin iç içe olduğu ve kadınları sömüren ve hegemonyası altına almaya çalışan toplumlar için verilmesi gereken bir mücadele olduğunu düşünmekteyim. Sendikamın da yıllardır özellikle kadın öğretmenlerin her konu da bilinçlenmesi için ve hak ettikleri özlük haklarına kavuşması için verdiği mücadelenin çok değerli olduğunu düşünmekteyim. Bende özellikle sendikamın kadın üyeleri için yapmış oldukları çalışmaları, eğitimleri ve panellere katılmaya özen gösteriyorum ve kendimi de bu konu da eğitmeye devam ediyorum. Evet sendika içerisinde feminist mücadelenin içerisinde aktif olarak yer alan kadınların olduğunu da biliyorum ve hatta bazıları da arkadaşlarım fakat ben de sorduğu gibi kendimi feminist olarak tanımlar mıyım yani ben sadece feministim diyemem çünkü siyasal olarak da bir mücadeleyi yürütülmesi gerektiğine inandığım için ve siyasal mücadele ile sınıfsal mücadele ile feminist hareketinin bazı olgularını birleştirmeye çalışıyorum. Ama belki sosyalist feminizme kendimi daha yakın hissediyorum ama sadece ben feministim diyemiyorum.”

Eğitim-Sen’li Derya da branşının vermiş olduğu bilinç ve kendi ilgi alanı çerçevesinde feminizm konusunda bilgisinin olduğunu bazı durumlarda feminist hareket söylemlerini benimsediğini ama feminist olmadığını da belirtti.

Diğer Eğitim-Sen üyesi olan iki kadın öğretmende feminizm konusunda olumsuz ve sert ifadeler kullandılar ve şu şekilde devam ettiler. İlksen:

“Feminizmin biraz ayrımcı bir bakış açısı sergilediğini düşünüyorum. Çokta desteklemiyorum. Nasıl ki Ataerkillikte nasıl erkekler ön planda çıktığı bir olgu ise,

feminizde de kadınların erkeler üzerinde baskı kurduğunu daha ön planda yer alma ego tatmini olduğunu düşünüyorum. Çevremde feminist yok ve feminist olmayı düşünmem.”

Bu noktada Meryem ise:

“Feminizm ile yani dünya sadece kadınlardan oluşsun istemiyorum. Öyle cinsiyetçi feminizme karşıyım. Ben istemiyorum. Erkeğin yanımda olmasını istiyorum. Mesela 8 Martlar da sadece kadınlar katılıyor. Neden ben yanımda erkek arkadaşımın da olmasını istiyorum onun zihniyeti de benim gibi. Benim gibi düşünüyor. Zamanında kadınlar başörtüsüne sahip olduğu için ondan dolayı bazı yerlere kabul edilmediler. Eziyet çektiler. Oysaki aynı cinsiyete sahip olan erkekler sadece görünüşünden dolayı onların giremediği yere girdiler. Ben buna da karşı çıktım. Yani şekilciliğe karşıyım. Öyle olmaz.

Feminist değilim ve olmak da istemem. Erkek ve kadınların birlikte aynı yetkilerde yaşamasını istiyorum. Kadınların kurtuluşunun sosyalizm olduğunu düşünüyorum ama birlikte mücadele ettiğimiz erkek arkadaşlarımız da cinsiyetçi ve tabi onlardan darbe yiyoruz.”

Görüşmecilerin ifadelerinden ve Eğitim-Sen içerisinde kendi tecrübelerimden de yola çıkarak ayrıca Zeynep’in ifadelerini de göz önünde bulundurarak sendika içerisinde kadın mücadelesi verilmesine rağmen hala sendika içerisinde feminist olan kadın üyeler ve diğer kadın üyeler arasında bir çizgi olduğunu söyleyebilirim. Sanırım bu çizgi eskiden daha keskin bir hattı içerisinde barındırmak da idi fakat son dönemlerde sendika içerisinde artık bu kadar keskin bir çizginin olduğunu pek düşünmüyorum. Çünkü siyasal ve ideolojik olarak kendini sendika da var etmeye çalışan kadınlar ile feministlerin de bir nokta da buluştuğunu ama tabii ki anlaşmazlıkların ve çatışmalarında hala varlığını devam ettiğini de ekmeden geçemeyeceğim. Yaşanan en bariz tartışmaların başında 8 Mart’larda yapılacak olan yürüyüşlerin sadece kadınlar tarafından mı yoksa kadınların ve erkek üyelerin birlikte katılacakları yürüyüş mü olması noktasında yaşanan sorunlardır. Her 8 Mart öncesinde kadın komisyonlarında bu tartışmalar yapılmıştır ve sonuçta da diğer sendikalar ve siyasal mücadele veren partiler ve dernekler ile sadece kadınların katıldığı yürüyüş ya da erkeklerle birlikte yapılan etkinlikler yapılmıştır. Kadın üyelerde de kendilerini nerede ifade etmek isterlerde ister karma olan ve diğer örgütler ile birlikte yapılan etkinliklere katılmakta da ya da akşamları feminist ve kadın örgütleri tarafından gerçekleştirilen Feminist gece yürüyüşünü de sendika üyesi kadınlar bireysel olarak katılım sağlamaktadırlar.

Türk Eğitim-Sen’li kadınlar açısından ise feminizm kavramını tanımlarken inançları doğrultusunda tanımladıklarını ve açıklarken de medyanın etkisinin olduğunu açıklamalarından anlamaktayız. Feminizm ve feministlerinde medya da ne şekilde görünür olduğu başka bilgi edinme mekanizması olmayan kadınlar için kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Asude şunları dile getirmektedir:

“Aslında feminizm kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda yanlış hatırlamıyor isem eşitlik ilkesini görürüz. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine yoğunlaşır. Ben kavram olarak feminizmi tasvip ederim ancak uygulanan eylemleri çok da etik bulmuyorum asında. Ben feminist miyim değilim. Eşitlikten yanayım genelde. Bazı durumlarda feministçe davrandığımı söylerler ama ben buna katılmam. Kadın yaratılışı itibarıyla anne sıfatı dolayısıyla zaten erkekten üstündür derim, Yaradan boş yere cenneti annelerin ayaklarına altına sermedi yani. Eğer feminizm “beden benim ben istediğimi yaparım” diyerek karındaki istemediği bebeği öldürmek ise ben feminist değilim olamam da. O bebeğin oluşumunda var olan insan sonra bu işte bunu istemiyorum diyorsa ben bu feminizm işinde olamam. Feminist deyince aklıma direk dünyaca ünlü femem grubu gelir. Ve onların yaptıkları eylemleri kadınlara aslında bir hakaret olarak algıları. Feminist olmak cinsel özgürlük değildir kanımca. Feminist demek “beden benim istediğimi yaparım” demek değildir zannımca.”

Türk Eğitim-Sen üyesi Gönül’de kendisinin feminist olmadığını ve feminizmin erkek düşmanlığı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Feminizm deyince kadın hakları için mücadele eden kadınlar geliyor. Feminist kadın deyince de Erkek düşmanı da diyebiliriz belki. Çevremde öyle feminist falan yok. İlgi de duymuyorum açıkçası. Tabi ki feminist falan değilim ama kadının bu ülkede daha iyi konumda olması gerektiğine inanıyorum.”

Eğitim Bir-Sen’e üye olan kadın üyelerinde açıklamaları ve bakış açıları Türk Eğitim-Sen üyesi kadınların açıklamalarına yakındır ve Hatice düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Feminizm deyince de erkeklerin sahip olduğu haklara ve hatta daha fazlasına sahip olmak isteyen biraz da erkek gibi davranan kadınlar olarak görüyorum. Valla feminist bir kadın diyince de erkek gibi görünen kadınlar ya da medya da yer alan gördüğümüz kadarıyla farklı kıyafetler giyen, özellikle mor rengi tercih eden kadınlar gözümde canlanıyor. Feminist değilim olmayı da düşünmüyorum, çevrem de feminist arkadaşım da yok ama kadınlara bu ülke de daha fazla değer verilmesini ve insan gibi yaşamasını istiyorum.”

Eğitim Bir-Sen üyesi olan Emine’de feminizmin erkek düşmanlığı yaptığını ve Yaradan’ın kadın ve erkeği birlikte yarattığını ve tabi ki kadınların da erkeklerin hizmetinde olması gerektiğini çok da isyan etmemesi gerektiğini medya da gördüğü kadarı ile de erkek gibi davranan kadınların ya da sadece açık saçık giyinen ve

bedenlerine özgürlük istemelerinden dolayı da toplum içerisinde olumsuzluklara da neden olduklarını belirtmektedir.

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin söylemlerini de baktığımız zaman Dilek feminizm diyince aklına Duygu Asena'nın gediğini belirtmekte feminizmin sadece toplumda simgesel olarak var olduğu eleştirisini yapmakta ve sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

“İlk gençlik döneminde duygu Asena vardı. Onun bütün kitaplarını okumuşumdur. Biraz o kitapları okuduğum zaman kadının daha sağlam durması gerektiği öğrendim. Benim yaşam tarzımda feminen bir yaşam tarzı. Hiç bir zaman erkeklerin müdahale etmesine izin vermedim. Doğuştan feminen, feminist olduğumu düşünüyorum. Ama ben feministim demiyorum. Şunu görüyorum en feministinden daha feminist yaşantım var. Benim bunu feminist dememe gerek yok yaşam tarzım ve davranışlarım bunu ortaya koyuyor zaten. Kadına şiddetli ilgili bir şey olmuştu okulda bizim. Herkes mor giysinler dediler. Ben giymedim neden? Mor giyip de falan kadının şiddetin engelleneceğini düşünmüyorum. Fizikçi bir arkadaş var ön planda olmayı seven beni gördü ve dedi ki neden mor giymedin? Mor kıyafetin mi yok? dedi. Bende ‘Yooo mor çok güzel elbisemde var. Ben inanmıyorum dedim böyle giyinerek. Senin mor elbise giymen evde dayak yiyen kadına bir fayda sağlamıyor. Bizim daha gerçekçi şeyler yapmalıyız. Biz işte mor giydik ne oldu, olmaz. Gerçekten şiddet gören var psikolojik, fiziksel bu şekilde bunlar engellenmez’ dedim. Bana kızdı. Ya ben inanmıyorum o dünya kadınlar günün de hepimiz renkli çorap giyelim dedi. Tamam giyelim de tarlada pamuk toplayanlar bundan çok mu etkilenecek. Benim hayatım bu şekilde. Simgesel olarak olmaz.”

Gülce’de gençlik yıllarında, bekar olduğu zamanlarda feminizm ile ilgili kitaplar okuduğunu fakat evlendikten sonra ise her şeyi bırakıp sadece ailesi ve çocuklarını da kendisini adadığı eleştirisini de yaparak şunları belirtiyor:

“Feminizm diyince kadınların sanki biraz daha üstün olması aklıma geliyor. Ama gerçekten de daha üstünler erkeklerden düşünce yapısı hassasiyet incelik insanlık olarak açıkçası üstünler. Gençlik yıllarım da daha bir feministim belki diyebilirim ama yıllar içinde bu gitti. Feminizmle ilgili okuyordum eskiden ama çocuklardan sonra okumayı da bıraktım. Çok fazla yorucu kitaplar değil de kafa dağıtıcı kolay okunan kitapları alıyorum Sonra da işte hayatım kaydı böyle.”

Gülce’nin de ifade ettiği gibi sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerden Gizem ve Tülin de aynı şekilde üniversite zamanlarında çevrelerinde kadın hareketi içerisinde bulunan arkadaşlarının olduğunu ve onlardan etkilendiklerini, zaman zaman okuduklarını, ilgilendiklerini fakat evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra her şeyin değiştiğini belirtmektedir. Hatta Gizem üç çocuk ile birlikte kendine zaman kalmadığını fakat çok sıkıldığında her şeyi bırakıp sadece kendi hayatını yaşamak istediğini belirtmektedir.

Zeliha ise; Kadınlar arasında bir kadın dayanışmasının olmadığını hatta kadınların her daim birbirlerinin kuyusunu kazdığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Feminist mücadeleye falan inanmıyorum. Çevremde ve okulda da gözlemlediğim kadarı ile kadınlar hiçbir zaman bir arada dayanışma içerisinde olamaz. Herkes birbirinin arkasından konuşmakta ve birbirinin kuyusunu kazmaktadır. Kadın dayanışması ile kadınların sadece iyi bir noktaya geleceğine inanmıyorum. Çok zor bizim ülke de. Kadın kadının kurdudur diye boşuna dememişler. Belki de ben yaşadığım olaylardan dolayı böyle düşünüyorum. Çok da karalamak istemem ama maalesef durum bundan ibaret. Küçük bir örnek vermek gerekirse öğretmenler odasına gelin bakın. Biri odada çıktığı zaman diğerleri hemen onun hakkında konuşmaya başlıyor. Benden bundan dolayı zaten öğretmenler odasında çok oturmam ve okulda ki kadın öğretmenler ile aram mesafelidir.”

Bekar olan Duygu ve Sevim de kadın ve erkeğin eşit yaşaması gerektiğinden ama radikal boyuta varan feminizm’in ise toplum içerisinde kabul görmeyecek bir durum olduğunu belirttikler. Ama genç olmalarından okumalarından dolayı feminizmin toplum içerisinde kabul görmüş genel tanımını yapmaktadırlar ve kadının kadın olarak farkındalık sağlaması açısından feminist hareketinin önemli olduğundan da bahsetmektedirler. Diğer kadın öğretmenleri gibi kendilerinin çizmiş olduğu feminizm ve nasıl feminist olunur tanımlarını göz önünde bulundurarak feminist olmadıklarını dile getirmişlerdir.

Görüldüğü üzere sendika üyesi olsun veya olmasın kadınların feminizm ve feminist harekete karşı olumsuz gördükleri ve tanımlarken kullandıkları ifadeler olan ‘erkek düşmanı olan kadınlar’ ve ‘erkek gibi davranan kadınlar’ olarak tanımlanmaktadır. Pek çok görüşme de bu tanımlamalar üstü kapalı bir şekilde de olsa ima edilmiştir.

Son olarak da bu bölüm için sendika üyesi olsun ve ya olmasın kadın öğretmenlerin zihinsel süreçlerinde feminizm farklı bir yer tutmaktadır ve belki de medyada görünürlülüğü açısından da değerlendirdiğimizde kadınların sadece feminizm konusunda değil kendilerini kadın olarak tanımak konusunda onlara yardımcı olacak ve farkındalık yaratacak mekanizmaların yetersiz olduğunu da belirtebiliriz.

Feminist hareketle ortak çalışmalar ve eylemler yapan ve sendikanın içerisinde özellikle feminist kadın hareketinden çok sayıda üye bulunması, siyasal ve ideolojik olarak daha güçlü bir yapıya sahip olan ve kadın mücadelesi alanında da yapmış olduğu katkılar ve kendi içerisinde vermiş olduğu mücadele ile de Eğitim-

Sen eğitim sendikaları içerisinde en fazla kadın üyeye sahip ve daha önce siyasi mücadele içerisinde bulunmuş ve hala sendika içerisinde mücadeleye devam eden üyelerinin olduğu tek sendika olduğunu söyleyebilirim.

3.3.4. Eşcinselliğe Bakış

Bu bölümde kadın öğretmenlerin eşcinselliğe karşı ne düşündükleri sorulan sorular ile anlaşılmaya çalışılmıştır ve yapılan görüşmeler sonucunda özetlenecek olursam Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenler ve sendikaya üye olmayan kadın öğretmenlerin düşünceleri eşcinselliğin bir tercih olduğu ve bu seçimde bulunan ve yaşayan insanlara da saygı duydukları yönündedir. Bu konuda Eğitim-Sen üyesi İlksen ve Meryem şunları belirtmektedir:

“Farklı cinsel tercihleri olan insanlar o kişinin seçimine kalmış bir şey. ayrımcı bir bakış açısı ile yaklaşmam. O onu ilgilendirir.”

“O kendi tercihidir. Kimse zorla bir şey yapamaz. Kendini öyle hissediyor. Hormonlardan dolayı. Ergenliğe kadar cinsel deneyimleri olmadığı için böyle bir durum da varsa ortaya çıkması için sadece gözlemlenebilir. Ondan sonra belli bir süreye geldiği zaman kendi tercihini yapacaktır. Sınıfımda böyle bir durum olursa konuşurum. Öyle öğrencilerim oldu ama ileriki hayatları nasıl oldu bilmiyorum. Kendilerini çok belli edecek olmadı.”

Sendika üyesi olmayan Gülce’de düşüncelerini şu şekilde belirtti.

“Ben farklı cinsiyet tercihlerine saygı gösteririm. Yakın çevremde böyle bir şey yok. Şayet ailemde böyle bir durum olsa nasıl davranırım bilemiyorum. Saygı duyarım kesinlikle ama çok fazla yanında olur muyum olmaz mıyım hiç düşünmedim.”

Oysaki Türk Eğitim-Sen üyesi Asude’nin ifadeleri ise toplumumuzda var olan genel yargıyı destekler biçimdedir.

“Eşcinsellik konusunda yorum yapmasam iyi olur çünkü beklediğiniz tepkileri veremeyeceğim. İnançlı bir insan olarak Allahın insanı iki cinsten yarattığına inananlardanım. Beni bağnazlıkla suçlayabilirsiniz ancak bana göre hastalıklı bir durum eşcinsellik.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe ise eşcinsellik konusunda şunları anlattı:

“Eşcinsellik son zamanlarda çok arttı. Bu da toplumumuzun ahlaki olarak bir çöküntü içinde olduğunu da göstermektedir. Gençlerimiz gördüğü şeyleri denemeye çok açıktır ve muazzam bir internet dünyasında yaşamaktayız ve gençlerimiz çoğu şeyi oradan görmekte ve öğrenmektedir.”

Yapılan görüşmelerden ve öğretmenler üzerindeki kendi gözlemimden de yola çıkarak şunu söyleyebilirim ki eşcinsellik ülkemizde hala bir hastalık olarak görülmekte ve öyle değerlendirilmektedir. Öğretmenler açısından bu konu tabu ve

üzerinde çok konuşulmayan bir konu olarak yer almaktadır. Sanırım medyanın aracılığı ile bu tabu bir nebze de olsa kırılmaya başlandı ve daha görünür hal almaya başladı. Öğretmenlerinde tabii ki hayata bakış açıları ve politik bilinçlerinde yer alan veriler doğrultusunda bu konuya yaklaşmaktadırlar ve değerlendirmektedirler. Fakat eğitim sendikaları içerisinde farklı cinsel eğilimi olan kişilerin görünür kılındığı tek sendika vardır ki o da Eğitim-Sen'dir. LGBT'li bireylerin içinde bulunduğu ve kendilerini ifade ettiği hatta LGBT'li öğrenciler için de çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir.

3.4. Çalışma Hayatında

Kadın öğretmenlerin sosyal hayatlarının dışında en fazla zaman geçirdikleri yerler okullardır ve birlikte vakit geçirdikleri çalışma arkadaşlarıdır. Bu bölümde kadın öğretmenlerin kadın olmalarından dolayı okulda yaşadıkları problemleri, okuldaki diğer kadın öğretmen arkadaşları ile ilişkilerini sorgulamak, ayrıca çalışma hayatında mesleklerin cinsiyetlendirilmesi konusunda neler düşündüklerini ve çalışma hayatlarında özlük hakları konusunda bilinçli olup olmadıklarını bu bölümde anlamaya çalıştım ve bu çerçevedeki görüşmecilere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

Çalışma hayatınız boyunca çalıştığınız okullarda cinsiyetinizden dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşündünüz mü? Kadınların çalışmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Artık çoğu kadın çocuğuna bakmak için işinden ayrılıyor ve evde çocuğunu yetiştirmeyi seçiyor. Sizde aynı şeyi yapmayı düşünür müsünüz? İşinizden ve çalışma koşullarınızdan bir kadın olarak memnun musunuz? Değilseniz bunlar nelerdir? Okul ortamında diğer kadın öğretmenler ile ilişkiniz nasıl?

Kadınların belli iş kollarında çalıştığını düşünüyor musunuz? Sizce de öğretmenlik bir kadın mesleğimidir? Neden? Çalıştığınız okulda yönetimde ya da öğretmen arkadaşlarınızda cinsiyetçi tutumlar gördüğünüzde bunlara tepki veriyor musunuz? Özlük haklarınızı yeterince bildiğinizi düşünüyor musunuz? Öğrenmek konusunda bir çabanız oldu mu? Ya da hangi durumlar da öğrenmek zorunda kalıyorsunuz?

3.4.1. Kadın Öğretmen Olmak

Görüşülen kadın öğretmenler ister sendikalı olsun ister olmasın kadın olmalarından dolayı çalışma hayatları içerisinde bir ayrımcılığa uğradığını belirtmektedir ve bu çalışma hayatı içerisindeki cinsiyetçiliğin de farkındadırlar. Tabi Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmenler bu konuda daha duyarlılar ve bir durumla karşılaştıkları zaman tepkilerini ortaya koymaktadırlar.

Fakat diğer öğretmenler böyle bir durumla karşılaştıkları zaman daha sessiz kalmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Çalışma hayatı içerisinde yaşamış oldukları cinsiyetçilikle ilgili olarak Eğitim-Sen üyesi İlkgenç şunları anlatmaktadır:

“14 yıldır meslekteyim. Bazı zamanlarda kadın olmamdan dolayı ayrımcılığa uğradığımı bazı zamanlar düşünmüşümdür. İdarede erkek hakimiyetin bulunması kadınların erkekler tarafından geri plana itilmesi beni olumsuz olarak etkilemiştir. Kadınlara idari konumda daha fazla yer verilmelidir. Sadece geri planda değil idari konumda da yer alması gerekiyor. Erkek arkadaşlar tarafından da desteklenmeli ve idari, görevlerde yer alıp eşitlenmelidir. Erkekler tarafından da tam anlamıyla desteklendiğini düşünmüyorum. Daha fazla bilinçlenmemiz gerekiyor. O açıdan eksikliklerimiz olduğunu düşünüyorum

Öğretmenlik en yorucu mesleklerden bir tanesi çünkü sadece okulla sınırla değil evde de devam ediyorum çalışmaya. O yaygın kanıda rahatsız ediyor bizi. Severe özverili yaparsan ancak o yoruculuğu daha az düzeye indiriyorsunuz. Bu mesleği seçtiğim için memnunum, severe yapıyorum. Çocukları çok seviyorum. Çocuklara bir şeyler vermek eğitimine katkıda bulunduğum için çok seviniyorum. Daha önceden de var olan sadece erkeklerin okuması zihniyetini değiştirmek fikrini oluşturmak beni mutlu ediyor.”

Zeynep ise çalışma yaşamı içerisinde kadın olmasından dolayı sorunlar yaşadığını ve ayrımcılığa uğradığını ayrıca ‘anne’ olmadığı içinde ‘anne’ olan kadınlara tanınan ayrıcalıktan rahatsızlık duyduğunu da şu şekilde anlattı:

“Mezun olduktan sonra çok fazla zaman kaybım olmadı ve atanıp öğretmenliğe başladım. 14 yıldır bu mesleğin içindeyim. Çalışma hayatım boyunca cinsiyetimden dolayı haksızlığa uğradığımı hatırlamıyorum ama uğradığımı hissettiğim zaman da bu sorunu çözmekle uğraşırım. Gerçi karşılaştığım durum genelde ders programı hazırlanırken oluyordu. Bekar olduğum zamanlarda benim ders programım delik deşik olurken çocuklu olanların programları hep istedikleri şekilde oluyordu. Tamam eyvallah süt izinleri ona göre ayarlansın fakat sürekli öncelik verildiği zaman bu durum uygun olmuyordu. Tabi bazı erkek öğretmenler idareye daha yakınsa her anlamda ideolojik olarak da onların programları da hep iyi ayarlanırdır. Bende onlara hayırdır ‘Süt izinleriniz ne zaman diye ‘ sorardım. Doğal olarak bana gıcık olurlardı.”

Türk Eğitim-Sen üyesi olan Asude ise çalışma hayatında psikolojik tacizlere uğradığını hatta darp bile edildiğini söyledi. Bir diğer Türk Eğitim-Sen üyesi Gönül ise şunları belirtti:

“Meslekte on sekizinci yılımı çalışmaktayım. Çalıştığım okullarda cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramadım. Zaten görünüş itibari ile sert bir görünüşüm var ve belki daha önce söylediğim gibi erkek kardeşlerim ile büyüdüğüm için.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe ise sadece kadın olduğundan dolayı değil ayrıca başörtüsü kullandığından dolayı da ayrımcılığa uğradığını şu şekilde aktarmaktadır:

“Meslekte beşinci yılımı çalışıyorum ama cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramadım. Daha önce de bahsettiğim gibi genellikle başörtüsünde dolayı da sorun yaşadım. İnancım gereği başım kapalı öğretmenlik yapmam yasal değildi ama son yıllarda kılık kıyafet yönetmeliğindeki değişiklikten dolayı artık özgür bir şekilde inancım gereği başörtüm ile sınıfa giriyorum ve dersimi anlatıyorum. Kadınların çalışması gerektiğini düşünüyorum tabii ki de hangi şartlarda olursa olsun kadınlarında başı kapalı ve ya açık olsun çalışmasından yanayım. Fakat uzun yıllar bizler başörtümüzden dolayı kamu da çalışmıyorduk ve istediğimiz nokta da olamıyorduk ama şu anda Allaha şükür ki kadınlarımız da hem çalışıyorlar hem de yükseliyorlar. Bu da kadınlar için çok önemli kazanımlardan bir tanesidir. Ben kadınlar için başörtüsünün serbest kalmasının kadın mücadelesi açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum.”

Sendika üyesi olamayan ve daha önce hemşirelik mesleğini de yapmış olan Dilek ise çalışma hayatı içerisinde kadın olmanın ve bundan dolayı yaşadıkları cinsiyetçi tutumları şu şekilde anlatmaktadır:

“Hemşirelik ile ilgili toplumda ki tavrı biliyorsunuz. Çalışırken de bunun neden olduğunu düşünürdüm. Kötü bir bakış açısı vardır ya. O zaman da hem kendime hem arkadaşlarıma bakardım düzgün insanlardık. Aslında hemşirelik sadece bu toplumda sadece kadınlara endeksli bir meslek olmasa idi daha farklı olurdu ama şimdi değişti. Erkelerde sağlık meslek liselerinde okuyorlar ama hemşireliği tercih eden ne kadar var bilemiyorum. İşte hemşireler hafif meşrep kadınlardır o yüzden ben o kadar sert görünüşlü asi olmak zorunda kaldım. Ben o sıyrılmak için erkekler ile muhatap bile olmazdım. Öğretmen olduğumda kadın erkekler bir arada ama belirleyici olanlar erkekler. İdareci olanlar hep erkekler ama kadınlarda mesleklerine sahip çıkmıyorlar. Çünkü toplum diyor ya rahat meslek öğlene kadar çalışınlar sonra eve gitsinler diye düşünüyor ve kadınlarda öyle yapıyor. Kadınlarda planlarına hep ona göre yapıyorlar. Mesleklerine sahip çıkmıyorlar. Bekar olduğum için işler hep bize yıkılıyordu. Okulda bir arkadaşım programı çok güzel ayarlanıyor ama benim programın berbat. Senide iki çocuğun olsun sana da iyi bir program hazırlarlar dedi Elif Ayşe. İşte seninde çocuğun oldun sana da yaparlar dediler bana hep.”

Kadınlara çocuk sahibi olmasından sonra çalışma hayatlarından kopmaması gerektiğini ve çalışmaya devam etmesi gerektiği konusunda çoğu kadın öğretmen hemfikirdir. Çalışma koşulları hakkında Zeynep çalışma koşullarından çok memnun olmadığını şu şekilde belirtmektedir:

“İşimden ve çalışma koşullarımdan memnun değilim. Belki başka bir ülke de öğretmen ya da öğretmen olsaydık daha tatminkar olabilirdim. Ama burada iş doyum ve mesleğimdeki haklarımdan dolayı memnun değilim. Çalışma saatleri benim için avantajlı kısmı ve geri kalan bu zamanlarda da kendim için kullanıyorum. Hem mesleki

hem de akademik gelişimim için. Bazı durumları avantaja çevirmek gerekiyor sanırımca.”

Asude:

“İşimden öğrencilerimi sevdiğim için memnunum ama camiamdan memnun değilim, öğretmenlik ölene dek yapılacak bir meslek değil bence. Çalışma koşullarına gelince göreve ilk başladığımda kadın olmanın verdiği sıkıntıları çok yaşadım, yine ilk yıllarda erkek müdür ve müdür yardımcıları tarafından psikolojik ve sözlü baskılara maruz kaldım. Şu an çalıştığım iş yeri için aynı şeyi söyleyemem, gayet modern ve kadın erkek ayrımının yapılmadığı bir zihniyete sahip bir kurumda çalışmaktayım. Bu iki değişik tavır ve tutumun yaşanılan bölge, değişen kanunlar ve yaşanmışlıklardan dolayı farklılık arz ettiğini söyleyebilirim.”

Ayrıca Zeynep okul ortamında asıl cinsiyetçi tavrı idarenin gerçekleştirdiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Özellikle idarenin sergilediği cinsiyetçi tutumları gözlemlemekteyim. Öğrencilere karşı yaklaşımlarında bunları gözlemlemekteyim. Erkek öğrenciler için özellikle Cuma günleri namaz için izin verilirken diğer öğrencilere bu izinler verilmemekte ve dışarı çıkmak isteyen kız öğrencilerde dışarı çıkamıyorlar ve bu durumu sürekli dile getiriyorlar. Özellikle kılık kıyafet konusunda en çok uyarılan kız öğrenciler olmaktadır. Ailesine haber gönderilmekte veliler aracı ile kız öğrencilerin davranışlarına daha dikkat etmeleri gerekliliği belirtilmekte. Aynı durum erkek öğrenciler için yapılmamakta. Beş kız öğrenci çağrılıyor ise bir erkek öğrenci uyarılıyor. Buna benzer birçok cinsiyetçi durum okullarda yaşanmaktadır. Tepki vermeye çalışıyorum ama bazı durumlarda yalnız kalıyorum. Çünkü diğer öğretmenlerin durumun farkında olduğunu bile düşünmüyorum ki tepki versinler.”

Derya’da okulda cinsiyet ayrımcılığının idare tarafından yapıldığını ve bunun çok rahatsız edici bir boyutta olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“İşimden memnuniyetsizliğimin bir nedeni de okuldaki yönetimde cinsiyet ayrımcılığıdır. Mesela en son müdürle konuşmamızda kızla erkek öğrencinin koridor da buluştuğundan bahsederken müdür sürekli özellikle kız öğrencilerin annesini çağırın, kız öğrencilerin anneleri ile bu işi halletmemizi istiyor. Hiç erkek öğrencilerin annelerinin çağrılmasını istemiyor. Sadece suçlu tarafın kız olduğunu vurguluyor. Kız tarafının halletmesini bekliyor. Kadın rehber öğretmen olarak müdürün bu zorba tavrından dolayı ben bunu o ortamda itiraz etmedim. Çünkü daha önce de itiraz ettim. Fakat burada 20 25 tane kadın öğretmen var ama sadece iki üç kişi bu cinsiyet ayrımcılığına itiraz edince bu sadece bize zarar veriyor. İdare tarafından zor duruma sokuluyoruz. Geçen gün öğretmenler odasındaki çay bardaklarının toplanması ve derli toplu olması konusunda müdür benimle konuşurken ‘ bir sürü kadın öğretmen var niye orası o kadar dağının diyince ben bunun kadın erkek ayrımı olmadan herkesin yapması gerektiğini söyledim. Okulda idare tarafından müthiş bir cinsel ayrımcılık yapıyor. Okulun despotça yönetilmesinden rahatsızım.”

Sendika üyesi olmayan Sevim da idare tarafından cinsiyetçiliğin yapıldığını fakat bunun sadece idare tarafından değil öğretmenler tarafından da yapıldığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Bazen öğretmenlerinde cinsiyetçi olduğunu düşünüyorum. Özellikle disiplin soruşturmaları olduğunda öğretmenin ve idarecinin görevi öğrenciyi korumaktır. Ama bir kız öğrenciye cinsel içerik içeren bir söz söylendiği zaman bazen erkek çocuğa gereken cezayı vermediğini, erkekler arasında böyle sohbetler olur deyip kızı aşağılayan sözlü taciz yapmanın erkek çocuklara yapabileceğini söyleyen öğretmenlerde var. Kızların giyimi ile ilgili özellikle çok dikkat etmesi gerektiği söyleniyor. Dekolte giyimin uygun olmadığı söyleniyor. Giyim ile kızların davranışları hemen bağdaştırılıyor. Erkek öğrenci ısrarla çıkma teklif etse kız kabul etmese hemen kızın giyimi üzerinden zaten bu kız böyle giyiniyor diyip karalamaya çalışıyorlar.”

Görüşmecilerin aktarımlarından yola çıkarak ve Esen’in de çalışmasında belirttiği gibi Öğretmen-öğrenci etkileşiminde toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpyargısal düşünceler ve inançlar önemli rol oynamaktadır, fakat ne öğretmenler ne de öğrenciler bunun farkındadır. Öğretmenler dersliklerde açıkça cinsiyet ayrımcılığı yapmazlar fakat beklentileri, kullandıkları öğretim ve disiplin yöntemleri, onların toplumsal cinsiyet bağlamında önyargılı tutum ve davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Öğretmenlerin kız ve erkek öğrencilere yönelik davranışlarındaki farklılıklar, onlarla kurdukları etkileşim biçimleri, onlara verdikleri görev ve sorumluluklar, genellikle cinsiyetler arası hiyerarşik yapıyı devam ettiren ataerkil bir dünya görüşüyle belirlenmektedir.²²² Bu belirlemeyi destekleyen araştırmasında Tan; Türkiye’de özellikle ortaöğretim sürecinde cinsiyetçiliğin en önemli aktörü olan öğretmenlerin, beklenti ve davranışlarıyla cinsiyet ayrımcılığını pekiştirme, belli mesleklere ve cinsiyet rollerine yönlendirme ve cinselliğin denetimi gibi konularda öğrenciler üzerinde oldukça etkili olduklarını belirtmektedir. Bütün bu olumsuz etkiler, hem erkek hem de kadın öğretmenler için geçerlidir.²²³ Tan’ın belirttiği gibi, öğretmenlerin cinsiyetçi davranışlarını şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Görünüş ve giyinişe müdahale, karşı cins arkadaşlıklarında suçlama ve baskı uygulama, derslik içi tartışmalarda kızlara söz vermeme, sorularını dikkate almama, ders içeriğini cinsiyet gruplarına göre ayırıştırma, derslikte kız ve erkek öğrencileri oturtma düzeni, okul ve sınıf başkanlığı, temizlik, odun taşıma vb. görevlerin dağıtımı.

Diğer kadın öğretmenler ile sendikacı olsun ve ya olmasın çoğu kadın öğretmen ilişkilerinin iyi olduğunu dile getirmektedir.

²²² Yasemin Esen, “Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma”, **Eğitim ve Bilim** 2013, Cilt 38, Sayı 169, s.283

²²³ Mine Tan, “Eğitimde Cinsiyetçilik: Farkında mıyız?”, **Eğitim-Sen Bülten Eki**, Ankara, 2007, s.15- 18

Meryem ise belirli bir yaştan sonra insanlarla ilişkileri konusunda daha seçici olduğunu şu sözlerle aktardır:

“Diğer kadın öğretmenler ile ilişkileri öğretmenler ile olumsuz ilişkim olmadı. Erkek kadın diye ayırmıyorum ama şimdi artık yaşım ilerledikçe artık kafam kaldırmıyor konuştuklarını. bir programda Leman Sam şöyle demişti ve bana çok itici gelmişti: ben herkesi sevmek zorunda değilim herkesle konuşmak zorunda değilim evime almak zorunda değilim demişti. Ne kadar kibirli demiştim ama hak veriyorum. Katlanma payı giderek azalıyor ve yaş ilerledikçe insan daha seçici oluyor ve yapmak zorunda değilim bende diyorum bu da benden kaynaklanıyor.”

Asude okulda kadınlar arasındaki ilişkinin çok samimi olmadığını bir arada çalışmak zorunda olduklarından dolayı çok sorun yaşamamak için uğraştığını belirtti:

“Çok iyi olmamakla birlikte kişisel meselelerin olduğu birkaç kişi dışında normal bir arkadaşlık içerisindeyim. Ama şunu da söylemeden geçemeyeceğim erkek arkadaşları daha riyasız daha düz daha net ve daha dolansız bulmaktayım.”

Eğitim-Sen’li Zeynep ideolojik olarak daha yakın olduğu kadın öğretmenler ile paylaşımlarının daha fazla olduğunu, ortak konular üzerinde daha çok fikir alışverişinde bulunduğunu, Sevim ve Gizem de aynı doğrultu da görüşlerini belirttiler. Kadın öğretmenler arasında rekabetin fazla olduğunu ve bundan dolayı da kıskançlık yaşandığını Gönül şu sözlerle anlattı:

“Okuldaki kadın öğretmenler ile aram kötü sayılmaz. Hemen hemen herkesle sohbetim var. İdeolojik olarak çatıştığımız arkadaşlar yok değil. Ama genelde kadın öğretmenler arasında kıskançlık çok fazladır. Bir rekabet ve en sevilen öğretmen olmak için uğraşırlar. Benimde bu konuda gözlemlerim var.”

Eğitim Bir-Sen üyesi Ayşe’de kapalı olmasından dolayı kapalı kadın öğretmenler ile daha yakın ilişki kurduğunu şu şekilde belirtti:

“Okulda diğer kadın öğretmenler ile çok fazla bir sohbetim yok belki bu okula daha yeni gelmemden kaynaklı olabilir ama gerçi iki yıl oldu nerdeyse. Ama kapalı olan kadın öğretmenler ya da görüş olarak yakın olduğum arkadaşlar ile aram daha iyi diyebilirim. Eğitim Bir-Sen’li kadın öğretmen bir tek ben varım. Zaten sendikaya da yeni üye oldum. Üye olmayı da düşünmüyordum ama bizim edebiyat öğretmeni arkadaş sendika temsilcisi aynı zamanda beni üye yapmak istedi ve birkaç konuşmamızdan sonra bende sendikalı oldum.”

Yapılan görüşmeler sonucunda kadın öğretmenlerin ideolojik olarak kendilerine daha yakın buldukları kadın öğretmenler ile paylaşımlar içerisine girdiğini onun dışında kadınların ilgi alanı konular çerçevesinde genel bir sohbetin olduğunu ve asıl birleştikleri nokta ise eğitim olduğunu söyleyebiliriz. Söylemlerden ve gözlemlerimden yola çıkarak da kadın öğretmenlerin bir birlerine çok samimi

yaklaşmadığını ve bir birlerinde karşı kıskançlık duygularının fazla olduğunu da ekleyebilirim.

3.4.2. Mesleklerin Cinsiyetlendirilmesi

Bilindiği üzere ‘öğretmenlik’ toplumumuz içerisinde kadınlar için en uygun ‘kadın mesleği’dir. Neden toplumumuzda ‘öğretmenlik’ mesleği kadınlar için en uygun meslek olarak tanımlanmaktadır? Bu sorunun cevabı da sanırım ‘ataerkil kültür’e dayanmaktadır. Çünkü ataerkil kültürde kadınların yapabileceği ve yapması gereken iş ve mesleklerle, erkeklere atfedilen, yakıştırılan meslekler farklılaşmaktadır. “Erkek işi” olarak tabir edilen meslekler kadınlara önerilmez. Bu kanının sebebi de kadınların bu işleri kaldıramayacağına ilişkin olan önyargı ve inançlardır. Patriarkal ideolojinin hâkimiyeti altında şekillenen, toplumdaki “erkek mesleği” ve “kadın mesleği” ayrımı ve birçok meslek içinde ortaya çıkmış olan cinsiyete dayalı hiyerarşi bizim toplumumuzda da artarak sürmektedir.

“Kadın mesleği” olarak tanımlanan mesleklerde ise göze çarpan ortak özelliklere baktığımız zaman genellikle erkek mesleklerine göre aha az fiziksel güç, girişim ve yöneticilik içeriyor olmalarıdır.

Göze çarpan en büyük özellik ise, kadın mesleği olarak kabul edilen mesleklerin çalışma saatleri ve düzenlemelerinin kadının ev ve çocuklarıyla ilgili alana daha fazla zaman ayırmasına olanak sağlayacak bir yapı taşıyor olmalarıdır. Bu inançla da özellikle ‘öğretmenlik’ toplumun pek çok kesimince kadınlara en çok yakıştırılan ve önerilen meslektir. Bu sayede kadın hem çalışabilecek hem de ataerkil yapının kendisinden beklediği cinsiyet rollerini yerine getirebilecektir.

Özellikle öğretmenlik, okul öncesi ve ilköğretim kademelerinde, annelik rolü ve “kadın doğasıyla” uyumlu özellikler gerektiren ve kadının geleneksel rollerini aksatmadan sürdürebileceği bir meslek olarak da görülmektedir. Bu nedenle de bu meslek en çok kadına yakıştırılmaktadır.

Toplumumuza baktığımız zamanda ‘öğretmenlik’ kadınlar tarafından seçilen bir meslektir. Böyle de bir gerçeklik söz konusudur. Sayısal veriler de ona işaret etmektedir. Çünkü 2013-2014 yılında toplam 873.747 öğretmenin 468.251’i kadın, 405.496’i ni de erkek öğretmenler oluşturmaktadır. İncelediğimiz zamanda %50’ den

fazla bir oranda kadınların yer aldığını görmekteyiz.²²⁴ Daha önceki yılların istatistik bilgilerine baktığımız zaman da kadın öğretmen oranının süreç içerisinde erkek öğretmen oranından fazla olduğu görülmektedir. O halde Türkiye’de öğretmenliğin ‘feminizasyon’ luğundan bahsetmemiz mümkündür. Buyruk’ a göre “Mesleki feminizasyon”, farklı disiplinler yaklaşımlarda çeşitli yönleriyle ele alınmakla birlikte, en genel anlamda meslekteki kadın sayısının erkek sayısından fazla olmasını, dolayısıyla kadınların çoğunluğu oluşturmasını ifade eder. Kimi çalışmalarda bir mesleğe kadınların katılımındaki artış da “feminizasyon” olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlamalar ekseninde feminizasyon sözcüğü yalnızca sayısal bir artışı, istatistiki bir değerlendirmeyi ifade ediyor gibi görünse de, aslında bu sürecin ekonomik, politik ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmasını, meslekte yarattığı etkilerle ilişkili bir biçimde tartışılmasını gerekli kılmaktadır.²²⁵

Sanırım sorulması gereken bir diğer soru da şudur; Kadınlar neden ‘öğretmenlik’ mesleğini daha çok tercih etmektedirler?

Tezcan’a²²⁶ göre, öğretmenlik mesleğinin kadınlar tarafından tercih edilmesinde birçok güdü rol oynamaktadır. Kadınların öğretmenlik mesleğine yönelmelerinin amacı:

1. Kadın öğretmenler için çocuk sevgisi, bu mesleğin seçiminde birinci derecede rol oynamaktadır. Çocuğun gelişimine yardımcı olmak da bunu içerir.
2. Toplumun kadın yaşam biçimine bakış açısının ve iş yönelimlerinin bu mesleğe çok uygun olduğu görülmektedir.
3. Öğretmenlik mesleğinde güven fazladır. Bu husus öğretmenlerin çoğunun kamu kuruluşlarında devlet güvencesi ile memur olma arzularından kaynaklanmaktadır.
4. Tatillerin diğer mesleklere oranla daha uzun oluşu da önemli bir etkidir. Bayan öğretmenlerin evde kendi çocuklarına bakmalarına imkan sağlayan yarım gün çalışma saatleri, şubat tatili, yaz tatillerinin iki ay gibi uzun olması öğretmenlik mesleğinin çekici duruma gelmesinde bir başka etkidir.

²²⁴http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21597&sube=57#.VOSnuCzvAxI (Çevrimiçi) 21.06.2014

²²⁵Halil Buyruk, “Öğretmenlik Mesleğinde Kadınlar: Türkiye’de Öğretmenliğin Feminizasyonundan Bahsetmek Mümkün mü?”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt:12, Sayı:47 Yaz:2014, s.97

²²⁶Mahmut Tezcan, **Gençlik Sosyoloji Yazıları**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991

Yukarı da bahsettiğim genel düşünceler ve nedenler çerçevesinde öğretmenlik mesleğinin ‘kadınsallaşma’sı ve mesleklerin bu şekilde cinsiyetlendirilmesi konusunda görüştüğüm kadın öğretmenlerin düşüncelerini bu bölümde ele aldım. Görüşmüş olduğum kadın öğretmenler de toplumda yaygın kanı olan ‘öğretmenlik’ mesleğinin kadın mesleği olduğu görüşünde hem fikir oldular fakat mesleklerin bu şekilde cinsiyetlendirilmesinin yanlış olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha arttırdığını belirttiler. Bu konu da İlksen şunları dile getirdi:

“Böyle bir tanımlama eşitsizliği de ortaya koyuyor. Herkes her mesleği yapabilir. Yeter ki O birikime uzmanlığın getirdiği belli bir donanıma sahipse herkes her işi yapabilir.”

Meryem’de kadınların her mesleği yapabileceğini fakat öğretmenlik mesleğinin kadın mesleği olarak algılanmasının nedenlerini ise şu şekilde anlattı:

“Kadınlar her mesleği yapabilir. Neden böyle bir imaj var. Çalışma sürelerinden dolayı, kadına annelik misyonu, çocuğa bakmak görevi verilmiş ya kadın dolayısı ile öğretmen olduğu zaman hem kadınlık görevlerini hem de annelik görevlerini yapmış olacak. Toplumda hemen kadına bu misyonu yüklüyor. Oysaki devlet sosyal devlet olma sorumluluğunu yerine getirirse çalışan kadınlara yanında çocuğunu bırakacak kreşi olsa böyle bir tanımlama kadınların üstüne oturtulmayacak. Ama tabi bizim toplumumuz da eşinin öğretmen olması erkeklerin de işine geliyor çünkü arkalarını toplayacak biri oluyor evde. Daha önce anneleri arkalarını toparlamış evlenince de karılarının toparlanmasını bekliyorlar

Toplumun yönlendirmesinden dolayı kadınlar da öğretmen olmayı seçiyorlar. Toplumumuzda çocuk anne karnındayken bile pembe, mavi olarak değerlendiriyoruz. Biz çocuğumuzu kızlar evde ütü yapar, yemek pişirir bunlara göre eğitiyoruz. Erkekler arabayı daha iyi sürer diyorlar tabi sürer sen küçüklükten beri önüne araba vermişsin, bu düşünce ile büyütüp özgüveni vermişsin tabi sürer. Baba kız çocuğuna araba kullanmayı öğretmiyor.”

Zeynep’de gelenekselci ve cinsiyetçi bir toplumda yaşadığımız için mesleklerin cinsiyetlendirilmesinin devam ettiğini belirtmekte ve nedenlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Kadınların bu ülkede çoğunlukla belli iş kollarında çalıştığını düşünüyorum. Çünkü gelenekselci ve cinsiyetçi bir toplumda yaşadığımız için bizim gibi ülkelerde kadınların çalıştığı belli iş kolları vardır. Aslında kapitalizm ile birlikte bu cinsiyetçilik birlikte ilerliyorlar ve kadınların üzerine karabasan çöküyor. Bunu ülkemizde de görüyoruz. Fakat yaşadığımız süreç içerisinde insanların işe ihtiyacı olduğundan dolayı pek çok iş yapılmakta. Mesleklerin cinsiyeti olmaz. Ama toplumun normlarına göre insanlar mesleklerini seçmekte fakat bu zamanla aşıldı. Öğretmenliğin kadın mesleği olmasına gelince, yine toplumun belirlediği normlar çerçevesinde kadınların özelliklerine de dayandırılarak ve toplumun kadından beklentisi de göz önünde bulundurulduğunda bu ülke de o misyonu almış durumda.”

Rehber öğretmen olan Derya’da şunları belirtti:

“Kadınlar belli iş kollarında çalışıyorlar ama son zamanlarda eskiden yemekle ilgili öğretmenlikle ilgili tercihleri kızlar yaparken erkeklerde aşçılık gastromi okumak istiyorlar. Özellikle bölümlere kız öğrencilerimizde gidiyor. Mühendislik tercihi de çok fazla. Önemli olan iş güvencesi oluyor. Öğretmenlerin kadın mesleği olduğuna inanmıyorum. Kadın ve erkekler için çalışma koşulları ve iş güvencesi bakımından ideal bir meslek olarak görüyorum.”

Asude ülkemizde var olan bu ayrımcı yaklaşımı şu şekilde anlatmaktadır:

“Yani hemşirelik öğretmenlik bankacılık ülkemizde en ideal kadın mesleklerinin başında gelir. Bu tarz bir öngörünün nedeni bence bu işlerin ortamlarında insanın çok olması ancak insanın zarar verme potansiyelinin az olmasıdır. Yani kadın güvende olur. Bu da aslında bize yine kadınlara yapılan yersiz yakıştırmalardan biridir zannımca. Dolayısıyla öğretmenlik kadın mesleği değildir, öğrencisiyle güreşecek onun enerjisini alacak erkek öğretmenlere her daim ihtiyaç vardır.”

Bu bölümde yapılan görüşmeler sonucunda sendikalı ve sendikasız öğretmenlerin görüşleri aynı doğrultuda olduğunu görülmekte, öğretmenliğin sadece kadın mesleği olarak görülmesinden rahatsızlık duyduklarını ve cinsiyetçiliği körükleyen bu düşüncelerin biraz olsun kırıldığını fakat mücadele edilmesi gereken bir alan olduğunu ve bu cinsiyet körlüğünden kurtulunması gerektiğini belirtmektedirler.

3.4.3. Özlük Haklarındaki Farkındalık

Ülkemizde eğitim sisteminin en önemli bileşenlerinden birisi olan öğretmenlerin toplumsal statüleri, ekonomik, sosyal ve özlük hakları geçtiğimiz yıllar içinde sürekli gerilemiştir. Eğitim sisteminde yaşanan köklü değişiklikler, siyasi kadrolaşma, 4+4+4 sonrası yaşanan okul dönüşümleri, özür grubu atamalarında yaşanan sorunlar, eğitim yöneticilerinin sendikal-siyasal referanslara göre belirlenmesi, eğitimin dini kurallara göre "tek din, tek mezhep" anlayışına uygun olarak düzenlenmesi gibi olumsuzluklar, yaşanan sorunları daha da arttırmıştır.

Öğretmenlik mesleği itibarsızlaştırılmış, nitelikli öğretmen yetiştirme politikaları terk edilmiştir. Hak kayıpları büyük oranlara ulaşmıştır ve bu konuda öğretmenlerin özlük haklarına sahip çıkacak olan tek örgütte eğitim sendikalarıdır.

Ülkemizde bulunan üç eğitim sendikasıdan ikisi öğretmenlerin özlük hakları konusunda mücadele vermekte fakat iktidar tarafından desteklenen ve yetkili eğitim sendikası olan Eğitim Bir-Sen ise iktidarın istekleri doğrultusunda öğretmenlerin özlük hakları konusunda söz söylememektedir ve bu da tabii ki sadece iktidarın hedefleri için çalışan taşeron bir sendika olmaktan öteye gidememektedir.

Yapmış olduğum görüşmeler sonrasında kadın öğretmenlerin özlük hakları konusunda çok bilgisiz ve ilgisiz olduğunu söyleyebilirim. Ancak başlarına olumsuz bir durum geldiği zaman sendikalı kadın öğretmenlerin sendikalar aracılığı ile özlük haklarını öğrendiğini, sendikalı olmayan kadın öğretmenler ise özlük haklarını ya öğretmenler odasında arkadaşları ile yaptıkları sohbetten ya da idareciler aracılığı ile öğrendiğini dile getirmektedir. Bu konuda Duygu şunları belirtmektedir:

“ Açıkçası zar zor atamam oldu ve başladıktan sonra da inan öyle çok fazla özlük haklarım konusunda açıp okumadım. Ama izinler konusunda hangi durumda almam gerektiğini biliyorum fakat onun dışında yeni yapılan değişiklikler ile çok bir bilgim yok.”

Aynı şekilde Tülin’de özlük hakları konusunda çok bir bilgisi olmadığını sadece doğum yaptıktan sonra nasıl izin kullanması gerektiğini konusunda biraz araştırdığını ama onun dışında çok da bir bilgisi olmadığını belirtti.

Zeliha ise okulda norm fazlası olmasından dolayı gitmek istemediğini bir okula gönderilmek istediğini bu zamanda yaşadığı sıkıntılardan bahsetti ve şu şekilde devam etti:

“Okulda norm fazlası olmamdan dolayı gitmek istemediğim bir okula görevlendirildim. O zaman ne yapacağımı şaşırđım. Çok sıkıntılı günler geçirdim. Yapım itibarı ile de öyle çok hakkını arayan biri değilim ve bu konuda da nasıl davranacağımı bilemedim. Okulda birkaç arkadaşına sordum ve daha sonra da idare gitmem zorunda olduğumu söyledi ve bende gittim. İstemeye istemeye bir dönem oraya gittim. Aslında hakkımı arayan biri olsam ve biraz bilgim olsa belki bu kadar sıkıntı yaşamaz idim.”

Gülce’de özlük hakları konusunda bilgi sahibi olmadığını belirtti. Sendikalı kadın öğretmenlerden de Eğitim-Sen üyesi olan kadın öğretmenlerin özlük hakları konusunda daha bilinçli olduğu ve bunları öğrenmek için ya sendika şube yönetimlerinden ya da sendika da aktif olan arkadaşlar aracılı ile öğrendiğini belirtmektedirler.

Ayrıca Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenler katılmış oldukları grevler ya da eylemler sonrasında almış oldukları cezalar nedeni ile de özlük haklarını bilmek zorunda olduklarından bahsettiler. Bu konu da Meryem şunları belirtmektedir:

“Uzun süredir bu mesleğin içerisinde olduğum için, siyasi bakış açım ve katılmış olduğum eylemler ve boykotlardan dolayı soruşturmalar geçirdim. Bu dönemde sendikam hep yanımda oldu. Özlük haklarımı öğrenmem konusunda da sendikanın benim çalışma hayatımda çok büyük etkisi olmuştur.”

Zeynep ise öğretmenlerin mesleki olarak kendilerini geliştirmediklerini ve başlarına bir iş gelmediği sürece özlük hakları konusunda pek de ilgileri olmadıkları ve yapılan

eylemlere katılmadıkları gibi katılanlar için de olumsuz düşünceler geliştirdiklerini şu şekilde dile getirdir:

“İlk olarak şunu söyleyebilirim ki öğretmen camiası olarak başımıza bir olay gelmedikten ve ya ucu bize dokunan bir olay olmadıktan sonra kılını kıpırdatmayan bir meslek grubuyuz. Bunu çok rahatlıkla söylüyorum. Ben özlük haklarım konusunda mümkün olduğuna kadar bilgili olmaya çalışıyorum ve diğer öğretmen arkadaşlarımı da bilinçlendirmeye çalışıyorum. Örneğin özlük haklarımız, mesleğimizi daha iyi şartlarda yapabilmemiz ve eğitimin bu ülkede daha iyi bir noktada olabilmesi için sendikamın da vermiş olduğu mücadelenin içinde her zaman aktif olarak yer almaya çalıştım ve destekledim. Şimdi özlük hakları konusunda yapılan bir eylem ve ya boykot olsun niçin katılmamız gerektiğini açıklıyorum ve sendikalı olsun sendikasız olsun arkadaşlardan destek istiyorum. Tamam sendikası olmayan arkadaşlar kendilerine sahip çıkacak bir güç olmağı için katılmıyorlar ve ceza almaktan korkuyorlar ama katılanlara da yeri geldiğinde ayak bağı oluyorlar. Ya özlük hakkı için yapılan eylemden ben sadece faydalanmayacağım ki bunu hepimiz için yapıyoruz diyorum ama maalesef. Öğretmen camiası artık hakkını aramayacak düzeyde pasif bir alana indirgenmiştir ve yapılan hükümet politikaları ve cezalar ile de öğretmenler sessiz bırakılmaya çalışılmaktadır.”

Zeynep meslekte yaşanan hak kayıpları konusunda öğretmenler ne kadar bilinçli olurlarsa mesleklerine de bir o kadar değer vermeleri gerektiğini ve mesleklerine sahip çıkmaları gerekliliğini belirtirken aynı zamanda sendikaların sadece üyelerini değil üyesi olmayan öğretmenleri de özlük hakları konusunda bilinçlendirme noktasında eksik olduğu eleştirisini de yaparak şöyle devam etmektedir:

“Hükümetin politikaları meslek hak kayıplarımıza neden olmuştur ve sendikalı öğretmenler bu konu da daha duyarlı oluyorlar ve buna karşın eylemlere katılıyorduk. Çalıştığım okullarda da sendikalı öğretmenler her zaman daha bilinçliler. Sendikalar aslında özlük hakları konusunda yetersiz kaldığını düşünüyorum. Tüm üyelerine ulaşamadığı gibi üye olmayan öğretmenlere de ulaşmalılar. Örneğin okulları gezip bu konularda hem üyelerine hem de üye olmayan öğretmenleri bilinçlendirme konularında öğle aralarında toplantı yapabilirler. Sendikalı olmayan kadın öğretmenlerin özlük hakları konusunda hiç bilgileri yok.”

3.5. Sendikalı Olmanın Yarattığı Sonuçlar

Bu bölüm de tezin asıl sorunsallarından bir tanesi olan eğitim sendikalarının yapmış oldukları politikaları ile kadın üyelerine ne kadar ulaştığı ve çalışma hayatlarında dönüşüm sağlamaları noktasında ne derece etkili olup olmadığı tartışılacaktır. Aynı zamanda sorduğum bazı sorular aracılığı ile de kadın öğretmenlerin sendikalara karşı tutumları da ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçları elde edebilmek için de aşağıdaki sorular kadın öğretmenlere yöneltilmiştir:

- Ne kadar süredir sendikalısınız? Nasıl sendika üyesi olmaya karar verdiniz? Üye olmanızı gerektiren sebepler nelerdir?

- Sendikaya üye olan kadın öğretmenlerin genel özellikleri sizce nelerdir? .Okulunuzda sendikalı kadın öğretmenler ve sendikasız kadın öğretmenler arasında hayata bakış açısında, kadın hareketi konusunda ve bilinçlenme konusunda farklılık görüyor musunuz? Görüyorsanız bunlar nelerdir?

-Sendikaya düzenli olarak gidebiliyor musunuz? Toplantılara ne sıklıkla katılabiliyorsunuz? Toplantılara katılmamanızın sebepleri nelerdir? Sendikanın verdiği eğitimlere katılabildiniz mi? Sendikanın çıkarmış olduğu yayınları takip edebiliyor musunuz? Sendikanın kadın politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Sendikanın erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Sendikanın sizin üzerinizdeki etkileri nelerdir?

3.5.1. Sendikaya Üye Olan Kadın Öğretmenlerin Genel Özellikleri

Bu bölümde görüşmecilerin, eğitim sendikalarına üye olan kadın öğretmenlerin kişilik özelliklerinin neler olduğuna dair fikirlerine değinildi. Görüşmecilerin çoğu sendikalara üye olan ve özellikle sendikal faaliyetlerde aktif olarak yer alan kadın öğretmenlerin öncelikle özgüven sahibi olan ve cesur kadınlar olduğu konusunda hemfikir olduğunu görülmektedir. Ayrıca görüşmeciler eğitim sendikaları arasında Eğitim-Sen sendikasına sahip olan kadın öğretmenlerin kendilerine olan güvenlerinin fazla, düşünen, sorgulayan, kendi kararlarını kendi alabilen ve yapılan sohbetlerde daha bilinçli bir şekilde konulara yaklaşım sergilediklerini dile getirdiler. Bu konu da İlksen şunları anlattı:

“Sendikalı kadınların daha aktif olduğunu düşünüyorum daha cesurca hareket ediyorlar. Sendikalara üye olmayan kadın öğretmenlerin sendikaların bazı özelliklerinden durumundan dolayı üye olmadıklarını biliyorum. Ama onlarda bizi destekliyor. Sendikalı olmayan kadınların çoğu pasif geri planda kalmayı tercih ediyorlar. Erkeklerle

eşitlik mücadelesi vermiyorlar ve bizi bu anlamda harekete geçirmek konusunda geri planda bırakıyor. Sendikalı arkadaşların toplumsal cinsiyet rollerinden arınmış, annelik rolünden uzaklaşmış olduklarını gözlemliyorum. Gösterdikleri davranışlardan, özelliklerin daha farklı davrandıklarını görüyorum. Geleneksel olan kadınlar evle ilgili sohbetler, çocukları ile ilgili sohbetler ev hanımı tarzında sohbetler hakim oluyor. Sendikalılarla farklı sohbetler ediyorum gündem değerlendirmesi farklı fikirler ortaya koyuyoruz. kitap paylaşımları yapıyoruz. Yani mesela konular hep aynı konular etrafında dönmüyor çeşitli ama diğer öğretmenlerle daha kısır kalıyor. O anlamda bir farklılık var tabii ki.

Ayrıca şunu da ekleyebilirim ki Sendikalı kadınların genel özellikleri, toplum içerisinde daha fazla yer almak isteyen, toplumun ilerlemesini isteyen, mücadele eden her zaman kendilerini ifade eden özgüvenli kadınlardır.”

Meryem de sendikalı kadın öğretmenlerin bilinçli olmalarından dolayı kendilerini daha iyi ifade eden bireyler olduğunu ayrıca sendikal faaliyetlere katılan kadınların; politik ve grup aidiyeti olan kadınlardan oluştuğunu belirtti. Derya ise sendikalı kadın öğretmenler ve sendika üyesi olmayan kadın öğretmenleri karşılaştırarak şunları anlattı:

“Sendikalı kadın öğretmenler ile sendikasızlar arasında hayata bakış açısında ciddi farklılık görüyorum. Örgütlenme konusunda farklılık oluyor. Özgüven ve yapılan muhabbetlerde değişiyor. Sendikalı olan öğretmenlerle daha entelektüel sohbetler yaparken sendikasız olan bazı öğretmenler de ev iş çocuk günlük hayatla ilgili sohbetler yapıyoruz. Sendikasız olan öğretmenlerde siyasi gündem konuşmaktan kendilerini uzak tutuyorlar aman suya sabuna dokunmayalım çok fazla kadın öğretmenler içinde.”

Aynı şekilde Türk Eğitim-Sen üyesi olan Zuhâl’de şunları anlattı.

“Bence özgüven sahibi kadınlar onlar. Tamamen özgüvenle alakalı bir durum olduğunu düşünüyorum.”

Sendika üyesi olmayan Dilek sendika üyesi olan kadınların daha bilinçli olduğunu dile getirerek sözlerine şu şöyle devam etti:

“Sendika üyesi olan kadın öğretmenler diğer kadınlardan farklı oluyor, daha bilinçli oluyor. Gündemleri sınıf içine taşıyorlar. Felsefe grubu öğretmeni arkadaşım vardı sınıfta cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili sınıfta konuşma imkanı sağlıyordu öğrenciye. tartıştıyordu. evet branş olarak uygun olabilir ama diğer branşlarda zaman ayırabilir, örneğin matematikçiler altı saat hep ne yapıyorlar aynı sayıları toplayıp duruyorlar. Yapılabilir altı saat ver beş on dakikasını güncel konuya ayırt ya da davranış konusuna ayır eğitim bu zaten. Eğitim yapıyorum çünkü sadece matematik in. Öğretme takıntımız olmamalı.”

Aynı şekilde Gizem’ de sendikalı kadın öğretmenler ile ilgili düşüncelerinde bu düşünceleri dile getirdi.

“Kadın hareketine karşı bakış açıları, öğretmenler arasında kadın hareketleri konusunda bilgileri olan bilinçli olan kadın öğretmenler olduğunu düşünüyorum. Sözlerle de davranışlarla da bu ortaya konuyor. Sendikalı arkadaşlarda bu daha fazla ya da onlarda

farkındalık görüyorum. Çünkü sendikalar bilinçlendirici eylemlerde bulunuyorlar onları ileri taşıyorlar. Bu bakımdan sendikalar önemli yer tutuyor. Ayrıca sendikalı öğretmenlerin sendikasız öğretmenlerde bilinçlendirme ve onlarda da belli bir farkındalık yarattığını düşünüyorum.”

Yapılan görüşmelerin sonuçlarından ve görüşme yaparken kendi gözlemlerimden yola çıkarak sendika üyesi kadın öğretmenlerin içerisinde özellikle Eğitim-Sen üyesi kadınların kendilerine olan güvellerinin fazla olduğunu ve güçlü kadınlar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü işyerlerinde yaşanan her hangi bir soruna karşı idareye tepkilerini dile getirdiklerini ve grev ya da eylem kararı alındığı zaman kendilerine verilecek cezalardan korkmadıklarını ve her ne olursa olsun haklarını tüm engellemelere karşın arayacaklarını dile getirmişlerdir. Türk Eğitim-Sen üyesi iki kadın görüşmecimde kendilerine güvenlerinin olduğunu fakat sendikal faaliyetlere idare ile çok yüz yüze kalmamak için katılmadıklarını da belirtmişler idi. Eğitim Bir-Sen üyesi iki kadın öğretmenin ise bir tanesi arkadaşının isteği ile sendikalı olduğundan dolayı sendika ile bağı pek yok ve görüşme sırasındaki gözlemlerimden yola çıkarak da özgüven eksikliği olduğunu söyleyebilirim. Diğer üye ise özellikle başörtüsü mücadelesinden dolayı üye olduğunu belirtmişti fakat eylemlere katılmadığını ve ön planda olmak istemediğini de belirtmiştir.

3.5.2. Kadın Öğretmenlerin Sendikalı Olma Tercihleri

Görüşmüş olduğum sendikalı kadın öğretmenler sendikaya üye olma nedenlerini şu şekilde anlatmaktadır. Meryem:

“92 den beri sendikalıyım. Sendika üyesi olmaya Borçka da görev yaparken zorluklarımız vardı arkadaşlarla zaten hep dayanışma içerisindeydik. Bir birimize destek olmak amacıyla oldum. Şu anda 5 6 tane sendikalı kadın var.”

Derya:

“16 yıldır sendikalıyım neden üye olduğumu hatırlamıyorum. Ama hemşire olduğum zaman SES sendikasında üye oldum. Aile de solcu. Milli Eğitime geçtiğim zaman da Eğitim-Sen’den geldiler ve söylemleri aynı olduğu için de üye oldum. Ama son zamanlarda yapmış oldukları politikaları meslek örgütünden çok farklı boyuta taşıdığını düşünüyorum ve olumsuz bir düşünce içimdeyim açıkçası.”

Zeynep:

“11 yıldır sendikalıyım. Sendikalı olmamın nedeni üniversite yıllarından itibaren siyasal bir mücadele içerisinde yer almam ve örgütlü olmanın önemli olduğunu düşündüğüm için. Stajyerliğim biter bitmez sendika şubesine gidip üye oldum ve o zaman da beri de aktif olarak sendikanın içerisinde yer almaktayım.”

Asude:

“Dokuz yıldır sendikalıyım. Batman’da görev yaptığım sırada üye oldum. Bir takım siyasal ve sosyal söylemlerden çok sıkıntı çektiğim için sendikaya üye oldum. Bir nevi

kimlik gibi olmuştu o arada ama İstanbul'a gelince pek de takip etmedim ilgilenmedim.”

İlksen:

“Öğretmenliğe başladıktan 2 yıl sonra sendikalı oldum. Daha çok arkadaşlarımın yönlendirmesi ile sendikaya üye oldum. Özellikle tecrübeli arkadaşlar beni bilinçlendirdi ve üye oldum.”

Ayşe:

“Yaklaşık 1,1.5 yıldır sendikalıyım. Daha önce de bahsettiğim gibi edebiyat öğretmeni arkadaşımın aracılığı ile sendikalı oldum. Öyle çok sendikalar ve ya örgütlerle bağı olan bir insan değilim belki o arkadaş olmasa idi sendikalı olmazdım. Açıkçası çok da olmak istemiyordum ama onun ısrarı ve sendikanın özellikle ideolojik olarak beni temsil etmesi ve başörtüsü için yapmış olduğu çalışmalardan dolayı bende sendikaya üye olmaya karar verdim ve oldum. Ama sendika ile ilgili inan çok bir bilgim yok. Bundan sonra gelecek sorulara inan çok da net cevaplayamam ve ne kadar doğru olur bilemiyorum.”

Görüşmelerin sonuçlarından ve kendi gözlemlerimden de yola çıkarak kadın öğretmenlerin sendikalı olma nedenlerine baktığımız zaman belli bir politik bilince sahip olan ve örgütlenmekten yana olan kişilerin kendi iradeleri ve kararları ile sendikaya üye olduğunu ve sendikanın ideolojik yönelimleri ile uyumlu düşünsel çerçeveye sahip olduğunu görmekteyiz. Örneğin Eğitim Bir-Sen üyesi kadın öğretmenlerin muhafazar ve dindar olduğunu ayrıca sendika üyesi olurken de başörtüsüne karşı alınan tavrın önemli olduğunu ve çoğu kadının bundan dolayı sendikaya üye olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde Türk Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin özelliklerine baktığımız zaman daha çok devletin bekası onlar için ön plandadır ve milliyetçilik önemli bir değer taşımaktadır. Sendikaların ideolojik olarak özelliklerine ve üyelerinin bu gerekçeler iye sendikalara üye olduğunu ikinci bölümde değinilmiştir.

En önemli en genel neden ise özlük haklarına sahip çıkılması ve başına bir iş geldiği zaman yardım alacağı bir örgütünün olmasıdır. Diğer bir neden ise okuldaki arkadaşlarının ve ya idarecilerin yönlendirilmeleri ile çok da sendikanın ne işe yaradığının farkında olmayan ve bilince sahip olmayan öğretmenlerin sendikaya üye olduğunu görmekteyiz.

Ayrıca sendikaların kadınlara yaklaşımı, örgütsel yapıda kadınların yer alışları, kadın-erkek eşitliği ve ilişkileri örgütlenme bilincinde olan üyeler için önem taşımakta ve bunlarda sendika tercihiinde etkili olabilmektedir.

3.5.3. Sendikal Etkinliklerde Yer Alma Ve Eğitimlerden Faydalanma

On sendika üyesi kadın öğretmen arasından sadece Eğitim-Sen üyesi olan bir kadın öğretmen aktif olarak sendika toplantılarına gidebildiğini, düzenlenen eğitim ve seminerlere de katılabildiğini bir diğer üye ise son beş seneye kadar aktif olarak katıldığını ama kişisel nedenlerden dolayı eskisi kadar takip edemediğini dile getirdi. Eğitim-Sen üyesi olan diğer kadın öğretmenler ise katılamama durumlarını eleştirmekte ve nedenlerini ise İlksen şu şekilde anlatmaktadırlar.

“Sendika toplantılarına düzenli katılamıyorum. Şartlar uygun olmuyor. Ev de işlerim oluyor ya da okulla ilgili çok fazla hazırlım oluyor ve bundan dolayı da her zaman katılamıyorum. Çıkardığı yayınları da çok takip edemiyorum. Bu konu da eksik kalıyorum.”

İlksen ayrıca sendikalarda aktif olarak yer alan ve faaliyetlere katılan kadınların ya bekar kadınlar ya da çocuğunu büyütmiş belli yaşa getirmiş kadınlar olduğunu da ekledi.

Derya’da sendika toplantılarına gidemediğini daha öncelikli yapması gereken işler olduğunu gerekçe ederek belirtti.

Türk Eğitim-Sen üyesi olan Asude ise sendikanın binasının bile nerede olduğunu bilmediğini ve bu kadar ilgisiz olmasını ise şu şekilde anlattı:

“Batmanda katılıyordum. İstanbul da hiç gitmedim yaklaşık 7 yıl oldu. Binasını bile bilmiyorum o derece yani. Katılmamamın en belirgin sebebi: Kadınlara değer verilmediğini düşünmüş olmam. Okula gönderilen iki ajandayla değer biçilmez. Ben ilçe başkanını dahi tanımiyorsam bize verilen değeri görüyordum.”

Aynı şekilde Gönül’de sendika toplantılarına gidemediğini ve bunun nedeninde çocuklar olduğunu belirtti. Eğitim Bir-Sen üyesi kadın öğretmenler de sendikal faaliyetlere katılmadıklarını ve bunların nedenleri olarak da ilgi duymadıklarını çok fazla erkeğin olduğunu, evli olan kadın öğretmen ise katılmak istese de aile ve çocukların sorumluluklarından dolayı katılamayacağını anlattı.

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlere de neden sendikalara üye olmadıklarını sorduğum zaman ise çoğu sendikalara güvenmediklerini ve yapmış oldukları politikalardan dolayı daha çok meslek örgütü gibi değil siyasi bir parti gibi çalıştıklarını belirttiler. Bundan dolayı kendilerini o örgütlere ait hissetmediklerini ve üye olmadıklarını söylediler. Bu konuda Dilek şunları anlattı:

“Hemşire iken SES sendikasına üye idim. Şu anda her hangi bir sendikaya üye değilim. O zaman belki küçük olduğumdan dolayı tabi bu kadar ayırım var mıydı bilmiyorum ya da ben çok fark etmedim ama. Sağlık alanında bu kadar ayırım olduğunu ben

hissetmedim ama milli eğitim içerisinde bu çok bariz orta da. Kim hangi ideolojiye sahipse ona göre politikalar belirliyorlar kendilerine. Bu da artık benim hoşuma gitmiyor. Gittikçe sendikalardan uzaklaşmama neden oldu.”

Bu nokta da Eğitim-Sen üyesi olan Zeynep ve Meryem’de sendikalarının yapmış oldukları politikalar nedeni ile öğretmenler arasında bir güvensizlik yarattığını ve bu politikaların üye kayıplarına neden olduğunu, bir zamanlar yetkili sendika durumunda iken nasıl bu noktaya geldiklerini eleştirisini vermektedirler ve Meryem şunları dile getirmektedir:

“Evet sendika üye kaybediyor. Özellikle son zamanlarda yürütmüş olduğu politikalar yüzünden çok fazla üye kaybetti ve kaybetmeye de devam ediyor. Tabi ki bu süreçte iktidarın kendi yarattığı sendikası ideolojilerini yerine getirmek için görevini çok iyi yerini getiriyor ve politik olmayan ve zamanında üye olmuş ve artık bağı kopmuş olan üyeler de bir bir sendikal faaliyetten düşüyorlar.”

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin biri de sendikaların kendisine ne gibi fayda sağlayacağı hakkında bir görüşe sahip olmadığını belirtti. Ayrıca sendikalar hakkında da yeteri kadar fikir sahibi olmadığını da ekledi. Bu bölümde yapılan görüşmeler sonunda kadın öğretmenlerin sendikal faaliyetlere katılımlarının düşük olduğunu ve sendikal faaliyetlere katılmak istemedikleri sonucuna ulaşabiliriz. Bu durumun nedenlerini ise şöyle sıralayabiliriz:

Kadın öğretmenlerin özellikle sebepleri arasında gösterdiği ev ve aile ile ilgili sorumluluklarının ön planda olması gelmektedir. Diğer çalışan kadınlar gibi kadın öğretmenlerde geleneksel aile sorumluluklarını üzerlerine aldıklarından ve bunlardan kaynaklanan zaman darlığından dolayı da sendikalara üye olmadıklarını ya da üye olan kadın öğretmenlerinde sendikal etkinliklere katılımlarının da düşük olmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir neden olarak da kadın öğretmenlerin özgüven sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra gösterilen diğer önemli sebep ise sendikalara olan güvenin azalması ve sendikaların artık özlük hakları için mücadele eden bir örgüt olmaktan çok siyasi partilerin arka bahçesi gibi çalışması olduğu vurgusudur.

3.5.4. Sendikaların Kadın Politikaları Hakkındaki Fikirleri

Sendikaların yürütmüş oldukları kadın politikaları ile görüşmecilere sorduğum sorular sonucunda eğitim sendikaları içinde Eğitim-Sen sendikasına üye kadın öğretmenlerin sendikalarının kadın politikaları konusunda çalışmalar gerçekleştirdiğini söylediler. Bu konu da Zeynep şunları anlattı:

“Sendikanın kadın politikaların güncel ve üyelerine ileriye taşıdığını düşünüyorum. Bende elimden geldiğince kadın komisyonları toplantılarına falan katılıyorum. Etkinliklerde yer almaya çalışıyorum ve benim için de çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Kadın dayanışması içerisinde bir aradayız ve birlikte üretmek güzel ve sendikayı daha da anlamlı kılıyor bana. Kadınlar ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı olan bir sendika olduğu için kendimi geliştirmem konusunda bu konularda verilen seminerlere ve panellere katılmaya özen gösteriyorum. Eğitimde toplumsal cinsiyet alanında ve kadın öğretmenlerin özlük hakları konusunda elde ettiği haklar hep Eğitim-Sen’in vermiş olduğu mücadeleye sonucudur. Bu asla yadsınmaz.”

Meryem’de sendikaya aktif olarak gittiği dönem ait gözlemlerini şu şekilde anlattı:

“Sendikaya aktif olarak gittiğim dönemlerde şunu söyleyebilirim ki Kadın komisyonları çok iyi çalışıyor. Şu süreçte belki giderek azalmıştır. Eskiden sendikal bilinç çok fazla idi ve çok çalışma yürütülüyordu ama toplumda sendikalar da itibar kaybettiler bu bilinçte azaldı ve eski durumlarında olmadıklarını düşünüyorum. Sendikalara, toplantılara kadınların katılımının da düştüğünü söyleyebilirim ama sendikanım, kadın sekreterliğinin yapmış olduğu etkiler hiçbir zaman göz ardı edilemez. Bu ülke de kadın hareketi ile birlikte mücadele de ve ya sendika olarak vermiş mücadele de bu ülke kadınları için çok büyük kazanımlar elde etmişlerdir. Bu bakımdan sendikamın kadın hakları ve hareketi konusunda önemli bir yere sahip olduğunu düşünüyorum. Bu da tabii bizim vermiş olduğumuz dayanışma ve mücadele sonucunda ortaya çıkmıştır.”

İlksen Eğitim-Sen’in bu konuda tek mücadele veren sendika olduğunu belirtti. Fakat kadın politikaları konusunda da çok detaylı bir bilgisi olmadığını da ekledi. Derya’da aynı şekilde kadınlar için kazanımlarının çok olduğunu ama sendika içerisinde özellikle kadın mekanizmaları ve yönetmelikte geçecek maddeler hakkında çok fazla bilgisi olmadığını belirtti.

Türk Eğitim-Sen üyesi Asuman ise sendikasına bu konuda şöyle bir eleştiri getirmektedir:

“Benim bağlı olduğum sendikanın çalışmalarından haberim yok, meraksızlığımdan mı bilmem ama meraklı olmasam dahi beni bilgilendirmeleri gerektiği düşüncesindeyim. Kadın kollarında çalışıyor olsa idim bağlı bulunduğum ilçelerdeki bayan üyeleri tek tek ziyaret eder tanışırdım. En azından benim gibi hiçbirini tanımıyorum diyen çıkmazdı yani.”

Eğitim Bir-Sen üyesi kadınlar ise bu konuda başörtüsü mücadelesinin önemli olduğunu ve bunun kadın çalışanlar için kazanılmış çok büyük bir mücadele olduğunu söylediler.

Kadın politikaları konusunda öncü olan ve bu alanda mücadele veren tek sendikanın Eğitim-Sen olduğunu ikinci bölümde yapmış olduğum kadın politikaları analizlerine dayanarak söyleyebilirim. Eğitim-Sen’de hem yönetim kademesinde

kadınlar yer almakta, hem de tüzüğünde güvence altına alınmış tanımlanmış bir kadın mekanizması bulunmaktadır. Buda Eğitim-Sen içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı kadın politikalarının da oluşturulmasının ve etkin bir şekilde yürütülmesinin temelini oluşturmaktadır. Çünkü kadın komite ya da komisyonları, kadın üyelerinin çıkarlarına ve taleplerine yönelik politikalar oluşturmak üzere kurulurlar. Bu yapılar ayrımcılıkla mücadele edilmesinin ve örgüt içinde eşitliğin inşa edilmesinin etkili araçlarıdır. Bunlar olmadan, sendika ve konfederasyon içinde etkili bir kadın çalışması yapılamaz. En önemli işlevleri, sendikalara, kadınlara yönelik ayrımcılığı ve kadın üyelere özgül sorunlarını tanımlama imkânı vermesidir. Bu sayede sendikalar, kadınları örgütlenme konusunda deneyim biriktirme ve bunları genelleştirme olanağına sahip olurlar.

Bu yüzden söz konusu yapıların varlığı ve örgüt içindeki konumu, kadının sendika içindeki etkinlik derecesinin, temsil düzeyinin ve sendikanın bu konulara yaklaşım tarzının önemli bir göstergesidir.²²⁷

Oysaki Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen’de sendikanın yönetiminde kadın üyeler bulunmadığı gibi sadece yüzeysel olarak belirli günlerde söz söylemek amacı ile kadınların bir araya geldiği kadın komiteleri ya da komisyonları yer almaktadır. Fakat bu iki sendikanın da yapmış olduğu çalışmalar belirli konular üzerine sadece yer almakta ve kadınları güçlendirici ve kadınları görünür kılacak kalıcı politikalar üretmekten çok uzak olduklarını söyleyebilirim. Yani bu sendikalarda kadın sorunlarının yoğun olarak 8 Mart, 25 Kasım gibi dönemlerde dile getirilmesi, geriye kalan zamanlarda soruna yüzeysel yaklaşılmasını da ekleyebilirim.

Eğitim-Sen’in içerisinde kadın üyeler tarafından verilen mücadele sayesinde elde edilen kazanımlardan bir tanesi de sendikanın şubelerinde çocuk bakım olanaklarının sağlanmaya çalışılıyor olmasıdır. Çünkü çocuk bakımı da kadınlar üzerinde olduğu için sendikal faaliyete katılmak isteyen kadın üye çocuğunu bırakacak kimse bulamadığı için katılamamakta idi. Fakat sendikanın bu imkanı tanıması kadının çocuğu ile birlikte sendikaya gelip çocuğunu oyun odasına bırakıp kendisinin de toplantıya ve ya etkinliğe katılmasına olanak sağlamaktadır. Bu da kadının sendikada görünür olmasının önünü açan önemli kazanımlardan bir tanesidir.

²²⁷ Betül Urhan, **Sendikasız Kadınlar Kadınsız Sendikalar**, Sendika - Kadın İlişkisinde Görülen Sorun Alanlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, 2014, Kadav Yayınları, s.77

Oysaki Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen’de çocuk bakımını sağlayacak imkanlar şubelerde yer almamaktadır. Çünkü böyle bir yapılanmanın olduğu bilgisine bir yerden ulaşamadım.

Diğer önemli bir sorun ise sendikaların kadın çalışmalarına ayrı bir bütçe ayırmaması ya da yeterli bütçe ayırmamasıdır. Bu da yapılması planlanan etkinliklerin yapılamamasına ve sonucunda da kadın üyelere ulaşmakta sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Diğer göz önünde bulundurulması gereken neden ise sendikalarda kadınlara yönelik, bilinç yükseltmeye, özgüven geliştirmeye, aktif olmalarını sağlamaya dönük, farklılaştırılmış eğitim faaliyetleri son derece sınırlı olmasıdır. Yine de üyelerini bilinçlendirme ve eğitime alma konusunda en etkin olan sendika yine Eğiti-Sen’dir. Fakat Eğitim-Sen’de üyesi olan tüm kadın üyelere yeteri kadar ulaşabildiğini ben düşünmüyorum. Çünkü siyasi olarak belli bir mücadele içerisinden gelmiş olan kadın üyeler sendika içerisinde aktif bir şekilde yer almaktadırlar fakat mesleki örgüt olarak sendikayı gören kadın öğretmenlere yeteri kadar ulaşamadığını, sendikaya çekecek politikalarının olmadığını çevremdeki sendika üyesi arkadaşlarımdan serzenişlerinden söyleyebilirim.

Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen’in hazırlamış olduğu bülten, broşür, internet siteleri ve sendikanın süreli yayınlarında sadece belirli günlere özgü, kadınlara ilişkin haber ve bilgilere yer verilmektedir. Ancak kadın istihdamı, kadın-sendika ilişkisi, çalışma yaşamında kadınların karşılaştığı sorunlar, sendika üyesi olan ve olmayan kadın örgütlenmeleri, deneyimleri ve direnişlerinin görünür kılındığı, kadınlara ilişkin süreklilik kazanmış yayın sayısı son derece azdır. Türk Eğitim-Sen kadınların sendikal katılım düzeyini arttırmak için son dönemleri kadınları bilinçlendirmek amacı ile yayınlarının ve etkinliklerinin arttığını söyleyebiliriz fakat Eğitim Bir-Sen’de sadece belirli günlerde kadınlar ve sorunları dile getirildiği yayınlar yer almaktadır ve diğer yaşanan sorunlar ve örgütlenme sorunu süreli yayınların içerisinde yer almamaktadır.

Yayınlarında kadının görünür kılındığı ve kadın politikalarının sürekliliğinin devamı olan yayınlara baktığımız zaman yine Eğitim-Sen ve bağlı olduğu konfederasyonu KESK ile ortaklaşa yayımladıkları yayınların fazlalığı dikkat çekmektedir.

Burada önemli olan nokta yayın sayılarından çok yayınlarının üyelere ulaşması ve bu yayınların birer eğitim aracı olarak kullanılarak üyelerin bilinçlenmelerine ne kadar katkı sağladığı önemlidir. Buradan yola çıkarak da Eğitim-Sen'in kadın politikalarını içeren çok fazla yayın çıkardığını ve sendika içerisinde kadın sorunların belli bir özgüllüğe sahip olduğunu ve çıkardığı yayınlar aracılığı ile de üyelere ulaşmış üyelerinde kadın politikaları ile belli bir bilinç sağladığını söyleyebiliriz. Ama kadın üyelerin çoğuna ulaşma konusunda sendikanın yetersiz kaldığını ve kadın politikaları konusunda da üyelerinin farkındalığının düşük olduğunu da ekleyebiliriz.

Yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlar itibarı ile de Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'in kadınlara ulaşma noktasında yayınlarının ve politikalarının azlığından dolayı bu eğitim sendikalarının kadın üyelere ulaşamadığını ve sendikanın genel politikaları ya da varsa kadın politikaları hakkında belli bir bilince sahip olmadığını söyleyebiliriz.

3.4.5. Sendikaların Erkek Egemen Yapısı

Dünyanın her yerinde, çocuk bakımı, yetiştirilmesi ve ev işleri başta olmak üzere, aile sorumlulukları kadının sırtındadır. Kadının geleneksel rolleri çalışma saatleri dışında sendikal faaliyetlere ayıracak zaman bırakmamaktadır.

Kadınlar sendikal faaliyete katıldıkları zaman, iş ve ev sorumluluklarına bir üçüncüsü, sendikal sorumluluk eklerler. Yapılan çalışmalarda kadınlar en çok zaman yetersizliği nedeniyle sendikalara zaman ayıramadıkları belirtilmektedir. Kadın hem iste, hem de evde çalıştığı için gerek bedensel ve zihinsel güç olarak gerekse zaman olarak sendikal eyleme yönelecek olanağa sahip olmamaktadır. Toplumsal yaşamın her alanındaki ayrımcılığın bu tabloya eklenmesi ile de, sendikal eyleme aktif olarak katılmak kadının önünde adeta asılmaz engeller çıkarılmaktadır.²²⁸

Bir diğer engel grubu da sendikaların erkek egemen yapıları ve imajıdır. Sendikalar çoğunlukla erkek egemen yapılar oldukları için kadın sendikal ortamda kendini rahatsız hisseder. Sendikaların erkekler kulübü imajı daha güçlüdür. Toplumsal görüş kadının yeri evidir şeklinde olduğundan kadının sendikal faaliyete katılımı son derece güçtür.²²⁹

²²⁸Gülay Toksöz, Seyhan Erdoğan, **Sendikacı Kadın Kimliği**, 1998, İmge kitabevi, s.41

²²⁹A.e , s.50

Yapmış olduğum görüşmeler sonunda görüştüğüm kadın öğretmenlerin hepsi sendikaların erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu belirttiler. Fakat bu erkek egemen yapının sadece Eğitim-Sen’de kırılmış olduğunu, kadınların hem aktif olarak sendika da yer aldığını, hem sendika binalarında vermiş oldukları mücadele sonucunda değişimler yarattıklarından dolayı gidebildiklerini ve Eğitim-Sen içerisinde kadınların yönetim kurullarında ve komisyonlarda yer aldığını dile getirdiler. Bu konuda Zeynep şunları anlattı:

“Eğitim sendikaları içerisinde erkek egemen yapıyı kırmış olan tek sendika Eğitim-Sen’dir. Diğer iki sendikada hala kararların erkekler tarafından alındığını ve sendikanın sadece erkekler tarafından yönetildiğini hem görüyoruz hem de biliyoruz. Bir genel kurul toplantılarına bakın üyelerinin %80’i erkek ve genel kurul’un tamamının erkek olduğu sendikayı hemen göreceksiniz. Kadın haklarının bile erkekler tarafından dile getirildiği ve sendika gündemi yapıldığını hatırlayacaksınız. İsim vermeme gerek yok sanırım. Eril devlet tarafından şekillendirilen ve yönetilen bir sendikadan başka ne beklenebilir ki. Diğer sendika da az oranda olsa da yönetim de kadınların yer aldığını görebiliriz. Kadınlar için çalışmalar yaptıklarını görmekteyiz. Ama ben bunun sadece vitrin çalışması olduğunu düşünüyorum. Çünkü o sendikada ki kadınların da sahip oldukları ideoloji ve dil eril bir dil olduğu için kendilerinde bir süre sonra o eril kimliği kabul etmiş oluyorlar ve çalışmalarını o doğrultu da şekillendiriyorlar.”

Bu nokta da İlksen’de sendikaların erkek egemenliği altında olduğunu görüşüne katıldığı, fakat Eğitim-Sen’de bunun kırıldığını şu sözlerle anlattı:

“Sendikalarda erkek egemenliğinin olduğunu düşünüyorum, ama bu da büyük oranda kadınların vermiş olduğu mücadele sonucunda kırıldı ve daha fazla kadınlar üye ve yönetimlerde kadınlar yer almakta. Ama gene de sendikal faaliyetlere kadınların katılımı az. Çünkü kadınlar öncelikli olarak evin kadını, çocuklarının anası olmak zorunda. Tabi çoğu arkadaşımız bunu kırmaya çalışsa da pek çok sorunla karşılaşıyorlar.”

Meryem’de sendikaların erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu söylemekle birlikte sendikasına bir de seçim zamanlarında sendika yönetimlerinde yer almak için sendika içinde yer alan siyasi yapıların kendi aralarında yapmış oldukları yönetim pazarlıklarını ve bunun da diğer öğretmenleri sendikadan uzaklaştırma nedeni olduğunu şu şekilde anlattı:

“Sendikaların erkek egemen bir yapıya da sahip olduklarını düşünüyorum. Sendika da yönetim belirlenirken yıllardır yapılan aynı uygulama var. O da ortak liste uygulaması. Liste hazırlanırken siyasi yapılar tarafından yönetim kendi aralarında paylaşıyor ve sendikayı onlar belirliyorlar. O liste kazandıktan sonra eğer ben yoksam ben ondan sonraki süreçte sendikal faaliyetlerden düşünüyorum. Katılmıyorum etkinliklerine birçok kişi böyle yapıyor ve bu da bizi kısırlaştırıyor.”

Derya’da Eğitim-Sen dışındaki sendikaların erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu belirtti. Türk Eğitim-Sen üyesi Asuman ise bu durumun sendikadan sendikaya değiştiğini ve erkek egemenliğinin kendi sendikasında var olduğunu ama Eğitim-Sen’de bunun kırıldığını şu sözlerle anlattı:

“Sendikasıdan sendikasına değişiyor bence. Eğitim-senli arkadaşlar baya aktif bence. Ön plana çıkabiliyor. Yönetimlerde yer alabiliyorlar. Onun dışında ben kadınların ön planda olduğu bir sendika görmedim. Genelde erkek hegemonyası hakim.

Yine Türk Eğitim-Sen üyesi olan Gönül’de sendikasında erkeklerin çok fazla söz sahibi olduğunu dile getirdi ama bu durumun onu çok da rahatsız edecek bir durum olmadığını da şu sözlerle anlattı:

“Bizim sendikamızın da erkek üyesinin fazla olduğunu biliyorum. Evet erkek egemen diyebilirim o halde ama inanın çok da ilgimi çeken bir durum olmadı. Kadınlar sendika da yer alsın mı ya da almasın mı diye çok düşünmedim açıkçası. Ama tabii ki de bizim kadın öğretmenlerin sorunları olduğunda onları sendika da yer alan kadınların çözmesi çok daha mantıklı bana göre.”

Eğitim Bir-Sen üyesi iki kadın öğretmende sendikasının erkekler tarafından yönetildiğini ve çok fazla da kadın üye arkadaşlarının olmadığını söylediler. Sendika üyesi olmayan Dilek, Gülce, Duygu ve Sevim’de Eğitim-Sen dışındaki diğer sendikaların erkek egemen bir yapıya sahip olduğu görüşünde hem fikir olduklarını dile getirdiler.

Sendikal mücadele öteden beri aile reisi konumundaki erkeğin “dışarıya” çıkıp iş/aş aradığı ve bunun için işçileştiği kabulüne dayanan geçim stratejisi üzerine yapılmıştır. Bu algıya göre evin dışında kurulan ve “değerli” olan bütün üretim ilişkileri, erkekler üzerinden yürümektedir. Dolayısıyla, hak arama, dayanışma, temsiliyet ve yönetimi gibi emekçileri birlik haline getiren örgütlenmeler olarak sendikalardaki “iş” de eril bir iş olmaktadır. Üstelik hak aramaya yön veren kavga, direniş, mücadele gibi kavramlardaki eril vurgu, bir nevi yiğitlik, mertlik, cesaret, kahramanlık ve militanlık söylemleri ile yoğrulmuş cinsiyet algısı iyice erkekleşmektedir. Kadın (eş, anne, kızkardeş vb.) erkeğin sadece tamamlayıcısı ve destekleyicisidir. Sonuçta algılar, eril söylem ve cinsiyetçi düşünce kalıpları, sendikal mücadeleye cinsiyetçi-ideolojik bir içerik kazandırarak, ailedeki eşitsiz güç

dağılımında olduğu gibi, sendika içinde de kadını sadece “yardımcı” konumuna indirgemekte ve sendika işinin bir erkek işi olduğu algısını yeniden üretmektedir.²³⁰

Fakat sendikada yönetimde olan kadınlarında zaman içerisinde bazılarının ‘erkekleştiğini’ yani yönetimde yer alan erkekler gibi düşünmeye ve davranmaya başladığını söyleyebiliriz.

Bu yaşanan kısır döngü politikalar, uygulamalar ve eril zihniyete sahip sendika yapısı kadını giderek sendika ve politik örgütlülüklerde uzaklaştırmakta, eve kapanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar bu ortamın da erkekler dünyasına ait olduğunu düşündüğünden sendikaya gitmemekte, ya da sendikal mekanizmalarda yer almamaktadır. Aktif rol almak isteyen kadınlar ise çoğu zaman beceremez, zayıf, güçsüz vb. cinsiyetçi yargılardan kaynaklı ciddiye alınmamakta, tercih edilmemektedirler. Erkek egemenlikten kastedilen şey rekabetin, mücadelenin, temsil etmenin, söz söylemenin ve yönetmenin erkeğe atfedilmesidir.

Sonuç itibari ile Eğitim-Sen’in dışında diğer iki eğitim sendikasının yapısının erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu ve yönetim kurullarında hiç kadın üye bulunmadığını bulunanında sadece temsili anlamda kadınlarında yer aldığını göstermek amacı ile yer aldığını söyleyebiliriz.

3.4.6. Sendikalı Olmanın Etkileri

Sendika üyesi kadın öğretmenler sendikalı olmanın öncelikle kendilerine güven verdiğini ve okulda herhangi bir sorunla karşılaştıklarında ya da yaşadıklarında dayanışma içerisinde olacakları ve fikir alacakları bir örgütün olmasının güvende hissetmelerine neden olduğu görüşünde hem fikir idiler. Bunun dışında sendikalı olmanın kendilerine kattıklarını İlksen şu sözlerle anlattılar:

“Benim daha aktif olmamı sağlamıştır. Özellikle kadın faaliyetleri konusunda daha aktif bir rol sergilememi sağlamıştır. Birlik beraberlik hareket etmenin önemli olduğunu, değiştirebileceğimizi gösterdi. Aynı zamanda hem özlük haklarım konusunda hem de eğitim içerisinde hangi alanda vermem gereken mücadele varsa o nokta da beni daha da bilinçlendirdi.”

Meryem’de aynı şekilde kendini güçlü hissettiğini ve örgütlü olmanın faydasını şu örnek ile açıkladı:

“Sendikalı olmamdan dolayı kendimi güçlü hissediyorum. Örgütlülüğün faydası budur. Sendikanın yayınlarını takip etmeye çalışıyorum bu da kişisel olarak gelişimimi sağlıyor. Ayrıca birlikte mücadele etmenin ve kazanmanın verdiği değer bir başka

²³⁰Urhan, a.g.e.,s.110

oluyor. Örneğin okulda pantolon giyilecek dedi sendika ve bende alınan karar gerekçesiyle giydim. Ceza da aldım. Olsun ama sonucu aldık mı? Evet bunu mücadele ile aldık.”

Zeynep’de hem mesleki anlamda hem de eğitim açısından bir kazanım elde edilecekse bunun ancak örgütlü bir mücadele ile olacağını öneminden ve birlikte hareket etmenin kişiye hem örgütlülük açısından neler kazandırdığını hem de sendikalı olmanın kişisel olarak kendisine neler kattığını şöyle anlattı.

“ Sendikalı olmak ilk olarak ortak bir bilinç yaratıyor. Mücadele ruhunu, örgütlü olmanın güçlülüğünü hissediyorsunuz. Sorgulamayı, eleştirmeyi hem kendiniz için hem de mesleğiniz için daha iyi ve daha özgür olanı demokratik olanı, insanca yaşamı savunmanız gerekliliğini hissettiriyor. Bunu son yıllarda çok daha fazla hissetmeye başladık ve mücadelemizde bu yüzden artarak devam ediyor. Farkındalığımız artıyor, bir araya geldiğiniz sendikalı arkadaşlarınız ile tartışarak kendinizi geliştirmenizi sağlıyor. Kadınlarla kadın komisyonu toplantılarında ortak sorunlar yaşadığınızı ve yalnız olmadığınızı görüyorsunuz. Birlikte çözüm yolları bulmaya çalışıyorsunuz. Bu da size direnme ve mücadele gücü katıyor. Her ne kadar bazı uygulamalarından ve tutumlarından dolayı sendikamı eleştirsem de bu ülke ve bizim için eğitim alanında örgütlü mücadelenin tek anlam taşıdığı bir yerdir.”

Türk Eğitim-Sen’den Zuhâl ve Eğitim Bir-Sen’den Hatice sendikayı sadece okulda bir sorun yaşarlarsa ya da özlük hakları ile ilgili bir durum olursa başvuracakları bir meslek örgütü olarak görmekte ve şunları anlatmaktadırlar:

“Tabi ki okulda yasal olarak bir sorun yaşadığımda sendikalı olan arkadaşlardan yardım istiyorum. Bu tabi ki bize dayanışma ruhunu kazandırıyor. Onun dışında çok da bir katkısı olamadı.”

“Tabi sendikalı olunca aramız gereken hak varsa arıyoruz ama bana öyle çok bir katkısı olduğunu söyleyemem. Özlük haklarım konusunda da zaten internetten açıp öğrenebiliyorum.”

Sonuç itibarı ile Eğitim Sen’li öğretmenlerin değerlendirmelerinden yola çıkarak Eğitim-Sen’in sendika olarak kadın öğretmenler üzerinde belli bir etkisinin olduğunu ve öğretmenin gelişimine ve bilincine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Bunu kadın öğretmenlerin söylemlerinden de bu sonuca varabiliriz. Çünkü Eğitim-Sen’li kadın öğretmenler toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları konusunda daha fazla bilince ve eylemselliğe sahip iken diğer sendikaların genel yapılarını ve kadın politikalarına yaklaşımlarını ele aldığımız zaman görüşme yaptığım kadın öğretmenlerin bilinçlerini, sendikal düzeylerini ortaya çıkarmakta ve belli bir paralellik göstermektedir.

SONUÇ

Sonuç bölümünde tezimin üç bölümünde incelemeye çalıştığım bilgi ve bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada devletin eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet alanında yapmış olduğu politikalar incelenip, politika üretme sürecinde önemli bir dinamik olan eğitim sendikaları ve yürütmüş oldukları toplumsal cinsiyet politikaları ele alınıp, bu politikaların eğitim sisteminde etkili olup olmadığı, onun yanı sıra cinsiyetçi kültürün devamına katkı sağlayan kadın öğretmenler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarında bir farkındalık yaratıp yaratmadığı, eğitim süreci içerisinde tutumlarını ne kadar değiştirdiği, mesleki rolleri ve çatışmaları, kadın hareketi ve feminizm algıları ele alınıp özlük hakları konusunda bilinçlenmesinde sendikaların bu politikalarının dönüştürücü olup olmadıkları incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet farkındalığını gözetken bir birey olarak da devletin eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet politikalarına ve sendikaların toplumsal cinsiyet politikalarına yönelik önerilerimi de bu bölümde sıralayacağım.

Bu tezde devletin eğitimde cinsiyetçi politikalar ürettiği ve bunları besleyen gerici, piyasacı politikaların var olduğu, eğitim politikası üretme sürecinde önemli bir dinamik ve mücadele alanı olan eğitim sendikalarından sadece ideolojik olarak kendisine yakın sendikayı desteklediğini ve eğitim politikalarını oluştururken sadece bu sendikanın söz sahibi olduğu, Eğitim-Sen dışındaki iki sendikanın eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlayacak politikalarının olmadığı ayrıca bu iki sendikada kadının görünür olmadığı ve toplumsal cinsiyet, kadın politikası olmayan bu sendikaların kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratmadığı savunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümde tezin kavramsal çerçevesini oluşturmak için gerekli literatür taraması yapılmış, kavramlar açıklanmıştır. Tezin ana gövdesini oluşturan eğitim kavramsal olarak tartışılıp eğitim sisteminde cinsiyetçi öğeleri üreten ve sürdüren müfredat, ders kitapları, öğretmen ve sınıf-okul ortamı gibi mekanizmalara yer verilmiştir. Bu mekanizmaların siyasi erk tarafından yaptıkları politikalar ile altını doldurduğunu, siyasi iktidarın egemen ideolojisini yeniden üretmede bu mekanizmaları etkin bir şekilde kullandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu mekanizmalar üzerine yapmış olduğum araştırmalar sonucunda ders kitaplarının ve

müfredatın hala cinsiyetçi, militarist, ırkçı söylemlerle dolu olduğunu ve sadece Sünni İslam dinini ele alan bilgilerinin olduğu, sorgulamaktan uzak, ezberci, gerici ifadelerin yer aldığını ve tek tip insan yetiştirmeyi amaçladıklarını görmekteyiz.

Ders kitapları ve müfredatın dışında diğer önemli mekanizma ise öğretmenlerdir. Öğretmenlerin içinde yetişmiş oldukları toplumsal ortam, toplumsallaşma biçimleri ve eğitimleri, genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorgulamalarını engellemektedir. Kadın öğretmenler de erkek meslektaşları gibi eğitimde cinsiyetçiliği sorgulamamakta, öğrencileri geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine yönlendirme ve cinsiyetçiliği pekiştirme anlamında beklenen düzeyde bir duyarlılık taşımamaktadırlar. Öğretmenlerin cinsiyet ayrımcılığını fark etmemeleri, sorgulamamaları ve özen göstermemeleri, onların da toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel bakış açısını içselleştirmiş olduklarının bir göstergesidir. Üçüncü bölümde kadın öğretmenler ile yapmış olduğum görüşmelerde bu yargıları destekler niteliktedir.

İkinci bölümde devletin eğitimde toplumsal cinsiyet alanında yaptığı politikalar incelenip bu politikaların oluşumunda sendikaların ne kadar etkili olduğu tartışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından uygulanan politikaların eşitsizlikleri ve ayrımcılığı azaltmadığı ya da ortadan kaldırmadığı gibi aksine bu durumun daha da derinleştirmektedir. Çünkü cinsiyete dayalı kalıp yargılarını destekleyen politika ve pratiklerin müfredat, pedagoji, okul kültürü ve değerlendirme süreçleri üzerinde etkileri hala mevcuttur. Bu uygulanan politikalar ayrıca neoliberal-küresel eğilimler ile muhafazakâr eğitim ve kültür politikaları ile birlikte oluşturulmaktadır.

Bu politikalar ve uygulanan neoliberal yapısal uyum programları nedeniyle de eğitime giderek daha az kamusal kaynak ayrılmakta, eğitim özelleşmekte ve bunun sonucu olarak da eğitime erişim, herkes için ulaşılabilir kaliteli, bilimsel eğitim maalesef ortadan kalkmaktadır.

Küresel politikaların olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra kızların eğitime ulaşımının önüne ket vuran ve çocuk işçiliğini arttırıp, çocuk gelinlerin önünü açan bir politika da ülkemizde 2012 yılında zorunlu eğitimi 12 yıla çıkaran 4+4+4 yasasıdır. Bu yasa eğitim sisteminde olumlu eylem politikaları getirmekten çok siyasal ve ideolojik hedefler doğrultusunda hazırlanan bir yasa olduğunu

söyleyebiliriz. Bu yasa ile hedeflenen amaç ‘eğitim de dindar nesiller yetişmek’ ve eğitimin bilimsellikten uzak, gerici unsurlarla desteklendiği ve dini eğitimin önünü daha açmaktır. Diğer bir amacı ise kamusal eğitimi daha da zayıflatmak ve kamu kaynaklarını özel okullara aktararak özel öğretimi büyük ölçüde devlet desteği ile güçlendirmektir.

Zorunlu eğitim 4+4+4 şeklinde kademeli olarak 12 yıla çıkaracağı iddia edilse de, uygulamada zorunlu eğitimin kendi içinde bölümlere ayrılarak kademelendirilmesi ile özellikle kız çocukları açısından örgün eğitimin fiilen 4 yıla inmesi anlamına gelmektedir. Bu da çocuk işçiliğinin önünü açmakta, kızların eğitim almasını engellemekte ve böylece kendi sistemine bağlı, evde oturan ve çocuk bakan kız çocuklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çıkarılan yasalar ve uygulanan politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamadığını aksine daha da cinsiyetçiliği arttırdığını, müfredatın, ders kitaplarının hala cinsiyetçi öğeler ile dolu olduğunu görmekteyiz. Tüm bu uygulamaların yanında toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip olmayan öğretmenler ile de bu sorunlar devam etmektedir. Devletin öğretmenlerde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratması ve bu konu da yetiştirmesi ve bilinçlendirmesi için çalışmaları yer alıyor mu diye araştırdığımda vardığım sonuç devletin bu konuda bir politikası olmadığı ve etkin olarak çalıştırdığı bir mekanizmasının olmamasıdır. 2009 yılında MEB "Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet" in önemine vurgu yapan bir çalıştay düzenlemiştir. Bu çalıştayda toplumsal cinsiyet açısından sorunlu olan ders kitaplarında değişikliklerin yapılacağı vurgulansa da bu konuda çalışma yapan Gümüšoğlu'nun belirttiği gibi ders kitaplarındaki cinsiyet söylemlerde bir değişikliğin olmadığı hatta 2011-2012 yılından itibaren okutulan ilköğretim ders kitaplarının söylem ve içerik açısından geçmişe göre daha da sorunlu olduğunu belirtmektedir.²³¹ Ayrıca 2010 yılında Talim Terbiye Kurulu bünyesinde “toplumsal cinsiyetle ilgili bir komisyon” oluşturulduğu bilgisi basın yayın organlarında yer almakta fakat bir çalışmasına rastlanılmamıştır.

Bu politikaların oluşturulması sürecinde özellikle sendikalara çok büyük işler düşmektedir. Çünkü Eğitim sendikaları, toplumun en temel kurumlarından biri olan

²³¹ Firdevs Gümüšoğlu, **Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928-2013**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s.42

ve o ulusun ihtiyaçı olan bireyleri inşa eden bir sektöre hitap ettiklerinden çok önemli bir konumdadırlar. Zira eğitimde olan ve olması muhtemel olan tüm gelişmelerin, yenileşmelerin, eğitim politikalarının üretilmesinin üzerinde eğitim sendikalarının etkileri söz konusu olabilmektedir. Ülkemizde bu süreçte eğitim sendikaları ne kadar etkilidir? Araştırmamın sonucunda bu soruya vereceğim cevap iktidara ideolojik olarak yakın olan eğitim sendikası eğitim politikaları belirlemektedir. Bunu da en iyi şekilde Milli Eğitim Şuralarında görebiliriz. 18. Milli Eğitim Şurasında hükümete ideolojik olarak yakın olan ve hükümetin sendikası diyebileceğimiz eğitim sendikası tarafından alınan 4+4+4 kararı ve şuranın hemen ardından bu politikanın uygulanmaya konulması bize iktidar ve siyasal erkin eğitim politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiyi daha da iyi görebilmek için, hükümetin tekelinde olan sendika öncülüğünde 2-6 Aralık 2014 tarihleri arasında yapılan 19. Milli Eğitim Şurasına bakmak büyük önem taşımaktadır. Çünkü burada alınan kararlarda yine eğitim politikalarında olması gereken özellikleri değil sadece hükümetin ideolojik özelliklerini taşıyan ve belli bir zümreye hizmet eden, toplumun diğer kesimlerini dışlayan ve pedagojik olarak uygulanması yanlış olan kararların alındığını görmekteyiz. Karma eğitime son verilmesi gerektiği bu şurada tartışılan konulardan bir tanesidir. Görüldüğü üzere eğitim sistemindeki eril uygulamaların daha arttığını bundan dolayı da eğitim sisteminin erilleştiğini söyleyebiliriz.

Eğitim sendikalarını ve politikalarını ele aldığım bu bölüm de vardığım diğer sonuç ise Türkiye’de sendikalarının eğitim politikalarına belli başlı konularda etkilerinin yanı sıra çalışmalarında daha çok öğretmenlerin parasal kazanım ve atama, yer değiştirmelerdeki (özlük hakları) haklarındaki kazanımlarına yoğunlaştıkları görülmektedir.

Eğitim sendikaları arasında, yukarıda bahsettiğim mücadele alanlarının dışında kadınların yönetimde yer alma düzeyleri ile kadın politikaların oluşturulması sürecinde kullanılan araçlar-mekanizmalar konusunda büyük farklar olduğu görülmektedir.

Üç eğitim sendikası içerinden kadın öğretmenlerin en fazla örgütlendiği sendika Eğitim-Sen’dir. Aynı zamanda yönetim kurullarında ve şube yönetim kurullarında yönetimde bulunan kadın sayısı bakımından tek sendika olduğunu

söyleyebilirim. Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'in genel yönetim kurullarına kadınların yer almadığını ve kadın temsiliyetinin olmadığını görmekteyiz.

Üç eğitim sendikası içinden yönetmeliklerinde ve mekanizmalarında toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip ve kadın politikalarına sahip olan, bu mekanizmaların işlevsel olarak çalıştığı tek sendika Eğitim-Sen'dir. Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen yönetmeliğinde ve tüzüğünde güvence altına alınmış kadın mekanizmaları tanımlanmamıştır.

Eğitim-sen bünyesinde kurumsallaşmış mekanizmalar, kadın sekreterliği ve kadın meclisi yapılandırılmışken, diğer sendikalarda henüz tam olarak oturmamış, kurumsallaşmamış kadın kolları /kadın komisyonları biçiminde bir örgütlenme söz konusudur.

Eğitim sen'de Kadın Meclisinin ya da kadın komisyonlarının kadın sorunlarına ve taleplerine ilişkin aldığı kararlar bağlayıcı iken, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'de böylesi bir işleyişe rastlanmamaktadır.

Eğitim-Sen'in dışında diğer eğitim sendikalarının politikaları arasında genel çalışma şartlarının dışında çocuk bakımı, cinsel taciz, ayrımcılık, ücret eşitsizliği, soysal baskılanma gibi özgün sorunlar, geleneksel sendikal politikaların ilgi alanına girmemektedir. Yayınlarında ya da sadece değinmek için bu konulara üstün körü yer verseler de tüzüklerinde bu konular yer almamaktadır ve tüzükle güvence altına alınmamaktadır. Eğitim-Sen'in dışındaki diğer eğitim sendikalarının 'cinsiyet körü' bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Üç sendika içerisinde sahip oldukları toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve sahip olduğu kadın politikaları konusuna kadın kurultaylarını toplayan ve kadın öğretmenleri güçlendirmek için etkinlikler ve eğitimler düzenleyen sendika Eğitim-Sen'dir. İkinci bölümde bahsettiğim gibi Türk Eğitim-Sen'de son yıllarda Kadın Çalıştayları ve toplantıları düzenleyerek sendika içerisinde kadınların görünür olması sağlanmaktadır. Fakat aynı durum Eğitim Bir-Sen için geçerli değildir.

Kadın öğretmenler ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, kadınların üye olunan sendikanın ideolojik yönelimleri ile uyumlu bir düşünsel çerçeveye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Memur-Sen üyeleri için başörtüsüne karşı alınan tavır sendika seçiminde önemlidir.

Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen üyesi kadınlar kadınların yönetimde temsil edilmediklerini ve sendikalarının bir kadın politikası olmadığını ifade etmişlerdir.

Eğitim-Sen'in yapmış olduğu toplumsal cinsiyet ve kadın politikalarına, çalıştaylarına, kampanyalarına, çıkan yayınlara, bildiriye ve 8 Mart taleplerine baktığımız zaman yayınlarında eril, gerici ve liberal politikaların eleştirildiği, işsizliğe, güvencesizliğe ve her türlü şiddet aygıtına karşı çıktığı, işyerinde, sokakta, evde kadına yönelik taciz, tecavüz ve mobbingin son bulması için çalışmaların yapıldığı, kadın bedeni üzerindeki tüm söz ve karar haklarının kadına ait olduğunun kabul edilmesini gerekliliği, siyasi iktidarların kadının bedeninden elini çekmesini talep ettiklerini görmekteyiz. Yani var olan cinsiyetçiliği sarsan ve sorgulayan taleplerin olduğunu görmekteyiz. Oysaki Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'in politikaları, kampanyaları ve yayınlarında bu mücadele alanları görünür değildir. Türk Eğitim-Sen'de sadece çalışma yaşamında elde edecekleri özlük hakları ile ilgili politikaların ve kampanyaların oluşturulduğu, toplumumuzun sahip olduğu gelenek ve göreneklerini sorgulamayan, daha da toplumda kadına verilen toplumsal rolleri pekiştiren söylemlerin ve argümanların olduğunu, vatan ve anneliğin öz değerler olduğu ve yüceltildiğini görmekteyiz. Aynı şekilde Eğitim Bir-Sen'in yayınlarında da kadının toplumsal rollerinin sadece 'annelik' olduğu çok dikkat çeken özelliklerden bir tanesidir. Bunun yanında kadınların dini değerler çerçevesinde nasıl kadın olmaları, toplumsal hayatta nasıl yer almaları gerektiği yayınlarda çok açık bir şekilde görülmektedir. Kutsal değerlerin neler olduğu ve kadınların bu kutsal değerler sayesinde toplumda var olmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Kullanılan dile baktığımız zamanda Eğitim-Sen yayınlarında ve çalışmalarında feminist bir dilin hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Fakat diğer sendikalarda böyle bir dilin olmadığı hatta kadın özgürlük mücadelesinin yer almadığını da ekleyebiliriz.

Eğitim Sen-de cinsiyet eşitliği politikalarının işlevsel kılınması için, kadınlara yönelik olarak, yönetici kadın yetiştirmeyi amaçlayan liderlik eğitim çalışmalarının yapıldığı, şube yöneticisi ve işyeri temsilcilerine yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda karma eğitim çalışmalarının yapıldığı; bilinçlenmeye dönük kadın kurultayı, sempozyum, forum vb etkinlikler düzenlendiği; kadın üyelerini aktif

olarak sendikal çalışmaya dahil etmek ve sendika ile bütünleşmesini sağlamak için kampanyalar örgütlendiği görülmektedir.

Eğitim-Sen'in düzenlemiş olduğu kampanyalar ile de kadın öğretmenlerin özlük haklarında çok fazla kazanımın olduğunu, Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'in kadın öğretmenlerin özlük hakları konusunda her hangi bir kampanyaya düzenlemediği (Eğitim Bir-Sen'in kamuda başörtüsü serbestliği dışında) bir kazanımlarının olmadığı görülmüştür.

Eğitim-Sen'in ayrıca kadın hareketi içinde yer alan sivil toplum kuruluşları ile çalıştığı ve ortak mücadele alanı yarattıklarını ayrıca yurtdışındaki kadın hareketi ile de ortaklaştıklarını yapmış oldukları çalışmalarda görmekteyiz. Oysaki Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen'in de böyle bir durumla karşılaşmamaktayız. Ayrıca Eğitim-Sen içinde yer alan kadınların kadın sorununa, sorunların nedenlerine ve çözüm adreslerine, kadın çalışmalarına, kadın hareketine, feminist harekete yaklaşımlarının çok farklı söylemler etrafında yer aldığını da ekleyebiliriz. Eğitim-Sen içerisinde heteroseksist ifadelerin yerine LGBT bireylerinin haklarının da dile getirildiği görülmektedir.

Üçüncü bölümde ise sendikaların yapmış oldukları toplumsal cinsiyet ve kadın politikalarının kadın öğretmenlerin hayatlarında toplumsal cinsiyet farkındalığı kazanmalarında etkili olup olmadığını derinlemesine görüşmelerle anlamaya çalıştım. Bu farklılığı görebilmek için de sendika üyesi olan ve sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerle görüşmelerimi gerçekleştirdim. Değerlendirmem sonucunda sendika üyesi kadınların söylemleri ile sendikalarının söylemlerinin ortaklaştığını söyleyebilirim.

Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerin toplumsal cinsiyet farkındalığına duyarlı, annelik gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve ataerkilliği sorgulayan, sınıf içerisinde toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratma çabası içerisinde olan, özlük hakları konusunda bilince sahip olan, düşünen, sorgulayan, araştıran kadınlar olduğunu söyleyebilirim. Eğitim-Sen'in sahip olduğu kadın politikalarını görüşme yaptığım kadın öğretmenlerin söylemlerinde görmekteyiz fakat söylemlerden çıkardığım bir diğer sonuçta Eğitim-Sen'in politik olan ve sendikaya aktif olarak giden kadın üyelerinin dışında diğer kadın öğretmenlere ulaşmada yetersiz olduğunu

söyleyebilirim. Bunu sadece görüşme yaptığım kadın öğretmenlerin söylemlerinden değil gözlemlerim sonucunda da olduğunu da belirtebilirim.

Eğitim-Sen’li kadın öğretmenlerinde söylemleri doğrultusunda kendi içlerinde ayrıldığını görmekteyiz. Kadın hareketi ve feminizme bakış açılarının özellikle farklı olduğu, önyargılar ile hareket ettiklerini, ya da sahip oldukları ideolojik perspektif açısından değerlendirdiklerini söyleyebilirim. Fakat kadın hareketine yakın olduklarını ve kadın mücadelesine katkı sağlayacak kimlikler olduğunu ekleyebilirim.

Görüşme yaptığım kadınlar içerisinde Eğitim-Sen sendikası şubelerinde aktif görev alan kadınlar olmadıkları ve sendikaya ya da toplantılarına düzenli gidemedikleri için kadın politikaları konusunda çok da bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Fakat bu durumun kendilerinden kaynaklandığını, sendikanın bu konuda çok fazla mücadele ettiğini söylediler. Bu konu da kadın öğretmenler ayrıca öz eleştirilerini de vermektedirler.

Ayrıca Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenler sendikalı olmanın onları güçlendirdiğini, bilinçlendirdiğini belirttiler. Üçüncü bölümde sorguladığım konu başlıklarına verilen cevaplarda bunu desteklemektedir.

Türk Eğitim-Sen ve Eğitim Bir-Sen üyesi kadınların söylemlerinden gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet rollerini kabul ettiklerini bu rolleri hem özel hayatların da hem de çalışma hayatları içerisinde devam ettirmektedirler. Toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip hareket etmedikleri gibi bu durumları sorgulamadıklarını da görmekteyiz. Sendikalarının savunmuş oldukları değerleri savunmuşlar, daha milliyetçi ve muhafazakar söylemler kullanmışlardır. Kadın hareketi ve feminizm konularına oldukça radikal bir biçimde yaklaşmışlardır. Bu radikal yaklaşımları eşcinselliğe bakış açılarında da görülmektedir.

Sendika üyesi olmayan kadın öğretmenlerin söylemlerini de değerlendirdiğimiz de; toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip kadın öğretmenlerin olduğunu fakat bu duyarlılığı gerçek hayatlarına geçiremediklerini, ‘cinsiyetçiliğin’ farkında olmalarına rağmen bu konu üzerine çok düşünmediklerini belirttiler. Ayrıca görüşmeler sırasında sormuş olduğum sorular ile ‘toplumsal cinsiyet ve kadın hareketi’ konusunda eksik kaldıklarını ve bu konular üzerinde düşünüp sorgulamaları

gerektiğini eklediler. Böylece de görüşmeler sayesinde de kadın öğretmenlerin kendileri ile bir nebze olsun yüzleştiklerini söyleyebilirim.

Sendikaya üye olmayan kadın öğretmenlerin üye olmamaları gerekçesi konusunda ortaklaştıkları tek nokta; sendikaların özlük hakkı arayan bir meslek örgütünden çok siyasi bir parti gibi çalıştığı ve sendikalara güvenmemeleridir.

Sonuç itibari ile eğitim sendikalarının kadın öğretmenler üzerinde toplumsal cinsiyet farkındalığı sağlamada çok da fazla etkili olmadığı sadece Eğitim-Sen üyesi kadın öğretmenlerde politikalarının ve sendikanın eğitim alanında da vermiş olduğu mücadeleler sonucunda toplumsal cinsiyet farkındalığı sağladığını, diğer iki sendikanın kadın üyelerini bilinçlendirme konusunda toplumsal cinsiyet ve kadın politikalarına sahip olmadığını, kadın öğretmenlerinin görünür olmadığı ‘cinsiyet körü’ sendikalar olduğunu söyleyebiliriz.

Cinsiyetçi devlet politikaları ve sendika politikaları için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

Devlet; eğitim alanında ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ni sağlayacak politikalar üretmeli, eğitimin içerisinde yer alan ‘cinsiyetçiliği’ içeren müfredat, ders kitapları denetlenmeli ve cinsiyetçilikten arındırılmalıdır.

MEB içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliliği sağlayacak birimler kurulmalı ve bu birimler etkili bir şekilde görevlerini yerine getirmelidirler.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak çalışmalar MEB içerisinde yapılmaktadır fakat bu çalışmalar yeterli değildir ve sorunlar tespit edildikten sonra yüzeysel değil kalıcı sonuçlar sağlayacak çözüm yollarını açacak politikalar yapılmalıdır.

Müfredat içerisine ‘ Toplumsal Cinsiyet Dersi’ konulmalı, eğitimin her kademesinde zorunlu ders olmalı ve geleceğin öğretmenlerini yetiştiren eğitim fakültelerinde de ders olarak okutulmalıdır.

Eğitimin temel uygulamacılarından olan öğretmenler ve idareciler hizmet içi kurslar ve seminerler ile toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlendirilmeli ve cinsiyetçilikle mücadele etmelidirler.

Devlet; eğitim politikası oluştururken sendikaların ideolojik olarak kendilerine yakın olanların önerilerini politika oluşturma merkezi olarak almamalı, ülkenin geleceğini belirleyen politikalar uzun vadeli sonuçlar ve eğitim çıktıları göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

Ayrıca sendikalar da birer siyasi parti ve ya STK gibi davranmaktan vazgeçmeli sınıf örgütü perspektifini güçlendirerek, üyelerinin temel hak ve özgürlükleri için mücadelelerini arttırmalı, eğitim emekçileri üzerinde güven duygusu uyandırarak yeni üyeler ile birlikte daha güçlü mücadele alanını açmalıdırlar.

Öğretmenlerin toplumsal cinsiyet bilinci kazanmasında sendikalara da çok büyük görevler düşmektedir.

Bunda dolayı Kadın-erkek eşitliği ve sınıfsal/cinsiyetçi bakış açısı, sendikal eğitim programlarının ve politikalarının emel unsuru haline getirilmelidir yönetmelik ve tüzük ile güvence altına alınmalıdır.

Sendikalar toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda tüm üyelerini bilinçlendirmeli ve ulaşabilmelidir.

Kadınların sendikalar da görünür olabilmesi ve kadın politikaları üretebilmeleri için kadın öğretmenlerin sendikalara üye olması gerekmektedir ve yönetim kademelerinde yer almalıdırlar. Kota uygulaması olmayan sendikalar kota uygulamasına geçmelidirler.

Kadınların sendika içerisinde güçlenmesini sağlayacak kadın mekanizmaları olmalıdır ve aktif bir şekilde çalışmalıdır.

Kadın mekanizmalarının bulunduğu, toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları olan sendikanın da kadın üyelerine daha fazla ulaşması konusunda çalışmalar yapması gerekmektedir. Sadece kendi üyeleri için değil okullardaki tüm öğretmenleri kapsayacak şekilde eğitimler ya da seminerler vermelidir.

KAYNAKÇA

Agacinski, Sylviane: **Cinsiyetler Siyaseti**, Çev. İsmail Yerguz, Dost Yayınları, Ankara, 1998

Alle-Corliss L., Alle-Corliss R.: **Advanced Practice in Human Service Agencies-Issues, Trends and Treatment Perspectives**, USA, Wadsworth Publishing, 1999, s.285

Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev. A. Tümertekin, İstanbul, İthaki, 2003

Altupolat, Remzi: Kamusal Eğitimi İnşa Ederken LGBT'lerin Sesini Fark Etmek. N. Kurul, T. Öztürk ve İ. Metin içinde, **Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013,s.290

Altunya, Niyazi: **Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-1998**, Ürün Yayınları, Ankara, 1998

Apple, Michael W: **Eğitim ve İktidar**, Çev. E. Bulut İstanbul, Kalkedon, 2006

Arnot, Madeleine: “Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi”, aktaran, Fevziye Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim**, Ankara: Dipnot. 1. Baskı, 2012,s.143-180

Arslan, Şengül: **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**, TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000

Arat, Necla: “Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamına Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri”, **Türkiye’de Kadın Olmak**, İstanbul, Say Yayınları, 1994, s.46

Aziz, Aysel: “Kadın ve Yabancılaşma”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları,1992 s. 255.

Barrett, Michele:**Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı: Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar**, Çev. Şen Süer, İstanbul, Pencere Yayınları, 1995

Başaran, A.R: “Kırsal Kesimde: Aile Kurma Çözme, Aile İçi Etkileşim ve İlişkiler, **Türkiye’de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1984, s.159

Bem, Sandra: **The Lenses of Gender**, New Heaven and London, Yale University Press, 1993

Bhasin, Kamla: **Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller**, Kadav Yayınları, Çev. Ayşe Coşkun, İstanbul, 2003

Berktaş, Fatmagül: “Kadınlar, Siyaset ve Demokrasi”, **Politikamızın Çağrısı**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.121

Berktaş, Fatmagül: **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul, 2010

Berktaş, Fatmagül: “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları** No: 7, 2004, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf, (22.09.2014)

Berktaş, Fatmagül: “Tanımlanması Serbest Bir Nesne: Kadın”, **Kadınların Gündemi**, der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1997

Berktaş, Fatmagül: “Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.1-13

Berktaş, Fatmagül: **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009

Borg, C, Buttigieg, J, Mayo, P: **Gramsci ve Eğitim**, Çev. I. Yavral ve O. Gayretli, İstanbul, Kalkedon, 2011

Butler, Judith: **Cinsiyet Belası**, Metis Yayınları, İstanbul-2008

Buyruk, Halil: “Öğretmenlik Mesleğinde Kadınlar: Türkiye’de Öğretmenliğin Feminizasyonundan Bahsetmek Mümkün mü?”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt:12, Sayı:47 Yaz:2014 s: 97

Cerev, Gökçe: “Geçmişten Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 4(2): s.203-216

Connell, Raewyn: **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998

Çakır, Serpil, Akgökçe, Necla: **Kadın araştırmalarında Yöntem**, İstanbul, Sel yayıncılık, 1995

Çakır, Serpil: **Erkek Kulübünde Siyaset-Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih**, İstanbul, Versus Kitap, 2013

Çakır, Serpil: **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1994

Çalışkan, Merih, Kocakuşak Nihal: “**Çalışma Hayatında Kadın**”, (Çevrimiçi),<http://www.bianet.org/bianet/kadin/45622-calisma-hayatinda-kadin>, 7 Aralık 2014

Çankaya, İbrahim: **Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitim Amaçlı Faaliyetleri (Elazığ İli Sendika Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2005

Çetin, Halis: “Devlet, İdeoloji ve Eğitim”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25. (2), 2001,s.208

Chodorow, Nancy: **Family structure and feminine personality, women, culture and society: A theoretical overview** (Ed. M.Z. Rosaldo ve L. Lamphere). Standfort: Standfort University Press, 1974.

Dedeoğlu, Saniye: “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Güz 2004-88, s.142

Değerler Eğitimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? Eğitim-Sen Yayınları, 2015
http://www.egitimsen.org.tr/ekler/148d7e87cca8056_ek.pdf

Demirbilek, Sevda: “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**,cilt.44, sayı.511, 2007, s.13-14 (Çevrimiçi)http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/511/Sayi_511_Makale_01.pdf ,15Eylül 2014

Deniz, Şadiye: “**Türkiye’de Demokrasi ve Yurttaşlık Düşüncesi Perspektifinden Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili: Kadın Politikacılar Üzerine Bir İnceleme**” yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2009,s.6

Doltaş, Dilek: “Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türkiye Feminizmi”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, İstanbul, Say Yayınları, 1995, s.53-54

Donovan, Josephine: **Feminist Teori**. Çev.A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

Dökmen, Zehra, Yaşın: **Toplumsal Cinsiyet**, Sosyal Psikolojik Açıklamalar, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2014

Ecevit, Yıldız: “Çalışma Yaşamında Kadın Emeginin Kullanımı ve Kadın-Erkek Eşitliği”, **Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD, 12/290, İstanbul, 2000,s.158

Ecevit, Yıldız: “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir?” **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 2003, s.8

Eğitim Sen’de Toplumsal Cinsiyet Eğitliği Kongre ve Kurultay Kararları, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2010

Eraslan, Levent: “Öğretmen Sendikacılığının Değerlendirilmesi”, **21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Ankara, 2012, s.59

Esen, Yasemin, Bağlı, Melike: “T.İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi**, cilt:35, sayı:1-2, Ankara, 2002

Esen, Yasemin: “Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitiminde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığını Geliştirme Amaçlı Bir Çalışma”, **Eğitim ve Bilim** 2013, Cilt 38, Sayı 169, s.283

Eyüboğlu, Ayşe, Özer şemsa, Tanrıöver Hülya:“Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri”, **İktisat Dergisi**, Mart, 1998, Sayı: 377 s.37-43

Freud, Sigmund: **Cinsellik Üzerine: Üç Deneme Bekâret Tabusu/Kadın Cinselliği/Fetişizm ve Diğer Konular**, 3.Bs., İstanbul, Öteki Yayınevi,2006

Freire, Paulo: “Dönüşümün Riskleri ve Hissettirdiği Korkular”, **Eleştirel Pedagoji Söyleşileri**, Çev. E. Ç. Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009,s.172

Giroux, Henry A: “Dil/kültürel incelemeler alanında eleştirel pedagojinin bir rolü var mıdır?” **Eleştirel Pedagoji Söyleşileri**, Çev. E. Ç. Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları,2009,s.15

Golombok, Susan, Fivush, Robyn :**Gender is determined biologically and socially, HumanSexuality**,1995(çevrimiçi)

<http://galileoweb.org/lylo/files/www/galileoweb.org/wpcontent/blogs.dir/126/files/2010/09/Gender-Is-Determined-Biologically-and-Socially.pdf> 5 Mart 2014

Gök, Fatma: **75 Yılda Eğitim**, İstanbul, Türkiye İş Bankası ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1999

Gök, Fatma: “Eğitim Politikaları”, **İktisat Dergisi**, şubat -1997, Sayı: 364, s.37

Gök, Fatma: “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın**, Der. şirin Tekeli, İstanbul, İletifim Yay., 1990, s.162-167

Gök, Fatma: “Eğitimde Cinsiyetçilik Bağımsız Bildiriler”, **Eğitim-Sen 1. Kadın Kurultayı**, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2004, s. 167-174

Gönel, Aydın: **Önde Gelen Sivil Toplum Örgütleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001

Guttek, Gerald: **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Çev.N. Kale, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006

Gümüšoğlu, Firdevs: **Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928-2013**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013

Hablemitoğlu, Şengül: **Toplumsal Cinsiyet Yazıları, Kadınlara Dair Birkaç Söz**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005

Harding, Sandra: “Feminist yöntem diye Bir şey var mı?”, Çev. Zelal Ayman, **Kadın araştırmalarında Yöntem**, Haz. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, İstanbul, Sel yayıncılık, 1995,s.34-36

Işıklı, Alparslan: **Kamu Kesiminde Çalışanların Sendikal Hakları**, Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 1985

İmamoğlu, E.O: “Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, s.834

İnal, Kemal: **Eğitim ve İdeoloji**, Ankara, Kalkedon, 2008

İnal, Kemal: **Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004

İnal, Kemal: “Eleştirel Pedagoji: Eğitim(d)e Modern Özgürleştirici Bir Yaklaşım”. **Alternatif Eğitim e-Dergisi** (1), 2010, s.14-23

Kalaycıoğlu, Ersin, Toprak, Binnaz: **İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın**, İstanbul TESEV Yayınları, 2004

Kandiyoti, Deniz: “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın**, Der.: Şirin Tekeli, İletişim Yay., İstanbul, 1990, s.343

Kandiyoti, Deniz: **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, Metis Yayınları, İstanbul, 2007

Kazemi Farhad: “Toplumsal Cinsiyet, İslam ve Politika”, çev. Özalpat, D., **Social Research**, Vol. 67, No.2,2000, pp.453-474.

Koç, Yıldırım: **100 Soruda Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998

Koray, Meryem: “Türkiye’de Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları”, **75. Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.369

Koray, Meryem: **Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kamuda Çalışma**, Kadın Eğitim Çalışanlarının Sorunları Sempozyumunda sunuldu, Ankara, 1995

Kovanlıkaya, Çağlayan: **1980 Sonrası Türkiye’de Politik Alanda Kadınlar ve Kadın Politikası**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 19–20.

Kurul, Nejla: **Kapitalizmin Felsefi Temelleri: İnsan Doğasının Liberal Kavrayışı ve Eğitim Üzerine Düşünceler**, <https://ankara.academia.edu/NejlaKurul> 27 Ocak 2015

McLaren, Peter: **Okullarda Yaşam ve Eleştirel Pedagojiye Giriş**, Çev. M. E.Yunus, ve H.Arslan, Ankara, Anı Yayıncılık. 2011

Marshall, Gordon: **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara, 1999

Massey, Doreen: “Industrial Restructuring as Class Restructuring”, **Regional Studies** 17:2, 1983, s.73-89

Mellor, Mary: **Sınırları Yıkmak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru**, Çev. Osman Akinbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993

Mernissi, Fatima: “Bekâret ve Ataerki”, **Müslüman Topumlarda Kadın ve Cinsellik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004,s.45-46

Mies, Maria: “Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru” ,Çev. Ayşe Durakbaşı, Aynur İlyasoğlu, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Haz. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1995,s.50-51

Mitchell, Juliet, Oakley, Ann: **Kadın ve Eşitlik**, Çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984

Mustafaoğlu, S.: **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadının Statüsüne Yönelik Bir Araştırma** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2006

Mutluer, Nil: “Türkiye’de Cinsiyet Hallerinin Sınırları ‘Namussallaştırma’”, **Cinsiyet Halleri**, İstanbul, Varlık Yayınları, 2008, s.17

Phillips, Anne: “Feminizm ve Demokrasi”, **Demokrasinin Cinsiyeti**, İstanbul, Metis Yayınları, 1995, s.16

Pincha,Chaman:**Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi-Uygulamacılar için el kitabı**.Çev. D.K. Demirer, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2009, (Çevrimiçi),http://gdnonline.org/resources/PinchaKitap_Turkce_RENKLI.pdf
[19.09.2014](#)

Poster, Mark: **Eleştirel Aile Kuramı**, Çev. Hüseyin Tapınç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989

Rosen, Michael, Wolff, Jonathan: **Siyasal Düşünce**, Çev. S. Çalışkan, H. Çalışkan, Dost Yayınları, Ankara, 2006

Rousseau, Jean Jacques: **Ekonomi Politik**, Çev. İsmet Birkan, İmge Yayınları, Ankara, 2005

Rousseau, Jean Jacques: **Emile ‘bir çocuk büyüyor’**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2003

Savran, Gülnur , Acar: **Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin**, İstanbul, Kanat Kitap, 2004

Sayılan, Fevziye: **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012

Sayılan, Fevziye, Özkazanç, Alev: “İktidar ve Direniş Bağlamında Toplumsal Cinsiyet: Bir okul Etnografisi”, F. Sayılan, **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar**, Ankara, Dipnot, 2012, s.103-142

Sendikalar, Yapıları, Çalışmaları, İstanbul, 1993, Petrol-iş Yayınları, no. 29

Sendikal Örgütlenme Üzerine, Ankara, Eğitim-Sen Yayınları, 2004

Severge, Yasemin: **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Ankara, 1998

Şimşek, Ali: “Mesleki ve Teknik Eğitimde Yeniden Yapılanma”, **75. Yılda Eğitim** İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları,1999, s.237-240

Somel, Cem: “Neoliberalizm Nedir? Bait Gerçeği Basitçe Açıklamanın Gereği”, **Karaburun Bilim Kongresi Bugüne Bakmak 1980 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2011, s.50-63

Tan, Mine: “Eğitimde Kadın – Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, **Kadın – Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 2000

Tan, Mine: “Kadın Öğretmenlerin Anlatılarıyla Eğitimde Cinsiyetçilik” **Kadın Çalışmaları Dergisi**, C. 1, s.3, Ankara, 2006, s.118

Tan, Mine: “Eğitimde Cinsiyetçilik: Farkında mıyız?”, **8 Mart, Eğitim-Sen Bülten Eki**, Ankara, Desen, 2007, s.15-18

Tan, Mine: **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD-KAGİDER, İstanbul 2008

Tan, Mine: “Eğitimde Cinsiyetçilik: Farkında mıyız?”, **Eğitim-Sen Bülten Eki**, 2007, s.15- 18, Ankara

Tekeli, Şirin: **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yay., İstanbul, 1982

Tezcan, Mahmut: **Gençlik Sosyoloji Yazıları**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991

Toksöz, Gülay, Erdoğan, Seyhan: **Sendikacı Kadın Kimliği**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998

Torgrimson, B. N, Minson, C.T: “Sex and Gender: what is the difference?”, **Journal of Applied Physiology**, September, 2005, v.99, (Çevrimiçi) <http://jap.physiology.org/content/99/3/785>

Turner, Bryan: **Eşitlik**, Çev. B. S. Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1997

TÜSİAD, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri-Kadın Erkek Eşitliğine doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellemesi**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul,2008

Urhan, Betül: **Sendikasız Kadınlar Kadınsız Sendikalar, Sendika - Kadın İlişkisinde Görülen Sorun Alanlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma**, Kadav Yayınları, 2014

Ünal L. I., Özsoy S.:“Modern Türkiye’nin Sisyphos miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği.” Fatma Gök (Ed.), **75.Yılda Eğitim**, İstanbul Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,1999,s.39-72

Yapıcı, Mehmet: Eğitim Politikaları ve Etkileri, Üniversite ve Toplum, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Haziran 2006, Cilt 6, Sayı 2 <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=270> 23 Mayıs 2014

Yılmaz Kürşat, Altinkurt Yahya: “Öğretmen Adaylarının Eleştirel Pedagoji ile İlgili Görüşleri”, **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3, Ağustos 2011,s.196

Yüksel, Şahika: “Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**,
Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, s.121

Yorgun, Sayım: **Dirilişin Eşiğinde Sendikalar Yeni Eğilimler Yeni Stratejiler**,
Ekin Basım Yayın,2007

İnternet Kaynakları:

Açık lise kayıt sayıları <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/egitim-sen-444-istatistikleri-elestirilerimizdeki-hakliligi-gosteriyor-haberi> (Çevrimiçi) 16.04.2014

Çalışma Hayatında Kadın Sorunları ve Türk Eğitim-Sen:

http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/237.pdf (Çevrimiçi) 3.01.2014

Dünya'nın Çevresinde 24 saat feminist eylem:

<http://www.kesk.org.tr/content/d%C3%BCnyan%C4%B1n-%C3%A7evresinde-24-saat-feminist-eylem> (Çevrimiçi) 18.05.2014

Eğitim Bir-Sen Kadın Bülteni:

http://www.egitimbirsen.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/kadin1_say%C4%B1_we_b.pdf (Çevrimiçi) 13.05.2014

Eğitim Bir-Sen Kadınlar Komisyonu Yemeği:

<http://www.memursen.org.tr/haber/kazanimleri-hep-birlikte-elde-ettik> (Çevrimiçi) 23.10.2014

Eğitim Bir-Sen 8 Mart Etkinliği: <http://www.egitimbirsen.org.tr/manset-haberleri/-memur-sen-li-kadinlar-8-mart-ta-meydanlara-indi-/2560/> (Çevrimiçi) 23.10.2014

Eğitim Bir-Sen Babalar Günü Açıklaması:

<http://www.memursen.org.tr/haber/evimizin-gunesi-babalarin-gunu-kutlu-olsun/> (Çevrimiçi) 12.05.2014

Eğitim Bir-Sen Tüzüğü: <http://www.egitimbirsen.org.tr/sendikamiz-mevzuati/13/mevzuat> (Çevrimiçi) 12.05. 2014

Eğitim-Sen 19.Milli Eğitim Şurası Basın açıklaması, (Çevrimiçi) 21.05.2015

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=22565#.VMdjWCzvAxI

Eğitim-Sen Tüzüğü http://www.egitimsen.org.tr/ekler/aaa773f16312650_ek.pdf (Çevrimiçi) 21.06.2014

Eğitim-Sen 8.Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu 2008-2011:

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21166&sube=0#.VLP7_cn vAxI (Çevrimiçi) 22.04.2015

Eğitim-Sen 9. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu 2011-2014:

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8Zs nvAxI (Çevrimiçi) 22.04.2015

Eğitim-Sen Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu-2014

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=22690&sube=0#.VLPOQ8nvAxI (Çevrimiçi) 23.07.2014

Eğitim-Sen Güvencesizleştirme ve Kadın Emegi Çalıştayı:

<http://www.kesk.org.tr/content/g%C3%BCvencesizle%C5%9Firme-ve-kad%C4%B1n-eme%C4%9Fi-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ftay%C4%B1-yap%C4%B1ld%C4%B1> (Çevrimiçi) 15.01.2014

Kadın İstihdamı Yasa Tasarısı: kime müjde?’ isimli forum:

<http://www.kesk.org.tr/content/kad%C4%B1n-istihdam-paketini-tart%C4%B1%C5%9F%C4%B1yoruz-kad%C4%B1nlara-m%C4%B1-sermayeye-mi-m%C3%BCjde> (Çevrimiçi) 5.12.2014

Kaos GL Derneği Eğitim Çalışma Grubu’nda 2013 yılında sosyal bilgiler ve hayat bilgiler ders kitapları üzerine yapmış olduğu bir çalışma:

<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=17535> (Çevrimiçi) 21.05.2014

KESK Yönetiminde eş başkanlık dönemi: <http://www.sendika.org/2014/07/keskte-es-baskanlik-donemi-basladi-yeni-yonetim-belirlendi/> (Çevrimiçi) 25.04.2014

KESK'in amaçları: <http://www.kesk.org.tr/node/49> (Çevrimiçi) 13.03.2014

KESK ve DİSK'in Anayasasında Cinsel Yönelim:

<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=2979> (Çevrimiçi) 5.05.2015

MEB. “Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği” (Çevrimiçi)

<http://ogm.meb.gov.tr/www/a-stylecolor-f00-hrefyeni-yonetmelika/icerik/122>
21.01.2015

Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık Ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik

(Çevrimiçi) <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/kilikkiyafet/kilikkiyafet.html> 26.01.2015

Ortaöğretimde okullaşma oranı (Çevrimiçi) 02.012.2014

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8Zs nvAxI

Özel ilkokul, ortaokul ve lise sayıları (Çevrimiçi) 02.12.2014

http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=21396&sube=0#.VLP8Zs nvAxI

Türk Eğitim-Sen Tüzüğü http://www.turkegitimsen.org.tr/mevzuat_liste.php?Id=29
(Çevrimiçi) 21.05 2014

Türk Eğitim-Sen Merkez Kadın Komisyonun görev yetki ve sorumlulukları:

<http://www.turkegitimsen.org.tr/mevzuat2.php> (Çevrimiçi) 5.10.2014

Türk Eğitim-Sen Kadın Komisyonları Yönetmelik:

http://www.turkegitimsen.org.tr/konsol/upload_doc/mevzuat_pdf/son_kadin_komisyonlari_yonetmelik_2013.pdf (Çevrimiçi) 5.10.2014

Türk Eğitim-Sen 2.Kadın Kurultayı:

http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/73.pdf (Çevrimiçi) 05.03.2015

Türk Eğitim-Sen: Çalışma Hayatında ve Sendikal Mücadelede Kadının Rolü ve

Beklentileri Çalıştay: http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_basili/275.pdf (Çevrimiçi)
25.05.2014

Türk Eğitim-Sen,Türk Dünyasında Kadın Çalışanların Sorunları konulu panel:

<http://turkdunyasihd.org/detay.aspx?kategori=4&sayfa=29> (Çevrimiçi) 15.05.2015

What do we mean by ‘sex’ and ‘gender’, (Çevrimiçi),

<http://www.who.int/gender/whatisgender/en/> 15.11.2014